

MOHORJEVA DRUŽBA CELJE



1982

MOHORJEV KOLEDAR

Dragim poverjenikom, sodelavcem, udom in bralcem želimo v novem letu 1982 obilo miru in vsega dobrega. Hvaležni smo vam, da ste minulo leto preživel z nami. Skupnost in sodelovanje ohranjata družbo živo. Zato vas prosimo, ostanite nam še naprej v oporo. Sejmo skupaj med ljudi pravičnost, resnico, dobroto, usmiljenje in ljubezen, zvesti duhu škofa Slomška in vseh, ki so z njim začeli Mohorjevo.

Celje, septembra 1981

Odbor, tajništvo in uprava Mohorjeve družbe

Na ovitku in v koledarskem delu je z barvnimi ilustracijami predstavljena Marijina božjepotna cerkev na Ptujski gori.

JANUAR

- 1 Petek**
2 Sobota
3 Nedelja
4 Ponedeljek
5 Torek
6 Sreda
7 Četrtek
8 Petek
9 Sobota
10 Nedelja
11 Ponedeljek
12 Torek
13 Sreda
14 Četrtek
15 Petek
16 Sobota
17 Nedelja
18 Ponedeljek
19 Torek
20 Sreda
21 Četrtek
22 Petek
23 Sobota
24 Nedelja
25 Ponedeljek
26 Torek
27 Sreda
28 Četrtek
29 Petek
30 Sobota
31 Nedelja
- NOVO LETO, OSM. BOŽICA, BOŽJA MATI MARIJA (1) •**
Bazilij Veliki in Gregor Nac., škofa in cerkvena uč. (3) •
- 2. PO BOŽICU (2) • Genovefa Pariška, devica**
Beseda se je učlovečila (Jan 1, 1–18)
 • Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
 • Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
Gospodovo razglasenje, sv. Trije kralji (1) •
 Rajmund Penjaf., duh. (4) • Lucijan Antiohijski, muč.
 • Severin Noriški, op.; Erhard, škof; Jurij iz Hozibe, red.
 • Julijan in Bazilisa, mučenca; Hadrijan, opat
- JEZUSOV KRST (2) • Viljem iz Bourgesa, škof**
Ti si moj ljubljeni Sin (Mr 1, 7–11)
 Pavlin Oglejski, škof (3) • Teodozij, opat
 • Aelred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof
 Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) • Verohika Milanska, devica
 • Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
 • Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
 • Marcel, papež; Berard in tov., frančiškanski mučenci
- 2. NAVADNA (2) • Anton (Zvonko), puščavnik**
Jezusovi prvi učenci (Jan 1, 35–42)
 • Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
 • Kanut (Knut), kralj; Germanik, mučenec; Arsen, red.
 Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) •
 Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) • Epifanij, škof
 Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) • Teodolinda, kraljica
 • Emerencijana, mučenka; Ildefonz, škof
- 3. NAVADNA (2) • Francišek Saleški, šk.; c. u.**
Spreobrnite se in verujte evangeliju (Mr 1, 14–20)
 Spreobrnitev apostola Pavla (2) • Ananija, mučenec
 Timotej in Tit, škofa (3) • Robert, Alberik, Štefan, r. u.
 Angela Merici, devica (4) • Vitalijan, papež
 Tomaž Akvinski, duh.; c. u. (3) • Peter Nolasko, red. u.
 • Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik
 • Martina, dev., muč.; Hijacinta (Jacinta) Marescotti
- 4. NAVADNA (2) • Janez Bosko, redovni ustanov.**
Jezus uči z oblastjo (Mr 1, 21–28)



11

1825/1982

0124/1982

prvi krajec	3. ob 05 ^h 45 ^m	Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
ščip	9. ob 20 ^h 53 ^m	1.	07 ^h 44 ^m	16 ^h 27 ^m	08 ^h 43 ^m
zadnji krajec	17. ob 00 ^h 58 ^m	6.	07 ^h 43 ^m	16 ^h 32 ^m	08 ^h 49 ^m
mlaj	25. ob 05 ^h 56 ^m	11.	07 ^h 42 ^m	16 ^h 38 ^m	08 ^h 56 ^m
		16.	07 ^h 40 ^m	16 ^h 45 ^m	09 ^h 05 ^m
		21.	07 ^h 36 ^m	16 ^h 51 ^m	09 ^h 15 ^m
		26.	07 ^h 31 ^m	16 ^h 58 ^m	09 ^h 27 ^m
		31.	07 ^h 26 ^m	17 ^h 06 ^m	09 ^h 40 ^m

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. ob 10^h.

Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.



FEBRUAR

1 Ponedeljek

2 Torek

3 Sreda

4 Četrtek

5 Petek

6 Sobota

7 Nedelja

8 Ponedeljek

9 Torek

10 Sreda

11 Četrtek

12 Petek

13 Sobota

14 Nedelja

15 Ponedeljek

16 Torek

17 Sreda

18 Četrtek

19 Petek

20 Sobota

21 Nedelja

22 Ponedeljek

23 Torek

24 Sreda

25 Četrtek

26 Petek

27 Sobota

28 Nedelja

● Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec

Jezusovo darovanje, Svečnica (2) ● Simeon in Ana

Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) ●

● Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec

Agata, dev., muč. (3) ● Ingenuin in Albuin, škofa

Pavel Miki in tov., muč. (3) ● Amand Belgijski, škof

5. NAVADNA (2) ● Nivard, redovnik

Jezus ozdravlja bolnike (Mr 1, 29–39)

Hieronim Emiliani (4) ● Janez de Matha; Prešernov dan

● Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec

Sholastika, devica (3) ● Viljem Veliki, puščavnik

Lurška Mati božja (4) ● Cedmon, redovnik

● Evlalija, mučenka; Benedikt Anianski, opat

● Katarina de Ricci, redovnica; Gregor II., papež

6. NAVADNA (2) ● Valentin (Zdravko), mučenec

Jezus ozdravi gobavca (Mr 1, 40–45)

● Jordan Saški, opat; Georgija, devica; Agapa, dev., muč.

● Julijana, mučenka; Onezim, škof; Peteri muč. iz Egipta

Sedem ustanoviteljev servitov (4) ● Frančišek Clet, muč.

● Simeon Jeruzalemski, škof, mučenec; Flavijan, škof

● Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof

● Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof

7. NAVADNA (2) ● Irena

Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mr 2, 1–12)

Sedež apostola Petra (2) ● Marjeta Kortonska, spok.

Polikarp, škof, c. u. (3) ● Dositej, menih; Pust

++ Pepelnica (1) ● (Matija, ap.), Sergij, muč.

● Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica

+ ● Matilda iz Hackeborna, devica; Porfirij, škof

● Gabrijel Žalostne Matere božje, re.; Leander, škof

1. POSTNA (1) ● Roman, opat; Hilarij, papež

Hudi duh skuša Jezusa (Mr 1, 12–15)

☾ prvi krajec
☼ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj

Sonce stopi v znamenje Rib 19. ob 00^h.

1. ob 15^h28^m
8. ob 08^h57^m
15. ob 21^h21^m
23. ob 22^h13^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07 ^h 25 ^m	17 ^h 07 ^m	09 ^h 42 ^m
6.	07 ^h 19 ^m	17 ^h	09 ^h 56 ^m
11.	07 ^h 11 ^m	17 ^h 22 ^m	10 ^h 11 ^m
16.	07 ^h 04 ^m	17 ^h 30 ^m	10 ^h 26 ^m
21.	06 ^h 56 ^m	17 ^h 37 ^m	10 ^h 41 ^m
26.	06 ^h 48 ^m	17 ^h 44 ^m	10 ^h 56 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 20 minut.



MAREC

1 Ponedeljek
2 Torek
3 Sreda
4 Četrtek
5 Petek
6 Sobota

7 Nedelja

8 Ponedeljek
9 Torek
10 Sreda
11 Četrtek
12 Petek
13 Sobota

14 Nedelja

15 Ponedeljek
16 Torek
17 Sreda
18 Četrtek
19 Petek
20 Sobota

21 Nedelja

22 Ponedeljek
23 Torek
24 Sreda
25 Četrtek
26 Petek
27 Sobota

28 Nedelja

29 Ponedeljek
30 Torek
31 Sreda

● Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
● Neža Praška, devica; Henrik Sužo, redovnik
● Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
Kazimir, kraljevič (4) ● Arkadij, škof, mučenec
+ ● Janez Jožef od Križa, redovnik; Evzebij, mučenec
Kvatre ● Fridolin (Miroslav), op.; Koleta, devica

2. POSTNA (1) ● Perpetua in Felicita, muč.

Jezus se na gori spremeni (Mr 9, 2–10)

Janez od Boga, redov. ustan. (4) ● Beata, mučenka
Franciška Rimska, redovn. (4) ● Gregor Niški, škof
● Štirideset mučencev; Makarij, škof
● Sofronij, škof; Evlogij, mučenec; Konstantin, spok.
+ ● (Gregor Vel., papež); Doroteja (Rotija), mučenka
● Kristina, dev., muč.; Teodora (Božidara), mučenka

3. POSTNA (1) ● Matilda, kraljica

Jezus očisti tempelj (Jan 2, 13–25)

● Klemen M. Dvořák, red.; Ludovika de Marillac, red.
● Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
Patricij, škof (4) ● Jedrt Nivelska, opatinja
Ciril Jeruzalemski, šk., c. u. (4) ● Salvator, redovnik
Jožef, mož Device Marije (1) ● Sibilina, devica
● Klavdija in tov., mučenke; Kutbert, škof

4. POSTNA (1) ● Filemon, mučenec

Božji Sin Odrešenik (Jan 3, 14–21)

● Lea, spokornica; Katarina, spokornica
Turibij iz Mongroveja, šk. (4) ● Viktorijan in tov.
● Dionizij in tov., mučenci; Katarina Švedska, red.
Gospodovo oznanjenje (1) ● Dizma, desni razbojnik
+ ● Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec
● Rupert Salzburški, škof; Lidija, mučenka

5. POSTNA (1) ● Bojan (Vojan), knez, mučenec

Jezus napove trpljenje (Jan 12, 20–33)

● Bertold, redovni ustanovitelj; Evstracij, mučenec
● Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
Modest Gosposvetski, škof (3) ● Gvido, opat

☞ prvi krajec
☉ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj

Sonce stopi v znamenje Ovna 20. ob 23^h (začetek pomladi).

2. ob 23^h15^m
9. ob 21^h45^m
17. ob 18^h14^m
25. ob 11^h17^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06 ^h 42 ^m	17 ^h 48 ^m	11 ^h 06 ^m
6.	06 ^h 33 ^m	17 ^h 55 ^m	11 ^h 22 ^m
11.	06 ^h 23 ^m	18 ^h 02 ^m	11 ^h 39 ^m
16.	06 ^h 14 ^m	18 ^h 09 ^m	11 ^h 55 ^m
21.	06 ^h 04 ^m	18 ^h 15 ^m	12 ^h 11 ^m
21.	06 ^h 54 ^m	18 ^h 22 ^m	12 ^h 28 ^m
31.	05 ^h 45 ^m	18 ^h 29 ^m	12 ^h 44 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.



APRIL

- 1 Četrtek
2 Petek
3 Sobota

4 Nedelja

- 5 Ponedeljek
6 Torek
7 Sreda
8 Četrtek
9 Petek
10 Sobota

11 Nedelja

- 12 Ponedeljek
13 Torek
14 Sreda
15 Četrtek
16 Petek
17 Sobota

18 Nedelja

- 19 Ponedeljek
20 Torek
21 Sreda
22 Četrtek
23 Petek
24 Sobota

25 Nedelja

- 26 Ponedeljek
27 Torek
28 Sreda
29 Četrtek
30 Petek

- Hugo Grenobelski, škof; Venancij, škof, mučenec
+ Frančišek Paolski, red. ust. (4) ● Teodozija, muč.
- Rihard, škof; Sikst I., papež; Agapa, mučenka

CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) ● Jezusov slovesni vohod v Jeruzalem (Mr 11, 1-10)

- Vincenc Ferrer, duh.; Julijana, opatinja
- Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
- Janez Krstnik de la Salle, redovni ustanovitelj
- Vel. četrtek (1) ● Albert, šk., muč.; Valter, opat
- ++ Vel. petek (1) ● Marija Kleopova, svetopis. žena
- Vel. sobota (1) ● Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., m.

VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) ● Jezus vstane od mrtvih (Jan 20, 1-9)

- Velikonočni ponedeljek (1) ● Lazar Tržaški, šk., m.**
- Martin I., papež, mučenec; Hermenegild, muč.
 - Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci
 - Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
 - Bernarda Lurška, devica; Benedikt J. Labre, spok.
 - Rudolf, mučenec; Inocenc, škof; Fortunat, muč.

2. VELIKONOČNA, BELA (1) ● Apolonij, muč. Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19-31)

- Leon IX., papež; Ema, redovn.; Dioniz, mučenec
- Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
- Anzelm, škof, cerkv. uč. (4) ● Konrad Parzham, red.
- Leonid, mučenec; Agapit, papež
- Jurij, mučenec (4) ● Vojteh, škof, mučenec
- Fidel (Zvest) Sigmarinški, d., m. (4) ● Honorij, škof

3. VELIKONOČNA (1) ● Marko, evangelist Jezusovo slovo od apostolov (Lk 24, 35-48)

- Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
- USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, dev. (4) ●**
- Peter Chanel, duh; muč. (4) ● Vital (Živko), mučenec
- Katarina Sienska, dev., c. u. (3) ● Peter Veronski, muč.
- Pij V., papež (4) ● Jožef Cottolengo, redovni ustanov.

- ☾ prvi krajec
☼ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj
☾ prvi krajec

1. ob 06^h08^m
8. ob 11^h18^m
16. ob 13^h42^m
23. ob 21^h29^m
30. ob 13^h17^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	05 ^h 43 ^m	18 ^h 30 ^m	12 ^h 47 ^m
6.	05 ^h 33 ^m	18 ^h 37 ^m	13 ^h 04 ^m
11.	05 ^h 24 ^m	18 ^h 43 ^m	13 ^h 19 ^m
16.	05 ^h 15 ^m	18 ^h 50 ^m	13 ^h 35 ^m
21.	05 ^h 06 ^m	18 ^h 57 ^m	13 ^h 51 ^m
26.	04 ^h 58 ^m	19 ^h 03 ^m	14 ^h 05 ^m

Sonce stopi v znamenje Bika 20. ob 10^h.

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 30 minut.



MAJ

1 Sobota

2 Nedelja

3 Ponedeljek

4 Torek

5 Sreda

6 Četrtek

7 Petek

8 Sobota

9 Nedelja

10 Ponedeljek

11 Torek

12 Sreda

13 Četrtek

14 Petek

15 Sobota

16 Nedelja

17 Ponedeljek

18 Torek

19 Sreda

20 Četrtek

21 Petek

22 Sobota

23 Nedelja

24 Ponedeljek

25 Torek

26 Sreda

27 Četrtek

28 Petek

29 Sobota

30 Nedelja

31 Ponedeljek

JOŽEF DELAVEC (2) • MEDNARODNI PRAZNIK DELA

4. VELIKONOČNA (1) • Boris, kralj

Jezus dobri pastir (Jan 10, 11-18)

Filip in Jakob ml., apostola (2) • Teodozij Kijevski, red.

Florijan (Cvetko), mučenec (4) • Cirijak, škof

• Gotard, škof; Angel, mučenec; Jutta, spokornica

• Marija Srednica milosti; Dominik Savio, dijak

• Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, mučenec

• Viktor Milanski, mučenec; Dezider (Željko), škof

5. VELIKONOČNA (1) • Dan zmage

Vinska trta in mladike (Jan 15, 1-8)

• Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca

• Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj

Leopold Mandić, duh. (3) • Pankracij, mučenec

• Servacij, škof; Mucij, mučenec

Matija, apostol (2) • Bonifacij, mučenec

• Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet

6. VELIKONOČNA (1) • Janez Nepomuk, duh., muč.

Jezusova zapoved ljubezni (Jan 15, 9-17)

Prošnji dan • Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat

Prošnji dan; Janez I., pap., muč. (4) • Erik, kralj

Prošnji dan • Peter Celestin, pap.; Pudencijana, dev.

Gospodov vnebohod (1) • Bernardin Sienski, duh.

• Krispin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši

• Renata, spok.; Marjeta (Rjeta-Rita) Kasijska, red.

7. VELIKONOČNA (1) • Janez de Rossi, duhovnik

Naj bodo vsi eno (Jan 17, 11-19)

Marija Pomočnica (3) • Socerb, mučenec

Beda Čast., c. u.; Gregor VII., p.; Marija M. de' Pazzi (4) •

Filip Neri, duhovnik (3) • Lambert de Vence, škof

Avguštin Canterburyjski, škof (4) • Julij, mučenec

• German Pariški, škof; Bernard Menthonski, duh.

Maksim Emonski, škof (4) • Teodozija, devica

BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Ferdinand, kr.

Prejmite Svetega Duha (Jan 20, 19-23)

Marijino obisk. (2) • Kancijan in tov., muč.

- ☉ ščip
- ☾ zadnji krajec
- ☼ mlaj
- ☿ prvi krajec

8. ob 01^h45^m
16. ob 06^h11^m
23. ob 05^h40^m
29. ob 21^h06^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 49 ^m	19 ^h 09 ^m	14 ^h 20 ^m
6.	04 ^h 42 ^m	19 ^h 16 ^m	14 ^h 34 ^m
11.	04 ^h 35 ^m	19 ^h 22 ^m	14 ^h 47 ^m
16.	04 ^h 29 ^m	19 ^h 28 ^m	14 ^h 59 ^m
21.	04 ^h 24 ^m	19 ^h 34 ^m	15 ^h 10 ^m
26.	04 ^h 19 ^m	19 ^h 39 ^m	15 ^h 20 ^m
31.	04 ^h 16 ^m	19 ^h 44 ^m	15 ^h 28 ^m

Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 21. ob 10^h.

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 8 minut.



JUNIJ

- 1 Torek
2 Sreda
3 Četrtek
4 Petek
5 Sobota

6 Nedelja

- 7 Ponedeljek
8 Torek
9 Sreda
10 Četrtek
11 Petek
12 Sobota

13 Nedelja

- 14 Ponedeljek
15 Torek
16 Sreda
17 Četrtek
18 Petek
19 Sobota

20 Nedelja

- 21 Ponedeljek
22 Torek
23 Sreda
24 Četrtek
25 Petek
26 Sobota

27 Nedelja

- 28 Ponedeljek
29 Torek
30 Sreda

Justin, mučenec (3) • Pamfil, mučenec
Marcelin in Peter, mučenca (4) • Erazem, škof, muč.
Karel Lwanga in tov., muč. (3) • Klotilda, kraljica
• Frančišek Caracciolo, r. u.; Kvirin iz Siscije, šk., muč.
Kvatre; Bonifacij, škof, muč. (3) • Svetko (Svetopolk), muč.

SV. TROJICA (1) • Norbert, škof, red. ustan.

Pojdite in učite vse narode (Mt 28, 16–20)

• Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
• Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
Efrem Sirski, diakon, c. u. (4) • Primož in Felicijan, m.

Rešnje Telo in Rešnja Kri (1) • Bogumil, škof

Barnaba, apostol (3) • Feliks, mučenec
• Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica

11. NAVADNA (2) • Anton Padovanski, red., c. u.

Prilika o rastočem žitu in o gorčičnem zrnju (Mr 4, 26–34)

• Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
Vid (Vitimir), mučenec (4) • Germana (Mana) Cousin, d.
• Frančišek Regis, duh.; Beno, šk.; Gvido Kortonski, red.
• Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
Srce Jezusovo (1) • Marko in Marcelijan, muč.; Amand, šk.
Marijino Srce; Romuald, opat (4) • Nazarij, škof

12. NAVADNA (2) • Silverij I., papež, mučenec

Jezus pomiri vihar na morju (Mr 4, 35–41)

Alojz (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) • Evzebij, škof
Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) •
• Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
Rojstvo Janeza Krstnika (1) kres • Favst, mučenec
• Viljem (Vilko) iz Vercellija, opat; Doroteja (Rotija), dev.
• Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec

13. NAVADNA (2) • Ema (Hema) Krška, kneginja

Jezus obudi Jairovo hčer (Mr 5, 21–43)

Irenej, škof, mučenec (3) • Potamijena, mučenka
Peter in Pavel, apostola (1) • Marcel, mučenec
Prvi mučenci rimske Cerkve (4) • Emilijana, mučenka

- ☉ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj
☾ prvi krajec

6. ob 16^h59^m
14. ob 19^h06^m
21. ob 12^h52^m
28. ob 06^h56^m

Sonce stopi v znamenje Raka 21. ob 18^h (začetek poletja).

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 15 ^m	19 ^h 45 ^m	15 ^h 30 ^m
6.	04 ^h 12 ^m	19 ^h 49 ^m	15 ^h 37 ^m
11.	04 ^h 11 ^m	19 ^h 52 ^m	15 ^h 41 ^m
16.	04 ^h 10 ^m	19 ^h 55 ^m	15 ^h 45 ^m
21.	04 ^h 11 ^m	19 ^h 56 ^m	15 ^h 45 ^m
26.	04 ^h 13 ^m	19 ^h 57 ^m	15 ^h 44 ^m

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.



JULIJ

- 1 Četrtek
2 Petek
3 Sobota

4 Nedelja

- 5 Ponedeljek
6 Torek
7 Sreda
8 Četrtek
9 Petek
10 Sobota

11 Nedelja

- 12 Ponedeljek
13 Torek
14 Sreda
15 Četrtek
16 Petek
17 Sobota

18 Nedelja

- 19 Ponedeljek
20 Torek
21 Sreda
22 Četrtek
23 Petek
24 Sobota

25 Nedelja

- 26 Ponedeljek
27 Torek
28 Sreda
29 Četrtek
30 Petek
31 Sobota

- Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopis. žena
- Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
- Tomaž, apostol (2) • Heliodor, škof

14. NAVADNA (2) • DAN BORCA; Urh, škof Jezusa v Nazaretu prezirajo (Mr 6, 1-6)

- Ciril in Metod, slov. ap. (1) • Anton M. Zaccaria, duh.
Marija Goretti, dev., muč. (4) • Bogomila, spokornica
• Vilibald, škof; Edelburga, devica
• Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec
• Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
• Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, m.

15. NAVADNA (2) • Olga Kijevska, kneginja Jezus razpošlje apostole (Mr 6, 7-13)

- Mohor in Fortunat, muč. (4) • Nabor in Feliks, muč.
Henrik (Hinko) I., kralj (4) • Evgen, škof
Kamil de Lellis, duh. (4) • Frančišek Solan, redovnik
Bonaventura, šk., c. u. (3) • Vladimir Kijevski, knez
Karmelska Mati božja (4) • Evstatij, škof
• Aleš (Aleksej), spokornik; Marcelina, devica

16. NAVADNA (2) • Friderik (Miroslav), šk., m. Množica se Jezusu smili (Mr 6, 30-34)

- Arsen, diakon, puščavnik; Aurea (Zlata), devica
• Marjeta Antiohijska, devica, mučenka; Elija, prerok
Lovrenc iz Brindisija, duh., c. u. (4) • Danijel (Danilo), pr.
DAN VSTAJE; Marija Magdalena (Majda) (3) •
Brigita Švedska, red. ust. (4) • Apolinarij, škof, muč.
• Kristina, devica, mučenka; Boris, mučenec

17. NAVADNA (2) • Jakob st., apostol Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1-15)

- Joachim in Ana, starši DM (3) • Valens, škof
Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) • Pantaleon, muč.
• Viktor (Zmago) I., papež; Samson (Samo), škof
Marta iz Betanije (3) • Olaf, kralj
Peter Krizolog, škof, c. u. (4) • Angelina, kneginja
Ignacij Lojolski, red. ust. (3) • Fabij, mučenec

- ☉ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj
☽ prvi krajec

6. ob 08^h31^m
14. ob 04^h47^m
20. ob 19^h56^m
27. ob 19^h22^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 15 ^m	19 ^h 56 ^m	15 ^h 41 ^m
6.	04 ^h 18 ^m	19 ^h 55 ^m	15 ^h 37 ^m
11.	04 ^h 22 ^m	19 ^h 52 ^m	15 ^h 30 ^m
16.	04 ^h 26 ^m	19 ^h 49 ^m	15 ^h 23 ^m
21.	04 ^h 31 ^m	19 ^h 44 ^m	15 ^h 13 ^m
26.	04 ^h 37 ^m	19 ^h 39 ^m	15 ^h 02 ^m
31.	04 ^h 43 ^m	19 ^h 33 ^m	14 ^h 50 ^m

Sonce stopi v znamenje Leva 23. ob 5^h.

Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.



AVGUST

1 Nedelja

- 2 Ponedeljek
- 3 Torek
- 4 Sreda
- 5 Četrtek
- 6 Petek
- 7 Sobota

18. NAVADNA (2) • Alfonz M. Ligvorij, šk., c. u. Kruh iz nebes (Jan 6, 24–35)

Evzebij iz Vercellija, škof (4) • Štefan, papež
• Lidija, makedon. žena; Avguštín Kažotić, zagr. škof
Janez M. Vianney, duh. (3) • Perpetua, žena
Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) • Ožbalt, kr.
Jezusova spremenitev na gori (2) • Pastor, muč.
Sikst II., papež in tov., muč.; Kajetan, duh. (4) •

8 Nedelja

- 9 Ponedeljek
- 10 Torek
- 11 Sreda
- 12 Četrtek
- 13 Petek
- 14 Sobota

19. NAVADNA (2) • Dominik (Nedeljko), r. u. Jaz sem kruh življenja (Jan 6, 41–51)

• Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
Lovrenc, diakon, mučenec (2) • Asterija (Zvezdana), muč.
Klara (Jasna), devica (3) • Tiburcij in Suzana, muč.
• Evplij, mučenec; Inocenc IX., papež
Poncijan, papež in Hipolit, duhovnik, mučenca (4) •
Maksimiljan Kolbe, muč. (4) • Evzebij iz Rima

15 Nedelja

- 16 Ponedeljek
- 17 Torek
- 18 Sreda
- 19 Četrtek
- 20 Petek
- 21 Sobota

MARIJINO VNEBOVZETJE (1) • Tarcizij, mučenec Marijin slavospev (Lk 1, 39–56)

Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) •
• Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Slobodan), op., m.
• Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
Janez Eudes, red. ustan. (4) • Ludvik Toulouški, škof
Bernard, opat, c. u. (3) • Samuel (Samo), prerok
Pij X., papež (3) • Baldwin, kralj; Sidonij, škof

22 Nedelja

- 23 Ponedeljek
- 24 Torek
- 25 Sreda
- 26 Četrtek
- 27 Petek
- 28 Sobota

21. NAVADNA (2) • Sigfrid (Zmago), škof Gospod, h komu pojdemo (Jan 6, 60–69)

Roza iz Lime, devica (4) • Filip Benizi, redovnik
Jernej, apostol (2) • Emilija de Vialar, redovnica
Ludvik IX., francoski kralj; Jožef Kalasanc, d. (4) •
• Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Rufin, škof
Monika, mati sv. Avguščina (3) • Cezarij, škof
Avguštín, škof, cerkv. uč. (3) • Hermes, mučenec

29 Nedelja

- 30 Ponedeljek
- 31 Torek

22. NAVADNA (2) • Mučeništvo Janeza Krstnika Jezus obsoja farizejska izročila (Mr 7, 1–23)

• Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gaudencija, muč.
• Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

☉ ščip	4. ob 23 ^h 34 ^m	Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
☾ zadnji krajec	12. ob 12 ^h 08 ^m				
☼ mlaj	19. ob 03 ^h 45 ^m				
☾ prvi krajec	26. ob 10 ^h 49 ^m	1.	04 ^h 44 ^m	19 ^h 32 ^m	14 ^h 48 ^m
		6.	04 ^h 50 ^m	19 ^h 25 ^m	14 ^h 35 ^m
		11.	04 ^h 56 ^m	19 ^h 17 ^m	14 ^h 21 ^m
		16.	05 ^h 02 ^m	19 ^h 10 ^m	14 ^h 08 ^m
		21.	05 ^h 08 ^m	19 ^h 01 ^m	13 ^h 53 ^m
		26.	05 ^h 14 ^m	18 ^h 52 ^m	13 ^h 38 ^m
		31.	05 ^h 21 ^m	18 ^h 43 ^m	13 ^h 22 ^m

Sonce stopi v znamenje Device 23. ob 12^h.

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 26 minut.



SEPTEMBER

1 Sreda
2 Četrtek
3 Petek
4 Sobota

5 Nedelja

6 Ponedeljek
7 Torek
8 Sreda
9 Četrtek
10 Petek
11 Sobota

12 Nedelja

13 Ponedeljek
14 Torek
15 Sreda
16 Četrtek
17 Petek
18 Sobota

19 Nedelja

20 Ponedeljek
21 Torek
22 Sreda
23 Četrtek
24 Petek
25 Sobota

26 Nedelja

27 Ponedeljek
28 Torek
29 Sreda
30 Četrtek

- Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
- Maksima, mučenka; Kastor, škof
- Gregor Vel., papež (3) • Mansvet, škof
- Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prerok

23. NAVADNA (2) • ANGELSKA; Viktorin, škof Jezus ozdravi gluho-nemega (Mr 7, 31–37)

- Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci
- Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.
- Marijino rojstvo (2) • Hadrijan, mučenec**
- Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
- Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovnik
- Prot in Hijacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica

24. NAVADNA (2) • Tacijan (Tihomil), mučenec Petrova izpoved o Jezusu (Mr 8, 27–35)

- Janez Zlatousti, škof, c. u. (3) • Mavrilij, škof
- Povišanje sv. Križa (2) • Notburga, devica
- Žalostna Mati božja (Dolores) (3) • Melita, mučenka
- Kornelij, pap. in Ciprijan, šk., muč. (3) • Ljudmila, kneg.
- Robert Bellarmino, škof, c. u. (4) • Lambert, škof, muč
- Kvatre • Jožef Kupertinski, duh.; Irena in Zofija, muč.

25. NAVADNA (2) • Januarius, škof, mučenec Jezus opominja k ponižnosti (Mr 9, 30–37)

- Suzana, mučenka; Kandida (Svetlana), mučenka
- Matej (Matevž), apostol in evang. (2) • Jona, prerok
- Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
- Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež
- Pacifik, redovnik; Gerard, škof
- Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof

26. NAVADNA (2) • Kozma in Damijan, mučenca Jezus svari pred pohujšanjem (Mr 9, 38–48)

- Vincenc Pavelski, duh. (3) • Hiltruda, devica
- Venčeslav (Vaclav), muč. (4) • Lioba (Ljuba), devica
- Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) •
- Hieronim, duhovnik, c. u. (3) • Zofija, spokornica

☉ ščip	3. ob 13 ^h 28 ^m
☾ zadnji krajec	10. ob 18 ^h 19 ^m
☼ mlaj	17. ob 13 ^h 09 ^m
☿ prvi krajec	25. ob 05 ^h 07 ^m

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. ob 09^h (začetek jeseni).

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	05 ^h 22 ^m	18 ^h 41 ^m	13 ^h 19 ^m
6.	05 ^h 28 ^m	18 ^h 32 ^m	13 ^h 04 ^m
11.	05 ^h 35 ^m	18 ^h 22 ^m	12 ^h 47 ^m
16.	05 ^h 41 ^m	18 ^h 12 ^m	12 ^h 31 ^m
21.	05 ^h 47 ^m	18 ^h 02 ^m	12 ^h 15 ^m
26.	05 ^h 53 ^m	17 ^h 53 ^m	12 ^h 00 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 32 minut.



OKTOBER

1 Petek
2 Sobota

3 Nedelja

4 Ponedeljek
5 Torek
6 Sreda
7 Četrtek
8 Petek
9 Sobota

10 Nedelja

11 Ponedeljek
12 Torek
13 Sreda
14 Četrtek
15 Petek
16 Sobota

17 Nedelja

18 Ponedeljek
19 Torek
20 Sreda
21 Četrtek
22 Petek
23 Sobota

24 Nedelja

25 Ponedeljek
26 Torek
27 Sreda
28 Četrtek
29 Petek
30 Sobota

31 Nedelja

Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) • Remigij, škof
Angeli varuhi (3) • Legerij, škof

27. NAVADNA (2) • ROŽNOVENSKA; Evald, m. Sveti zakon je nerazvezljiv (Mr 10, 2-16)

Francišek Asiški, red. ust. (3) • Petronij, škof
• Marcelin, škof; Flavija, mučenka
Bruno, redovni ustanovitelj (4) • Renato, škof
Rožnovenska Mati božja (3) • Marko I., papež
• Demetri, mučenec; Pelagija, spokornica
Dioniz, šk. in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) •

28. NAVADNA (2) • Hugolin, mučenec Jezus o nevarnosti bogastva (Mr 10, 17-30)

• Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
Maksimiljan Celjski, škof (4) • Serafin, redovnik
• Edvard, kralj; Koloman, mučenec
Kalist I., papež, muč. (4) • Gavdencij (Veselko), š., m.
Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. (3) • Avrelia, dev.
Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) • Gal, opat

29. NAVADNA (2) • Ignacij Antiohijski, škof, muč. Jezus o lastnostih apostolov (Mr 10, 35-45)

Luka, evangelist (2) • Julijan, mučenec
Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) •
• Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
• Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
• Marija Saloma, svetopis. žena; Bertila Boscardin, red.
Janez Kapistran, duhovn. (4) • Severin iz Kölna, škof

30. NAVADNA (2) MISIJONSKA • Feliks, škof, muč. Jezus ozdravi slepega (Mr 10, 46-52)

• Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
• Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
• Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
Simon in Juda Tadej, apost. (2) • Cirila, mučenka
• Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
• Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik

31. NAVADNA (2) ŽEGNANJSKA (1) • Volbenk, škof Največja zapoved (Mr 12, 28-34)

☉ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj
☼ prvi krajec

3. ob 02^h08^m
10. ob 00^h26^m
17. ob 01^h04^m
25. ob 01^h08^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06 ^h 00 ^m	17 ^h 43 ^m	11 ^h 43 ^m
6.	06 ^h 07 ^m	17 ^h 34 ^m	11 ^h 27 ^m
11.	06 ^h 13 ^m	17 ^h 24 ^m	11 ^h 11 ^m
16.	06 ^h 20 ^m	17 ^h 15 ^m	10 ^h 55 ^m
21.	06 ^h 26 ^m	17 ^h 06 ^m	10 ^h 40 ^m
26.	06 ^h 34 ^m	16 ^h 58 ^m	10 ^h 24 ^m
31.	06 ^h 40 ^m	16 ^h 50 ^m	10 ^h 10 ^m

Sonce stopi v znamenje Škorpiona 23. ob 18^h.

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.



NOVEMBER

1 Ponedeljek

- 2 Torek
- 3 Sreda
- 4 Četrtek
- 5 Petek
- 6 Sobota

7 Nedelja

- 8 Ponedeljek
- 9 Torek
- 10 Sreda
- 11 Četrtek
- 12 Petek
- 13 Sobota

14 Nedelja

- 15 Ponedeljek
- 16 Torek
- 17 Sreda
- 18 Četrtek
- 19 Petek
- 20 Sobota

21 Nedelja

- 22 Ponedeljek
- 23 Torek
- 24 Sreda
- 25 Četrtek
- 26 Petek
- 27 Sobota

28 Nedelja

- 29 Ponedeljek
- 30 Torek

VSJ SVETI (1) • Cezarij, diakon, mučenec

Spomin vseh vernih rajnih (1) • Marcijan, puščavnik
 Viktorin Ptujski, šk. m.; Just, tržaški muč.; Martin Porres, šk. (4) •
 Karel Boromejski, škof (3) • Vital in Agrikola, mučenca
 • Zaharija in Elizabeta, starši Janeza Krstnika; Bertilda, op.
 • Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec

32. NAVADNA (2) ZAHVALNA • Engelbert, škof, muč. Dar uboge vdove (Mr 12, 38–44)

• Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
 Posvetitev lateranske bazilike (2) • Teodor (Božidar)
 Leon Vel., papež, c. u. (3) • Andrej Avelinski, duhovnik
 Martin iz Toursa, škof (3) • Menas, puščavnik
 Jozafat Kunčević, škof, mučenec (3) • Kunibert, škof
 Stanislav Kostka, redovnik (4) • Homobonus, trgovec

33. NAVANDA (2) • Nikolaj Tavelić, mučenec Jezus napoveduje konec sveta (Mr 13, 24–32)

Albert Veliki, škof, c. u. (4) • Leopold, knez
 Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) • Otmár, opat
 Elizabeta Ogrska, redovnica (3) • Evfemija in Tekla
 Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) • Abdija, prerok
 • Narsej, škof, mučenec; Barlam, mučenec
 • Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik

JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) • Moje kraljestvo ni od tega sveta (Jan 18, 33–37)

Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) • Maver, škof, muč.
 Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) •
 • Krizogon Oglejski, mučenec; Flora, devica, mučenka
 • Katarina Aleksandrijska, devica, muč.; Erazem, muč.
 • Leonard Portomavriški, redovnik; Valerijan Oglejski, škof
 • Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli, redovnik

1. ADVENTNA (1) • Eberhard, škof Opomin k čuječnosti (Lk 21, 25–28, 34–36)

• DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec
 Andrej, apostol (2) • Justina, devica

- ☉ ščip
- ☾ zadnji krajec
- ☼ mlaj
- ☾ prvi krajec

1. ob 13^h56^m
 8. ob 07^h38^m
 15. ob 16^h10^m
 23. ob 21^h05^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06 ^h 41 ^m	16 ^h 48 ^m	10 ^h 07 ^m
6.	06 ^h 49 ^m	16 ^h 41 ^m	09 ^h 52 ^m
11.	06 ^h 57 ^m	16 ^h 35 ^m	09 ^h 38 ^m
16.	07 ^h 03 ^m	16 ^h 30 ^m	09 ^h 27 ^m
21.	07 ^h 10 ^m	16 ^h 25 ^m	09 ^h 15 ^m
26.	07 ^h 16 ^m	16 ^h 21 ^m	09 ^h 05 ^m

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. ob 16^h.

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 10 minut.



DECEMBER

1 Sreda
2 Četrtek
3 Petek
4 Sobota

5 Nedelja

6 Ponedeljek
7 Torek
8 Sreda
9 Četrtek
10 Petek
11 Sobota

12 Nedelja

13 Ponedeljek
14 Torek
15 Sreda
16 Četrtek
17 Petek
18 Sobota

19 Nedelja

20 Ponedeljek
21 Torek
22 Sreda
23 Četrtek
24 Petek
25 Sobota

26 Nedelja

27 Ponedeljek
28 Torek
29 Sreda
30 Četrtek
31 Petek

• Eligij, škof; Natalija (Božena), spokornica
• Bibijana (Vivijana, Živka), muč.; Blanka, spok.
Frančišek Ksaver, duhovnik (3) • Kasijan, mučenec
Janez Damašcan, duh., c. u. (4) • Barbara, dev., muč.

2. ADVENTNA (1) • Saba (Sava), opat Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1-6)

Nikolaj (Miklavž), škof (4) • Apolinarij Tržaški, muč.
Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) • Agaton, mučenec
Brezmadežno spočetje Device Marije (1) •
• Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
• Melkijad, papež, mučenec; Judita, svetopisemska žena
Damaz I., papež (4) • Danijel Stilit, puščavnik

3. ADVENTNA (1) • Amalija, mučenka Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Lk 3, 10-18)

Lucija, devica, muč. (3) • Otilija, devica; Jošt, pušč.
Janez od Križa, duh., c. u. (3) • Spiridion (Dušan), šk.
• Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
• Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
• Lazar iz Betanije; Olimpija, redovna ustanov.
Kvatre • Teotim in Bazilijan, muč.; Gacijan, škof

4. ADVENTNA (1) • Urban V., papež Marija obišče Elizabeto (Lk 1, 39-45)

• Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, op.
Peter Kanizij, duhovnik, c. u. (4) • Severin, škof
• Demetrijski, muč.; Frančiška Cabrini, red.; Dan JLA
Janez Kancij, duh. (4) • Viktorija, devica, muč.
Sveti večer • Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) • Anastazija, m.

SV. DRUŽINA (2) • Štefan, prvi mučenec Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 41-52)

Janez Evangelist, apostol (2) • Fabiola, spokornica
Nedolžni otroci, mučenci (2) • Kastor in tov., mučenci
Tomaž Becket, škof, mučenec (4) • David, kralj
• Rajner, škof; Liberij, škof; Egvin, škof
Silvester I., papež (4) • Melanija, opatinja

☉ ščip
☾ zadnji krajec
☼ mlaj
☼ prvi krajec
☉ ščip

1. ob 01^h21^m
7. ob 16^h53^m
15. ob 10^h18^m
23. ob 15^h16^m
30. ob 12^h32^m

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07 ^h 23 ^m	16 ^h 18 ^m	08 ^h 55 ^m
6.	07 ^h 29 ^m	16 ^h 17 ^m	08 ^h 48 ^m
11.	07 ^h 34 ^m	16 ^h 17 ^m	08 ^h 43 ^m
16.	07 ^h 38 ^m	16 ^h 18 ^m	08 ^h 40 ^m
21.	07 ^h 41 ^m	16 ^h 20 ^m	08 ^h 39 ^m
26.	07 ^h 43 ^m	16 ^h 22 ^m	08 ^h 39 ^m
31.	07 ^h 44 ^m	16 ^h 26 ^m	08 ^h 42 ^m

Sonce stopi v znamenje Kozoroga 22. ob 05^h (začetek zime).

Do 22. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca meseca za 3 minute.



JANUAR

- 1 S Novo leto
- 2 N Bazilij
- 3 P Genovefa
- 4 T Angela Fol.
- 5 S Milena
- 6 Č Trije kralji
- 7 P Rajmund Pen.
- 8 S Severin
- 9 N Jezusov krst
- 10 P Viljem, šk.
- 11 T Pavlin Oglej.
- 12 S Tatjana
- 13 Č Veronika Mil.
- 14 P Odon iz Nov.
- 15 S Maver
- 16 N 2. nav., Marcel
- 17 P Anton Pušč.
- 18 T Suzana
- 19 S Knut
- 20 Č Boštjan
- 21 P Neža, m.
- 22 S Vincenc, m.
- 23 N 3. nav., Idefonz
- 24 P Francšek Sal.
- 25 T Pavlova spr.
- 26 S Timotej, Tit
- 27 Č Angela Mer.
- 28 P Tomaž Akv.
- 29 S Valerij
- 30 N 4. n., Hijacinta
- 31 P Janez Bosko

FEBRUAR

- 1 T Brigita Irska
- 2 S Svečnica
- 3 Č Blaž
- 4 P Andrej Cors.
- 5 S Agata
- 6 N 5. nav., Ljubo
- 7 P Rihard, kr.
- 8 T Hieronim E.
- 9 S Apolonija
- 10 Č Sholastika
- 11 P Lurika MB
- 12 S Evalija
- 13 N 6. n., Katarina
- 14 P Valentin
- 15 T Pust
- 16 S Pepelnica
- 17 Č Silvin
- 18 P Flavijan
- 19 S Konrad
- 20 N 1. postna
- 21 P Irena
- 22 T Marjeta K.
- 23 S Dositaj
- 24 Č Sergej
- 25 P Taras
- 26 S Matilda
- 27 N 2. postna
- 28 P Roman, op.

MAREC

- 1 T Albin
- 2 S Neža Praška
- 3 Č Kunigunda
- 4 P Kazimir
- 5 S Evzebij
- 6 N 3. postna
- 7 P Perpetua
- 8 T Janez od B.
- 9 S Franciška R.
- 10 Č 40 mučencev
- 11 P Sofronij
- 12 S Doroteja
- 13 N 4. postna
- 14 P Matilda, kr.
- 15 T Klemen Dvofak
- 16 S Herbert
- 17 Č Jedrt
- 18 P Edvard, m.
- 19 S Jožef
- 20 N 5. postna
- 21 P Serapijon
- 22 T Lea
- 23 S Turbij
- 24 Č Dioniz in tov.
- 25 P Ozmanjenje
- 26 S Evgenija
- 27 N Cvetna
- 28 P Bojan
- 29 T Bertold
- 30 S Amadej
- 31 Č Vel. četrtek

APRIL

- 1 P Vel. petek
- 2 S Vel. sobota
- 3 N Vel. noč
- 4 P Vel. ponedeljek
- 5 T Vincenc Fer.
- 6 S Irenej
- 7 Č Saturnin
- 8 P Valter
- 9 S Valtruda
- 10 N Bela
- 11 P Stanislav, m.
- 12 T Lazar Trž.
- 13 S Hermenegild
- 14 Č Lidvina
- 15 P Anastazija
- 16 S Bernarda
- 17 N 3. vel., Rudolf
- 18 P Eleverij
- 19 T Leon, p.
- 20 S Hilda
- 21 Č Anzelm
- 22 P Leonid
- 23 S Jurij
- 24 N 4. vel., Fidel
- 25 P Marko
- 26 T Pashazij
- 27 S Ustan. OF
- 28 Č Vital
- 29 P Katarina Sien.
- 30 S Pij V.

MAJ

- 1 N 5. v., Jožef Del.
- 2 P Boris
- 3 T Filip, Jakob
- 4 S Florijan
- 5 Č Angel
- 6 P Dominik Savio
- 7 S Gizela
- 8 N 6. vel., Viktor
- 9 P Pahomij
- 10 T Antonin
- 11 S Žiga
- 12 Č Vnebohod
- 13 P Servacij
- 14 S Bonifacij
- 15 N 7. vel., Zofija
- 16 P Janez Nep.
- 17 T Jošt
- 18 S Erik
- 19 Č Peter Celestin
- 20 P Bernardin
- 21 S Valens
- 22 N Binkošti
- 23 P Željko
- 24 T Marija Pomočn.
- 25 S Beda Čast.
- 26 Č Filip Neri
- 27 P Avguštin Cant.
- 28 S German
- 29 N Sv. Trojica
- 30 P Ferdinand
- 31 T Mar. obisk.

JUNIJ

- 1 S Justin
- 2 Č Telovo
- 3 P Klotilda
- 4 S Kvirin
- 5 N 10. nav., Svetko
- 6 P Norbert
- 7 T Robert
- 8 S Medard
- 9 Č Primož
- 10 P Jezusovo Srce
- 11 S Marijino Srce
- 12 N 11. navadna
- 13 P Anton Pad.
- 14 T Elizej
- 15 S Vid
- 16 Č Gvido
- 17 P Adolf
- 18 S Marcel
- 19 N 12. n., Romuald
- 20 P Silverij
- 21 T Alojz
- 22 S Ahac
- 23 Č Zeno
- 24 P Janez Krstnik
- 25 S Viljem, op.
- 26 N 13. nav., Vigilij
- 27 P Ema Krška
- 28 T Irenej
- 29 S Peter, Pavel
- 30 Č Prvi mučenci

JULIJ

- 1 P Estera
- 2 S Oton Bamb.
- 3 N 14. nav., Tomaž
- 4 P Dan borca
- 5 T Ciril in Metod
- 6 S Bogomila
- 7 Č Izaija
- 8 P Kilijan
- 9 S Veronika Giul.
- 10 N 15. nav., Amalija
- 11 P Olga
- 12 T Mohor, Fortunat
- 13 S Henrik
- 14 Č Kamil
- 15 P Vladimir
- 16 S Karmelska MB
- 17 N 16. nav., Aleš
- 18 P Friderik
- 19 T Arsen
- 20 S Marjeta Ant.
- 21 Č Danijel
- 22 P Dan vstaje
- 23 S Brigita Švedska
- 24 N 17. nav., Kristina
- 25 P Jakob st.
- 26 T Ana, Joahim
- 27 S Gorazd in tov.
- 28 Č Viktor
- 29 P Marta
- 30 S Peter Krizolog
- 31 N 18. nav., Ignacij

AVGUST

- 1 P Alfonz
- 2 T Evzebij
- 3 S Lidija
- 4 Č Janez Vianney
- 5 P Marija Snežna
- 6 S Jezus, spremen.
- 7 N 19. nav., Kajetan
- 8 P Dominik
- 9 T Jaroslav
- 10 S Lovrenc, m.
- 11 Č Klara
- 12 P Inocenc IX.
- 13 S Radegunda
- 14 N 20. n., M. Kolbe
- 15 P Vel. Šmaren
- 16 T Rok
- 17 S Hijacint
- 18 Č Helena
- 19 P Boleslav
- 20 S Bernard
- 21 N 21. nav., Pij X.
- 22 P Marija Kraljica
- 23 T Roza Lim.
- 24 S Jernej
- 25 Č Ludvik
- 26 P Rufin
- 27 S Monika
- 28 N 22. n., Avgustin
- 29 P Mučen. Jan. Kr.
- 30 T Feliks, muč.
- 31 S Rajmund Nonat

SEPTEMBER

- 1 Č Egidij
- 2 P Kastor
- 3 S Gregor Vel.
- 4 N Angelska
- 5 P Lovrenc Giust.
- 6 T Petronij
- 7 S Regina
- 8 Č Mali Šmaren
- 9 P Peter Klaver
- 10 S Otokar
- 11 N 24. nav., Erna
- 12 P Gvido
- 13 T Jan. Zlatoust
- 14 S Pov. sv. Križa
- 15 Č Žalostna MB
- 16 P Ljudmila
- 17 S Lambert
- 18 N 25. nav., Irena
- 19 P Januarij
- 20 T Evstahij
- 21 S Matej
- 22 Č Mavricij
- 23 P Paternij
- 24 S Gerard
- 25 N 26. nav., Avrelja
- 26 P Kozma, Damijan
- 27 T Vincenc Pav.
- 28 S Venčeslav
- 29 Č Mihael
- 30 P Hieronim

OKTOBER

- 1 S Terezija DJ
- 2 N Rožnovenska
- 3 P Evald
- 4 T Francšek As.
- 5 S Marcellin
- 6 Č Bruno
- 7 P Marija rožnv.
- 8 S Pelagija
- 9 N 28. nav., Dioniz
- 10 P Hugolin
- 11 T Emilijan
- 12 S Maksimilijan
- 13 Č Edvard, kr.
- 14 P Kalist
- 15 S Terezija Vel.
- 16 N 29. nav., Hedvika
- 17 P Ignacij Ant.
- 18 T Luka
- 19 S Etbin
- 20 Č Vendelin
- 21 P Ursula
- 22 S Kordula
- 23 N Misijonska
- 24 P Feliks, šk.
- 25 T Krizant, Darija
- 26 S Lucijan
- 27 Č Sabina
- 28 P Simon, Juda
- 29 S Narcis
- 30 N Žegnanjska
- 31 P Volbenk

NOVEMBER

- 1 T Vsi sveti
- 2 S Verne duše
- 3 Č Just
- 4 P Karel
- 5 S Zaharija
- 6 N Zahvalna
- 7 P Engelbert
- 8 T Bogomir
- 9 S Božidar
- 10 Č Leon Vel.
- 11 P Martin
- 12 S Jozafat
- 13 N 33. n., Stanislav
- 14 P Nikolaj Tav.
- 15 T Leopold
- 16 S Otmir
- 17 Č Elizabeta
- 18 P Roman, m.
- 19 S Naršej
- 20 N Kristus Vladar
- 21 P Darovanje DM
- 22 T Cecilija
- 23 S Klemen, p.
- 24 Č Krizogon
- 25 P Katarina Al.
- 26 S Peter Aleks.
- 27 N 1. adventna
- 28 P Eberhard
- 29 T Dan republ.
- 30 S Andrej

DECEMBER

- 1 Č Natalija
- 2 P Bibijana
- 3 S Francšek Ks.
- 4 N 2. adventna
- 5 P Saba
- 6 T Nikolaj, šk.
- 7 S Ambrož
- 8 Č Brezmadežna
- 9 P Valerija
- 10 S Melkijad
- 11 N 3. adventna
- 12 P Ivana Šant.
- 13 T Lucija
- 14 S Dušan
- 15 Č Kristina
- 16 P Albina
- 17 S Lazar iz B.
- 18 N 4. adventna
- 19 P Favsta
- 20 T Evgen
- 21 S Peter Kan.
- 22 Č Demetrij
- 23 P Viktorija
- 24 S Adam, Eva
- 25 N Božić
- 26 P Stefan
- 27 T Janez Evang.
- 28 S Nedolžni otr.
- 29 Č David
- 30 P Sv. Družina
- 31 S Silvester

Mohorska žetev v letih 1972–1981

Mohorjeva družba je najstarejša slovenska založba in sodi s svojo naklado rednih knjig v sam vrh slovenskega založništva (leta 1972 je bila naklada teh knjig 63.000 do 66.000 izvodov). Med slovenskimi knjigami presegajo takšno naklado le pratike (Družinska, Pavlihova) in šolski učbeniki. Kljub temu naša sredstva obveščanja, žal, skoraj nič ne poročajo o mohorskih knjigah. V zadnjih letih jih le Delo zabeleži v Književnih listih med književnimi novostmi, oceni jih revija Knjiga, sicer pa beremo o njih le v listih, v katerih pišejo duhovniki.

Oglejmo si zato ob jubileju, kaj je Družba izdala v zadnjih letih, ne v obliki bibliografije, ampak le v kratkem članku z omembo najvažnejših izdaj, da tako pregledamo njeno delovanje.

Težišče vseh izdaj so vsakoletne *redne knjige*, ki se začnajo s koledarjem, o katerem ne bi kaj več pisal, saj ga vsi Mohorjani dobro poznamo (v zadnjem času je kritika pohvalno omenila tudi likovno opremo koledarja). Ob koledarju so vsakoletne *Slovenske večernice*. V obravnavanem obdobju so prinesle literarne novosti znanih pisateljev, npr. Rebulovega Divjega goloba in njegov Duh velikih jezer (Baragov življenjepis). Srečujemo imena Tita Kovač (skrita za psevdonimom Mira Ceti), Eda Podpečan, Vlado Firm, Joža Vršnik in Lojze Kozar. Vmes sta tudi ponatisa dveh že umrlih klasikov, Pregljevi Tolminci in Bevkov Kaplan Martin Čedermac. Med rednimi knjigami so izšle tudi tri knjige iz serije *Veliki slovenski kulturni spomeniki*, vse izpod peresa M. Zadnikarja. Prvi dve knjigi obravnavata spomenike cerkvene arhitekture in umetnosti, tretja pa nosi naslov Med umetnostnimi spomeniki na Slovenskem Koroškem. Med rednimi knjigami izhaja tudi zbirka *Naši kraji*: prvi zvezek C. Zagorskega, Zločin, obravnava nenavaden a resničen dogodek v Halozah ob začetku tega stoletja; drugi zvezek prinaša Gospodstvo polje Prežihovega Voranca, tretji pa besedili I. Trinka Beneška Slovenija in Hajdimo v Rezijo. V vseh teh zvezkih so obsežne spremne besede J. Emeršiča, P. Zablatnika in M. Breclja. Letos nas bo v četrtem zvezku Zmaga Kumer popeljala v Ziljsko dolino.

V zadnjih letih je med rednimi knjigami tudi mladinsko delo; v ta namen izhaja *Mladinska knjižnica*, ki je 1972 začela z delom F. Vodnika Od obzorja do obzorja, čez dve leti je v tej zbirki

izšel Svenssonov Nonni, naslednje leto Teci, teci kuža moj Vitana Mala; tudi nekaj mladinskih slikanic je bilo vmes. Vzgojno delo je knjiga Mirka Mahniča O našem vedenju. K njej sodijo še Dermotova knjiga Vzgojitelj o vzgoji, knjiga Klemensa Tillmana Kako govorimo danes v družini o Bogu in J. Bohaka Mladost med starši in samostojnostjo.

Od verskih izdaj med rednimi knjigami je treba predvsem omeniti Jezusov evangelij (v izjemni nakladi 80.000 izvodov) ter Apostolska dela, F. Rodeta Knjigo o verstvih in F. Perka Verstva v Jugoslaviji. Med verske izdaje bi lahko uvrstili tudi potopis Silvina Krajncu Sveta dežela. Ob stoletnici Cankarjevega rojstva sta izšli med rednimi knjigami dve njegovi knjigi (Izbor povesti in črtic in Njena podoba). Izmed poučnih, poljudno-znanstvenih del omenimo Trstenjakovo knjigo Človek in sreča, Krampačev Revmatizem in letošnji Ramovšev Alkoholizem, sem pa bi lahko prišteli še zbornik 120 let Mohorjeve družbe. Praktična navodila vsebuje knjiga Gospodinjstvo avtoric M. Motoh, M. Šilc in A. Šušteršič. Vse omenjene knjige so izšle kot redne in so zato razširjene med Slovenci v že omenjenih visokih nakladah.

Druga vrsta knjig, ki jih Mohorjeva izdaja, so *doplačilne knjige*. Niso v vsakoletni redni zbirki in jih je treba kupiti posebej. Te seveda ne izhajajo v tako visoki nakladi kot redne, temveč le v nekaj tisoč izvodih, kakor je na slovenskem knjižnem trgu običajno. Le Gromov priročnik Naše gobe je izšel v 20.000 izvodih. Za obdobje, o katerem govorim, je značilno, da je nastalo več knjižnih serij, ki razporejajo doplačilne knjige v razne skupine, zato si jih bomo ogledali kar po teh serijah.

V vrsti *Teološki priročniki* je izšel Grmičev Mali teološki slovar; knjiga Vera Cerkve (dokumenti cerkvenega učiteljstva) prinaša v izboru in prevodu A. Strleta dokumente vesoljnih cerkvenih zborov, poleg nje pa so tu še Steinerjev Uvod v moralno teologijo, Truhlarjeva Hoja za Kristusom in Uvod v sveto pismo stare zaveze, obsežno delo Henrija Cazellesa, prevedeno iz francoščine. Zbirka *Studenci žive vode, nova serija* ima že kar 16 zvezkov: Smer nova zemlja A. Rebule, Truhlarjev Leksikon duhovnosti, Življenje sv. Terezije Avilske v prevodu S. Majcna, Božje okolje T. de Chardina, ki ga je prevedel A. Capuder, Ratzingerjev Uvod v krščanstvo, J. Zalokarja delo Joga, znanost ljubezni, M. von Gallija Frančišek Asiški, R. Garaudya Človekova beseda,

St. Cajnkarija Očenaš, od človeka do kristjana, Izpovedi sv. Avguščina (takoj razprodano, izšlo še v ponatisu), Pojav človeka T. de Chardina, J. H. Newmana Vodi me, dobrotna luč, Zakaj sem kristjan J. Bohaka in J. Krašovca, Prenova v Cerkvi A. Šuštarja, Pascalove misli (razprodano) in delo Gregorij Veliki in njegova doba iz dediščine F. K. Lukmana. *Zbirka Studenci žive vode, teološke meditacije* ima naslednje zvezke: Vsakdanji kruh božje besede (iz psalmov), R. Vodeba Jaz sem z vami vse dni (misli za pomoč v trpljenju), St. Janežiča Eno v Kristusu (ekumenske meditacije), H. Oosterhuisa Tvoja beseda je blizu (molitve), J. Zinka Ga poznaš (Kristusova podoba v besedilih nove zaveze) in H. Oosterhuisa Tvoje upanje je blizu.

Zbirka Znanstvena knjižnica je prinesla Kratko zgodovino starejšega slovenskega slovstva I. Grafenauerja, Uvod v pastoralno sociologijo J. Krošla, zbornik Meje spoznanja (razprodan), zbirki člankov in esejev E. Kocbecka z naslovoma Svoboda in nujnost in Sodobni misleci, Izbrane spise J. Janžekoviča (prvi zvezek razprodan), W. Heisenberga Del in celota in Jezus za ateiste M. Machovca. *Zbirka Družinska knjižnica* vsebuje poleg Tillmanove knjige (v redni zbirki) še E. Pertla Človekovo zorenje, A. Deckena Tudi starost je lahko lepa, Th. Boveta Mladi, seks, ljubezen ter ponovne izdaje štirih Trstenjakovih poljudno psiholoških knjig. V zbirki *Nova mohorjeva knjižnica* pa so izšla naslednja dela: Ben Hur L. Wallaceja, dve knjigi spominov J. Mlakarja, Kozarjev Licencijanez ter Roža sveta.

Posebej omenimo še drugo izpopolnjeno izdajo Slovenske religiozne lirike F. Vodnika. Čeprav ta pregled ni prava bibliografija in v njem niso zajete vse mohorske knjige iz tega obdobja, lahko vseeno spoznamo, kako je skušala Mohorjeva v zadnjem desetletju ukrojititi svoj knjižni program. Mnogo izdanih knjig je takih, da bi pri drugih založbah sploh ne izšlo, tako da Mohorjeva družba zapolnjuje neko vrzel na našem knjižnem trgu. Upadanje naklade pri rednih knjigah je splošen pojav, ki je očiten pri vseh knjižnih zbirkah. Padec je bil v prvih letih obravnavanega desetletja večji in naklada se je v zadnjih nekaj letih ustalila okrog številke 47.000. Tako je Mohorjeva s svojo redno zbirko obdržala omenjeno prvenstvo med našimi založniki. Ta številka nam dokazuje, da ima Družba še vedno močno zaledje pri svojih bralcih oziroma članih in lahko optimistično zakoraka v svoje štirinajsto desetletje.

Miloš Rybář

Ob 40. obletnici Osvobodilne fronte Slovenije

Za dobra štiri desetletja se je odmaknil čas in z njim tudi tisti, ki še pomnimo, mnogi pa smo bili udeleženci in priče narodne nesreče slovenskega in vseh jugoslovanskih narodov. Zagrabil nas je vrtinec druge svetovne vojne in grozil, da nas, v primeru zmage temnih sil fašizma, odplakne s te lepe slovenske zemlje. Gotovo smo v naši zgodovini težko prenašali, in večkrat tudi težko preživeli, vse mogoče fevdalne kupčije na račun naše narodne kože. Dolga stoletja smo bili podložniki tujcem. Hudo so nas pestili turški vpadi, močno bolele rane neuspešnih kmečkih uporov. Težki so bili udarci prve svetovne vojne. Vendar naša zgodovina ne pomni bolj krute in bolj vseobsežne narodne nesreče od te, ki nas je zadela leta 1941. Tako rekoč čez noč so zrušili državo, in slovenska zemlja je zaječala kar pod tremi zavojevalci, ki so raztrgali naše narodno ozemlje in nam grozili z uničenjem. Takoj, še v istem nesrečnem letu 1941, smo našli rešilno pot. Zato moramo ob praznovanju rojstva vsenarodne organizacije OF Slovenije, ki nam je dala pogum in voljo za uspešno narodno osvobodilno gibanje in boj, znati ceniti njen veliki pomen v naši zgodovini.

Z izbruhom druge svetovne vojne je začelo divjanje grobega in neprizanesljivega terorja, na katerega se je že dolga leta poprej pripravljaval in ga končno oblikoval fašizem s svojimi mračnimi imperialističnimi težnjami po osvajanju in vladanju. Nemški, italijanski in japonski fašizmi so se združili v enotno fronto proti demokratičnemu svetu z enim samim ciljem: uveljaviti novo obliko imperialistično-kapitalistične nadvlade nad svetom. Silovitosti nasilja, ki je takrat preplavilo Evropo, lep del Azije in Afrike, se mlajši rodovi ne spominjajo. Fašizem je povzročil, da se je svet razklat v dve na življenje in smrt sprti polovici.

Nasilje od zunaj je razbilo tudi bivšo Jugoslavijo. Notranja nasprotja in trhli režimi pa so k temu prav odločilno pripomogli. Centralizem in hegemonija velesrbskih tendenc z beograjsko čaršijo na čelu, ki so ji ves čas priskledovali tudi predstavniki tradicionalnih slovenskih političnih strank (nacionalistične oz. liberalne JNS in ka-

sneje klerikalne JRZ), sta bila naša velika poguba. Seveda smo imeli kar močno in stalno politično opozicijo. V opoziciji je bilo vse nezadovoljno ljudstvo, ki je ne samo želelo, temveč hotelo spremembe. V tistih razmerah je nastajala in se kalila KP, ki je iz globoke ilegale tipala v na pol in povsem legalne razmere. V nasprotovanje stari režimom so nastajale razne oblike ljudske fronte.

*

Že od Krekovih časov je nastajalo in se razvijalo, tudi po krščansko-socialističnem pojmovanju, nasprotje vladajočim meščansko-političnim režimom in Slovenski ljudski stranki, ki se je vedno bolj vezala na jugoslovanski centralizem in spravljala pod svojo oblast mladi slovenski kapital. Pod svojo oblast je spravila močan kapital slovenskega združništva, ki ga je Janez Ev. Krek organiziral v gospodarsko oporo delavskega in kmečkega človeka. Zasedli so Zadržno zvezo in organizirali močno Gospodarsko banko. Združni kapital ni več služil delavcu in kmetu pred izkoriščanjem, temveč so iz njega začela nastajati in rasti kar velika in pridobitna kapitalistična podjetja. Kmetje in delavci pa so ostali brez svojih obrambnih gospodarskih organizacij.

Gospodarskemu, socialnemu in političnemu izrabljanju je verno delavstvo kmalu obrnilo hrbet. Delavski sindikat Jugoslovanska strokovna zveza (JSZ), katere ustanovitelj je bil še Janez Ev. Krek, je kmalu spoznala, da si mora z lastnimi močmi in prizadevanji utrditi neodvisnost in pred SLS ter kasneje pred JRZ braniti delavske koristi. V okviru JSZ se je razvilo in krepilo močno in zavedno krščansko-socialistično delavstvo. Sprejelo je vsiljeni razredni boj in spoznalo tudi delavski socialistični nazor. V prizadevanju za enotnost vsega delavstva je prav krščansko-socialistično delavstvo, organizirano v JSZ, dajalo čestokrat pobudo za delavsko enotnost, ki naj bi, poleg sindikalne povezave, povezala delavstvo tudi v političnem boju. Ob trdnem delavskem jedru, ki ga ni zlomilo ostro prizadevanje JRZ za likvidacijo krščansko-socialistične JZS, so se krepile in razvijale tudi krščansko-socialistične težnje intelektualnih delavcev in mladine. Znano križarsko gibanje, Krekova mladina in neposredno pred vojno akademska Zarja so dali močno podlago in oporo v razvoju krščanskega socializma na Slovenskem. Idejno, kulturno in politično zavest sta zadnja leta pred vojno krepili reviji Bese-

da in Dejanje, JSZ pa je izdajala Delavsko pravico. Velik prispevek idejnemu, političnemu, predvsem pa kulturnemu poglobljanju v smeri odklona od uradne politike so zadnja leta pred vojno dali znani Bohinjski tedni akademske mladine, organizirani pod vodstvom Zarje.

*

Italijanski, nemški in japonski fašizem, kot izživalec druge svetovne vojne, ki je prerasla v največjo vojno katastrofo človeške zgodovine, je imel in iskal svoje zaveznike tudi v drugih državah. Fašistični vojaško-politični naskok je mešal glave mnogim kratkovidnim ljudem, ki niso spoznali pomeni demagogije. Fašizem je imel močan vpliv na vladajoče kroge in režime bivše Jugoslavije. Z njim so se spogledovale in ga posnemale tudi polvojaške in politične organizacije (JUGORAS in druge). Vplivi fašizma so skrhali upravno in vojaško moč predvojne Jugoslavije, ki je klenila najprej s priznavanjem koncesij, nato s pristopom k osi in takoj zatem tudi na vojaškem področju. Dobesedno čez noč se je zaradi vojaške in politične neodgovornosti zamajala država in zakrila nas je črna tema okupacije.

Ko so takrat vlada, dinastija in vodilna generacija pobegnili na Zahod (London), so doma ostale garniture hitro našle skupni jezik z okupatorjem ter vedno bolj drsele v njegov objem in narodno izdajstvo. V špekulaciji za ohranitev kapitalistično-lastniških odnosov in političnega vodstva niso spoznali in tudi niso hoteli razumeti, da je proti okupatorju, ki pozna samo teror in narodno uničenje, treba organizirati osvobodilni boj na življenje in smrt. Špekulativno in oportunistično so računali, da bo svoboda ob koncu vojne prišla sama od sebe, oziroma jo bodo podarili zmagoviti zavezniki, ko bodo uspešno končali vojno. Vendar zgodovina ne pozna uspešnih primerov take špekulacije. Polom je bil neizbežen.

*

V času neizogibne okupacije in sramotne kapitalizacije vladajoče oblasti so na Slovenskem in po vsej Jugoslaviji nastopile nove nekompromitirane politične sile. Nove politične sile se niso pojavile čez noč, razvijali so jih čas in razmere v opoziciji z uradnimi silami že dolga leta pred vojno. Na čelu novih političnih sil je bila najbolj organizirana in pripravljena Komunistična partija, ki so jo ljudske množice sprejele kot vodilno

silo. Komunistična partija ni prezrla naprednih političnih tokov, ki so jih na Slovenskem, poleg nje, predstavljali krščanski socialisti, demokratično krilo Sokola in opozicijsko usmerjeni kulturni delavci. Iz novega političnega jedra je nastala Osvobodilna fronta, ki je nedvomno pomenila odrešilno ime in organizacijo za veliko večino Slovencev. Njena vsebina in program sta bili ob ustanovitvi nad vse preprosti: združitev v skupnem boju za osvoboditev slovenskega naroda. Kmalu se je pokazalo, da OF ni prazno slepilo, temveč žilava vsenarodna organizacija, ki je mobilizirala slovensko ljudstvo za boj proti vsem okupatorjem in za narodno osvoboditev vseh Slovencev. OF je zagorela prav na vsej slovenski zemlji, vključno s Slovenskim primorjem, Goriško in Koroško, kjer je zavedno ljudstvo odprtih rok čakalo pobudo in povezavo v skupni boj za osvoboditev.

Ljudske množice, ki starim političnim režimom in oblasti niso zaupale, so hotele novo nekompromitirano politično organizacijo. Ljudje so se začeli zavedati, da bodo po vojni nastale nove politične in družbene razmere, ki bodo temeljito spremenile in zamenjale staro z novo vsebino. Nova vsebina oblasti in ureditev družbenih razmer pa ni mogla ostati še naprej kapitalistična, čeprav sta OF in KP dali vso prednost boju proti okupatorju in narodni osvoboditvi, o čemer so bile objavljene znane pomembne izjave. V nezlomljivi veri v zmago nad fašizmom je ljudstvo množično pričakovalo tudi radikalnejše družbene spremembe. K temu je ljudske sile nagnilo popolno nezaupanje stari politiki, na drugi strani pa globoko zaupanje v novo smer, ki je vodila v socializem.

Osvobodilna fronta je že od vsega začetka pomenila in tudi predstavljala nov primer politične organizacije, ki ni izhajala iz strankarske koalicije, temveč je že od ustanovitve široko ljudsko gibanje za izpolnitev velike zgodovinske naloge. Krščanski socialisti in demokratični Sokoli so že od vsega začetka jasno naglasili, da niso in da ne bodo organizirali lastne politične stranke. KP pa je že bila organizirana kot stranka in je ta status, kot vodilna sila v OF, tudi ohranila. Dana je bila torej zgodovinska in enkratna podlaga v okviru OF, ki je jamčila za uspešen osvobodilni boj in končno zmago nad okupatorjem in njegovimi domačimi sodelavci, ki so jih razmere in zgodovinski razvoj potisnili na stran okupatorja. Uspehi in končna zmaga v osvobodilnem boju so daleč presegle vsa prizadevanja za narodne pravice med

revolucijo 1848 in ob osvoboditvi ob koncu prve svetovne vojne 1918. Zaveza ustanovnih skupin OF, zavestno in dobro organiziran nastop v osvobodilnem boju, ki je aktivno zajel veliko večino Slovencev, je v OF oblikovala nov tip politične organizacije. Že začetni nastop OF daleč presega stare oblike koalicijskega združevanja v meščansko političnem smislu. Enotnost OF se je utrdila v krvavem boju z okupatorjem in njegovimi pomagači. V boju prekaljena enotnost ustanovnih skupin ni bila v nevarnosti, da bo popustila na skupno začrtani poti. Tudi z vidika nazorskih razlik posameznih skupin v OF ni bilo nikoli nevarnosti za njeno enotnost. Subjektivna zavest je bila vedno močnejša od kakršnega koli objektivnega zaviranja meščansko političnih špekulacij zunaj OF. Glede na razvoj in odločilen uspeh v osvobodilnem boju je OF edinstven primer, ki je vzor novemu razumevanju politične stvarnosti za enotno in enakopravno sožitje v nazorskem, kulturnem in političnem pomenu. Take so tudi glavne misli temeljnih programskih točk, sprejetih med vojno, ki v nekem obsegu zavezujejo še danes, saj so tako pomembne, da imajo trajen pomen.

Glavni poudarek temeljnih točk OF je: Neizprosni boj okupatorju, boj, ki je izhodišče za osvoboditev in združitev vseh Slovencev (kar smo dosegli v celoti, vendar smo morali že po koncu vojne na Koroškem in Primorskem popustiti); nepriznanje razkosanja Jugoslavije; z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih ljudskih množic naj OF preoblikuje slovenski narodni značaj in ustvari nov lik aktivnega slovenstva; vse skupine v OF se obvežejo na lojalnost v medsebojnih odnosih; po osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast OF kot celota in uvede dosledno ljudsko demokracijo. To je program, ki ga moramo spoštovati tudi v sedanosti, ko se, gledano nazaj, spominjamo tiste velike, za vse Slovence in Jugoslavijo pomembne odločitve v aprilu 1941.

*

V organiziranju, delu, razvoju OF in neenakopravnem osvobodilnem boju z okupatorjem, smo sodelovali tudi slovenski kristjani, ki nas je takrat predstavljala krščansko socialistična JSZ, kot ena od ustanovnih skupin OF. Odločilni čas nas ni našel nepripravljene. Ob svojem takratnem jedru krščanskih socialistov v JSZ se je zbrala večina slovenskih kristjanov, ki so videli in sprejeli OF kot rešilno in edino politično organizaci-

jo, ki lahko združi vse Slovence v boju za osvoboditev. Kakor že spredaj povedano, je bilo krščansko socialistično delavstvo v JSZ pripravljeno na sodelovanje s KP pri ustanavljanju in razvoju OF. Skupaj z delavskim jedrom JSZ so takoj začeli z množično organizacijo OF akademska Zarja, krog sodelavcev revije Dejanje in številni izobraženci iz vrst kristjanov, ki so od vsega začetka pravilno razumeli usodno prelomnico naše narodne zgodovine. Lahko rečemo, da so ostali v veliki manjšini tisti, ki so pod vplivom bivše JRZ poizkušali zavirati mogočen razvoj OF.

Ko je krščanska skupina v OF v juliju 1942, že na prvem osvobojenem ozemlju, izdala prvo številko Slovenske revolucije, je povedala, zakaj kristjani sodelujejo v OF, takole:

»Prvič zato, ker temeljne točke OF in dosedanje njeno delovanje predstavljajo do zdaj največji in najjasnejši slovenski narodni program, kakor ga ni pokazala in izpričala nobena skupina in nobena politična stranka v slovenski narodni zgodovini.

Drugič zato, ker OF izraža napredno ljudsko voljo in ker so v njenem skupnem delu povezani pripadniki vseh svetovno nazorskih skupin slovenskega naroda in ker vsi ti pripadniki ne predstavljajo le kako slučajno politično koalicijo, temveč so v svojem jedru, kljub nazorskim razlikam enotna družbena avantgarda slovenskega naroda, tovariška zveza požrtvovalnih sil, torej vzpodbujevalni, programski in organizacijski nosilec vsega razvoja med Slovenci.

Tretjič zato, ker vodijo OF tiste politične sile, ki se v pretekli dobi nikdar niso omadeževale ali kakorkoli povezale z duhom starega reda, marveč kljub velikim žrtvam nastopale kot neizprosna kritika celotnega političnega in družbenega reda, in sicer imajo te sile že zaradi tega vso moralno pravico, da danes v imenu opeharjenega ljudstva odločajo o usodi slovenskega naroda.

Četrtič zato, ker se je OF odločila, da svojega narodnega programa ne izpolni s čakanjem in slepim zaupanjem v sile izven sebe, temveč z narodno revolucijo, to je z odvzemom oblasti dosedanjim tujim in domačim oblastnikom, s celotno mobilizacijo oblasti ljudstvu, ki je edini upravičen nosilec oblasti na slovenskem ozemlju, tako v družbenem, gospodarskem, kakor tudi duhovnem življenju.

Petič zato, ker nam OF, obenem z narodnim prerojenjem, daje tudi izredno priliko za duhovno prerojenje vsega krščanskega občestva med Slovenci in ker je današnja politična odločitev v

smislu ljudskega napredka obenem odločitev za versko obnovo, za vrnitev k resničnemu verskemu življenju in ker kristjani v OF še posebej zavračamo dosedanje javno izrabljanje vere v obliki klerikalizma, ki je najhuje prizadel krščanstvo samo, obenem pa škodoval morali vsega naroda.

Šestič zato, ker kristjani v OF stremimo po osvoboditvi vseh nazorov iz oklepa totalitarno pojmovanega javnega dela in ker so nam tiste tovariške skupine v OF, ki se od nas po svetovnem nazoru razlikujejo, zagotovile popolno osebno, versko in nazorsko svobodo ter takšno reševanje verskih in cerkvenih vprašanj, ki bo v skladu z zahtevami človečnosti in osebne odgovornosti.

OF kot celota je takrat dala naslednjo izjavo:

»Osvobodilna fronta slovenskega naroda se pravno in moralno obvezuje, da bo vedno in povsod spoštovala verska čustva katoličanov in dosledno dopuščala svobodno izpovedovanje krščanskega prepričanja ter praktično izvrševanje verskih in cerkvenih dolžnosti. Zato pa želi, da se v skladu s potrebami novega narodnega življenja katoliška Cerkev na Slovenskem nasloni na svoje lastne sile ter svobodno in popolno zaživi iz njih. Kristjani in ne kristjani v OF so prepričani, da bo na ta način najboljše zavarovana svoboda verskega in cerkvenega življenja, kakor svoboda izpovedovanja svetovnih nazorov sploh.»

O svobodi svetovnega nazora in verskega udejstvovanja je dal 1. V. 1942 posebno izjavo tudi CK KP Slovenije:

»Kakor vse temeljne skupine v OF, tako je tudi Komunistična partija Slovenije v sporazumu Osvobodilne fronte slovenskega naroda zajamčila Slovencem v splošnem, slovenskim katoličanom pa še posebej svobodo svetovnega nazora in verskega udejstvovanja za sedanjost in bodočnost. Čeprav je tako stališče že v programu Komunistične partije Jugoslavije in vseh komunističnih partij, ponavlja CK KPS to svoje jamstvo, izraženo v sporazumu Osvobodilne fronte slovenskega naroda, tem potom še kot posebno izjavo Partije o svobodi svetovnega nazora in verskega udejstvovanja.»

Vključitev slovenskih kristjanov v enotno fronto proti nasilju je bila, glede na svetovno nazorske razklanosti, evropski primer uspešnega sodelovanja med kristjani in komunisti. Stara politika,

ki je odločno vlekla nazaj, je propadla. Na njeno mesto je stopila pot dialoga in vzajemnega reševanja pozitivnega razpleta v novo socialistično skupnost. Le samoupravna in socialistična pot nam je poroštvo tudi naše bodočnosti. Osvobodilna fronta slovenskega naroda, nastala pred 40 leti, nam mora biti tudi danes vzgled in živ opomin, kako zanamcem ohraniti velike pridobitve osvobodilnega boja.

Stane Kovač

Franč Kramberger mariborski škof

Po smrti rednega mariborskega škofa dr. Maksimilijana Držičnika je vodil mariborsko škofijo kot kapitularni vikar škof dr. Vekoslav Grmič. Po dveh letih in pol je apostolski sedež imenoval 4. novembra 1980 za rednega mariborskega škofa dr. Franca Krambergerja.

Novi mariborski škof je bil rojen 1936 v župniji Sv. Lenart v Slovenskih goricah, obiskoval gimnazijo v Mariboru in bogoslovje v Ljubljani, bil posvečen v duhovnika 1960, služboval kot kaplan štiri leta v župniji Svetega Rešnjega Teleasa v Mariboru, bil prefekt v dijaškem semenišču

in po odhodu ravnatelja msgr. Ivana Žličarja vodil Slomškovo semenišče vse do imenovanja za škofa. V teh letih je dosegel stopnjo doktorja teologije (1972) z disertacijo o Slomšku in kmalu postal škofijski pospeševalec za njegovo beatifikacijo ter pripravljajl med drugim tudi nov Slomškov življenjepis po navodilih rimske kongregacije.

V svoji nastopni izjavi je povedal, da je najmlajši med jugoslovanskimi škofi in da se bo moral še naučiti, kako je treba služiti škofiji in v spoznavanju znamenj časa opravljati odgovorno delo za resnično krščansko rast vernikov. Vsekakor ne bo mogel mimo vsega, kar je škofija v pokoncilskih razmerah z obema škofoma Maksimilijanom in Vekoslavom dosegla, saj ni mogoče zavreti rasti, ki je že tako bujno pogнала: osveščenost vernih ljudi, njihovo zavzeto sodelovanje v župnijskih svetih in pri obnovi občestev, mladinska gibanja, ki so nastala po koncilu, občutek sproščenosti in neposrednejšega stika z Bogom v vse bolj osebni izpovedi vere, pa tudi rastoče zanimanje za družbene probleme in s tem vedno bolj zavestno vraščanje v socialistično družbo. Tako naj bi njegovo delo še poživilo koncilskega duha v škofiji in naj ne bi zlomilo »trsa, ki je morda že nalomljen«.

J. R.



Naše delo, naše življenje

Bili so časi v zgodovini človeštva, ko je bilo telesno delo poniževalno za človeka. Opravljali so ga predvsem sužnji, zato ni moglo uživati posebnega priznanja. Z ene strani so gospodarji sužnje priganjali k delu ne glede na njihove resnične zmožnosti, z druge strani pa so sužnji pač delali predvsem toliko, kolikor so bili k temu prisiljeni. O kakšnem pozitivnem vrednotenju dela ni moglo biti govora niti na eni niti na drugi strani. Enim je prinašalo le gmotne koristi, drugim pa je pomenilo neprijetno breme.

Tudi pozneje, ko niso opravljali telesnih del samo sužnji, so takšna dela še vedno veljala za nekaj manjvrednega, saj so delodajalci delavce izkoriščali tako, da so jim delavci ustvarili čim več dohodka za čim manjše plačilo. Zato je razumljivo, da so v tem pogledu posebno trpeli otroci in žene. Anton Martin Slomšek pravi npr. v pesmi »Ubogi otrok v fabrikah«: »Osem let še nisem melo – dali so me starši, – da vreteno tu obračam – ino predem cele dni... Kar z vretenom jaz zaslužim, – starši zapijejo; – srotle sem ino ostanem, – dokler smrt me vzela bo.« Delavci niso mogli ceniti svojega dela, ki jih je odtujevalo sebi, delodajalci pa so ga ocenjevali samo po dobičku.

Socialne revolucije so izbojevale delu čast in priznanje. Res pa je, da so krščanski pogledi na svet in življenje, kakor jih razberemo iz sv. pisma, telesnemu delu in delu nasploh močno naklonjeni, tako da evangelijskemu krščanstvu v tem pogledu ne moremo ničesar očitati, nasprotno, moramo mu dati vse priznanje.

Delo kot človekova odlika

Že v sv. pismu SZ je delo prikazano kot posebno človekova odlika. Človek je ustvarjen po božji podobi. Zato mu je Bog izročil vse stvari, da nad njimi gospoduje. To gospostvo naj bi človek uveljavljal prav z delom. Takole pravi 1 Mojz 2,15: »Vzel je torej Gospod Bog človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval.« Še prej pa beremo: »Bog ju (prva človeka) je blagoslovil in Bog jima je rekel: 'Plodita se in množita ter napolnita zemljo; podvrzita si jo in gospodujta...'« (1 Mojz 1,28). Sicer je že o Bogu povedano, da je »počival po vsem svojem delu«, zato je tudi s tega vidika vidno, da človeka prav bogopodobnost usposablja za delo.

Človekovo delo je sodelovanje z Bogom, ki je svet ustvaril in ga ustvarja, saj je nenehno v nastajanju. Človek je božji sodelavec, kolikor svet kot okolje, v katerem živi, oblikuje in spolnjuje, tako da je zanj vedno primernejše bivališče.

Seveda človek z delom spolnjuje tudi sebe, se pravi, da na tak način postaja vedno bolj tisto, kar naj bi bil. Ko dela, ustvarja, »ustvarja« tudi sebe, razvija svoje sposobnosti in jih pomaga razvijati drugim ali jih drugi pomagajo razvijati njemu. Delo je kot sodelovanje z Bogom v službi posameznega človeka, človeštva in sveta nasploh.

Če pa upoštevamo še obzorja, kakršna nam odpira sv. pismo NZ, potem se človekovo delo pokaže še v novi luči. Apostol Pavel namreč jasno pove, da je vse ustvarjeno po Kristusu in zanj (prim. Kol 1,15 sl.). Zato je človekovo delo sodelovanje s Kristusom pri odrešenju sveta, pri nastajanju »nove zemlje« in še posebej novega človeka. Človekovo delo je povzeto v odrešenjsko dogajanje, ki je usmerjeno h Kristusu, v stanje, ko bo »Bog vse v vsem«. P. Teilhard de Chardin pravi: »Kristus se preko našega sodelovanja, ki ga je sam razvnel, in po vsakem ustvarjenem bitju posebej dovršuje in dosega polnost... Naj delamo karkoli, vselej bomo po notranji zvezi Materija-Duša-Kristus prinesli Bogu košček bitja, ki si ga želi. Z vsakim od naših del sicer po drobcih, a resnično pripomoremo k zgradbi Pleroma in pomagamo Kristusu, da se korak za korakom bliža svoji polnosti« (Božje okolje, 34).

Pri tem ne smemo prezreti Kristusovega vzora. Kristus, učlovečeni Bog, ki nam je postal v vsem enak, je bil delavec. Zato so mnogi imeli proti njemu predsodke. Apostol Pavel pa je dobro razumel Kristusa in je bil ponosen na to, da si je sam »služil kruh« in ni bil v tem pogledu nikomur v nadlego. Nedvomno je namreč Kristus s svojim zgledom hotel pokazati, da mora človek z delom še posebej izraziti zvestobo Bogu, svetu in sebi, izraziti svojo držo daritve in služenja, svojo pristno človeško naravo. In tako ga je razumel tudi Pavel.

Delo kot služba ali samovolja

Človek je od Boga ustvarjen, zato mora biti njegovo delo služba Bogu, se pravi, da se mora pri svojem delu ravnati po zakonih, ki mu jih je Bog zapisal v dušo ali mu jih daje kako drugače spoznati. Čeprav je tedaj človek svoboden, vendar ni avtonomen, tako da bi lahko počel, kar bi

hotel. Ta poslušnost Bogu je njemu samemu v korist, ker je ustvarjen po božji podobi. Tako namreč služi sebi in svojem razvoju. Služi pa hkrati tudi sočloveku, saj je po svojem najglobljem bistvu družbeno bitje, in služi svetu, v katerem je zakoreninjen, se pravi, da svet postaja po delu, ki je služba Bogu, resnično vedno bolj človeški.

Takšna je bila božja zamisel o človeku in njegovem delu od začetka. »Raj« je mogoč zunaj človeka samo kot odsev »raja« v njem, ki je v službi Bogu ali poslušnosti vesti, božjemu glasu. Rekli bi tudi lahko, da je to takrat, kadar se človek da voditi ljubezni in dela za božje kraljestvo, ki je tam, kjer je ljubezen.

Zgodilo pa se je že kmalu v zgodovini človeštva drugače. Služenje je začela dušiti samovolja, sebičnost je začela moriti ljubezen. Sv. pismo govori o nepokorščini prvega človeka in njenem odmevu v svetu. Bog naj bi zemljo preklel, v resnici pa se je človek v svoji notranjosti obrnil proti Bogu in zato se je spremenil tudi njegov odnos do sočloveka in sveta. Sebičnost je začela razjedati človekovo obnašanje in njegovo dejavnost v svetu. Človekovo delo ni vedno tisto, kar bi moralo biti, zato mu tudi ne prinaša vedno uspehov in sreče. Drugi vatikanski cerkveni zbor pravi: »S prevračanjem reda vrednot in z zamešavanjem zlega z dobrim namreč gledajo posamezniki in skupine samo na to, kar je njihovo, ne pa na to, kar je drugih. Tako pride do tega, da svet ni več področje resničnega bratstva, temveč da povečana moč človeštva grozi z uničenjem človeškemu rodu samemu« (CS 37,1). Človeško delo ima tedaj lahko dvojno vrednost, kar je odvisno od njegove usmeritve: vodijo ga lahko služba ali samovolja, ljubezen ali sebičnost.

Delo kot odgovornost

Iz doslej povedanega sledi, da je človek za svoje delo odgovoren Bogu, človeštvu in sebi kot »rezervoarju možnosti«. Delo je zanj »sveta« dolžnost, naloga, ki jo mora izpolniti. Delo daje smisel njegovemu življenju. Zato ga mora vestno opravljati. Z njim časti Boga, služi sočloveku in ga osrečuje, dosega pa tudi svojo identiteto, tisto, kar naj bi bil, in srečo, če ga opravlja iz ljubezni. Z vestnim in odgovornim delom si človek prizadeva za počlovečenje sveta in za »božje načrte«.

V polnem pomenu ne more posameznega človeka in njegovega dela nihče nadomestiti, saj je

vsak človek nekaj posebnega in ima zato tudi posebno nalogo. Človek tedaj mora opraviti svojo dolžnost, uresničiti sebe in pomagati, da se uresniči drugi, da se tako vsa človeška družba razvija in napreduje v smeri, ki jo izražamo z besedami »biti v polnejšem pomenu«, ne pa toliko »več imeti«.

Nič, kar človek s svojim delom ustvari, se ne more izgubiti, vse ohrani svojo vrednost, kakršno pač ima, za vedno. V luči vere je to še posebej razumljivo. Vse je zapisano v »knjigi življenja«. Je pa tudi sicer bolj ali manj pomembno za vse človeštvo.

Delo je že samo po sebi lahko molitev. Včlenjuje pa tudi potrebo po molitvi v ožjem pomenu in človeka pripravlja nanjo, ker nikdar s svojim delom ne dosežemo tistega, kar smo pričakovali, in ker moramo vedno znova priznati, da nam je marsikaj podarjeno. P. Teilhard de Chardin lepo pove: »Brez dvoma so v našem delovnem dnevu minute, kot na primer trenutki molitve ali prejetja zakramentov, ki so še posebej žlahtne in dragocene... toda čemu bojazen, da nas utegnejo zelo banalni, zahtevni ali mikavni opraski iztrgati iz Njegovega naročja?« (Božje okolje, 37–38).

Kristjani moramo biti zgled vestnega opravljanja dolžnosti, samostojnega dela in sodelovanja, prizadevanja skupaj z drugimi. Smo res to?

Vekoslav Grmič

75. obletnica prve slovenske gimnazije

Dne 13. in 14. novembra 1980 je slovenska javnost slovesno in intimno hkrati proslavila 75. obletnico prve slovenske popolne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano. 13. novembra se je z mašo v šentviški farni cerkvi spomnila vseh umrlih profesorjev in dijakov, naslednji dan pa je bilo slovesno bogoslužje v ljubljanski stolnici, ki ga je vodil nadškof in metropolit Alojzij Šuštar, na teološki fakulteti pa slavnostna akademija. Na njej so recitirali pesmi zavodskih pesnikov Antona Vodnika in Jožeta Udoviča, brali esej Jakoba Šolarja in izvajali skladbe zavodskih skladateljev Lojzeta Mava, Matija Tomca in Vilka Ukmarja. Hkrati je bila v prostorih Teološke fakultete dobro pripravljena razstava del zavodskih profesorjev in dijakov,



šolskih knjig, ki jih je Zavod pripravil in pogosto tudi založil. Na akademiji je imel Stane Gabrovec slavnostni govor, ki ga v celoti objavljamo. S tem se želi tudi Mohorjeva družba spomniti pomembne obletnice prve popolne slovenske gimnazije. V njenih profesorjih in dijakih je imela in še ima odlične sodelavce in prijatelje.

Dragi profesorji prve slovenske gimnazije, dragi njeni učenci, dragi njeni prijatelji, spoštovani gostje!

Dne 21. septembra 1905, torej skoraj natančno pred 75. leti, je začela svojo pot prva popolna slovenska gimnazija. Začela z mašo, ki jo je daroval njen ustanovitelj, ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. Njegovemu četrtemu nasledniku, slovenskemu metropolitu Alojziju Suštarju in njegovima bratoma v škofovstvu, Stanislavu Leniču in Janezu Jenku, ki so vsi trije že učenci prve slovenske gimnazije, in vsem drugim, ki smo imeli srečo in čast, da smo bili dijaki te prve slovenske gimnazije, se je zdelo prav, da se tega velikega dogodka spomnimo in ga proslavimo.

Priznajmo, da smo skoraj začudeni, da je minilo šele 75 let, odkar lahko Slovenci dobivamo svojo srednjo izobrazbo v materinem, slovenskem jeziku. Še bolj smo začudeni, če se zavemo, kakšnih in kolikih naporov, žrtev, da, kakšnega izrednega genija v osebi škofa Jegliča je bilo potrebno pričakati, da smo prvo slovensko gimnazijo lahko dobili. Njen nastanek in zgodovino lahko le na kratko očrtam.

Leta 1898 je prišel v Ljubljano novi škof Anton Bonaventura Jeglič. Ko se je 20. maja zahva-

ljeval za veličastni sprejem, ki mu ga je Ljubljana pripravila, je dejal: »Posvetiti hočem narodni stvari, svoji slovenski domovini, vse svoje moči. Živel slovenski narod, živila slovenska Ljubljana! Živel tudi za naš narod tolikanj potreben zavod, za katerega se v poslednjem času toliko potegujete, živelo slovensko vseučilišče.« Že 30 let prej, 1868., pa je Jeglič izjavil Slovenskemu dijaštvu na Bledu: »Še koristnejša pa bi bila za slovenski narod slovenska gimnazija.«

V Jegliču je torej misel na slovensko gimnazijo zorela trideset let, odkar je sam končal gimnazijo. Zato se ne smemo čuditi, da je že po štirih mesecih škofovske službe avgusta 1898 svoji duhovščini sporočil, da bo ustanovil Zavod sv. Stanislava z gimnazijo, ki bo prvič od začetka do konca učila svoje dijake le v slovenskem jeziku. Še istega leta je osebno sporočil svoj sklep papežu Leonu XIII., ki ga je sprejel in blagoslovil. Še z večjim zaupanjem ga je na tej poti sporočil tudi Mariji v Lurdu, ki ga je sprejela in blagoslovila. Hkrati je obiskal vse take zavode v državi, v Briksnu, Linzu, Gradcu, Celovcu, sam noseč v svojem srcu načrte za največjega izmed njih.

Leta 1899, še preden je imel arhitekta za svojo stavbo, je že študiralo 6 mladih duhovnikov na Dunaju, da se pripravijo za svoj slovenski proforski poklic. Vsi so študirali na škofove stroške.

Leta 1900 je zaprosil arhitekta Vancaša, graditelja stolnice v Sarajevu, da njegovo drzno misel izriše in prestavi v račune in gradivo.

Leta 1901 je šentviški župnik Malovrh blagoslovil stavbišče in zasadil prvo lopato »v imenu Očeta, Sina in Svetega Duha«. Dva meseca za-

tem je bil že blagoslovljen temeljni kamen, kot pravi vzdana listina »fundamentum aedium promouendae inter iuvenes virtuti ac scientiae«, za stavbo, ki naj daje mladeničem etičnih sil in znanja.

Leta 1905 je bil Zavod že pripravljen, da sprejme slovenske dijakke. 69 mladih fantov je začelo gimnazijo prvič s perspektivo, da jo bo lahko tudi končalo v slovenskem jeziku.

V šestih letih je bilo opravljeno velikansko delo. Že samo tehnično in organizacijsko: na šentviškem polju je stala za tisti čas največja in najmodernejša stavba, slovenski gospodarski čudež: ves slovenski, od zbranih krajcarjev slovenske revščine pa do tudi organizacijske genialnosti škofa Jegliča. Kljub temu, da smo polni občudovanja že pred tehničnim in organizacijskim delom, pa moramo novo stavbo, Zavod sv. Stanislava, prvo slovensko gimnazijo, izmeriti z merili duha, z merili slovenske zgodovine.

V letu 1848, pomladi narodov, je dobila Avstrija, in z njo tudi Slovenci, gimnazijo v duhu in obliki, ki je še danes temelj naše izobrazbe, v strukturah, ki jih šele danes, ne vedno najbolj premišljeno, ukinjamo. Nastala je iz idej novega humanizma, kot sta jih oblikovala predvsem Herder in Humboldt. Gimnazija naj razvija v človeku njegovo bistvo, humanum, v viziji, kot ga je položil v temelje evropskega duha Grk. Vzgaja naj kalon kai agathón, lepo in dobro, v plemenitem spoju harmonije. Za nas pa je še posebno važno, da se je novi humanizem bojeval za pouk v materinščini, v kateri je videl posebno dragocen element, s katerim se človek lahko najgloblje izrazi. Organizacijski osnutek gimnazije je določal: vsak deželni jezik je lahko na gimnazijah učni jezik. Izbira naj se povsod ravna po potrebah prebivalstva. Če bi bili Slovenci tedaj narodnostno zreli, bi naše gimnazije morale biti, oz. postati že leta 1848 slovenske. Toda slovenščina ni bila priznana za materin jezik slovenskih dijakov in slovenske gimnazije so postale bolj nemške, kot so bile. Že leta 1854 je dunajska vlada tako stanje tudi utemeljila: po nacionalnem vidiku imajo vsi deželni jeziki v Avstriji sicer res pravico, da postanejo gimnazijski učni jeziki, po didaktično znanstvenem pa jih večina ne ustreza, ker niso toliko razviti, da bi mogli postati orodje gimnazijskega pouka. Pet let po smrti dr. Francea Prešerna smo morali Slovenci tako utemeljitev mirno sprejeti, v slovenski sredi ni bilo nikogar, ki bi se drznil bojevati za pouk v slovenskem jeziku na gimnazijah.

Slovenci smo prelomno leto 1848 dočakali nepripravljeni. Zamujeno je sedaj po dobrih 50 letih uresničil Jeglič.

Leta 1913 je že 30 dijakov prvič delalo maturo v slovenskem jeziku in dokazalo, da lahko slovenski profesor v slovenščini in iz slovenskih knjig odlično daje vse znanje, ki ga je zahtevala avstrijska gimnazija. Slovenska gimnazija je bil važen korak naprej, da se enakopravno vključimo v krog evropske kulture, da jo sprejemamo na izviren, slovenski način in ji na izviren, slovenski način tudi dajemo svoj delež.

Dejansko škof Jeglič ni bil le zidar svoje hiše, ampak njen dobri duh v vsem. V letu 1913, letu prve slovenske mature, je imel v svojem zboru 18 profesorjev – večino je šolal sam – ki so pokazali, da je slovenščina dovolj prožna, da izrazimo z njo epsko misel Homerja, lirično Sapfo in Horaca, filozofsko Platona, pokazali so, da se dajo izraziti v slovenščini tudi matematične formule vse do integralov in diferencialov, pa tudi vsi novo formulirani biološki zakoni, tja do Darwinove teorije. In v zboru teh 18 profesorjev je bil ravnatelj Janez Gnidovec, neustrašen borec za svojo gimnazijo in svetnik, Jožef Demšar, naš bodoči stotiletnik, matematika Ivan Knific in Anton Ratajec, klasični filologi Luka Arh, Anton Koritnik, Ivan Samsa, Franc Jerè, prevajalec sv. pisma, še isto leto se jim bo pridružil prevajalec Homerja in grških tragikov, prevajalec cerkvenih očetov, Franc Omerza. V zboru je že Franc Trdan, tedanji najboljši poznavalec bogomilov, naravoslovec Franc Pengov, pa tudi že umetnik Gašper Porenta in neutrudni vodja zavodskih pevcev in muzikantov Vojteh Hybašek. Sama imena, ki so živa in navzoča v kulturi in strokah med obema vojnami. In seveda: med njimi je že dr. Anton Breznik, slovenski slovničar, ki že dviga iz ljudske govorice, narodnih pesmi, naših najstarejših pisateljev, slovensko besedo v našo moderno zavest in navzočnost. Zapisuje zakone, po katerih lahko sami na vseh področjih svoj jezik ustvarjalno razvijamo naprej.

In obstajale so že, kar je bilo najtežje, kar se je zdelo nemogoče, slovenske šolske knjige. Za avstrijsko oblast, ki je bila slovenski gimnaziji nasprotna, toda zakonsko lojalna, so bile slovenske šolske knjige največji adut, da jo prepreči, za ravnatelja največja težava, da jo razreši. Dunajska šolska reforma leta 1908 je sicer omogočila uvajanje slovenščine tudi v višje razrede, toda neizprosni pogoj za to so bile šolske knjige. Na Gnidovčevo pobudo je prevzelo pripravo knjig

Profesorsko društvo v Ljubljani, zalagal jih je pogosto Zavod. Tako smo dobili odlične učbenike, od katerih so bili nekateri v uporabi še skoraj ves čas med obema vojnama. Toda težave so bile hude, veliko muk je bilo potrebno, preden so bili lahko natisnjeni. Slovarjev pa sploh še ni bilo. Za to je spet poskrbel Zavod. Že leta 1915 je izšel zopet v založbi »Knezoškofijskega zavoda sv. Stanislava« odlični Doklerjev Grško-slovenski slovar, pri katerem sta sodelovala tudi zavodska profesorja Breznik in Jerš.

Z njim še danes beremo grške klasike. Pred nekaj leti so ga ponatisnili v Trstu, za svoje in naše potrebe... In še naprej: že po vojni je sam Jeglič plačal natis velikega latinsko-slovenskega slovarja, ki ga je sestavil Fran Wiesthaler. Plačal je natis prvega zvezka do črke F, za nadaljevanje pa se še danes ni našel drugi Jeglič, niti kaka učena ustanova. Zato je bila zahvala, ki jo je Višji šolski svet v Ljubljani izrekel Gnidovcu, ko je leta 1919 zapuščal šentviško gimnazijo, več kot na mestu: Vaše delo je bilo zaslužno za vse slovensko šolstvo. Brez škofovih zavodov in Vašega dela, bi bilo takojšnje poslovenjenje slovenskih šol kratko in malo nemogoče.

Pa tudi maturanti, ki so izšli iz prve slovenske gimnazije, niso delali sramote niti svojemu ustanovitelju niti slovenskemu narodu. Do konca vojne je dala že 64 bodočih duhovnikov, med njimi Antona Volka, zadnjega iz Prešernovega rodu in prvega slovenskega škofa-zavodarja. Dala je prve umetnike, profesorje, tudi univerzitetne, juriste, zdravnike. Med njimi nekatere, ki še danes delajo in ustvarjajo med nami. Naj navedem le dva za vse: Lojzeta Udeta, koroškega borca in najboljšega poznavalca koroškega vprašanja, in našega zavodskega profesorja, stolnega dekana Antona Čepona.

»Zavod, kjer se smejo poučevati gimnazijski predmeti«, je bil uradno dovoljen naziv šentviške gimnazije, ko je leta 1905 začela s svojim delom. Leta 1913 je kot »Knezoškofijska privatna gimnazija s pravico javnosti« postala prva in edina slovenska popolna gimnazija. S to dragoceno doto je tudi prišla v prvo Jugoslavijo.

V njej je šentviška gimnazija živela v družbi svojih mnogih vrstnic, katerim je utrla pot. Na zunaj gotovo mirnejše: še so bili nad njo oblaki, tako leta 1923 in 1929/30, ko so ji ukinili pravico javnosti in je bil zopet potreben prav Jegličev poseg, da jo je ohranil. Mir je bil seveda relativen: če se je do leta 1918 morala neprestano bojevati proti očitkom filossrbstva in jugoslovan-

stva, se je sedaj morala proti očitkom avstrijkanstva in protijugoslovanstva. Če so med vojno prepovedovali brati iz slovenskih beril Ilirijo oživljeno in srbske narodne pesmi, so njeni nasprotniki sedaj še bolj radikalno trgali Cankarjeve tekste iz čitank, katerih prvi avtor je bil zavodski profesor Jakob Šolar.

In če smo že pri šolskih knjigah: slovenske slovnice, iz katerih so se učile vse slovenske generacije, so bile Breznikove. Najboljše čitanke so delali čitankarji v Zavodu v Šolarjevi sobi v popoldanskih in večernih urah, zadnjo podobo jim je v nočnih dal Šolar sam. Prav v isti sobi profesorja Šolarja so nastajali odlični prvi pomožni šolski priročniki, znamenito Cvetje iz domačih in tujih logov, kvalitetni prednik današnje Kondorjeve zbirke.

Le da se profesorju Šolarju nihče ni zahvalil zanje. Iz Zavoda je pogosto odhajal v Beograd profesor Šolar, da se zopet bori za slovenske šolske knjige.

Ta, rekli smo, vendarle mirni tok, je prekinila druga svetovna vojna. V aprilu 1941 sta nemška vojska in gestapo zasedla Zavod. Profesorji in študentje so ga morali zapustiti v eni uri in so smeli vzeti s seboj, kar se pač v eni uri vzeti da. Knjižnice, gimnazijske in profesorske, vsa učila, ves inventar je s hišo vred ostal nemški vojski in policiji. Prva slovenska gimnazija se nikdar več ni vrnila v svoj rojstni dom.

Ustanovitev prve slovenske gimnazije je pomembno dejanje slovenske narodnostne uveljavitve.

Vse do leta 1848 je slovenstvo tlelo le v izobraženosti in podložnem kmetu in se z etičnimi silami, ki mu jih je prilival slovenski tridentinski duhovnik, pripravljaj na svojo zavestno slovensko poklicanost. Vsak prestop v višji razred, pa naj bo to meščanski ali izobraženski, je hkrati pomenil prestop v nemški svet. Tako praktično nismo imeli slovenskega meščanstva niti izobraženstva. Le ena velika osebnost je prerasla ta čas: pesnik dr. France Prešeren; zato tudi nerazumljena in nesprejeta. Po letu 1848 pa smo svojo slovensko poklicanost morali začeti živeti zavestno, ali pa smo propadali.

Ustanovitev Zavoda je pomenila pomembni odziv tej nujni zahtevi po zavestnem sprejetju slovenske zgodovinske usode. Od leta 1905 so slovenski duhovniki pošiljali iz najbolj oddaljenih in najbolj zapuščenih krajev Slovenije nadarjene dijake v šentviško gimnazijo, in ta je v osmih letih v njih razgibala skrite talente, da so lahko

postali dobri duhovniki, profesorji, znanstveniki, predvsem pa zavestni in zavedni Slovenci. V Zavod so prihajali tudi iz zasedene Primorske in se vračali vanjo kot prvoborci za pravice slovenskega primorskega ljudstva. Omenim naj zopet le enega za mnoge, škofovega vikarja Leopolda Jurca. Berite le šentviška Izvestja s kraji, od koder so prihajali dijaki. Še danes ne vem, če imajo nekateri izmed njih toliko študentov.

Zavod pa je omogočal srednjošolsko izobrazbo in s tem odpiral pot do najvišje izobrazbe tudi socialno najnižjim slojem. Čeprav je svetovna vojna Jegliču preprečila, da bi ustvaril stalen finančni fond, ki bi omogočal revnim dijakom šolanje zastoni in ga tudi v prvi Jugoslaviji ni bilo mogoče ustvariti, je bil procent dijakov iz kmečkih in delavskih slojev vedno v večini. Koliko jih ne bi moglo nikoli študirati, če ne bi bilo zavodov!

Jeglič je s svojo prvo slovensko gimnazijo ujel leto 1848 in nas tako v srednjem šolstvu vključil v krog evropskih narodov. S tem pa, da je v gimnazijo poklical predvsem sinove iz slojev slovenske revščine, je pretežno meščansko naravnano avstrijsko gimnazijo celo presegel. Prav iz dna svojega naroda je Zavod gradil njegov vrh in elito.

In takoj naj poudarim: ni je gradil s popuščanjem kvaliteti, ne z nabiranjem privilegiranih pristašev, ki bi se jim že s samim zunanjim pristajanjem na ideologijo ali stranko dajala spričevala, odpirale kariere in visoka mesta. Ne. Šentviška gimnazija je bila neizprosna: o tem govori že zahtevni izbor: od 90 in več prvogimnazijcev, jih je doseglo maturo največ 30, pogosto pa le 20 in manj. Neizprosna je bila celo do mladih pobožnih fantov, o katerih noben vzgojitelj ni dvomil, da nosijo v sebi lastnosti dobrega duhovnika. Ne, moral si si v celoti pridobiti znanje, ki ga je zahteval učni načrt.

Na tem mestu se moramo dotakniti še enega problema. V našem poudarjanju prve slovenske gimnazije in velikih Jegličevih zaslug zanjo, ne moremo mimo dejstva, da Jeglič vendarle ni začel svoje gimnazije prvenstveno iz slovenske narodnostnega nagiba. Neposredni vzrok je bilo zborovanje slovenskih visokošolcev leta 1898, ki je pod vplivom avstrijskega liberalizma odklonilo krščansko idejo za vodilo svojega dela. Jegličev sklep je bil torej porojen prvenstveno iz versko-etične inspiracije. Vendar je Jegliču zvestoba veri vedno pomenila tudi zvestoba narodu, njegovega jeziku, pomoč slovenskemu človeku. Ko je želel dati slovenskemu narodu z zavodom in slo-

vensko gimnazijo etično hrbtnico, mu je nujno dal tudi slovensko držo. Slovenstvo je nezadržno vedno povezano z etičnimi silami. Z njimi stoji in pade. To je naša slovenska muka in naša slovenska veličina. Jegličev odgovor na zborovanje študentov ni bil le odgovor rimskega škofa, ampak predvsem slovenskega škofa in kneza. Zato ni ustanovil samo konvikta po ustaljenem tridentinskem vzorcu, ampak ga je že prvi trenutek povezal z ustanovitvijo slovenske gimnazije. Odrešilne etične sile, ki jih je v stoletjih nalagal v slovensko ljudstvo tridentinski duhovnik, so reševale njegov obstoj in premagovale njegovo revščino, so pa pogosto odpovedale, kadar slovenskega človeka ni več varovalo njegovo domače okolje. S slovensko gimnazijo pa je škof Jeglič hotel, da postanejo etične sile slovenskemu ljudstvu še bolj njegova osebna last, zavestna vrednota, iz katerih se bo na svoj slovenski način, v slovenski besedi vključevalo v družino evropskih narodov. Ne več kot tlačan, ne za ceno svoje slovenske identitete, temveč brez kompleksov kot enakopraven sogovornik. Jegličev versko etični ogenj je dal njegovi široki slovenski gesti le potreben zamah. In to Jegličevo dediščino je Zavod najbolj zvesto ne samo varoval, ampak tudi razvijal. Skozi vso svojo zgodovino je v svoji šoli brezpogojno združeval znanje in etos, učil dela in odgovornosti, vzgajal osebnosti, ki ne samo »znajo«, ampak ki čutijo in mislijo, se odločajo za vrednote. Doživetje vere in odločanje zanjo je bilo hkrati gorivo za delo in garanje, ki služi vrednotam, ki nas presegajo in osmišljajo. Med temi vrednotami je narod vedno imel ključno mesto. Ta etična zahtevnost, vnašanje visokega etosa v delo, se mi zdi še danes razpoznavni znak učencev prve slovenske gimnazije, ki prav po tem svojem znaku ostajajo še naprej njeni zvesti učenci.

Z ustanovitvijo prve slovenske gimnazije pa je rasla tudi kohezija slovenske skupnosti. Kdor prebira polemike proti Zavodu, ki so izhajale v Slovenskem narodu že od vsega začetka, in v katerih se je slovenski liberalizem boril proti Jegličevi ideji in s tem tudi proti slovenski gimnaziji, ima nelagoden občutek. Pisanje potrjuje znova nesrečno dejstvo naše zgodovinske usode, da smo Slovenci prej kot svojo slovensko skupnost doživeli svojo ideološko razklanost. Prej smo se odločali za klerikalce in liberalce, kot smo se odločali za Slovence. Občutje ideološke pripadnosti je bilo močnejše od narodne pripadnosti. Jeglič je šel mimo pogosto prav divjih nasprotovanj z gosposko gesto, vredno ustanovitelja prve

slovenske gimnazije. Ponosno je obrnil nase besede sv. Pavla: Slovenci so, jaz tudi. Slovenski narod ljubijo, jaz tudi. Za korist Slovencev delajo, jaz tudi, morda še bolj kot oni.

In ko ni bilo na njegovo vabilo k otvoritvi zavoda nikogar od oblasti, celo papeškega nunciata ne, je prav tako ponosno napisal v svoj dnevnik: »Za vladu se ne bom menil, pa tudi nobene pomoči je prosil ne bom.« Nikoli pa ni v svojem ponosu zoževal slovenske skupnosti, nasprotno, do svojih nasprotnikov je bil skrajno korekten.

Ta slovenska kohezija pa je v Zavodu rasla tudi pozneje. Čudna misel, da ni Slovenca razen katoliškega Slovenca, ki je zrasla iz že omenjene slovenske zgodovinske usode, ki je prej doživela ideološko razklanost kot slovensko enotnost, je doživljala prav v Zavodu s profesorjema Šolarjem in Miklavčičem, pa ne samo z njima, svojo odločno kritiko. Pa mislim, da njuna kritika niti ni bila odločilna. Odločilen je bil celotni prevladujoči duh, ki je vztrajno razkrinkaval psevdovrednote slepega pristaštva, strankarstva, gole pripadnosti. Nasprotno pa je iskal prave vrednote v delu, v znanju, v človeških kvalitetah, in jih priznal povsod, kjerkoli jih je našel, tudi pri nasprotnikih. Pri tem je bil evangelij glavni temelj etičnih vrednot, in humanistični ideal grštva, kot ga je formulirala gimnazijska reforma leta 1848, glavni inspirator izobrazbe. Zavod je tako vzgajal iz dveh temeljnih evropskih vrednot, krščanstva in humanizma. Želel je, da postane najboljša evropska tradicija tudi del slovenske tradicije. Pri tem pa je vedel, da se moramo vključiti vanjo z vso svojo narodno samobitnostjo. Šolar ni govoril samo na Bohinjskem tednu leta 1939 ampak z vsem svojim nastopom in delom: Če smo in hočemo biti narod, moramo vedeti, da je slovenska kultura nemški, francoski in angleški ali katerikoli drugi sporedna, da je njim enakovredna, da se torej ne more in ne sme brez škode nikoli vključevati v nobeno drugo, da se pa mora seveda oplajati z vsemi in sprejemati od vseh, kakor sprejemajo tudi druge. Samo v takem razmerju do velikih kultur moremo najti sami sebe.

Razumljivo je, da so vsake vrednote, pa naj bodo etične ali vrednote izobrazbe, znanja, vrednote le toliko časa, dokler se živo odzivajo na svoj čas in prostor, na zgodovino.

S tem se dotikamo še ene lastnosti zavodskega življenja, življenja prve slovenske gimnazije. Zavodariji se sicer še spominjamo drobnih knjižic zavodskih pravil in hišnega reda, napisanih v togem jeziku in natiskanih na slabem papirju,



Dr. Anton Bonaventura Jeglič

prepisanih iz pravil tridentinskih zavodov. Vemo tudi, iz kako smešnega in banalnega vzroka si bil lahko včasih izključen iz zavoda. In še bi lahko našteval stvari, ki niso bile samo smešne, ampak za marsikoga tudi hude in težke.

Pa vendar moramo poudariti, da je šel skozi Zavod, skozi prvo slovensko gimnazijo duh sodobne Slovenije, duh sodobne Evrope.

Najprej bi tu lahko naštel zavodske umetnike: slikarje, glasbenike, poete, ki so rasli vzporedno s tokovi tedanjega živga umetniškega življenja in kazali pogosto že v svojem mladostnem delu svojo bodočo zrelost. Pa to je že najbolj poznano: pesniki in komponisti, ki jih boste danes slišali, Anton Vodnik, Jože Udovič, Lojze Mav, Matija Tome, Vilko Ukmar, slikarji, ki jih lahko vidite na naši skromni razstavi, Janez Mežan, Gašper Porenta, Tone Kralj, Stane Kregar, Franc Peršin, arhitekta Bitenc, Kregar in še mnogo drugih so že trden del slovenske umetnosti in kulture. Prav tako bi lahko še našteval znanstvenike in druge javne delavce, citiral pesnika Otona Župančiča, ki je dejal, da je gledal najboljše predstave grških klasikov na zavodskem odru. Mislim pa vendarle še na mnogo drugega. V knjižnici zavodske Palestre, kjer so lahko dijaki sami naročali knjige, je bila ob Križu na gori, in Križu, skoraj vsa evropska literatura mladinstva. Pozneje je stal v njej Esprit od prve številke naprej z Mounierovim Personalističnim manifestom, stali so francoski tedniki Sept in Temps Présent; da, na mnoge teh revij in tednikov so bili kljub revščini naročeni dijaki sami. Ko je nastopila kriza Doma in Sveta, je bila to osrednja tema

zavodskega dijaka. Novo ustanovljeno Kocbekovo Dejanje je imelo že prvi teden 40 naročnikov. Prva številka Domačih vaj v letu 1938/39 je izšla z Evropo pribito na kljukasti križ v odlični Bitenčevi risbi. Mislim, da bi delo Palestre in njenih številnih krožkov, Domačih vaj zaslužilo posebno obravnavo. Pokazala bi, o tem sem prepričan, da sta bila Zavod in njegova gimnazija prostor živga, prizadetega, kljub mladosti kvalitetnega dela, ki je iskal dialoga s sodobnim časom. Dialoga, ki je zahteval na eni strani pogum, na drugi pa tudi razumevanje in odprtost, ne brez velikodušnosti. Mislim, da ne govorim le iz zahtev slavnostnega trenutka, če poudarim, da je bilo obojega veliko. In tudi to je ena izmed kvalitet Zavoda.

Tradicija in pogled naprej, staro in novo, ustaljeno in novotarsko, okostenelo in živo je bilo v stalni, živi ustvarjalni dialektiki. To pa pomeni tisto demokracijo, tisto svobodo, ki jo potrebuje

vsako živo življenje, predvsem vsako narodno življenje.

Martin Heidegger je v svojem znamenitem intervjuju, ki je izšel takoj po njegovi smrti v Spieglu, dejal: »Po svoji človeški izkušnji in po izkušnji zgodovine – kolikor sem jaz poučen – vem, da je vse bistveno in veliko nastalo iz tega, da ima človek domovino, da je zakoreninjen v izročilu.«

Tudi mi iz svoje zgodovine, iz svojega slovenskega izročila ne moremo skočiti. Moremo ga le sprejeti in ustvarjalno nadaljevati.

Prva slovenska gimnazija v Šentvidu nad Ljubljano je izročila naše slovenske zgodovine bistveno obogatila. Dokler bomo Slovenci, ji bomo hvaležni za to, nikoli ne bomo mogli njenega izročila brez škode za svojo rast zavreči.

Stane Gabrovec

Tretje desetletje razvoja in svet

Odnosi med svetovnim Severom in svetovnim Jugom so postali eno od pglavitnih, če ne pglavitno vprašanje obstoja in prihodnosti sveta. To vprašanje, ki ga označujemo tudi z »dialogom med Severom in Jugom«, zajema tolikšen obseg zlasti gospodarskih, a tudi socialnih, tehnoloških, političnih, kulturnih in vsakovrstnih drugih odnosov, da ga ni mogoče samo »hladno« znanstveno obravnavati.

Zahteva svetovnega Juga

Kaj zahteva svetovni Jug? Odgovor se na kratko glasi: nov mednarodni ekonomski red. Junija 1974 je generalna skupščina OZN sprejela temeljno resolucijo, v kateri narodi sveta zahtevajo uvedbo novega ekonomskega reda. Ta sklep izvirja iz trdnega prepričanja velike večine držav članic svetovne organizacije, da je delovanje svetovnega gospodarstva krivično za države v razvoju, to je za Jug, in da je tudi čedalje bolj neučinkovito.

Novi mednarodni ekonomski red bi moral vsebovati nekaj pomembnih značilnosti.

1. Moral bi podpirati razvojna prizadevanja revnih držav na vseh območjih, tako da bi spreminjal sedanja krivična in neuspešna pravila

»igre«. Take spremembe so zlasti potrebne v trgovini in denarnih zadevah. Zdaj ta pravila resnično delujejo v škodo revnih.

2. Z novim redom bi se moral povečati delež držav v razvoju v svetovni industrijski in kmetijski proizvodnji, všteti hrano, a tudi v trgovini, prevozu in komunikacijah.

3. Novi red bi tudi spremenil način trgovine, pretoka tehnološkega znanja, prevoza in komunikacij, tako da bi se bolj uravnotežila sedanja pretežno enostranska odvisnost Juga od Severa. Ta bi se morala spreminjati v resnično medsebojno odvisnost.

4. Novi ekonomski red tudi terja pravičnejše ravnanje z revnimi, zlasti malimi in srednje velikimi državami. Norme, pravila za pravičnejše obnašanje do gospodarsko šibkih držav vsebuje listina OZN o ekonomskih pravicah in dolžnostih držav, ki bi morala postati eden izmed temeljnih »zakonikov« v dialogu Sever-Jug.

Za dokazovanje, da zija globok prepad med Severom in Jugom, ni potrebno naštevati statističnih podatkov v nedogled. Zadostuje jih samo nekaj. Leta 1975 je znašal, na primer, bruto narodni proizvod na prebivalca v ZDA 7060 dolarjev, v Franciji 5760, v Britaniji 3840, v Sovjetski zvezi približno 2620, v Braziliji 1010 dolarjev, v Zambiji 540, na Kitajskem 350, v Nigeriji 310, v Indoneziji 180, v Indiji 150 dolarjev. V petnajstih državah je bil povprečen letni dohodek še nižji.

Poglavitna ločnica, ki danes deli svet na bogate

in revne in vpricho katere je videti celo ideološki razcep na vzhodni in zahodni tabor drugotnega pomena, izvira iz dveh glavnih zgodovinskih pojavov: iz industrijske revolucije in kolonializma. Ta dva pojava sta se časovno združila. O njiju je mogoče razpravljati v neskončnost, toda nobene-ga dvoma ni, da je bogastvo izkoriščanih kolonij odločilno spodbujalo razvoj industrijske revolucije in za dolgo zapečatil usodo izkoriščanih v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki.

Velikanske razlike

Ko ne bi bilo tako, si ne bi mogli razlagati dejstva, da države z nizkimi dohodki, v katerih živita dobri dve tretjini od 4,5 milijarde človeštva, ustvarjajo samo kakih sedem odstotkov svetovne proizvodnje in so z manj kot 20 odstotki udeležene v svetovni trgovini. Severna manjšina porabi kakih devet desetih svetovne proizvodnje nafte, večino svetovnih mineralov, kake štiri petine gnojil in tri četrtine ribjega ulova.

Samo Združene države, v katerih živi šest odstotkov svetovnega prebivalstva, porabijo približno tretjino svetovne proizvodnje energije in surovin. Povprečen »severnjak« porabi v svojem življenju morda petdesetkrat več redkih naravnih dobrin kot azijski kmet! In prepad se še poglablja.

Kdaj bo Jug dohitel Sever? Veliko strokovnjakov meni, da nikoli – ali vsaj ne v dolgem, dolgem razdobju. Pravo bedo najmanj razvitih in med njimi najrevnejših pravzaprav zakrivajo povprečne statistike o dohodku. Kdor je na dnu, je popolnoma na dnu.

Leta 1970 je generalna skupščina OZN tudi uradno opredelila 30 največjih »revežev« na svetu, kjer je dohodek na prebivalca pod 100 dolarji na leto!

Bivši predsednik svetovne banke Robert McNamara je rekel: »To so absolutni reveži, ki živijo v takšnem pomanjkanju, da ga ni mogoče opredeliti z nobeno človeka vredno definicijo.« V takšnih razmerah živi polovica prebivalcev v štirih velikih državah: v Indiji, Pakistanu, Bangladešu in Indoneziji.

Razumljivo je, da prav te in njim podobne države najbolj trpijo zaradi svetovne inflacije in skokovitega naraščanja cen, zlasti industrijskih izdelkov in nafte, a tudi hrane. Samo zaradi inflacije je 45 najrevnejših držav leta 1979 izgubilo 4 milijarde dolarjev kupne moči, kar znaša približno



no devet odstotkov vrednosti njihovega celotnega uvoza.

Prizadevanje neuvrščenih

Največja zasluga, da se je začel pomenljiv dialog med Severom in Jugom in da je svetovna organizacija poleg deklaracije o novem mednarodnem ekonomskem redu sprejela še druge številne ukrepe, gre gibanju neuvrščenosti, ki zajema v bistvu države svetovnega Juga, to je države v razvoju. Gibanje neuvrščenosti – prva konferenca voditeljev neuvrščenih držav je bila pred dvajsetimi leti v Beogradu – je nastalo iz želje in potrebe velike večine človeštva, da ostane zunaj blokov in blokovskih spopadov in sporov. Hkrati

je mednarodni položaj terjal, da je treba preprečiti jedrski spopad med supersilama – ZDA in Sovjetsko zvezo.

Toda že v začetku zgodovine gibanja je postalo očitno, da se morajo neuvrščene države gospodarsko okrepiti. Če pa se hočejo gospodarsko okrepiti, se morajo odnosi med Severom in Jugom temeljito spremeniti. Spremeniti se mora bistvo, ustroj ekonomskih razmerij v svetu.

Ko je generalna skupščina Združenih narodov pozvala članice, naj si prizadevajo uresničevati nov ekonomski red, je to storila s soglasjem oziroma konsenzom vseh članic. Toda v tem soglasju so tičala huda nesoglasja med revnimi in skupino najbogatejših držav. Ta nesoglasja so se v bistvu sukala – in se še sučejo – okrog tega, da »bogati« govori o reformi sistema, medtem ko »reveži« govori o strukturni spremembi sistema. Razvite države, ki so imele največ koristi, pravzaprav samo one korist, od povojnega ekonomskega razvoja v svetu, nerade podpirajo temeljite spremembe. Toda države v razvoju, ki niso sodelovale pri ustanavljanju sedanjega sistema in so od njega imele prav malo ali nič gospodarske koristi, zahtevajo, da je treba ta mednarodni ekonomski red nadomestiti z boljšim in pravičnejšim.

Težave s svetovnim monetarnim (denarnim) sistemom nazorno slikajo interese razvitih in nerazvitih. Monetarni sistem omogoča plačevanje v svetovni trgovini. Države z močno trgovino imajo pomemben glas pri urejanju svetovnih denarnih zadev in njihove valute so »trdne«, kar pomeni, da jih sprejemajo kot plačilo povsod po svetu, ali skoraj povsod. Toda države v razvoju z majhnim deležem v svetovni trgovini in s šibkim gospodarstvom imajo »mehke« ali »nekonvertibilne« valute.

Do začetka sedmega desetletja – to je do leta 1971 – je svetovne denarne zadeve urejal brettonwoodski sistem (imenovan po kanadskem trgu Bretton Woods, kjer je bil leta 1945 ustanovljen mednarodni monetarni fond – IMF).

»Pravila« v okviru brettonwoodskega sporazuma so temeljila na trdnih ali fiksnih tečajih valut, izraženih v zlatu ali dolarjih. Z uvedbo »drsečega« tečaja valut se je ves sistem zamajal. Ali bolje rečeno: »drseči« tečaji so bili že posledica neučinkovitosti sistema. Ob njegovem grobu je leta 1971 direktor IMF Pierre-Paul Schweitzer rekel: »Tukaj so države v razvoju lahko samo nedolžne opazovalke in žrtve.«

Toda revni Jug, ki ima vendarle največ surovin

in orjaški človeški potencial, noče večno ostati opazovalec in »nedolžna žrtev«.

Industrializacija revnih

Ena izmed pomembnih organizacij OZN – Organizacija združenih narodov za industrijski razvoj (UNIDO) – je leta 1976 v Limi v Peruu zastavila osnovni cilj industrializacije Juga. Cilj je povečati delež držav v razvoju v industrijski proizvodnji od 7 odstotkov leta 1976 na 25 odstotkov leta 2000. Povečanje deleža na 25 odstotkov do leta 2000 pomeni, da bi morale države v razvoju povečati industrijsko proizvodnjo po stopnji rasti, ki je dvakrat večja od stopnje rasti v razvitih industrializiranih državah. Sedanje svetovne ekonomske težave ne dovoljujejo take rasti.

V prizadevanju, da bi postopoma zmanjšali prepad med Severom in Jugom, je generalna skupščina OZN decembra 1961 naredila zgodovinski korak, ko je razglasila šestdeseta leta kot desetletje razvoja Združenih narodov. Načrti in cilji desetletja razvoja ne zavezujejo vlad in nimajo veljavnosti pogodb. Pač pa izražajo soglasje o tem, kaj je najboljša politika za desetletje naprej. Zdaj se je začelo že tretje desetletje razvoja in rezultati so nezadovoljivi. Države v razvoju niso dosegle tiste stopnje rasti, kot so jo pričakovale, svet je zajela huda ekonomska kriza in bogate države niso izpolnile obljube, da bodo namenile 1 odstotek svojega bruto narodnega dohodka za pomoč revnim. Samo tri države so dosegle cel odstotek. Poleg tega so se resno zataknila pogajanja med Severom in Jugom o novem ekonomskem redu na vseh ravneh.

Kljub temu je bila odločitev OZN o razglasitvi desetletij razvoja velikanskega pomena. Izkušnje iz šestdesetih in sedemdesetih let so omogočile izdelavo čedalje bolj podrobnih in realističnih načrtov za razvoj kmetijstva, zdravstva, zidave stanovanj, trgovine in mednarodne pomoči. To je zelo pomembno, zakaj pri tolikšnem pomanjkanju denarja je treba investirati v zares pametne projekte.

Za vse človeštvo čisto vodo!

Med njimi je po svojem obsegu, daljnosežnosti in človekoljubnosti na prvem mestu desetletje preskrbe z vodo in higijene – od 1981 do 1990. Osnovni cilj tega velikanskega projekta se glasi: »Čista pitna voda za vse človeštvo do leta 1990«.

Že leta 1977 je konferenca OZN v Mar del Plati v Argentini, posvečena zdravi in pitni vodi in higienskim razmeram po svetu, razglasila desetletje preskrbe z vodo. Takrat so povedali, da bo za uresničenje tega velikega projekta potrebnih 140 milijard dolarjev. Potrebno bo povečati vodovodna omrežja v mestih za enkrat in pol, na podeželju pa za štirikrat; investicije za ureditev higienskih razmer pa bodo morali povečati osemkratno, zakaj brez učinkovite kanalizacije in drugih sanitarnih ukrepov bi bila tudi preskrba z zdravno pitno vodo ogrožena.

Svetovna zdravstvena organizacija, ki deluje v okviru OZN, opozarja, da 80 odstotkov vseh bolezni na svetu posredno ali neposredno izvira iz nečiste ali okužene vode. In po najnovejših podatkih je 1250 milijonov ljudi na svetu brez primerne preskrbe z vodo, 1350 milijonov ljudi pa živi v popolnoma nehigienskih razmerah. Presenetljivo je, koliko ljudi trpi za boleznimi, ki so neposredno povezane z nečisto vodo: 400 milijonov za gastroenteritisom, vnetjem želodca; 160 milijonov za malarijo; 30 milijonov za rečno slepoto in 200 milijonov za shistosomaiazo, parazitskim obolenjem črevesja in sečnega mehurja.

Ali je 140 milijard dolarjev, kolikor bo potrebno za uresničenje načrtov v okviru desetletja preskrbe z vodo, velika vsota? Za tako velikanško akcijo je pravzaprav razumna in skromna vsota. Toda če gre za »reveže«, je to veliko denarja. Za »bogate« – in mednje sodijo ZDA, Sovjetska zveza in druge države, ki imajo levji delež pri vojaških izdatkih na svetu – je 140 milijard v primerjavi z obrambnimi izdatki majhna vsota. Saj je svet samo lani, torej v enem letu, za oborožitev izdal 500 milijard dolarjev, medtem ko bodo izdatki za desetletje pitne vode za vse človeštvo letno znašali 14 milijard dolarjev. Že ta primerjava pokaže strahotno razsipanje denarja za orožja, ki so sposobna po večkrat uničiti ves svet.

To je tista velika senca, tista temna pošast, ki preži na človeštvo: ne grozi mu samo z nenadnim enkratnim uničenjem, ampak tudi s postopnim gospodarskim nazadovanjem, brezposelnostjo, lakoto, ker odžira prepotrebna investicijska sredstva za razvoj.

Prekletstvo oboroževalne dirke

Zato razumni ljudje tako vztrajno in nujno opozarjajo na čedalje hujše breme oboroževanja

in ga označujejo kot največjega sovražnika revnega Juga.

Supersili – ZDA in Sovjetska zveza – sta se zdaj zapletli v nov krog količinske in kakovostno-tehnološke oboroževalne dirke, ki se vrtoglavo nadaljuje. Vrtoglavo se povečujejo tudi izdatki:

V svetu, v katerem vlada pomanjkanje goriv, zlasti nafte, porabi sodobni tank osem litrov goriva na 1 kilometer.

Samo urjenje vojaškega osebja v ZDA velja na leto dvakrat toliko, kot je šolski proračun za 300 milijonov šoloobveznih otrok v Južni Aziji.

Za raziskave za razvoj novih orožij je na voljo osemkrat več državnega, to je javnega denarja, kot za raziskave o novih virih energije.

Dve tretjini držav na svetu trošita več denarja, da bi ubranili svoje državljane pred vojaškim napadom kot pred vsemi »sovražniki« zdravja...

Ali pa tele srhljive primerjave, ki so jih naredili strokovnjaki Združenih narodov:

Svetovni vojaški izdatki samo za **pol dneva** bi zadostovali za financiranje celotnega programa



Svetovne zdravstvene organizacije za izkorenjenje malarije. Za zmago v boju proti rečni slepoti, ki še vedno tare na milijone ljudi, bi potrebovali še manj.

Sodoben tank stane približno milijon dolarjev. S tem denarjem bi lahko izboljšali skladišni prostor za 100.000 ton riža in tako na leto prihranili najmanj 4000 ton, ki gredo sicer v izgubo: človek lahko živi s pol kilograma riža na dan. Enaka vsota denarja bi tudi zadostovala za zgraditev 1000 razredov za 30.000 otrok.

Za ceno enega reakcijskega lovca (20 milijonov dolarjev) bi lahko organizirali kakih 40.000 vaških lekarn.

Polovica **enega** odstotka enoletnih vojaških izdatkov na svetu bi zadostovalo, za nakup vseh kmetijskih strojev in opreme, potrebnih za povečanje pridelkov v tolikšnem obsegu, da bi države z nizkimi dohodki, v katerih je zdaj pomanjkanje hrane, leta 1990 že pridelovale dovolj hrane zase.

Razumno bi bilo tako ravnati in pričakovati, da se bo oboroževalna tekma v svetu zmanjšala. V

resnici pa se prav zdaj ponovno razvema. Ali je človek slep, kot so slepci na Bruegelovi sliki »Slepec slepca vodi«? Šest slepcev stopa drug za drugim in se drži za palico predhodnika. Votle očesne dupline strmiyo v prazno. »Vodnik« slepcev je že telebnil v jarek.

Dilema človeštva je hujša, ker človeštvo ni slepo. Ljudje dobro vidijo nevarnost, ki jim grozi. Vidijo tudi prepad, ki zija pred njimi. Bruegelovi slepci niso videli jarka.

Znamenja na začetku tretjega desetletja razvoja za države v razvoju – a tudi za bogate – niso ugodna in nesmiselno bi se bilo tolažiti, da se bodo stvari same od sebe nekako uredile. Zato je potrebno še bolj vztrajati na vseh mestih in na vseh položajih – zlasti pa v svetovni organizaciji in na vseh mednarodnih srečanjih – da je treba zavreti oboroževalno dirko in bolj podpreti prizadevanja velikega dela človeštva za človeka vredno življenje.

Božidar Pahor

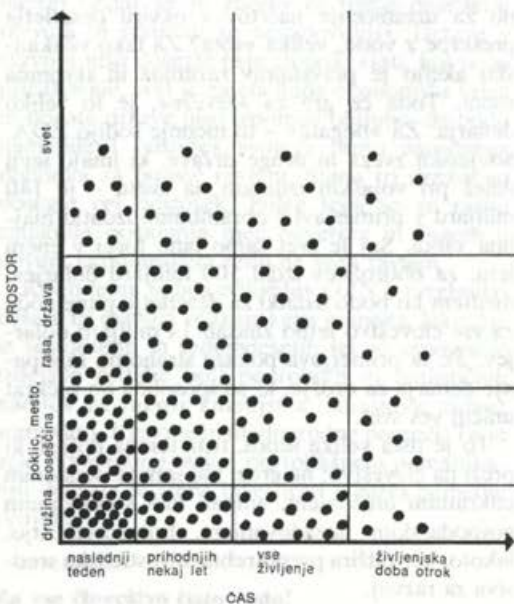
Naravna dediščina včeraj in danes

Sedemdeseta leta bi lahko označili kot desetletje varstva okolja. Leto 1970 je bilo razglašeno za evropsko leto varstva narave, dve leti kasneje – 1972 – je bila pod okriljem Združenih narodov v Stockholmu svetovna konferenca o človekovem okolju. Od tedaj dalje skoraj ne mine dan brez besede okolje. Okolje je predmet naših pogovorov, sestankov, bje nam v oči iz časopisov, udarja v uho iz radia in televizije.

Kaj pa mi, kako smo sprejeli to gibanje? Kar zadeva spoznanje, da je okolje ogroženo, med nami najbrž ni nikogar več, ki tega ne bi verjel. To bi se slišalo skoraj tako, kot če bi dvomili, da je Zemlja okrogla. Drugače pa je glede tega, kaj je okolje, kaj je ogroženo in kaj naj bi varovali. V teh pogledih pa so mnenja tudi nekoliko različna.

Nesporno je, da so temeljne sestavine našega okolja tiste naravne dobrine, brez katerih si ne moremo zamišljati življenja: to so npr. voda, zrak, viri energije in hrana. Ni treba posebne razgledanosti, da dojamemo, kako neprijeten in škodljiv je onesnažen zrak, kako kritično je stanje naših rek in kakšno vodo pijemo, kako nam hrup uničuje sluh in zdravje, kako se dušimo v odpadkih vseh vrst in kako si s pozidavanjem polj

1 ČLOVEŠKE PERSPEKTIVE



Čeprav so perspektive ljudi na svetu v prostoru in času raznotere, najde vsaka človeška skrb svoje mesto v prostorsko-časovni razporeditvi. Večina ljudi na svetu je zaposlena s stvarmi, ki zadevajo samo družino ali prijatelje v kratkem obdobju. Drugi gledajo dalj naprej v čas ali na širše področje – mesto ali državo. Le zelo malo ljudi ima svetovno perspektivo, ki se razteza daleč v prihodnost.

zmanjšujemo možnosti za pridobivanje hrane. Iz tega lahko povzamemo prvo ugotovitev, da je varstvo okolja vprašanje *smotrne rabe naravnih dobrin* in t. i. »čiste tehnologije«.

Biologija nas dalje uči, da je v naravi vse med seboj povezano. Tudi človek je del narave in tisočere nevidne vezi nas vežejo z njenim neživim, predvsem pa živim svetom. Če iztrebimo neko živalsko vrsto, ki se nam na prvi pogled zdi nepomembna, lahko s tem povzročimo nepredvidljive posledice. Podobno se zgodi, če uničimo neki življenjski prostor (npr. posekamo gozd ali osušimo močvirje) ali če vnesemo v uravnoteženo življenjsko skupnost novo vrsto. Tako vemo, da z uničenjem lisic ali sov povzročimo, da se namnožijo miši, da je koloradski hrošč v svoji prvotni domovini običajna žuželka, v Evropi pa pomeni veliko nadlogo za kmetovalce. Večine življenjskih spletov v naravi pa še ne poznamo, zato se držimo pravila, da vanje ne posegamo, če se nismo prej prepričali o posledicah takšnega početja. Tukaj smo pri drugi ugotovitvi: varstvo okolja je tudi vprašanje *ekologije*.

Večini ljudi pa izpolnitev temeljnih bioloških pogojev za življenje ni zadosti. Dobra hrana, čista voda, fizična kondicija, visok bivalni standard, neoporečne higienske razmere in drugi dosežki tehnologije in civilizacije nam pomenijo veliko, ne pa vse. Nočemo biti samo mehanični porabniki materialnih dobrin, ker nam to še ne da polnega življenja. Zato poleg dobrin iščemo v okolju tudi vrednote. O njih govori že naša republiška ustava v 104. členu ko pravi, da je »pravica in dolžnost delovnih ljudi in občanov zagotavljati pogoje za ohranitev in razvoj naravnih in z delom pridobljenih vrednot človekovega okolja, z namenom, da zagotovijo pogoje za delo, stanovanje, počitek, kulturo in rekreacijo«. Do teh vrednot imamo več kot samo praktične, uporabnostni odnos. So naše skupno bogastvo in so nenadomestljive, čeprav jih ne merimo in ne prodajamo. Nasledili smo jih od prednikov, jih danes uživamo in smo jih dolžni čim manj prizadeti ali celo obogatene izročiti našim naslednikom. Te vrednote, ki jih imenujemo naravna in kulturna dediščina, so nepogrešljiva sestavina vse narodove dediščine in vez iz preteklosti prek sedanjosti v prihodnost.

In zdaj smo že pri tretji ugotovitvi, da je okolje tudi *materialna dediščina*, pa naj gre za stvaritve človekovega snovanja in dela (kulturna dediščina) ali za vrednote proste narave (naravna dediščina).

V tem smislu razume dediščino tudi lani sprejeti zakon o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SR Slovenije, št. 1/81). Ker se nameravamo pomuditi le ob naravni dediščini, pogledjmo, kako jo uokvirja 2. člen omenjenega zakona: To so predvsem geološke tvorbe, nahajališča mineralov in fosilov, geomorfološke oblike, površinski in podzemeljski kraški pojavi, soteske in tesni, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapovi, brzice, jezera, močvirja in barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, redki in značilni ekosistemi, življenjski prostori rastlinskih in živalskih vrst, reliktni, endemični, redke ali značilne rastlinske in živalske vrste, drevesa, krajinska območja, razgledišča in izletišča, gorski vrhovi, objekti vrtno arhitekture in oblikovane narave.

Pogled v preteklost

Človekov odnos do narave ni bil vedno in tudi danes ni povsod enak. Človek-lovec davnih tisočletij je videl v njej vir hrane, obleke in gradiva za orodje. Bil je v podrejenem položaju. Narava mu je redkokdaj kaj podarila. Kar je potreboval, ji je moral iztrgati in se z njo boriti za obstoj. Človek-poljedelec je že poznal nekatere njene zakonitosti. Ustabilil se je in skušal živeti z naravo. Človek tehnične dobe pa je postal samozavesten in domišljav. Hotel je obvladati in si pokoriti vso naravo. Ko se mu je to že skoraj posrečilo, je spoznal, da bi bil s padcem narave pogubljen tudi sam. Zavedel se je, da je njen sestavni del, zato ji zdaj ponuja premirje in varstvo pred samim seboj.

Gibanje za varstvo narave se je začelo tam, kjer je bila narava najprej ogrožena – v Evropi. Prva prizadevanja zasledimo v zahodni in srednji Evropi že v času razsvetljenstva in romantike, to je ob koncu 18. stoletja. Rousseaujevo geslo »nazaj k naravi« najboljši nazorno izraža preobrat, ki je nastal v miselnosti, znanosti in kulturi tiste dobe. Takrat so igrakaste baročne parke začeli nadomeščati bolj svobodno oblikovani – angleški. Obudilo se je zanimanje za naravoslovje. Neobičajni naravni pojavi so sicer že od nekdaj vznemirjali človeško domišljijo. Prej jih je povezovala z duhovi in božanstvi, tedaj pa so dobili nov pomen, kulturni pridih, pozneje pa se je to nagnjenje povezovalo tudi z narodnostnim prebujanjem. Začetnik t. i. kulturne sestavnice varstva narave je nesporno Alexander von Humboldt, znani nemški geograf, naravoslovec in svetovni potnik. V svojih potopisih po Južni Ameriki je v tedanjem romantičnem zanosu neko mogoč-

no drevo iz družine mimozovk, ki ga je videl v Venezueli, imenoval »spomenik narave«. Ta izraz je ostal v strokovni rabi in je vse do danes ohranil prvotni pomen.

Razcvet naravoslovja v 19. stoletju je prej omenjeni romantični naravovarstveni smeri pridružil še novo, znanstveno. Ob tem ko so raziskovali naravo, so nekateri široko razgledani znanstveniki spoznali, da je treba ohraniti vsaj nekatere vzorce divjine in tiste rastlinske in živalske vrste, ki jim je grozilo iztrebljenje. Predlagali so ustanavljanje naravnih rezervatov in zavarovanje vrst.

Amerika je s svojimi posebnimi pogoji v času, ko so kontinent osvajali belci, prispevala še tretjo varstveno smer – narodne parke. Pri tem je treba besedo »park« razumeti v prvotnem, angleškem pomenu (to je javna površina ali državno ozemlje). Leta 1872 je bil razglašen Yellowstonski narodni park, prvi te vrste na svetu, namenjen – kot so zapisali – »uživanju ljudi v prosti naravi«.

Znani norveški pomorščak in polarni raziskovalec Adolf Erik Nordenskjöld je leta 1880, torej pred več kot sto leti, napisal: »Če plačujejo danes za sliko ali skulpturo kakega starega mojstra milijonske vsote, koliko bi šele dali čez sto let za

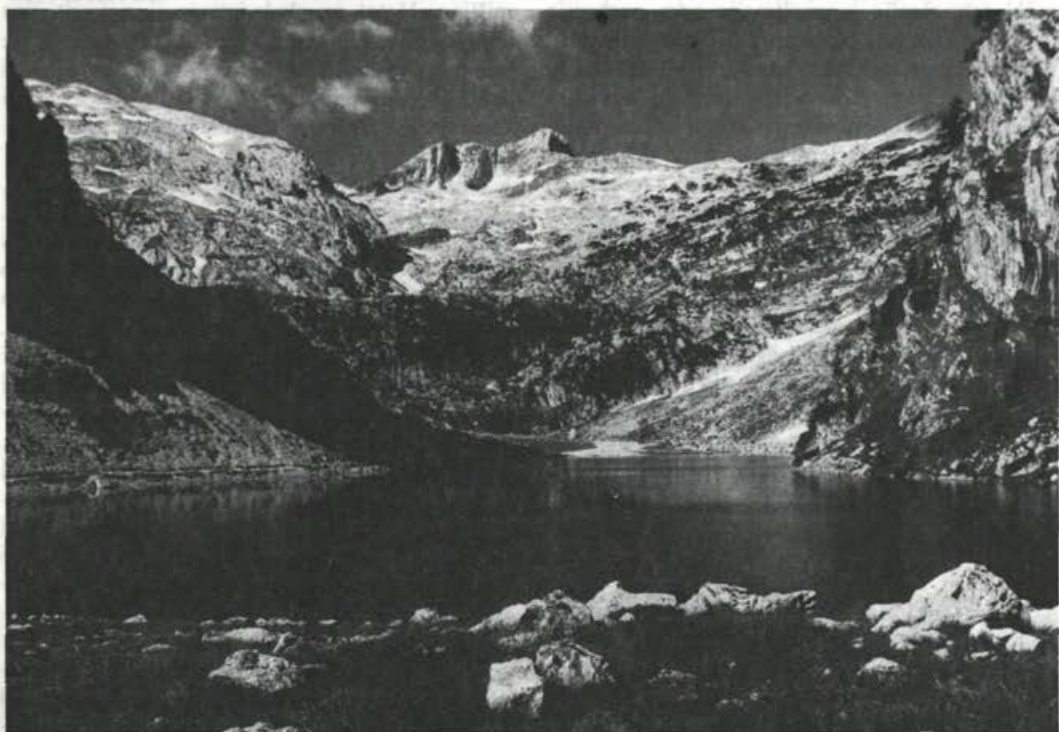
resnično podobo domovine, kakršna je bila v prejšnjih časih, ko so bila jezerska obrežja še naravna in ko se gozdov še ni dotaknila sekira.« Predlagal je, naj bi nekatere najvrednejše predele zavarovali in jih ohranili za bodočnost.

Narodni parki so lahko le velike površine divjine, zato je naseljena Evropa šele leta 1909 dobila prvo večje zavarovano območje na Švedskem.

V tem času pa se tudi naše dežele že enakovredno vključujejo v evropske tokove na področju varstva narave.

Prve pragozdne rezervate na ozemlju Slovenije je leta 1888 izločil tedanji lastnik kočevskih gozdov Karel Auersperg. Od prvotnih 300 ha se jih je 220 ha ohranilo vse do danes. Prvi predlog za ustanovitev zavarovanega območja z značajem narodnega parka pri nas je celo starejši od razglasitve prvega evropskega narodnega parka. Leta 1908 je Albin Belar predlagal zavarovanje doline Triglavskih jezer. Začele so se celo priprave za izvedbo tega načrta, vendar jih je prehitela prva svetovna vojna.

Triglavski narodni park je v novih mejah zajel tudi zgornjo dolino Soče. Na sliki Krnsko jezero s Krnom (2245 m) v ozadju.



Takoj po ustanovitvi prve Jugoslavije, leta 1919 je Ferdinand Seidl, znan sicer kot geolog, seizmolog in botanik, predlagal Muzejskemu društvu, naj izda spomenico o varstvu narave. Ta dokument je bil res pripravljen in naslednje leto, 1920, predložen tedanji pokrajinski vladi za Slovenijo. Spomenica je imela dolgoročno programsko vrednost. Po njeni poti so šla vsa kasnejša prizadevanja za varstvo narave. Še danes, po 60 letih, je v mnogočem sveža in aktualna.

Velik premik je bil storjen leta 1924 z osnovanjem »Alpskega varstvenega parka« v Dolini Triglavskih jezer. S pogodbo, sklenjeno za 20 let med Direkcijo gozdov na eni strani ter Muzejskim društvom in Slovenskim planinskim društvom, smo dobili prvo, čeprav začasno zavarovano območje v Jugoslaviji.

Z izbruhom druge svetovne vojne so bila pretrgana vsa naravovarstvena prizadevanja, leta 1944 pa je ugasnilo še pogodbeno zavarovanje Doline Triglavskih jezer.

Še v času osvobodilnega boja, 27. januarja 1945, je prezidij SNOS izdal odlok o zaščiti kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti. Kot stalna strokovna služba je bil po vojni ustanovljen Zavod za spomeniško varstvo Slovenije. V njegovem okirju je leta 1946 začel delovati tudi referat za varstvo narave. V njem sta se z delom in prizadevanji proslavila gozdarski inženir Anton Šivic, kasneje pa zlasti dr. Angela Piskernik, ki je dolga leta pri nas in v tujini posebej slovensko varstvo narave.

...in naprej

Napravili smo ta izlet v preteklost, da bomo lažje ocenili, kje smo danes in kakšne naloge vidimo v prihodnosti.

Če bi sodili po površini, ki jo obsegajo zavarovana območja, potem je Slovenija nekako v srednjeevropskem povprečju. Po zaslugi lani sprejete razširitve Triglavskega narodnega parka se je odstotek zavarovanih površin dvignil od skromnega pol odstotka na skoraj 5% površine naše republike. Danes imamo en narodni park, štiri krajinske parke, devet naravnih rezervatov, več pa je naravnih spomenikov in spomenikov oblikovane narave – skupaj 50 zavarovanih območij in objektov, ki so razglašeni z republiškimi predpisi. Še skoraj toliko pa je onih, ki so jih zavarovale občine. Potem je tu še 28 rastlinskih vrst in 47 vrst in skupin živali, ki so zavarovane poimensko. Med zavarovano naravno dediščino bi lahko šteli tudi 167 gozdnih rezervatov s površino nad

9000 hektarov, čeprav so zavarovani na podlagi zakona o gozdovih.

To je govorica statistike, ki pa nam sama po sebi še ne da odgovora na vprašanje, ali je stanje naše naravne dediščine ustrezno ali ne.

Živimo v času, ko se naše okolje naglo spreminja, hitreje kot se je doslej. Te spremembe so za naravo večinoma boleče. Dobesedno pred našimi očmi za vselej izginjajo nenadomestljive dobrine in vrednote. To je ena plat današnjega trenutka. Druga je bolj optimistična: v zadnjem času je močno zrasla zavest do okolja in s tem tudi občutek za skupne vrednote, med katerimi ima pomembno mesto tudi naravna dediščina. Danes je varstvo narave vsakdanja tema pogovorov doma, v krajevnih skupnostih, šolah in društvih. To je nedvomno napredek, saj zdaj npr. brez vednosti in pristanka javnosti ni mogoče zgraditi elektrarne na naši najlepši reki ali potopiti znanstveno enkratnega kraškega polja. Še celo neupravičen posek nekega drevesa zbudi ogorčenje in proteste v javnosti. Zato menimo, da je danes ugoden čas za naravovarstveno delo, hkrati pa smo tudi v tiski, ker je pred nami naenkrat vrsta nujnih nalog. Danes sprejemamo odločitve, katerih posledice bodo čutili (uživali ali trpeli) še rodovi za nami. In če še nadaljujemo v optimističnem duhu, potem omenimo, da smo bili v zadnjih dveh letih veseli dveh pomembnih sklepov naših najvišjih predstavniških teles. Predsedstvo SR Slovenije je leta 1980 sklenilo, da bomo za dvajset let opustili načrte za izkoriščanje Soče in Radovne, leta 1981 pa je Skupščina SR Slovenije sprejela zakon o razširitvi Triglavskega narodnega parka. Kako velik korak je bil to, nam pove šele primerjava s stanjem pred dvajsetimi leti. Takrat, leta 1961, smo se po dolgotrajnih pripravah odločili za zavarovanje 2000 ha obsegajoče Doline Triglavskih jezer, zdaj pa smo to površino (tudi po obsežnih pripravah in že utrujajočih razpravah – kar pa je najbrž potrebno) povečali za več kot štiridesetkrat. V tistem času smo imeli dva poklicna delavca za varstvo narave, danes pa jih je že skoraj deset.

Pri varstvu narave moramo gledati za nekaj desetletij naprej. Vsaka pomembnejša pobuda mora na časovno preizkušnjo, sprejeti jo mora generacija, ki zdaj šele raste. Poleg tega postaja postopek zavarovanja vse bolj zapleten in dolgotrajen. Poslanstvo varstva narave je v tem, da drži ravnotežje z dinamičnimi gospodarskimi dejavnostmi, ki jih vodijo zahteve tega trenutka. Nervozi in zahtevi po hitrih odločitvah postavljamo



Ali je zavarovana brstična lilija za nas prepovedan cvet, ali pa je ne utrgamo zato, ker znamo ceniti vrednote narave?



nasproti načelo, da je za naravo bolje nič narediti kot pa slabo narediti. Treba je torej slišati obe plati in si vzeti nekaj časa za premislek, da je odločitev tehtna in da vemo, kaj dobimo in kaj izgubimo.

Ko smo pred leti (1975) delali oceno, koliko naravne dediščine bo potrebovala Slovenija prihodnjega tisočletja, smo sklepali, da bi bilo treba okrog 10% površin rezervirati za naravne parke. Drugih območij in objektov najpomembnejše naravne dediščine, ki naj bi jih razglasili za naravne spomenike in naravne rezervate, smo našli nekaj nad 350. Že zdaj pa se nam zdi, da je bila ta ocena preskromna. V zadnjem času smo tudi popravili sodbo o tem, kaj je pri nas najbolj ogroženo. Po današnjem poznavanju so to življenjski prostori sladkih voda, močvirij, barij in vlažnih travnikov s svojim živim svetom. Zaskrbljujoče je stanje večine vodotokov, in to zaradi onesnaževanja, nič manj pa zaradi regulacij in poseganja v živi svet. Velike in nezažene spremembe doživlja gorski svet, ki ga je nekoč obvladoval človek z obdelovanjem ali pašo. Z zarašča-

njem opuščeni pašniki, travniki in njivi izgubljam nekdanjo pestro krajinsko podobo. Izginjajo travnate planje, razgledni vrhovi in slemena, siromašnejša pa postajata rastlinska odeja in živalski svet.

Danes se v polni meri zavedamo, da je pogoj za učinkovito varstvo dobro poznavanje naravne dediščine. Zato se lotevamo dveh obsežnih in dolgoročnih nalog. Prva je t.i. biogenetsko ovrednotenje Slovenije. Opozorilo naj bi nas na to, katere življenjske prostore in z njimi vred rastlinske in živalske združbe moramo ohraniti kot genski sklad za potrebe prihodnosti. Druga naloga je priprava »rdečega seznama« rastlinskih in živalskih vrst. V pretres bo treba vzeti ves rastlinski in živalski svet in ugotoviti, katere vrste so ogrožene in zakaj in se odločiti za oblike varstva. Ob tem pa bo teklo inventariziranje (ugotavljanje in popisovanje) naravne dediščine in znamenitosti ne-žive narave. Imamo tudi veliko nalogo označiti in opozoriti na vse zavarovane naravne znamenitosti in nekatere tudi urediti za obisk javnosti.

Naposled imamo še nalogo pripraviti kandidaturu za vpis v svetovno naravno dediščino, kjer Slovenija še nima nobenega predstavnika. Ocenili smo, da bi zahtevanim pogojem ustrezale nekatere naravne znamenitosti, ki po pomenu prese-gajo meje naše domovine. To so Škocjanske jame, reka Soča ter notranjska kraška polja. Veliki načrti in dovolj dela za vrsto let!

Stane Peterlin

Kraški travniki na Snežniški planoti se zaradi opuščanja košnje vse bolj zaraščajo. S tem izginja značilno pestro rastlinstvo.



Oblaki

Ko po jasnem, poletnem jutru v dopoldanskem času zagledamo, kako so se nenadoma pričeli porajati kopasti oblaki, ki vedno bolj rastejo v višino in se pogosto že v zgodnjih popoldanskih urah razširijo čez pretežni del neba ter s svojo temnosivo gmoto nevarno grozijo svetu pod sabo, v strahu pričakujemo hudo uro. Iz izkušenj namreč vemo, da so te grozeče oblačne mase znanilci neviht in pogosto povzročajo močne ujme pogubnonosne toče. V dobri uri ali še prej je tako uničen ali pa delno poškodovan pridelek na poljih, v sadovnjakih, vinogradih in vrtovih. Vemo pa, da niso vsi oblaki tako nevarni. Nekateri so celo znanilci lepega vremena. Zato ni čudno, da so že najstarejša ljudstva opazovala oblake in poizkušala iz njih razbrati, kakšno vreme se obeta.

Tako nam poroča Campbell R. Thompson, da je našel na glinastih ploščah, ki so jih izkopal v Babilonu in izvirajo iz četrtega tisočletja pred našim štetjem, mnogo vremenskih beležk: nanašajo se predvsem na oblačnost, haloje in svetlobne pojave. Iz tega je razvidno, da so najstarejša znana pisana poročila o opazovanju vremena vsebovala predvsem podatke o oblačnosti oziroma oblakih, kar dokazuje, da so starodavna ljudstva, ki so bila močno odvisna od vremena zaradi poljedelstva, že zdavnaj doumela važnost podatkov o oblakih za razvoj vremena.

Vendar so pretekla dolga obdobja, preden se je posrečilo sestaviti prvo klasifikacijo oblakov. Izdelal jo je v začetku devetnajstega stoletja (1802) slavni francoski prirodoslovec Lamarck. Vendar pa njegovo delo niti ni zajelo glavnih tipov oblakov niti ni vzbudilo pravega razumevanja pri sodobnikih in je zato ostalo brez pomembnejšega vpliva na poznejša raziskovanja oblakov.

Več sreče je imel v Angliji, Luke Howard, ki je leta 1803 sestavil takšno razdelitev oblakov, da je postala osnova za današnji sistem poznavanja oblakov.

Uvedel je predvsem tri osnovne tipe oblakov, in sicer: cirus, kumulus in stratus; iz njih naj bi se namreč po njegovem mnenju razvijali vsi drugi oblaki, kar pa je nedvomno zmeta.

Leta 1840 je uvedel Kaemtz obliko oblaka stratokumulus, ki jo je opredelil in opisal prav tako, kakor jo razumemo še danes. Nadalje je Renou uvedel leta 1855 mnogo tipov oblakov, ki so še danes v veljavi, in sicer cirkumulus, ciro-

stratus, altokumulus in altostratus. Tako so poleg visokih in nizkih oblakov tedaj uvedli tudi srednje oblake, hkrati pa še pojem o višini oblakov.

Hildebrandsson je leta 1879 prvič uporabil pri opazovanju in raziskovanju oblakov fotografiranje. V svojem delu »o klasifikaciji oblakov uporabljeni na meteorološkem observatoriju Upsala« je priobčil atlas oblakov s 16 slikami. Nadaljna raziskovanja oblakov so še izpopolnila ta prva začetna dela. Oblake so razdelili ne samo glede na obliko, ampak tudi z ozirom na višino, kjer se pojavljajo. Naposled je Abercromby prepotoval dvakrat vso zemeljsko oblo in ugotovil, da obstajajo do neke mere povsod enake ali podobne oblike oblakov.

Mednarodna meteorološka konferenca v Münchnu leta 1891 je ustanovila poseben komite, ki naj bi izdal oziroma pripravil obširen mednarodni atlas oblakov. Zaradi denarnih težav ta ni mogel uresničiti tega načrta. To pa je uspelo Teisserenc de Bortu, svetovno znanemu meteorološkemu strokovnjaku. Ta je izdal leta 1896 Atlas oblakov, ki je vseboval 28 barvnih slik oblakov z natančnimi definicijami in opisom, kakor tudi navodila za njihovo opazovanje.

S tem delom je dobila meteorološka znanost trdno osnovo za eno svojih najvažnejših področij za opazovanje. Tako je bilo stoletno prizadevanje za enoten način opazovanja in poimenovanja oblakov uspešno končano.

Razumljivo je, da so v poznejših letih dodajali razne podrobnosti glede na opazovanja oblakov. Zlasti razvoj letalstva je mnogo pripomogel k spoznavanju oblakov iz ptičje perspektive. Poleg tega so pričeli upoštevati pri fiziki oblakov nove teorije hidrodinamične osnove, s katerimi je znanost natančneje opredelila fizikalno bistvo oblakov in njihov pomen v dogajanjih v ozračju.

Kakor je razvidno iz povedanega, pomenijo oblaki izredno važno prirodno dogajanje v našem ozračju. Po svoji naravni sestavi so dokaj podobni megli. Razlika je samo v tem, da oblaki nastajajo v nekoliko višjih plasteh ozračja, kakor tudi to, da je v njih sestava kapljic ali ledenih kristalov navadno le drugačna kakor v megli. Kapljice megle so namreč mnogo manjše, kakor kapljice v oblakih. Poleg tega so kapljice v megli navadno, vendar ne samo v vodnem stanju, medtem ko v oblakih nastopajo poleg kapljic vode tudi ledeni kristali, ali pa oboji.

Oblaki se gibljejo v različnih plasteh ozračja in zmanjšujejo sevanje v prostoru, kjer se pojavljajo. Dajejo nam jasno podobo zračnih tokov.

Smer gibanja oblakov nam kaže smer vetrov na višini, kjer se pojavljajo, kar je izredno važno za vremensko dogajanje. Po hitrosti gibanja oblakov moremo sklepati in končno izračunati hitrost gibanja zračnih strujanj na neki višini. Naposled moramo glede na oblike oblakov določiti vrsto zračnih strujanj v prostem ozračju. Če so oblaki slojasti ali enolični, pomeni, da je proces kondenzacije v ozračju nastal brez večjih navpičnih zračnih gibanj. Oblaki kopaste oblike pa nas opozarjajo, da so v ozračju močna vzponska gibanja. Oblaki, ki imajo razcefrano obliko, pa pomenijo, da v ozračju vladajo močna vrtninčasta gibanja zraka.

Kakor smo že uvodoma omenili, so oblaki najrazličnejših oblik. Po dolgih raziskovanjih je uspelo strokovnjakom oblake opredeliti v določene skupine, in sicer: po zunanem videzu, po višini na kateri nastajajo, in po nastanku.

Po zunanem videzu oziroma obliki moramo oblake razdeliti na kopaste oblake, kot so: kumulus, kumulus kongestus, kumulunimbus in tako dalje. Nadalje so slojasti oblaki, med katere štejejo predvsem stratus, nimbostratus in druge. Perjasti oblaki pa so cirusi, cirostratusi, altostratusi in stratusi. Poleg teh glavnih oblik oblakov pa je skupina oblakov, ki imajo prehodne oblike, in sicer slojevito kopasti oblaki (stratokumulusi, altokumulusi idr.), perjastoslojeviti (cirostratusi, altostratusi in dr.) in perjasto kopasti (cirokum.).

Po višini, na kateri nastajajo iziroma na kateri so, jih lahko porazdelimo na visoke, srednje, nizke in oblake navpičnega razvoja. Po že omenjeni mednarodni klasifikaciji obstaja deset rodov oblakov, ki se dele na vrste, podvrste in njihove posebne značilnosti.

Visoki oblaki se pojavljajo na višini šest do štirinajst kilometrov in so sestavljeni iz ledenih kristalov. Ti so:

- I. rod: cirus;
- II. rod cirokumulus;
- III. rod cirostratus.

Cirusi (slika 1) so oblaki perjaste strukture v obliki pramenov ali zavojev. Ti perjasti oblaki so v glavnem znanilci poslabšanja vremena, vendar pa ob njihovem pojavljanju ne pride vedno do poslabšanja vremena, in sicer zato, ker so lahko znanilci nekaterih dogajanj v višjih plasteh ozračja, ki nimajo vpliva na spodnje plasti. Cirusni oblaki ne ustvarjajo sence na Zemlji. Četudi je nebo popolnoma pokrito s cirusnimi oblaki, je kljub temu vidno Sonce in tako lahko govorimo kljub oblakom o sončnem vremenu.



1



2



3



4



5



6



7



8

Cirrokumulusi (slika 2) imajo obliko malih kopastih oblakov v obliki žogic, ali kot jih pri nas imenujemo, male ovčice. *Cirrokumulusi* nas opozarjajo na razgibana zračna valovanja v višjih plasteh ozračja in so najpogostejši znanilci poslabšanja vremena.

Cirrostratusi (slika 3) so tanki belkasti oblaki. Skozi nje se prav dobro vidita Sonce ali Mesec. Okoli Sonca ali Meseca se pri teh oblakih porajata halò ali korona.

Srednji oblaki se pojavljajo na višinah 2 do 6 kilometrov in so sestavljeni iz ledenih kristalov ali vodnih kapljic, ali pa iz obojih.

Ti so:

IV. rod: *altokumulus*;

V. rod: *altostratus*;

VI. rod: *nimbostratus*.

Altokumulusi (slika 4) lečaste oblike so najbolj znani zato, ker imajo obliko leče. Ta valovita oblika navadno nastaja, ker se v ozračje postopoma vbrizgava hladnejši zrak. Ti oblaki so znanilci poslabšanja vremena in se navadno pojavljajo pred prodorom hladnega zraka oziroma pred hladno fronto, ki povzroča nevihtno vreme. Poleg tega obstajajo *altokumulusi* v obliki večjih kep in jih imenujemo tudi velike ovčice. Tudi ti oblaki so znanilci poslabšanja vremena, ki se pojavi navadno v obdobju 12 ur.

Altostratusi (slika 5) se pojavljajo v ozračju v obliki sive koprene, ki je podobna dvignjeni megli, vendar se skozi njo zelo slabo vidita Sonce ali Mesec. Tudi *altostratusi* so znanilci slabega vremena.

Nimbostratusi (slika 6) so oblaki temno sive barve in so v glavnem nosilci padavin. Nastajajo tedaj, ko se plast *altostratusa* spušča proti tlom, se debeli in iz nje prične padati padavine. Pod njim se v primeru, ko se spušča, pojavljajo raztrgane krpe oblakov, ki jih imenujemo *fraktostratusi* in *fraktokumuluse*. Pri labilnem ozračju in z vlago nasičenem zraku so lahko *nimbostratusi* debeli do 5000 m, nad njimi pa se navadno pojavljajo *altostratusi*, nad temi pa *cirrostratusi*. Ob teh oblačnih sistemih vlada temačnost tudi po dnevi in navadno dolgotrajne izdatne padavine.

Nizki oblaki se pojavljajo od tal do višine dveh do treh kilometrov in so sestavljeni v pretežnem obdobju leta iz vodnih kapljic, le v hladnejših zimskih dneh, kadar so temperature, kjer se ti oblaki pojavljajo, dokaj pod 0° C kjer se ti oblaki pojavljajo, jih sestavljajo ledeni kristali. Nizki oblaki v glavnem spadajo v tale rodova:

VII. rod: *stratokumulus*;

VIII. rod: stratus.

Stratukumulusi (slika 7) so po svoji kopasti obliki nekoliko podobni kumulusom, a so zaradi velike razpostranjenosti in spodnje slojevitosti podobni stratusom. Ti oblaki se navadno pojavljajo v zvezi s temperaturnimi obrati v obliki stratusa, kakor tudi v drugih vremenskih dogajanjih v spodnjih plasteh ozračja. So navadno znanilci lepega vremena, ki traja dalj časa.

Stratusi (slika 8) so oblačna plast, ki je podobna megli, vendar je dvignjena nad zemeljsko površino na neko višino. Nastajajo zaradi sevanja ali pa na mejni površini med toplimi in hladnimi zračnimi gnotami ob temperaturnih obratih v teh plasteh. Stratusi v glavnem pokrivajo vse Nebo in so sivkaste barve ter so znanilci v glavnem lepega vremena. Zlasti v jesenskem in zimskem obdobju pa prinašajo pršenje ali rahlo sneženje.

Oblaki navpičnega razvoja nastajajo z razraščanjem oblačnega sistema, ki se razrašča od predelov nekoliko nad tlemi vse do višine tropopavze (14 km). Ti oblaki nastajajo zaradi nočnih vzponskih gibanj v ozračju, kadar je v njem dovolj vlage in obstajajo dovolj visoke temperature. Glavna predstavnika te vrste oblakov sta:

IX. rod: kumulusi;

X. rod: kumulunimbus;

Kumulusi (slika 9) so kopasti beli oblaki, ki imajo navadno ravno osnovnico in močno razvit gornji del v obliki kupol. Ti oblaki nastajajo zaradi vzponskih zračnih strujanj in zato kažejo veliko navpično dviganje zraka. Pojavljajo se okrog 10. ure dopoldan in v primeru, ko ni dovolj vlage v ozračju, izginevajo v popoldanskih urah. V takem primeru govorimo o oblakih lepega vremena. Če pa je ozračje dovolj nasičeno z vlago, torej je ozračje labilno, se iz kumulusov razrastejo oblaki, ki jih imenujemo kumuluskongestuse, in naposled se v ugodnih labilnih prilikah, ko je dovolj vlage v ozračju, iz kumuluskongestusov razvijajo mogočni kumulunimbusi, o katerih bomo govorili v naslednjem odstavku.

Kumulunimbusi (slika 10) so mogočne oblačne gmote z največjimi vzponskimi strujanjmi, katerih deli imajo obliko ogromnih kupol in njihovi najvišji deli kažejo perjasto strukturo v obliki nakovala ali pajčolanov. Nastajajo v razmerah v ozračju, ko je labilnost največja. Najčeste se pojavljajo v topli polovici leta zaradi močnega segrevanja zemeljske površine in visoke relativne vlage, kakor tudi pri prodorih vlažnih, hladnih zračnih mas. Kumulunibusi povzročajo močne nevihte in plove. Glede na njihov nastanek je



9



10

treba razlikovati dva tipa kumulunibusov. Prvi tip nastaja zaradi labilnosti ozračja brez frontalnih procesov, to so tako imenovani termični kumulunibusi, drugi pa nastajajo na mejni površini hladnih front.

Ti oblaki so spodaj sestavljeni iz vodnih kapljic, zgoraj pa iz ledenih kristalov. V njih so močna navpična gibanja, ki vodne kapljice spreminjajo v zaledenele delce. Ti po večkratnem kroženju v teh oblakih, ki so v naših geografskih širinah visoki do 14 kilometrov in včasih celo več, povzročajo močne ujme: točo, silne viharje in pogosto celo krajevne poplave.

Poleg omenjenih rodov oblakov pa obstajajo še »posebne« oblike oblakov. Sem spadajo »fenski« oblaki, ki se pojavljajo na gorskih vrhovih ali gorskih verigah. Tudi ti so znanilci slabega vremena. Tako je znano vremenska pravila: Ako ima Boč kapo, bo poslabšanje vremena. Podobno velja za Krim itd. »Oblačni zid« na Karavankah, Kamniških in Savinjskih alpah, na Pohorju, Goricah in v Julijskih alpah in drugod je prav tako znanilec poslabšanja vremena, saj se ta pojavlja zaradi severnega ali južnega fena.

Nadalje nastajajo »posebni« oblaki v visokih plasteh stratosfere. Eni od teh so »biserni« oblaki, ker po svojem sijaju spominjajo na lesk biserov.

Te opazimo v mraku ob lepem vremenu v višini približno 25 km. Imajo obliko nežnih cirusnih oblakov, ki jih še obseva Sonce. Verjetno nastajajo zaradi navpičnih tokov, razvijajočih se v ozonovi plasti; kajti ozon se pričinja pojavljati v velikih množinah že na višini 20 km in močno vsrkava ultrakratke sončne žarke.

Prav tako zanimivi so stratosferni oblaki, ki jih pogosto opazimo v poletni dobi zvečer v zmernih in zlasti v višjih geografskih širinah na višini okrog 80 km. Imajo obliko svetlih lis, ki so podobne navadnim perjastim – cirusnim oblakom. Ti oblaki so vidni, ko so še v območju sončnih žarkov, ki jih obsevajo, in so zato vidni v nižinah

kot izrazit svetlobni pojav. Zato jih imenujemo »svetlikasti« oblaki. V troposferi pa se pojavljajo še »posebni« oblaki nad močnimi slapovi, gejzirji in tako dalje.

Posebno vrsto oblakov pa povzročajo reaktivna letala, ki imajo na nebu obliko črt in sledi. V to vrsto spadajo tudi oblaki, ki imajo obliko ogromne gobe, ki nastajajo pri eksploziji atomske bombe. Ti in podobni oblaki, ki jih ustvarjajo sodobni tehnični posegi v ozračje, so v glavnem le kratkotrajni in niso povezani z naravnimi vremenskimi procesi.

Janko Pučnik

Prazniki v bogoslužnem koledarju

(ob zmanjšanju števila zapovedanih praznikov)

Pred dobrimi desetimi leti je marsikdo presečen ugotovil, da so v cerkvenem koledarju nastale nekatere spremembe glede dni, kdaj obhajamo praznike in godove svetnikov. Nekaj podobnega smo doživeli lani, ko so nekateri zapovedani prazniki pri nas postali nezapovedani. Ker mnogo ljudi take spremembe motijo bolj, kot bi bilo treba, povprašajmo teologijo in zgodovino bogoslužja, kakšen je smisel praznikov in kako je bilo z njimi v zgodovini.

Škofje so na koncilu 1963 v konstituciji o bogoslužju poudarili, da se nam med letom v posameznih praznikih razgrne celotna Kristusova skrivnost, z njimi častimo tudi Marijo in se spominjamo svetnikov. Precej nov je v konstituciji poudarek, da skrivnosti odrešenja z obhajanjem praznikov »v vsakem času na neki način postanejo navzoče, verniki pridejo z njimi v stik in se napolnjujejo z zveličavno milostjo« (B 102).

Zgodovina bogoslužnega življenja Cerkve na vzhodu in zahodu razodeva veliko različnost glede na prostor in spremenljivost v času, kar nam navadno ni tako očitno. Med ljudmi je zakoreninjeno prepričanje, da je Cerkve bila doslej »večno enaka« in da so šele pokoncilske spremembe vnesle vanjo sodobnega duha nenehnega spreminjanja.

Če vprašamo zgodovinarje, kakšne praznike so poznali kristjani npr. leta 300, dobimo odgovor, da samo Gospodov dan – nedeljo – vsak teden, veliko noč pa vsako leto. Znamenitih mučencev so se spominjali na obletnico smrti samo v kraju,

kjer so živeli in umrli. S praznovanjem tedenske velike noči (=nedelje) in velikonočnega praznika so kristjani odločno postavili v središče bogoslužja Kristusovo velikonočno odrešilno skrivnost, saj so splošno bili to edini dnevi, ko so se zbirali k evharistiji, kot je Kristus naročil apostolom pri zadnji večerji. Očetje (=škofje) so vzgajali kristjane, naj se tudi za ceno velikih žrtev, celo mučeništva, udeležujejo svetega shoda, in mučenci so sodnikom odgovarjali, da »brez Gospodovih skrivnosti« sploh ne morejo biti, čeprav takrat nedelje še niso bile dela prost dan.

Sto let pozneje je krščanstvo že bilo državna vera rimskega cesarstva, hkrati s svobodnejšim načinom življenja so začeli s prazniki slaviti tudi druge dogodke iz zgodovine odrešenja, npr. Kristusovo rojstvo z božičem in razglasenjem, njegov vnebohod; obletnice posvetitve Marijinih cerkva pa so bile izhodišče za najstarejše Marijine praznike; oba šmarna, svečnico in oznanjenje; slavne svetnike so častili ne samo v domačem kraju, ampak tudi drugod, kamor so romarji prenesli poročila o njihovi slavi. Vsi ti prazniki so nastali brez uradnih zapovedi, ne povsod ob istem času in tudi način praznovanja je bil zelo različen. V tem času je državno zagotovljeni nedeljski in praznični počitek omogočil, da so se prav vsi mogli udeleževati prazniškega bogoslužja.

Na vrhuncu tega razvoja smo v začetku srednjega veka postali kristjani tudi Slovenci. Naši predniki so vzljubili praznovanje s slovesnim bogoslužjem, ko jim ni bilo treba trdo delati. Gospodov dan so imenovali kar z oznako »ne-dela«, čeprav so njihovi misijonarji govorili o Gospodovem dnevu (domenica) ali dnevu sonca (Sonntag). Učili so se, da se morajo obtožiti greha, če

so zanemarili praznično slavlje, kakor beremo v I. brižinskem spomeniku: »nisem spoštoval nedelje in svetega večera«.

Splošna ohladitev za dejavno udeležbo pri bogoslužju v visokem srednjem veku je bila posledica skromne poučenosti in verske izobraženosti kristjanov ne samo pri nas, ampak tudi drugod v Evropi. Najbrž je bilo bogoslužje v latinščini za preproste ljudi tudi premalo vabljivo, zato so škofje na sinodah in koncilih začeli ukazovati praznovanje nedelj in praznikov. Končna oblika je še zdaj znana cerkvena zapoved »bodi ob nedeljah in zapovedanih praznikih pobožno pri sveti maši«. Cerkveno pravo je začelo naštevati, kateri prazniki so poleg nedelj »zapovedani«, ker pa pravo še ni bilo enotno, centralizirano, tudi zapovedani prazniki niso bili vedno in povsod isti. Enotnost cerkvene in državne oblasti je bila tedaj na višku, zato je za spoštovanje cerkvene zapovedi skrbela javna oblast, kršilce je strogo kaznovala. Cerkev pa je z ukazanim nedeljskim in prazničnim počitkom lahko učinkovito varovala tedanje podložnike pred izkoriščanjem zemljiških gospodov. Delovni dan je sicer trajal od jutra do večera, praznovali pa so vse nedelje, poleg njih pa je bilo v času od 13. do 17. stoletja še prav toliko zapovedanih praznikov na leto (ponekod več, ponekod manj): lahko rečemo, da so delavci (=tlačani) delali približno toliko dni kot danes, ko imamo proste sobote.

Papež Urban VIII. je 1642 prvič za vso Cerkev omejil število zapovedanih praznikov tako, da jih je bilo poslej poleg nedelj še 39. To je naredil tudi zato, ker so številni prazniki revnim ljudem postali že huda ovira za pridobivanje vsakdanjega kruha. Še dobrih sto let pa so ostali zapovedani vsi prazniki apostolov, zadnji dnevi velikega tedna, ponedeljek in torek v velikonočni in binkoštni osmini, pa tudi taki dnevi, ki jih ponekod še danes posebej častijo: najdenje sv. križa, sv. Mihael, rojstvo Janeza Krstnika (kres), nedolžni otroci, sv. Lovrenc, sv. Silvester, sv. Ana.

Spremenjen način gospodarstva je bil povod, da so v 18. stoletju papeži na prošnje krščanskih vladarjev praznike še bolj skrčili, npr. v Avstriji 1754 najprej tako, da so na večino teh dni sicer morali ljudje k maši, smeli pa so delati. Zanimivo je, da je bil razglas cesarice Marije Terezije o zmanjšanju števila zapovedanih praznikov prvi tiskani uradni razglas v slovenščini, in sicer za koroško deželo (Kronika 1967, 91–94). Način polovično zapovedanih praznikov pa se ni uvelja-

vil in od 1771 dalje na te »sopraznike« ni bilo več treba hoditi k maši.

Še bolj so s papeževu privolitvijo 1806 skrčili praznike v Napoleonovi Franciji, kar je v dobi Ilirije veljalo nekaj let tudi v Sloveniji, v Franciji pa so še zdaj zapovedani med tednom samo božič, vnebohod, veliki šmaren in vsi sveti. V ZDA imajo od 1884 dalje samo šest praznikov: božič, novo leto, vnebohod, vel. šmaren, vsi sveti in brezmadežna. V našem stoletju je Pij X. in za njim zakonik cerkvenega prava določil za vso Cerkev samo deset zapovedanih praznikov, kakor je še sedaj povsod, kjer nimajo kako drugače urejeno.

Zaradi spremenjenih razmer so ponekod v zadnjih letih skrčili število praznikov po francoskem in ameriškem zgledu tako, da so nekatere praznike prenesli na bližnje nedelje (razglašenje, vnebohod, sv. Rešnje telo), kakor predvidevajo celo pokoncilskie liturgične knjige. Taka rešitev velja že nekaj let v Italiji, kjer so med tednom zapovedani samo božič in novo leto, vel. šmaren, vsi sveti in brezmadežna. Nemške dežele so doslej praznike še ohranile, deloma zaradi ekumenskih razlogov, ker evangeličani praznujejo mnogo istih praznikov kot katoličani in bi enostranska sprememba škodila delu za edinost.

Vsa ta raznolikost dokazuje, da v Cerkvi in njenem bogoslužju ni vse tako enotno in povsod enako, kakor si nekateri včasih mislijo, hkrati pa nov dokaz, da obhajanje praznikov v bogoslužju z mašo in molitvenim bogoslužjem ni nič odvisno od tega, ali je praznik zapovedan ali ne. Stopnje liturgičnega praznovanja, ki obsega seveda tudi nedelje in veliko noč, so nekoč šteli kar s številkami (prazniki 1., 2., 3. razreda), zdaj pa pozna cerkveni koledar slovesne praznike, praznike in godove. Tudi te stopnje liturgičnega praznovanja so se v zgodovini večkrat spreminjale odvisno od tega, če je cerkveno vodstvo hotelo bolj ali manj poudariti tak dogodek iz zgodovine odrešenja ali kako versko resnico. Vedno je namreč veljalo, kar je papež Pij XI. zapisal 1925 ob uvedbi novega praznika Kristusa Kralja (ta praznik že od začetka ni med tednom ampak v nedeljo, najprej pred praznikom vseh svetnikov, zdaj na zadnjo nedeljo cerkvenega leta): »Za verski pouk ljudstva in za dviganje k veselju notranjega življenja imajo vsakoletni prazniki svetih skrivnosti mnogo več učinka kot najgloblji bogoslovni dokazi... Ker sestoji človek iz duše in telesa, je treba, da ga zunanje praznovanje svetih dni tako prevzame in spodbudi, da se po raznovrstni lepoti svetih obre-

dov obilno navzame božjih nauk, ki mu more-
jo, ko so mu prešli v kri in meso, služiti za
napredovanje duhovnega življenja» (Ljubljanski
škofijski list 1926, 31–32).

V Jugoslaviji po 1945 ni več popolne povezave
med cerkveno in državno zakonodajo glede praz-
nikov, niti vsi kristjani ne praznujejo istočasno,
ker se pravoslavne Cerkve še ravna po julijan-
skem koledarju. Mnogi verniki so zato živeli v
stiski vesti, ki jim je ukazovala praznovanje, kot
občani pa so dolžni delati. Zato so jugoslovanski
škofje prosili osrednjo cerkveno oblast v Rimu za
pritrnitev k izvorni rešitvi. Liturgično praznovanje
vseh praznikov ostane na iste dneve kot doslej,
zapovedani prazniki med tednom pa so samo še
trije: Gospodovo rojstvo – božič (25. december),
Marijino vnebovzetje – veliki šmarn (15. av-
gust) in Vsi sveti (1. november, ki je v Sloveniji
tudi državni praznik). Škofje upajo, da bodo
verniki radi praznovali tudi vnaprej, če bodo
mogli, torej prostovoljno, ne da bi nad njimi
visela grožnja »zapovedi«. Ker je takšna rešitev
pastoralnega vprašanja in olajšanja vesti nekaj
posebnega, je razumljivo, da je apostolski sedež
privolil v novo ureditev zaenkrat le kot poskus za
dobo treh let.

Zelo verjetno je, da se bo način praznovanja
zelo razlikoval od kraja do kraja, kakor kaže
praksa z doslej nezapovedanimi prazniki, ki jih
ponekod že nad 200 let praznujejo zelo slovesno,
drugod pa manj. V nekaterih krajih zlasti kmečki
ljudje spoštujejo celo take dneve, ki niso cerkve-
ni prazniki že več kot 300 let in nam samo
liturgična zgodovina razloži take »običaje«. Ra-
zličnost v praznovanju pa nam ne bi smela biti v
pohujšanje, ampak bolj v spodbudo k posnema-
nju dobrih zgledov. Tudi zapoved o velikonočni
spovedi in obhajilu enkrat na leto namreč že
dolgo ni več ovira tistim, ki hodijo k maši in
zakramentom pogostejše. Res pa je, da nova ure-
ditev terja od nas vseh več osebne zrelosti in
odgovornosti v odločanju.

Preureditev zapovedanih praznikov se torej
vključuje v vedno bolj poudarjeno zavest člove-
kove osebne odgovornosti in svobode. Zelo nara-
be bi namreč bilo, če bi zaradi nezapovedanosti
večine praznikov upadlo versko prepričanje o
pomembnosti posameznih verskih resnic, ki jih
prazniki slavijo. Morda bo »svoboda« pri nekate-
rih res povzročila, da bodo na vse praznike ostali
doma in delali, čeprav jih nihče k temu ne bo silil,
morda pa bodo drugi, ki jih bo to spodbudilo k še
bolj osebni in zavestni odločitvi za dobro. Na

vsak način nam preureditev cerkvene zakonodaje
glede zapovedanih praznikov ponuja vrsto vpra-
šanj in razmišljanj, ki se bodo razjasnila šele v
prihodnosti.

Marijan Smolik

Vzhodni obredi

Na krščanskem Zahodu se je v glavnem uvelja-
vil en sam cerkveni obred, to je način molitev,
kretenj in navad pri opravljanju evharističnega
slavlja in podeljevanju zakramentov. Zaradi Ri-
ma, središča zahodnega krščanstva, in splošno
sprejetega latinskega jezika se imenuje rimski ali
latinski obred, čeprav je z 2. vatikanskim konci-
lom prišla do splošne veljave tudi uporaba živih
narodnih jezikov pri bogoslužju med zahodnimi
katoličani, kar je protestantom prinesla že refor-
macija.

Na krščanskem Vzhodu so zaradi več cerkve-
nih središč ter zaradi kulturne in narodne pestro-
sti že v prvih krščanskih stoletjih, ob bolj ali manj
močnih medsebojnih vplivih, nastali različni
obredi. Glavni so tile: aleksandrijski, antiohijski
(zahodnosirski), kaldejski (vzhodnosirski), bi-
zantinski in armenski obred. V okviru teh glavnih
obredov so si posamezne narodne Cerkve prire-
dile še svoje obrede s posebnimi narodnimi zna-
čilnostmi.

V vseh vzhodnih obredih uporabljajo (razen
kakšne izjeme pod rimskim vplivom) pri obhaja-
nju liturgije kvašen kruh in delijo obhajilo pod
obema podobama (kruha in vina). Liturgija (ma-
ša) ima šest delov: 1. pripravljalni del; 2. liturgija
katehumenov z branjem svetega pisma; 3. prenos
darov kruha in vina, vera, poljub miru; 4. anafora
(evharistična molitev); 5. očenaš, povzdigovanje
in lomljenje kruha; 6. obhajilo in sklepne molitve
z blagoslovom. Cerkve različnih stilov so na
splošno razdeljene v štiri dele: prezbiterij, kor za
diakone in pevce, ladja, predvor za katehu-
mene.

Aleksandrijski obred se je iz Aleksandrije raz-
širil med Kopte (Egipčane) in Etiopce. Kopti, ki
uprabljajo pri bogoslužju koptski in arabski je-
zik, poznajo tri anafore, Etiopci, ki mašujejo v
starem etiopskem jeziku geez, pa devetnajst. Bo-
goslužje je bogato in dolgo in posebno Etiopci
radi vnašajo vanj svojo glasbo in narodne običa-
je, med drugim tudi poseben verski ples.

Antiohijski (zahodnosirski) obred je nastal v
Antiohiji in se razširil po Siriji in okolici do

Jeruzalema in celo v Indijo. Bogoslužni jezik je predvsem sirski, a tudi arabski, turški in kurdski, v Indiji pa jezik malajalam. Liturgija ima kar 70 različnih anafor. Po svoje so si obred prikojili, predvsem pod latinskimi vplivom, maroniti (maronitski obred).

Kaldejski (vzhodnosirski) obred je zaživel pod vplivom antiohijskega v Perziji in je prevladoval predvsem med nestorijanci, v Indiji pa so ga v nekoliko posvojeni obliki sprejeli malabarci. Pri liturgiji uporabljajo tri anafore in sirski jezik.

Najbolj je na Vzhodu razširjen bizantinski obred, ki so ga sprejele vse pravoslavne Cerkve, ohranile so ga pa tudi številne z Rimom zedinjene vzhodne Cerkve. Liturgijo opravljajo v tem obredu predvsem v grškem in starem cerkvenoslovanskem jeziku, deloma pa že tudi v živih jezikih. Poleg anafore sv. Janeza Zlatoustega in sv. Bazilija Velikega uporabljajo včasih tudi anaforo sv. Jakoba, ob sredah in petkih v postnem času pa imajo liturgijo prej posvečenih darov z obhajilom. Evharistično bogoslužje ljubi sijaj, lepoto svetih podob in petja ter poudarja bolj Kristusovo vstajenje kot njegovo smrt. To izpričuje tudi sam stil bizantinskih cerkva z značilnimi kupolami in ikonostasi (visoka pregraja s svetimi podobami).

Pod vplivom antiohijskega in bizantinskega obreda je nastal armenski obred, ki ga upodabljajo monofizitski in katoliški Armenci. Obred je podoben bizantinskemu, vendar pri njem še bolj

izstopa zunanji sijaj. Liturgija ima le eno anaforo (sv. Atanazija) in pri njej uporabljajo nekvašen kruh.

Vsi obredi so enakopravni in njihova različnost prav nič ne nasprotuje vesoljni edinosti Cerkve. Drugi vatikanski koncil je glede tega jasno naglasil, »da ima sveta mati Cerkve vse zakonite obrede za enake glede pravic in časti« (B 4), saj »raznoličnost v Cerkvi ne le da ne škoduje njeni edinosti, ampak jo še bolj razodeva« (VC 2).

Prav je, da zahodni kristjani vsaj nekoliko poznamo tudi vzhodne obrede. Za nas Slovence je med vsemi temi obredi najvažnejši bizantinski, saj ga uporabljajo tudi vse slovanske pravoslavne Cerkve in v njem sta vsaj deloma opravljala bogoslužje med našimi predniki sveta brata Ciril in Metod.

Zato je primerno, da slovenski verniki vsaj enkrat v življenju doživijo svojevrstno lepoto in bogastvo bizantinske liturgije, bodisi v kakšni pravoslavni cerkvi ali samostanu bodisi v svoji domači cerkvi. Tudi Slovenci imamo namreč nekaj duhovnikov, ki po svojem študiju na Vzhodnem inštitutu in v Ruskem zavodu v Rimu lahko opravljajo bogoslužje v bizantinsko-slovanskem obredu.

Takšno medsebojno spoznavanje spodbuja medsebojno spoštovanje in ljubezen ter vodi k tisti edinosti, ki ohranja zvestobo bistvenemu, ob tem pa dopušča osrečujoče bogastvo različnosti.

Stanko Janežič

Papeževo potovanje skozi naše kraje pred 200 leti

Cesar Jožef II. (1741–1790) je bil od leta 1767 sovladar v habsburških dednih deželah skupaj s svojo materjo, cesarico Marijo Terezijo, po materini smrti 1780 pa je zavladal sam. Tedaj je začel izvajati številne reforme, med njimi tudi mnogo reform cerkveno političnega značaja. Na papeškem prestolu je tedaj sedel papež Pij VI. (rojen 1717 kot Giovanni Angelo Braschi, papež od 1775, umrl 1799). Takšne cesarjeve reforme so precej globoko posegale v dotedanje razmere, zato se je papežu zdelo primerno, da bi z osebnim vplivom pri cesarju skušal zaustaviti ali vsaj ublažiti cesarjeve ukrepe. Papež se je odločil, da kljub tedanjim slabim prometnim zvezam potuje na Dunaj in prepriča cesarja, da odstopi od svojih namer. Cesar sicer ni bil nič kaj vesel papeževega

obiska in bi bil raje videl, ko bi bil papež ostal doma, toda kot katoliški vladar in »apostolsko veličanstvo« ni mogel papeža zavriniti in je moral celo hliniti veselje nad obiskom. Tudi kardinali so papežu odsvetovali takó dolgo in naporno potovanje, ne samo zaradi njegove starosti, temveč tudi zaradi tega, ker so domnevali, da papež tudi v osebnih pogovorih cesarja ne bo odvrnil od cerkvenih reform in da bo potovanje zato za papeža prav za prav ponižanje.

Kljub vsem pomislekom se je papež odločil za potovanje in 27. februarja 1782 je odpotoval iz Rima. Značilno je, da s seboj ni povabil nobene kardinala niti strokovnjaka za bogoslovne vede ali cerkveno pravo (kar bi bilo potrebno pri pogajanjih s cesarjem), ampak samo svoje osebne dvorjane. V prvi kočiji sta se s papežem vozila dva naslovna škofa, Marcucci in Contessini, v drugi kočiji so sedeli papežev tajnik za latinska pisma mons. Nardini, papežev osebni zdravnik de



Srečanje papeža in cesarja na cesti pri kraju Neunkirchen 22. III. 1782 (stenska slika, Musei Vaticani).

Rossi, papežev spovednik Ponzetti in papežev ceremoniar mons. Dini (ta je ves čas potovanja pisal dnevnik, ki obsega več kot 500 strani in je glavni vir podatkov za ta članek), v tretji kočiji so bili nosilec papeškega križa mons. Spagna, papežev kirurg (ranocelnik) Moselli in dva papeževa kornarna služabnika Stefano in Bernardino, v četrti kočiji pa so se peljali kuhar, strežnik za serviranje jedi in dva hišna služabnika. Sledila sta še dva tovorna voza, saj je bilo treba voziti za papeža in spremstvo vse mogoče predmete in oblačila, s seboj so imeli tudi mašno opravo z mitrami in papeško krono (tiaro), da je papež lahko na veliko noč na Dunaju opravil slovesno mašo; v prvem tovornem vozu se je peljal kolarški mojster in hlapec za prtljago, v drugem pa dva konjska hlapca. Na vsaki kočiji sta spredaj sedela po dva kočijaža, zadaj pa po dva služabnika, vso karavano sta še spremljala dva jezdeca. Papež je ves čas potovanja čez beli talar nosil roket in rdečo mozzetto (kratko ogrinjalo preko ramen in komolcev).

Za pot proti Dunaju si je papež izbral »postojnska vrata«, kar je bilo zaradi zimskega časa najbolj primerno. Kljub številnim klancem na našem ozemlju, čez katere se pritožuje Dini v svojem dnevniku, so pri Postojni komaj občutili, da so prešli alpski predel; edini večji vzpon pred

Dunajem je bil Semmering. Šele za vrnitev so si izbrali prave alpske prelaze čez Brenner, Brixen in Trident, toda to je bilo že v maju. Po ozemlju papeške države je Pij VI. prišel na ozemlje beneške republike in zadnje škofijsko mesto v tej državi je bil Videm (Udine); tam je prenočeval od 13. na 14. februar. Ker je bil Koper in večji del Istre tedaj na ozemlju beneške republike, ga je prišel v Videm pozdravit tudi koprski škof da Ponte (bil je to zadnji samostojni koprski škof pred združitvijo s tržaško škofijo). Medtem so na habsburški strani že potekale priprave za sprejem papeža. Dvorni in državni kancler knez Kaunitz je cesarju Jožefu II. predlagal, naj bi papežev obisk potekal brez vseh zunanjih manifestacij. Tak predlog je bil nenavaden, saj so v habsburških deželah že vsakega člana cesarske rodbine sprejemali s topovskimi salvami in zvonjenjem, čeprav se je ravno Jožef II. rad temu izogibal in potoval »incognito« s prikritim imenom. Cesar je odločil, da ne bo oviral duhovščine in vernikov, ki bi radi pozdravili papeža kot cerkvenega poglavarja, vendar vsaj v prvih dneh papeža na habsburškem ozemlju niso pozdravili niti s topovi niti z zvonjenjem (razen v Ljubljani). Cesar je še določil, da bo papeža v njegovem imenu pričakal v Gorici grof Filip Kobencel (Cobentzl), dvorni in državni podkancler in ga pospremil do Dunaja. Ta grof je skrbel za papeževa prenočišča in prehrano, po tistem pa je imel od cesarja ukaz, naj povsod prenočuje v sobi poleg papeža in pazi, da

se ne bi kdo od cesarjevih podanikov obrnil naravnost na papeža; rečeno je bilo, da potuje papež kot zasebnik, zato naj z državne strani odpadejo zunanje počastitve; poleg tega je cesar Kobencu naročil tudi, naj dobro opazuje papeža in njegovo spremstvo in naj cesarju takoj pošlje karakteristike papeža in njegovih monsignorjev. V krajih, kjer je papež prenočeval, je grof Kobencel postavil po 40 vojakov za stražo, na poštah postajah, kjer so menjali konje, pa po 14 vojakov. Z Dunaja se je pripeljal v Gorico tudi papeški nuncij nadškof Garampi, da je že tukaj pozdravil papeža in ga spremljal do Dunaja.

Povsod v italijanskih krajih so papeža zelo bučno sprejemali; v papeški državi kot domačega suverena, v beneški posesti pa kot cerkvenega poglavarja in šefa tuje države. Mons. Dini ravno ob prehodu v habsburško posest piše, kakšna množica ljudstva obeh spolov in vseh starosti je papeža pozdravljala na ozemlju beneške republike, tako da stražniki niso mogli omogočiti prehoda papeške kočije skozi množico; ljudje so se povzpeli celo na strehe in drevesa. Ob prehodu na habsburško ozemlje je bil enak naval ljudstva, le zvonovi in topovi se niso več oglašali, čeprav je imel papež že kot poglavar tuje države (to je vsekakor bil, ker je še obstajala papeška država) pravico do takega pozdrava. Vse papeževo spremstvo s Pijem VI. vred je opazilo to tišino.

V četrtek, 14. februarja 1782 je papež prispel na habsburško ozemlje; v Gradiški ga je pričakal v imenu grofa Kobencla goriški okrožni glavar baron Baselli; celotno vojaštvo, ki je bilo nastanjeno v Gradiški, je bilo postrojeno s svojimi prapori in orožjem papežu v pozdrav. Baron Baselli je spremljal papeža do **Gorice**, kamor so prispeli okrog 15. ure; papež se je nastanil v palači grofa Lanthierija. Pred palačo so ga pozdravili grof Kobencel, general Esterhazy, nuncij Garampi, oficirski zbor in veliko število goriškega plemstva, vsi v najsvečanejših oblačilih. Častna četa vojakov je prezentirala orožje in ob papeževem prihodu so zabobneli bobni. Velika množica ljudi iz Gorice in okolice se je zbrala na mestnih ulicah. Ko se je nekoliko odpočil, je papež v posebni avdienci sprejel nuncija, potem pa še grofa Kobencla; zadnji mu je prinesel cesarjevo pozdravno pismo, na katerega je papež takoj odgovoril. Papež je grofu Kobenclu rekel, da želi čimprej prispeti na Dunaj. Omenil je tudi svoje vtise ob hladnem sprejemu, ki kaže, da cesarski oblastniki ne želijo, da bi prišel v stik z ljudmi. Kobencel mu je odgovoril, da je cesar

sprejel take ukrepe samo zaradi papeževnega ugodnejšega potovanja, da bi ga obvaroval pred nadlegovanji. Končno sta se z grofom Kobencelom dogovorila, da bo v vsakem kraju, kjer bo prenočeval, sprejel v splošno avdienco vse, ki ga želijo pozdraviti, tudi dame, kar tedaj v Rimu ni bila navada. Tako je papež ob 17. uri sprejel najprej generala Esterhazyja in oficirski zbor, nato goriški stolni kapitelj ter drugo škofijsko in redovno duhovščino, nato še vse goriško plemstvo in končno dame, ki so že komaj čakale na sprejem. Nuncij in predsedujoči deželni svetnik sta papežu predstavila nekatere osebnosti, vse pod budnim očesom grofa Kobencla, ki pa je lahko ugotovil, da se papež z nikomer ni dolgo zadržal v pogovoru in se je kmalu umaknil. Do večerje ob 21. uri pa se je pogovarjal še z nuncijem.

Med dostojanstveniki, ki so papeža v Gorici pozdravili, ni bilo goriškega nadškofa Edlinga, ki je bil hud nasprotnik cesarjevih cerkvenih reform, zato cesarju ni bilo po volji, da bi se papež sestal z njim. Zato je ukazal nadškofu, da mora nemudoma priti na Dunaj in potem je moral z Dunaja odpotovati še pred papeževim prihodom, tako da se s papežem sploh nista srečala. Pozneje je Jožef II. nadškofa Edlinga prisilil, da se je odpovedal goriški nadškofiji.

V petek, 15. marca, se je papež že kmalu po 5. uri zjutraj odpravil peš v goriško stolnico. Mons. Spagna je nosil pred njim križ, oba spremljajoča škofa sta ga podpirala pod pazduho (papež je imel čez mozzetto še štolo), z njim je bil tudi nuncij in vse ostalo spremstvo. Vojaštvo je bilo razporejeno ob obeh straneh ceste, da je zadrževalo ljudstvo, ki je preveč pritiskalo proti papežu. Oficirski zbor in goriško plemstvo je bilo papeževo častno spremstvo. V stolnici je papež prisostvoval tihi maši, ki jo je opravil eden od njegovih monsignorjev, nato so odmolili molitve za srečno potovanje (Itinerarium), papež je podelil blagoslov, vstopil v kočijo in vsa karavana se je odpravila proti Postojni. Sedaj se je koloni pridružil tudi nuncij s svojo kočijo, ki se je uvrstila takoj za papeževo; z nuncijem so se peljali mons. Nardini in Dini ter zdravnik de Rossi in drugi v ostalih kočijah. Grof Kobencel se je povsod odpravil na pot že uro pred papežem, da je bil prvi na cilju in da je uredil vse potrebno. Na poti v Postojno so se vozovi ustavili na poštah postajah v Črničah, v Vipavi in na Razdrtem, kjer so menjavali konje. Na poštah postajah je bilo postrojeno vojaštvo, ki je zadrževalo »neverjetni naval ljudstva, ki se je zbralo z vseh krajev in je s posebno pobožnost-

jo in vernostjo sprejemalo papežev blagoslov«, poroča Dini in dalje piše, da je bil v mnogih krajih, ki so bili gosteje naseljeni, tak priliv ljudstva, da je moral papež ukazati, naj vozijo počasi, da se izognejo nesrečam. V Dinijevem dnevniku je tudi pripomba, da je na klancih na Rebernicah čakalo veliko število volov, ki so jih pripravili k vozovom, da so zmogli strmino. Zgodovinar Simon Rutar poroča, da je papež ob postanku v **Vipavi** obedoval v graščini grofa Lanthierija (danes je v poslopju Dom JLA) in domneva, da je grof Lanthieri, ki je bil že papežev gostitelj v Gorici, pospremil svojega visokega gosta do Vipave. Župnijska kronika iz Hrenovic poroča, da je ob menjavi konj na Razdrtem pozdravil papeža župnik iz Hrenovic.



Poslopje v Vipavi, kjer naj bi papež obedoval 15. III. 1782

Ko se je papeška kolona bližala Postojni, je začelo rahlo snežiti, tako da so potniki dobili tudi zunanji znak, da na tem mestu stopajo v alpsko področje. V **Postojno** so prispeli okrog 18. ure; papež je prenočeval v stanovanju okrožnega glavarja pl. Lichtenberga (danes je v tej stavbi na Titovem trgu 2 Inštitut za raziskovanje Krasa). Pred hišo je papeža pričakal grof Kobenc in častna četa vojakov. Nato se je začela splošna avdiencia: papež je sprejel oficirski zbor, nato tržaškega škofa Inzaghija, veliko duhovščine in mnogo plemstva in seveda tudi dame; prišli so od Trsta, Notranjske, avstrijskega dela Istre do Reke (ta je tedaj pripadala Kranjski). Pri tej splošni avdienci se je kljub Kobenclovi pazljivosti pripetil politični incident. Že proti koncu sprejema je neki starejši laik zaklical papežu v latinščini: »Tisoč težav prenašamo, papež Pij, in prenašamo jih žalostni, odvezmi nam, Pij, te težave!« Papež je



Papežovo prenočišče v Postojni 15./16. III. 1782

odgovoril na diplomatski način, da bo Bog vse to uredil. V posebni avdienci je sprejel še nekdanjega jezuita Benzonija z Reke, ki je bil nuncijev znanec. Ponoči je neprestano snežilo in to močnejše kakor prejšnji večer. V soboto, 16. marca, je papež ob 7. uri zjutraj prisostvoval maši v zasebni kapeli hiše, kjer je prenočeval (v Postojni tedaj še ni bilo župnije) in nato opravil molitve za srečno pot. Maši je prisostvoval tudi tržaški škof, katerega je nato papež sprejel še v posebno avdienco. Ob 8. uri so se odpravili proti Ljubljani. Med potjo so menjali konje na poštnih postajah na Lazah (pri Planini) in na Vrhniki, ves čas med gostim sneženjem.

Okrog 16. ure je papeška kolona prispela v **Ljubljano** ob zvonjenju vseh mestnih zvonov (!). Po ulicah je bila »edinstvena množica ljudstva« (Dini), ki je čakala papeža ne glede na velike količine snega, ki ga je nametlo ponoči in ki je še kar naprej padal z neba. Kočije so se ustavile pred Križankami, kjer je bil tedaj samostan križniškega reda in kjer je papež prenočeval. Papeža

Križanke v Ljubljani (desno cerkev, levo samostan), kjer je papež prenočeval 16./17. III. 1782



so pozdravili ljubljanski škof Herberstein s svojo duhovščino, grof Kobencel, kranjski guverner grof Lamberg, veliko plemstva in oficirski zbor. Iz Celovca je prispela cesarjeva sestra, nadvojvodinja Marija Ana (Marijana), ki je tam živela kot redovnica. Z njo je prišel tudi lavantinski škof Schrattenbach (tedaj je bil sedež škofije še v Št. Andražu na Koroškem) in številno spremstvo. Papež je nadvojvodinjo takoj sprejel v posebno avdienco, ki je dolgo trajala, nato pa so ga pozdravili še plemiči in dame iz nadvojvodinjinega spremstva. Papež je nato sprejel v posebno avdienco ljubljanskega škofa Herbersteina, za katerega ceremonijar Dini omenja, da je bil izbrano oblečen (v vijoličnem talarju in z dolgim vijoličnim ogrinjalom, vse z rdečimi našitki), nato je sprejel vso škofijsko duhovščino, škofa Schrattenbacha (zanj pravi Dini za razliko od ljubljanskega škofa, da je »lavantinski škof kazal malo spoštovanja do papeža«, ker se mu je predstavil v kratki črni obleki). Papež je sprejel še oficirski zbor, vse plemstvo, dame, ki so se zbrale, mnogo redovnikov in »druge osebe«. Dini pristavlja, da so vsi sprejeti kazali vidno zadovoljstvo. Po vsem tem je papež ponovno sprejel nadvojvodinjo Marijano in ostal z njo dolgo časa v pogovoru.

V nedeljo, 17. marca, je ob 7. uri zjutraj papež prisostvoval maši v cerkvi v Križankah, ki jo je opravil eden od monsignorjev iz papeževega spremstva. Papež je bil na galeriji nad glavnim oltarjem; na sosednji galeriji je bila nadvojvodinja Marijana, ki je po maši izrazila željo, da bi se ponovno sestala s papežem. Pij VI. jo je sprejel s posebno prisrčnostjo (z nadvojvodinjo je bil tudi lavantinski škof); nadvojvodinja je ob koncu prosila, naj bi papež ponovno sprejel dvorne dame in plemiče iz njenega spremstva; papež je privolil in na koncu avdiencie vsem podelil svoj blagoslov. Papež je nato z okna (verjetno je bilo to na Gosposko ulico) podelil blagoslov veliki množici, ki je čakala na ulici v snegu, ki je še vedno naletaval. Nato se je poslovil od cesarjeve sestre, do kočije sta ga spremila ljubljanski škof Herberstein in guverner in odpeljal se je proti Celju. Papeževa kolona je obsegala že 16 voz z 80 konji. Med potjo so se ustavili na poštah v Podpeči (pri Brdu oz. Lukovici), v Šentožbaltu in na Vranskem, da so menjali konje. Ves čas je snežilo, da je sneg pokrival vsa polja in travnike.

Popoldne ob 18. uri so prispeli v Celje, kjer je papež prenočeval v II. nadstropju hiše grofa Grosa nasproti Marijine cerkve (pozneje je bil v tej hiši mestni magistrat, sedaj pa je Muzej revoluci-



Papežovo prenočišče v Celju 17./18. III. 1782

je). Papeža so pred hišo pričakali grof Kobencel, častna četa in številno plemstvo. Po prihodu je papež sprejel v splošni avdienci oficirski zbor, plemiče in mestnega »župnika« (četudi je imel naslov opata in pravico do škofovskih znakov, ni naredil vtisa na Dinijo, ki ga imenuje samo župnika). V ponedeljek, 18. marca, je papež prisostvoval maši v hišni kapeli (čeprav je bila cerkev čez cesto in pri njej samostan minoritov), podelil blagoslov zbrani množici in se okrog 9. ure odpeljal proti Mariboru. Na poti so menjali konje v Konjicah in v Slovenski Bistrici, Dini se pritožuje, da sta ti dve pošti zelo oddaljeni in da so vmes klanci.

Proti večeru je papež prispel v Maribor, kjer je prenočeval v mariborskem gradu, ki je bil tedaj v lasti grofa Brandisa (niti Maribor niti Gradec tedaj še nista bila sedeža škofij). Pred gradom so ga pričakali grof Kobencel, sekovski škof Arco (Dini se spet pritožuje, da je bil v kratki črni obleki »kot navaden duhovnik«), grof Brandis,

Mariborski grad, papežovo prenočišče 18./19. III. 1782 (spredaj grajska kapela)



polkovnik z oficirji in častno četo, ki je prezentirala orožje. Ko se je papež nekoliko odpočil, je sprejel v posebno avdienco grofa Kobencla, škofa Arca ter grofa in grofico Brandis, nato pa je v splošni avdienci polkovnika z vsem oficirskim zborom, duhovščino, mnogo plemstva, razne redovnike in »mnoge druge osebe«. Papežu so v starem traktu dodelili »kitajsko sobo« za predsobo in »zeleno sobo« za spalnico, v mali sosednji sobi pa sta prenočevala oba komorna služabnika. Rodbinska kronika grofov Brandis poroča, da je za papeževo prehrano skrbel kuhar z dunajskega cesarskega dvora s 4 pomočniki, slaščičar, služabnik za pogrinjanje in dva služabnika za serviranje (verjetno je vse te osebe vozil s seboj grof Kobencel).

V torek, 19. marca, je bil praznik sv. Jožefa in papež je prisostvoval maši v grajski kapeli, ki jo Dini zelo pohvali. Po maši in molitvah za srečno potovanje je papež z grajskega hodnika pri »kitajski sobi« podelil blagoslov množici, ki je čakala na Grajskem trgu, nato so nadaljevali pot proti Gradcu. Vmesne postanke za menjavo konj so naredili pri poštah v Ernovžu (Ehrenhausen), v Lebringu in v Kalsdorfu. Če je ob prihodu v Maribor papeževa skupina štel 16 voz, je bilo od tod naprej že toliko odličnikov, ki so hoteli papeža spremljati, da je karavana narasla že na 34 voz. Tudi proti Gradcu je bil velik naval ljudstva. Dini poroča, da je bilo toliko ljudi, da tega sploh ne more popisati in da je bil to najlepši prizor, kar si jih kdo more predstavljati. Ob naslednjih postajah papeževega potovanja se ne bomo več ustavljali, ker niso bile več na našem ozemlju. Le toliko še lahko omenimo, da je papež prispel na Dunaj 22. marca. Cesar se je hotel izogniti ceremonialnemu sprejemu in pozdravljanju pred množico ljudi. Nenapovedano se je s svojim bratom Maksimilijanom odpeljal papežu naproti in pri kraju Neunkirchen prestregel karavano na odprti cesti in se nenadoma pojavil pred vrati

papeževe kočije. »Samo kočijaži so bili navzoči, ko sem srečal papeža,« je pisal svojemu bratu Leopoldu; cesar je papeža povabil v svojo kočijo in tako sta se pripeljala na Dunaj, kjer so papeža nadvse svečano sprejeli.

Na Dunaju je papež ostal mesec dni. 22. aprila je zapustil cesarsko glavno mesto, preko Linza je prišel na Bavarsko, nato na Tirolsko, od tam proti Benetkam in 13. junija je prispel v Rim. Glede pogajanj s cesarjem lahko rečemo, da ni ničesar dosegel, cesar je svoje reforme nemoteno izvajal. Rezultat papeževega obiska je bil le ta, da sta s cesarjem še naprej obdržala osebni stik (cesar je v decembru 1783 nenapovedano zasebno obiskal Rim in se večkrat sestal s papežem), tako da so se nekatere Jožefove reforme zgodile s papeževo (vsaj tiho) privolitvijo in je odpadla nevarnost cerkvenega razkola, s katerim je Jožef II. večkrat grozil. Od jožefinskih reform je najbolj ostala v spominu ukinitve samostanov; res so pri tem naredili tudi marsikatero škodo na kulturni dediščini, vendar je treba ugotoviti, da se cesar ni polastil zaplenjene samostanske imovine, temveč je s tem premoženjem ustanovil številne nove župnije, ki še danes pričajo o dalekovidnih ukrepih svojega ustanovitelja; s temi župnijami in z novo škofijsko razmejitvijo si je cesar Jožef II. postavil trajen spomenik v naši cerkveni zgodovini. Sprejem, ki ga je Pij VI. doživel pri prebivalstvu na potovanju, je bil nenavaden, zato je pot na Dunaj še povečala njegov ugled pri vernikih.

Za zaključek je vredno omeniti, da to ni bilo edino veliko potovanje Pija VI. Po zmagi francoske revolucije in napredovanja Napoleonovih armad so francoske čete zasedle tudi Rim, odpeljale papeža kot ujetnika in 1799 je umrl v Franciji. Potoval je še po smrti, saj so njegovo truplo prepeljali nazaj v Rim.

Miloš Rybář

Ne prekinjaj me, Gospod, molim!

»Oče naš, ki si v nebesih...«
 »Ja?«
 »Ne prekinjaj me, molim.«
 »Toda, saj si me vendar ogovoril!«
 »Jaz sem te ogovoril? Eh... ne, pravzaprav ne. Tako pač molimo: Oče naš, ki si v nebesih.«

»Glej, že spet! Saj me kličeš, da bi se začel pogovarjati z menoj. Torej, za kaj gre?«

»Posvečeno bodi tvoje ime...«

»Misliš resno?«

»Kaj naj resno mislim?«

»Če hočeš zares slaviti moje ime. Kaj pa to pomeni?«

»Pomeni... pomeni... moj Bog, ne vem, kaj pomeni. Od kod pa naj to vem?«

»Pomeni, da me hočeš častiti, da sem ti jaz

edinstveno pomemben, da ti je moje ime drago-ceno.«

»Aha, hm. Ja, razumem. Pridi tvoje kraljestvo, zgodi se tvoja volja kakor v nebesih tako na zemlji...«

»Storiš kaj za to?«

»Da bi se zgodila tvoja volja? Seveda! Redno grem k maši, prispevam za Cerkev in za misijone.«

»Hočem več: da urediš svoje življenje, da izgi-nejo tvoje razvade, s katerimi greš drugim na živce, da se učiš misliti s stališča drugih in za druge, da tako tudi drugi pridejo do spoznanja resnice, tudi stanodajalec in tvoj šef. Hočem, da se bolni pozdravijo, lačni preskrbijo, žalostni po-tolažijo in ujetniki osvobodijo; kajti vse, kar storiš tem ljudem, storiš vendar zame.«

»Zakaj pa vse to prav meni očitáš? Kaj misliš, koliko smrdljivih bogatinov čepi po cerkvah. Ogledaj si malo!«

»Oprostí! Mislil sem, da moliš zares za to, da bi bilo po moji volji. To se začne čisto osebno pri tistem, ki za to prosi. Šele če hočeš isto kot jaz, si lahko poslanec mojega kraljestva.«

»Ja, to se mi počasi svetlika. Lahko zdaj molim naprej? Daj nam danes naš vsakdanji kruh...«

»Ti si predebel, fant! In tvoja prošnja te obvezu-je, da storiš nekaj za to, da bi na milijone lačnih po svetu dobilo vsakdanji kruh.«

»In odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom...«

»In Janez?«

»Janez? Sedaj začni še s tem! Saj vendar veš, da me je javno osmešil, da se vsakokrat tako ošabno vede do mene, da sem besen, preden sploh pove svoje omalovažujoče pripombe. In sam se tega dobro zaveda. Ne vzame me resno kot sodelavca, po glavi mi pleše, ta presneti tip...«

»Vem, vem. In tvoja molitev?«

»Nisem tako mislil.«

»Vsaj iskren si. Pa ti je v veselje, da hodiš okrog s takšno zamerljivostjo in užaljenostjo?«

»Zbolel sem od tega.«

»Hočem te pozdraviti. Odpusti Janezu in jaz ti bom odpustil. Potem bo Janezova ošabnost in sovražstvo njegov greh in ne tvoj. Morda boš izgubil nekaj denarja; gotovo boš izgubil dobršen del umišljene podobe o sebi, toda to ti bo prine-slo mir v srce.«

»Hm. Ne vem, če se bom mogel tako prema-gati.«

»Pomagal ti bom pri tem.«

»In ne vpelji nas v skušnjava, temveč reši nas hudega...«

»Nič rajši kot to. Izogibaj se oseb in situacij, ki ti delajo skušnjave.«

»Kako to misliš?«

»Poznaš vendar svoje šibke točke. Neodgovor-nost, ravnanje z denarjem, spolnostjo, napadal-nostjo, vzgoja. Ne daj skušnjavcu nobenih prilož-nosti!«

»Mislim, da je to najtežji Oče naš, kar sem jih kdaj molil. Toda prvič je bil povezan z mojim vsakdanjim življenjem.«

»Lepo. Moli mirno do konca.«

»Zakaj tvoje je kraljestvo, tvoja je oblast in slava vekomaj. Amen.«

»Veš, kaj se mi zdi čudovito? Če me začnejo ljudje, kakor ti, jemati zares, če začnejo iskreno moliti in mi nato slediti in delati tisto, kar je moja volja; če opazijo, da njihovo delovanje za prihod mojega kraljestva osrečuje navsezadnje nje same.«

Clyde Lee Herring
Prevedel J. B.

Adergas

Poskus etimološke razlage krajevnega imena

Vsakemu tujemu obiskovalcu in tudi domači-nom je ime naselja okrog velesovske božjepotne cerkve z imenom ADERGAS nekam čudno tuje, in glede na to so se spletle tudi čudne razlage, ki pa nimajo prepričljive podlage in so le preveč naivne, da bi mogle zadostiti resnici. Ena najbolj razširjenih je ta, da pride ime kraja od tod, ker so nune iz samostana hodile po »ulici« mimo samo-stana. To bi se po nemško reklo »An der Gasse«. To razlago so uporabljali tudi spisovalci knjižic o velesovski božji poti.¹ Ta razlaga po mojem ne vzdrži kritike. Samostan je bil ustanovljen leta 1238, krajevno ime Adergas pa se ne omenja v nobenih dokumentih več kot 250 let. Tudi ohran-jeni urbar velesovskega samostana iz leta 1458 ne omenja krajevnega imena Adergas. Pa tudi sicer hoja nun dominikank pred samostanom in mimo samostana ni mogla biti tako zelo značilna, da bi se zaradi tega tako imenovalo naselje okrog samostana. Imele so namreč precej strogo klav-zuro, da le ni bilo toliko »sprehodov« po ulici, če bi poti okrog samostana sploh lahko imenovali ulica. Po mojem mnenju bi te poti ali glavno pot od samostana proti Trati kvečjemu lahko imeno-

vali cesta, nemško »Strasse«, in v tem primeru bi bilo logično, da so nune hodile »An der Strasse«. Pa ni tako.

Danes, v času tehnike, mnogi nehoti pomislijo na »gas« (plin) vendar tudi ta primerjava zaradi časovne odmaknjenosti odpade in tudi sicer ni znano, da bi kraj imel kakršenkoli izvor zemeljskega plina, ne sedaj, ne v preteklosti.

Zabeležil sem tudi ustno razlago, ki naj bi izvirala od nemške besede ADLER-gasse (Orlova ulica). Ta razlaga naj bi bila do neke mere smiselna, ker je beseda Adler-Orel pomenila tudi viteza-plemčiča. Le ti pa so imeli domovanje na gradu Kamen nad velesovskim samostanom in tudi ustanovitelji samostana so bili. Vendar bi po tej razlagi pričakovali, da bi se ime pojavilo že ob ustanovitvi samostana ali nekaj let kasneje in bi bilo zabeleženo že vsaj v urbarju velesovskega samostana v letu 1458. Glasoslovno je to sicer zelo blizu današnjemu Adergasu, vendar za to inačico ni nikakršnih dokazil.

Skrivnostnost tega imena me je napeljala k raziskovanju izvora in pomena in sem mogel dognati tole:

Izhajati sem začel iz ugotovitve znanih zgodovinarjev in geografov, da so naši predniki že v najstarejši dobi naseljevanja svoja naselja radi poimenovali po zunanjih oblikah in položaju zemljišč, na katerih so naselja nastala, pa po lastnostih, kakršno je imelo zemljišče, zlasti glede na vodne razmere, na plodnost in neplodnost, pa glede na obliko in položaj naselja. Mogoče bi to veljalo tudi za naselje Adergas?

Naselje samo leži v dolinici ob samostanski cerkvi in je drobnolastniško. Znani zgodovinar Dr. Milko Kos² takole razlaga izvor krajevnega imena:

»Pozornost vzbuja krajevno ime ADERGAS blizu Velesovega. Po jeziku je nemškega izvora. Nemško HADERGASSE pomenja dobesedno »ulica cunj« oziroma preneseno »cunjasta vas ob poti«, ali pa »ulica prepira«. Kot krajevno ime najdemo Hadergasse tudi v nemških delih Štajerske in Koroške (Hadergasse severno od Köflacha na Štajerskem-Hadergassen pa v občini Heiligenblut na Koroškem). Nobeden od teh krajev se po podatkih, ki so mi na razpolago, pred vključno 15 stoletjem ne omenja, pa tudi Adergas pri Velesovem ne.

Pomen imena Hadergasse-Adergas more: 1. biti zasmehljivega značaja za naselje ob neki »gasi«, ki ima le cunje (nemško Hadern) ali pa kjer se mnogo prepirajo (nemško hadern) ali pa



2. kraj, v katerem so ob strani ležeče, nekako odtrgane manjše zemljiške parcele, kot da bi to bile nekake krpe ali cunje. Drugo bi se skladalo z velesovskim Adergasom, majhnim kajžarskim naseljem s skromnim zemljiščem, razdeljenim na majhne krpe zemlje nepravilnih oblik.«

Da je beseda nemškega izvora, sem tudi sam mnenja, zato sem se oprl na nemško besedo HADELGRAS³ (gramen paniculatum) v slovenskem pomenu LATINASTA TRAVA.

Sledil sem tej nemški besedi in raziskava me je vodila do naslednjih ugotovitev:

Če upoštevamo tak razvoj besede

HADERGRAS → HADERGAS → ADER-GAS

bi bil mnenja, da se je začetni H izgubil zaradi mehčanja tuje besede, prav tako stā se zaradi prilagajanja tuje besede domačemu govoru zamenjali črki R in G (metateza). Črka L pa je izpadla; (podobno je z besedo die Haube-Avba, pokrivalo pri ženski narodni noši). Soglasnik sredi besede je izpadel tudi pri besedi der Pflug-oralo-plug in v še več podobnih primerih. Slovnico vzeto to ni noben izjemen primer.

V vasi Adergas, pri hiši po domače »pri Tomašk«, sem našel dopisnico (glej sliko sp.) da-



tirano s 24. 6. 1884 v kraju Steinbrück (Zidani most), ki jo je pisal domov domačin Bukovnik R. na naslov: Jakob Bukovnik... v (na) HADERGAS. Torej je tu zabeležen še začetni H in to od domačina, pri čemer lahko zanesljivo trdimo, da ne gre za pomoto ali kak tuj pridatek.

V knjigi »Verzeichniss aller Ortschaften Krains« iz leta 1854 je zapisano pod rubriko za nemško oznako (uradno) ADERGAS, pod slovensko rubriko pa ADERGAZ. Hiš je bilo takrat 35 in v njih so prebivale 203 duše, kot je označeno v tej knjigi. Fara in občina sta navedeni pod imenom MICHELSTETEN (sammt Schloss), slovenska oznaka pa VELESOVO. V vasi Velesovo pa je bilo takrat 46 hiš in 252 duš.

Naj pojasnim še pomen besede Michelsteten. »Michel« pomeni v srednjevisoki nemščini-velik (Gross), »stätten« pa selo, selišče, naselbina. To dobesedno pomeni VELESELO (iz tega omehčano Velesovo). V moderni nemščini bi se reklo »Grossiedlung«. To ime za Veleselo je uporabljeno že v ustanovni listini velesovskega samostana in v urbarju iz leta 1458. To govori za to, da so Nemci v zgodnjem srednjem veku ponemčili slovensko Veleselo. Med slovenskim prebivalstvom pa se je do današnjih dni ohranilo slovensko ime.

Prvotno je bilo to Veleselo razprostranjeno na področju ob vznožju gradu Kamen, torej v dolini, kjer so 1238 ustanovili in zgradili samostan, ki se danes imenuje Adergas, in na področju Trate in sedanje vasi Velesovo. Še danes vsi pravijo, da gredo na božjo pot v Velesovo in da so obiskali velesovsko cerkev, da so bili pri velesovski Mariji. Nihče ne reče, da gre na božjo pot v Adergas. To nedvomno dokazuje, da je naselje in samo ime Adergas nastalo kasneje v samem kraju Velesovo, torej znotraj omenjenega Velesela.

Zelo verjetno je, da je bil prvotni kultni prostor tam, kjer stoji sedaj cerkev Sv. Marjete na Trati, in to še v predkrščanski dobi. Misijonarji so po naročilu papeža Gregorja Velikega stara poganska svetišča posvečali v krščanske cerkve oziroma kapele. Tako je možno, da je bila ta kapela na Trati že takoj v začetku posvečena sv. Marjeti. Sv. Marjeta je zelo star patronicij.

Po letu 811 so po odloku cesarja Karla Velikega v Achnu dobili duhovno oblast južno od reke Drave oglejski patriarhi in so njihovi misijonarji tod tudi ustanavljali župnije-prafare. Od leta 1077 pa so imeli oglejski patriarhi tudi svetno oblast v naših krajih. Župnija Cerklje je spadala pod Oglej, in tako beremo v listinah, da je leta 1163 oglejski patriarh Ulrik izločil kapelo sv.

Marjete v Velesalu iz cerkljanske župnije, in sicer na prošnjo viteza Gerloha, ki je bival na gradu Kamnu, na čigar svetu je stala ta kapela. Patriarh je dal kapeli sv. Margarete tudi samostojnost, pravico krstov in pogrebov in jo je tako napravil za neodvisno župno cerkev. In v tej velesalski župniji so leta 1238 ustanovili in zgradili samostan dominikank-Velesalski samostan imenovan. Od prvotnega imena Veleselo je ostalo ime samo za nekdanji zahodni del, in sicer se danes nanaša uradno samo na vas Velesovo. Naselje Adergas in njegovo ime pa je nastajalo vzporedno z razvojem samostana, in ko je dobilo tradicijo, je prešlo v krajevno ime.

Ime samo je prvotno označevalo zemljišče okoli samostana, kjer je rastle latvena trava-nemško imenovana HADELGRAS.



Nemško zato, ker je bilo vse poslovanje nemško. Tudi prve redovnice so prišle z Dunaja iz samostana Ziegelhofen in tudi druge redovnice so izhajale iz plemiških družin na Kranjskem. Tudi več drugih ledinskih imen v kraju samem priča, da ledinsko ime Hadelgras ni edino, ki je bilo nemškega izvora. Npr. potoček ob samostanu se imenuje Lebrant, vzpetine ob robu dolinice nosijo ime Vanderle, Kahlovec, Ovovjek.

Taka latvena trava raste še danes po obronkih vasi Adergas, posebno še na vzhodni strani na

Obli gorici. To sem spomladi 1976 tudi fotografiral. Ker ime Hadelgras obsega celo družino žitno latvenih trav, sem le te primerjal in ugotavljal istovetnost s sedaj rastočimi travami na Obli gorici. Prišel sem do sklepa, da je še najbolj pogostna vrsta KOSTREBA (panicum crus gallii), kurja jesenka ali mušč imenovana⁴. To je škodljiva rastlina-plevel. V zemlji ima celo rešo precej dolgih, vlaknatih korenin, iz katerih raste ali smo ena bil, ali pa kakor je navadnejše, obširna gošča-va trdno po tleh ležečih in z vrhi vzdigujočih se stebel. Glede na visokost je ta rastlina kaj različna, zakaj nekatere so komaj kakih 20 cm visoke, v dobri zemlji pa zrastejo tudi do 90 cm. Steblo je členkovito, v spodnjih delih nekoliko stisnjeno, in ker so listne nožnice precej široke, je na videz še širše. Z razširjeno stranjo leži navadno po tleh, in kadar jih je več, sestavljajo kolesasto rušo. Ta se polagoma vzdiguje od tal. Če pa stoji kostreba na tesnem prostoru, gre naravnost na viš in se spodaj ne razveji. Cveti stojijo v latu, ki ga sestavljajo enostranski sestavljeni klasi. Razcvet-je je zeleno ali vijolično, včasih rjavkasto. Posamični klasi so jajčasti in porastli s ščetinami, ki so postavljene v podolžne vrste. Na spodnji strani, kjer stoji majhna spodnja loputa, je klasek nekoliko sploščen, na zgornji je vzbočen in njegova spodnja pleva je oborožena z daljšo ali krajšo kaveljčasto rešo. V klasku sta dva cveta: spodnji se navadno izjalovi, v zgornjem pa se razvije prosu podoben plod. Skupni cvetni recelj je robat in zelen. Kostreba cvete julija in avgusta in raste posebno rada po mokrotnem svetu, kjer s svojo mogočno rušo duši vsako drugo rast.

Podobne lastnosti imajo tudi ostale latvene trave iz iste družine: navadna jesenka /panicum sanguinale/, srakonoga ali srakona, gola jesenka /panicum glabrum/, vretenčasti muhvič/panicum verticillatum/, rumeni muhvič/panicum glaucum/.

Samostan je za svoje življenje potreboval tudi služinčad, to je dekle in hlapce, ki pa zaradi samostanske klavzure niso mogli prebivati v samem samostanu. Biti pa so morali »pri roki« in zato so jim dali majhne parcelice, da so lahko postavili skromne lesene koče in obdelovali manjši del zemlje. Ker deklam in hlapcem niso nikjer nikoli dajali boljših parcel niti za stan niti za obdelovanje, je bil svet okoli samostana, poraščen z ničvredno travo, kaj primeren za to. Tako so hlapcem Tomažu, Štefanu, Krištofu, Boštjanu, Hanseju, Martinu, Jernaču, Albinu itd. dovolili, da so v hadelgrasu postavili svoje koče in dobili

košček zemlje za obdelavo (ohišnico). To ime je bilo prvotno ledinsko (kot v bregu, v hrastju, v borovju itd.) kasneje se je povečalo, dobilo tradicijo in preraslo v krajevno ime. Kdaj točno se je to zgodilo, nisem ugotavljal, ker mi niso bili dosegljivi viri za to. Sicer pa ta datum ničesar ne spreminja, kvečjemu bi to razlago potrdil in jo časovno natančno opredelil. Ker pa vemo, da so bili za služinčad domači, slovenski naseljenci, so nemško ledinsko ime HADELGRAS seveda v svoji govorici omehčali v sedanji ADERGAS, kot sem že zapisal.

Ena zanimivih značilnosti v vasi ADERGAS je ta, da domačije večinoma nosijo domača hišna imena po osebnih imenih, kar kaže na to, da so bili prvotni lastniki ali uporabniki koč v hadelgrasu hlapci, ki so delali v samostanu, njihove žene pa so bile zaposlene za razna opravila. Ena od teh značilnosti je bila v tej vasi tudi peka prest in malega kruhka, imenovanega »nunski lect«, ki je zamrla po prvi svetovni vojni. Ljudsko izročilo trdi, da ima svoj izvor v kuhinjah samostana.⁵

Domačije v ADERGASU/razen novih hiš, ki za to raziskavo nimajo pomena/ nosijo naslednja domača hišna imena:⁶

pri Tomašk, sedaj Adergas št. 31
pri Štefanc, sedaj Adergas št. 26
pri Muhovc, sedaj Adergas št. 32
pri Murn, sedaj Adergas št. 30
pri Krištof, sedaj Adergas št. 25
pri Bider, sedaj Adergas št. 24
pri Kocobet, sedaj Adergas št. 23
pri Vodnik, sedaj Adergas št. 27
pri Rahulc, sedaj Adergas št. 29
pri Viršku, sedaj Adergas št. 28
pri Ansk, sedaj Adergas št. 22
pri Umoharju, sedaj Adergas št. 21
pri Boštjan, sedaj Adergas št. 20
pri Martinovc, sedaj Adergas št. 17
pri Olip, sedaj Adergas št. 16
pri Šinkovc, sedaj Adergas št. 15
pri Puahco (Ahac), sedaj Adergas št. 13
pri Hlebnicarju (Flandru), sedaj Adergas št. 19
pri Zgornjem Martenčet, sedaj Adergas št. 3
pri Spodnjem Martenčet, sedaj Adergas št. 18
pri Šomašter, sedaj Adergas št. 12
pri Goričnek, sedaj Adergas št. 9
pri Blejc, sedaj Adergas št. 10
pri Jernač, sedaj Adergas št. 11
pri Hbin(Albin), sedaj Adergas št. 8
pri Pek, sedaj Adergas št. 5
pri Martink, sedaj Adergas št. 4
pri Vevarju, sedaj Adergas št. 7

Imena hiš, ki jih ni več, spomin nanje pa je še:
pri Fehtarju
pri Majčnek
pri Konzelnu
pri Atjačnek
pri Anžetovc
pri Sitarju

Druga značilnost je drobna posest, ki se je ohranila do današnjih dni. Izjema so nekatera posestva, ki so bila povečana dosti kasneje ali v zadnjem času. Vzpetina ali gorica jugovzhodno od velesovske cerkve, ki se na drugo stran prevesi v Česnjevek, se imenuje Obla gorica. Jugovzhodno od nje pa so njive, ki nosijo ledinsko ime DEUCA-Delca, do nedavnega last 9 gospodarjev iz Adergasa. Njive merijo po 10 arov (1 mernik sejanege). To kaže na tipično drobno parcelacijo; od malih adergaških posestnikov je vsak dobil nekaj njivskih površin. Lastniki so še danes od tehle hiš: Vodnikov, Rahulčev, Šefancov, Boštjanov, Umoharjev, Tomaškov, Majčnekov, Muhovčev, Martinovčev.

Zapadni del oble gorice pa se imenuje BOŠTEK. To je majhen gozd, ker so bili tudi lastniki mali posestniki.

Mislím, da je iz navedenih podatkov lahko ta razlaga dovolj utemeljena.

Branko Čušin

Viri

1. Velesalo-zgodovinski in cerkveni opis, spisal. P. B. Založila župna cerkev Velesalska, tisk tiskarne »Tiskovnega društva Kranj l. 1914
2. Zbornik 900 let Kranja iz 111960-Dr. Milko Kos, Starejša naselitev na kranjski ravnini-stran 70
3. Nemško slovenski slovar: Deutsch-slovenisch Wörterbuch v založbi Antona Aloisa Wolfa v Ljubljani iz l. 1860 str. 688
4. »Naše škodljive rastline v podobi in besedi« Spisal Dr. Martin Čilenšek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu l. 1895, IV snopič
5. »Gorenjska«, revija za kulturo 4-6 zvezek 1957-58 Eva Rudolf: Peka prest in peciva v Velesovem, str. 205
6. Ustni podatek domačina Ivana Koglerja, Adergas št. 31, po domače Tomaškov Ivan iz l. 1976

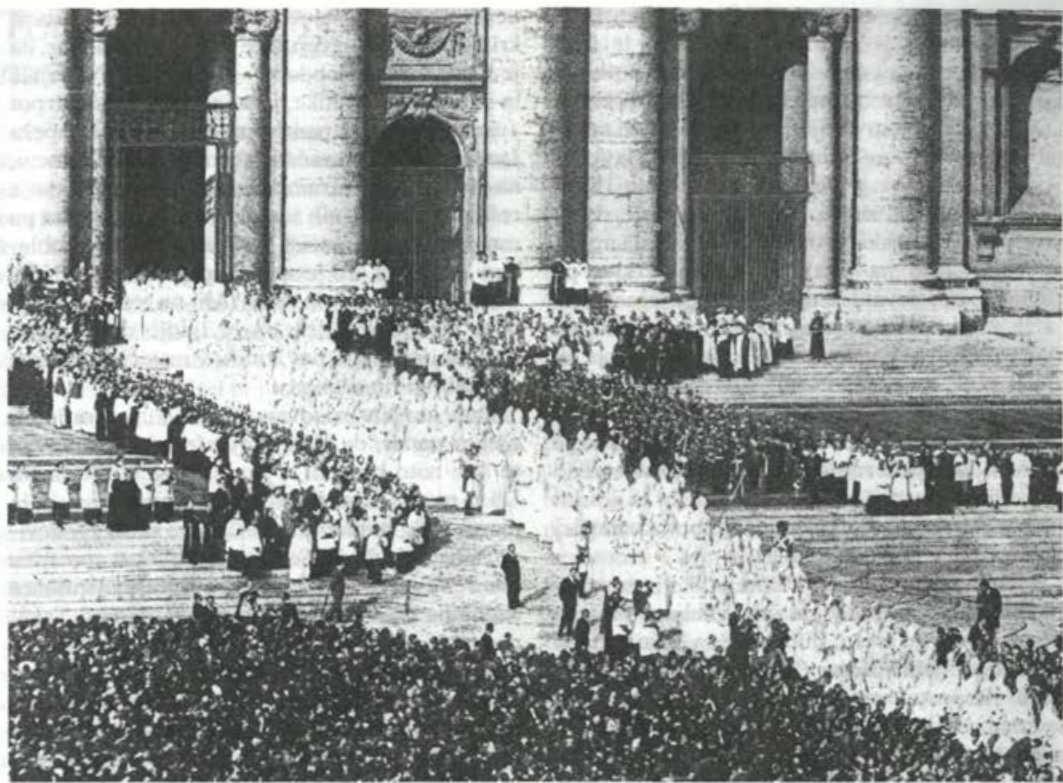
Ostali uporabljeni viri:

- *Velesovo-zgodovinski in cerkveni opis iz l. 1938, zbral in spisal župnik Franc Pfajfar
Franciscejski kataster
Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj, spisal Josip Lavtižar l. 1901
Zgodovina slovenskega naroda, Dr. Josip Gruden, izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu l. 1910.

Dvajset let po koncilu (1962-1982)

Dvajset let življenja je za človeka, ki sebe doživlja v zgodovinskem razvoju sveta, več kot dovolj, da spozna, koliko je čas vplival na njegovo miselnost, koliko je k lastni rasti dodal sam, koliko pa okolje in javno mnenje. – Za Cerkev, ki je doživela po sto letih spremembo, kot je ni doživela v dveh tisočletjih, dvajset let pomeni vsekakor le bežen trenutek. Zato bi lahko mirno zapisali, ne da bi podatek posebej preverili, da je Cerkev sebe doživela le površinsko in da ji duh koncila ni segel v »kost in mozeg«. Takšno trditev zaznamo v cerkvenem ozračju, ko se srečujemo hkrati z »lefebvrizmom« in z »radikalno preno« s poudarkom na »glavi in udih« (in capite et in membris). Kajti doslej se še ni noben koncil oziral nazaj, kot je namenila neka usoda to vlogo 2. vatikanskemu koncilu. Vsak koncil, ki resno hoče seči globlje in spremeniti »obličje zemlje«, se mora soočiti z opozicijo, ki je nekaj naravnega. Zato ni nič nenavadnega, če se je rodil po 2. vatikanskem koncilu »lefebvrizem«, toda nenavadno je, da Cerkev, boječ se nedvomno, da bi tak njen del zašel v razkol, ne more iti naprej tako »radikalno«, temveč skuša najti spet jeziki tistih, ki so odrekli koncilu, da poseže v stoletne in celo tisočletne tradicije. Če so postavili zahteve po ukinitvi reformnih odlokov znotraj rimske liturgije, da bi spet uveljavili »staro stanje«, so pač pokazali, da jim gre za »površino«, ne pa za resnično reformo. Če jim ni všeč obhajilo na roko, če se jim spet toži po kleriški »uniformi«, če hočejo odmeriti ustni molitvi večji poudarek in prostor, a zanemarjajo meditacijo ter se ne menijo za težave mnogih, ki ne morejo moliti po starem »receptu«, so spet zašli v površinsko doje-manje razmerja med človeškim storjenim in božjim darežljivim (ex opere operato), so zašli verjetno v nezaveden **nestorianizem**. Toda s trdovratnimi poskusi da bi zavrli razvoj Cerkve v prihodnost, so povzročili preplah tudi pri tistih, ki so resnično verovali in vneto uresničevali koncil-ske reforme.

Vendar pri vsem tem ne gre za to nerealan razumevanje koncila, saj so za tem predvsem takšni verniki, ki pač ne morejo iz svoje kože, pa tudi drugim ne privoščijo, da bi skušali drugače živeti svojo vero. Gre bolj za neko zunanje (fasadno) obnašanje v Cerkvi, kot da bi še vedno bila na stopnji magije (daj-dam sistema), ki s samim



dejanjem povsem drugotnega pomena ustvari dojem, da ni spremenila nebitvenega, prigradnega, temveč da je z njim spremenila tudi bistvo samo, in da to ni več tista Cerkev, ki jo je ustanovil Jezus Kristus. Pri tem je kaj zanimivo v pogovoru načeti vprašanje zakramenta sprave, ki trenutno še vedno vzbuja pri nekaterih grozo, ko gre za skupno odvezo ob individualni, in vidijo pri zagovornikih skupne samo iskanje lagodnosti, odpravo zasebne spovedi, laksizem in še kaj. Ne vidijo pa, da z občestvenim spokornim bogoslužjem raste zavest grešnosti in sposobnost, da se vernik zave sebe kot grešnika v občestvu, ne samo kot posameznik, pri tem pa je izključno poudarjena prednost zasebne (individualne) spovedi. Raje se zatekajo k »množični« obliki individualne spovedi, ki jo novi obrednik povsem preze in daje tako individualni spovedi razsežnosti pastoralnega pogovora in rasti v osebno iskanje spreobrnitvenega procesa, ki pa se začenja prav v skupnem spokornem bogoslužju. – To je le kričeč primer, kako iz strahu pred novim in tveganim mnogi ne morejo iz predkoncilske v koncilsko in pokoncilsko »reformno« dejavnost.

Pri uvajanju novih pastoralnih oblik (saj pravzanje je koncil nastal, ko se je odprl svetu in človeku, da bi odstranil zastarele oblike, jih nadomestil z novimi, sodobnimi), je koncil poglobil rast krščanskega človeka v Bogu, ne da bi ga od njega oddaljil. To je bila zahteva tega stoletja, ki je z neverjetno naglico, kar čez noč, spremenilo nekdanje civilizacijske oblike, emancipiralo človeka, mu po dvesto letih francoske revolucije in še več ameriške ustave odprlo smisel za človekovo dostojanstvo, odpravilo fevdalne oblike, in tako rekoč prisililo Cerkev, da je tudi ona ob tem razvoju znova razumela svojo odrešenijsko vlogo v smislu evangelija, ko je zazvenela tudi v njej modna »parola« o služenju, ne pa gospodovanju. Koncil je odstranil nekdanjo miselnost, da je svet vedno nekaj slabega, odločno je odprl Cerkvi pot v svet. Cerkev ne more biti zgolj »vertikalna« razsežnost, je predvsem »horizontalna«, za človeka in tostranstvo, njena eshatološka razsežnost je posledica njene odprtosti v svet in človeka. Seveda je koncil »revolucionarno« zasukal krmilo Petrove ladje: vera (religija) znotraj Cerkve ni več »opij ljudstva«, temveč pomaga človeku v

njegovi angažiranosti za svet. Če je kumoval tej težnji Teilhard, je mogel biti njen boter le zato, ker je bil sam ves angažiran v iskanju »novega« kristjana, ki bi ustrezneje sprejel danosti sveta, kot jih je bil voljan sprejeti srednjeveški, ki mu je bil »beg od sveta« edina rešitev. V tveganju za »boljši« svet, ki je še vedno božji, naj bi si krščanski človek znova pridobil zaupanje sveta, ki je po industrijski revoluciji (ki je izzvala marksistični pogled na svet) šel mimo Cerkve, pa čeprav je ta v devetdesetih letih prejšnjega stoletja že z encikliko *Rerum novarum* pokazala, da skuša ujeti korak v novi svet. Toda ta korak je bil storjen šele na koncilu v vsej tisti radikalnosti, ki jo je svet zahteval in že pred proglasitvijo konstitucije o Cerkvi v sodobnem svetu slutil. Tako je Cerkev poskrbela za svoj vnovični vstop v »areno življenja«, ko se je odrekla zgolj skrbi za »dušni blagor« svojega vernika, ko naj bi bolj kot doslej bila vprežena v socialno delo.

Seveda se je v tem odprla tudi tako imenovani pokoncilski duhovnosti, ki je utemeljena prav na njenem odprtju svetu: ljubi svojega bližnjega, da boš mogel ljubiti Boga. Če je bilo včasih rečeno, da je nasprotni vrstni red ustreznejši, je koncil spoznal, da je v duhu evangelija (glej Janezova pisma) ustreznejši tisti postulat krščanske duhovnosti, ki v duhu božjega učlovečenja vidi v vsakem človeku božjo podobo. Koncilska »novost« je pač spoznanje, da je Bog enako darežljiv do vsakega, da ni privilegirancev, temveč da je vsak, ko je poklican k popolnosti, tudi že na poti k njej in jo more doseči, ne da bi bilo treba poseči po izrednih sredstvih. Svojo življenjsko dovršenost more doseči po tistem klicu, ki mu je dan. Zato spet ni treba »bežati iz sveta«, da bi uspeval v svojem naporu: uresničiti vse tisto, kar je Bog položil v njegovo »zibelko«. Tako je na svoj »koncilski« način laik postal enakopraven član v cerkveni hierarhiji in ga je le-ta sprejela kot svojega partnerja in sodelavca: ne samo iz spoznanja, da mora biti enako kot klerik poklican v božje kraljestvo, temveč tudi, ker je opredelila Cerkev kot božje ljudstvo, in ne samo kot zakrament božjega delovanja v svetu.

Koncil pa ni samo odprl Cerkve svetu in svetu omogočil, da stopi v dialog z njo, temveč se je odprl tudi vsem kristjanom in jih povabil v edinstvo, ko ni zahteval od nekatoliških Cerkva, da brezpogojno sprejmejo katoliški nauk in se vrnejo v naročje Cerkve. Novo obdobje razmerja do »ločenih« bratov se začenja s koncilom, prav tako se začenja novo obdobje tudi v dialogu z

neverujočimi. Ustanovitev tajništev za edinstvo kristjanov in za neverujoče je zgovoren dokaz, da je Cerkev prešla obdobje, v katerem je obsojala in izobčevala heretike, in se napotila na novo pot »usmiljenja«, kot razberemo že iz govora papeža Janeza XXIII. ob začetku koncila; to pa pomeni, na pot strpnega razumevanja in skupnega iskanja rešitev medsebojnih idejnih razlik, predvsem pa usmeritev vseh moči v reševanje žgočih problemov človeštva. To je spoznal papež Janez XXIII. v okrožnici *Pacem in terris* (Mir na zemlji), ko je, poln upanja, zaželel, da bi ljudje dobre volje znali najti skupno pot k miru v resnici, pravičnosti, ljubezni in svobodi.

Duh koncila po dvajsetih letih ni zamrl, saj njegov napor, da bi najprej reformiral Cerkev in se šele nato posvetil svetu, ni mogel biti zaman. Da bi mogel oznaniti svetu Kristusovo resnico, je moral z njo presvetliti pot Cerkve skozi zgodovino, priznati, da je Cerkev na poti kot romarica bila vedno tudi slabotna in kot človeška struktura nagnjena k pomanjkljivostim in zablodam. Takšna pot je odrešitvena za Cerkev in svet. V tem je tudi globalna strategija koncila: narediti Cerkev 20. stoletja vedno bolj sposobno za oznanjevanje evangelija človeštvu 20. stoletja (Pavel VI. v apostolski spodbudi o evangelizaciji narodov).

Po dvajsetih letih se pa ta notranji spreobrnitveni proces še vedno nadaljuje. Še vedno bodo v Cerkvi sile, ki bodo kot že v pripravah na koncil (pri tem se spomnimo na pomemben izrek Janeza XXIII.: koncil bo kljub kuriji) še nadalje zavirale njegovo uresničevanje, ko bodo iz »površinskih« izhodišč skušale zavreti tudi globinsko presnovo, ki je delo Svetega Duha. Naj znova navedemo misel Janeza XXIII. iz njegovega začetnega govora: »Razsvetljena z lučjo tega koncila bo Cerkev, trdno to upamo, obogatela z duhovnim bogastvom in bo, zajemajoč iz tega bogastva nove energije, v prihodnost gledala brez strahu. S tem, da se bo prilagodila, kjer je potrebno, in z modrim organiziranjem medsebojnega sodelovanja, bo Cerkev dosegla, da bodo ljudje, družine in narodi resnično usmerjali svojega duha k nebeskim rečem.«

Cerkev po koncilu ne more več v »geto«, mora živeti v svetu, prav to pa ji daje resnično upanje, da bo z mirno gotovostjo gledala v prihodnost.

Jože Rajhman

Totalitarizem – nevarnost našega časa

Živimo v času, katerega posebnost je vsestranska negotovost, in sicer ekonomska, politična, socialna in svetovnonazorska negotovost. Kamorkoli pogledamo, povsod so žarišča kriz in konfliktov, ki zahtevajo od človeka izredne napore, da jih lahko prenaša in se z njimi spoprime. Le zreli ljudje in močne osebnosti so sposobne resnično človeških, svobodnih in odgovornih srečanj s takšnimi razmerami in življenja v njih, ki jim daje slutiti smisel in jih osrečuje, ki jim vliwa upanje in pogum. Za mnoge pa so takšne razmere preveč zahtevne, da bi jim lahko bili kos in jih obvladovali.

Eni tedaj bežijo iz tega sveta in si zatiskajo oči pred nezaželeno resničnostjo, živeti hočejo v namišljenem svetu, v namišljenem miru. Drugi so v nekakšnem obupu pripravljeni vse porušiti, uničiti. Podobni so človeku, ki ne vzdrži ob misli, da je ogrožen, in skuša zato uničiti vse, kar bi ga utegnilo ogroziti, ali se raje vrže v prepad, kakor da bi gledal vanj. Takšne so tudi korenine terorizma. Tretji pa se zatekajo v objem totalitarizma in voditeljev, ki znajo spretno izrabiti položaj in spraviti »prestrašene« ljudi popolnoma pod svojo oblast. Marsikomu pomeni totalitarizem edino rešitev iz negotovosti in strahu pred prihodnostjo, zato celo z nekim olajšanjem sprejme popolno odvisnost od drugega, se z nekim navdušenjem izroči komu »na milost in nemilost«.

Nedvomno je, da uspeva totalitarizem na gredi negotovosti, malodušnosti, strahu in kriznih ali konfliktnih položajev. Z drugimi besedami: to je pojav, ki je posledica hudih, nezdravih razmer. Zgodovina je zgovoren dokaz za to trditev. Spomnimo se samo razmer med obema vojnama, ki so spravile na površje fašistične veljake različnih barv in barvnih odtenkov. Fašistični voditelji so v očeh marsikoga veljali za resnične rešitelje, ker pač ni bilo po njegovem mnenju mogoče vzdržati. Način, kako so ti voditelji nastopali in govorili, je razodeval trdnost in moč, v ljudeh je zbujal zaupanje in pogum, čeprav je vse skupaj slonelo na prevari, tudi samoprevari in laži. Nekateri trenutni uspehi v premagovanju krize in konfliktov so seveda pomagali slepiti množice, zato je bil odpor vedno manjši, se pravi, da je totalitarni stroj včlenil vedno več ljudi kot kolesca vase. Vsi, ki so tako sprejeli totalitarizem kot rešitev, so se znebili lastne odgovornosti in »bremena« svobodnih

odločitev v težavnih razmerah. Zato sčasoma niti pomislili niso več, da bi morali kdaj drugače ravnati, kakor jim je bilo ukazano, ali nasprotovati odločitvam totalitarnih voditeljev. »Vodja je ukazal, mi ti sledimo,« so peli nacisti.

In v tem je pogubnost totalitarizma, da naredi iz ljudi povsem otročja, duhovno pohabljená bitja, da ene ubije, druge pa duševno umori, zato sčasoma tudi najhujšemu zločinu nihče več ne ugovarja. Človek v takšnih razmerah neha biti človek v pravem pomenu. Rekli bi lahko, da je totalitarizem zločinski, četudi bi nikogar dejansko ne ubil, kajti zločin je človeka razčlovečiti, vzeti mu možnost, da bi se svobodno in po vesti odločal, in ga narediti za sužnja v duhovnem pogledu.

Ni pa dovolj samo zavračati totalitarne težnje, temveč je treba hkrati odpravljati vzroke, ki jih porajajo. Da, treba je ljudi tudi opozarjati na nevarnosti v tem pogledu in jim pomagati, da se lahko razvijejo v zrele in odgovorne osebnosti. Vzgoja za zrelost je najboljša obramba proti totalitarizmu vseh vrst.

Evangelij vsebuje močne navdihe za človekovo zrelost in odgovornost. Bog je namreč človeka ustvaril svobodnega in odgovornega za svoja dejanja. Bog ogovarja vsakega človeka na svoj način in pričakuje od njega odgovor. Bog bo tudi vsakemu naklonil plačilo po njegovih delih. Zato je vsak človek dolžan delati po svojem prepričanju. Apostol Pavel jasno pove, da je greh vse, kar ni iz prepričanja (prim. Rimlj 14,23). In prav tako vsebujejo navdihe za človekovo zrelost vsi nazori, ki jim gre za človeka, za osvobajanje človeka, za resnični humanizem. Razumljivo pa je, da zrelost ne pomeni isto kakor samoljubje ali samovoljnost, iskanje svoje pristne podobe brez ozira na druge. Zrelost namreč včlenjuje vse tiste zamejitve, ki jih postavlja bratstvo in ljubezen med ljudmi. Vest si mora tedaj človek nenehno oblikovati v boju proti samoljubju, proti sebičnosti – grehu. Šele potem ga prepričanje lahko zanesljivo in varno vodi.

Tudi kadar komu zaupamo, ne smemo tega storiti brez razlogov in moramo ponovno preveriti te razloge. Utegnilo bi se namreč zgoditi, da bi tudi po tej poti nehal biti ljudje v pravem pomenu in bi potem kdo totalitarno zlorabil naše zaupanje.

Kakorkoli že, človek ne sme na nikogar odložiti svoje odgovornosti in pričakovati, da se bo kdo odločal namesto njega. Tega ne sme storiti takrat, ko bi kdo hotel iz njega narediti »ovco«, pa

tudi ne, ko bi ga kdo hotel spremeniti v krvoločno žival, ki bi brezpogojno poslušala svojega gospodarja. Niti to niti ono ni človeka vredno in pomeni razčlovečenje. Človekovo dostojanstvo, ki je v sposobnosti svobodnega in odgovornega odločanja, je neodtujljivo. Nikomur ga ne smemo vzeti, ne v imenu Boga in ne v imenu kakšnega drugega idola. Nihče se tudi ne sme temu dostojanstvu odpovedati.

Kdor zagovarja kakršnokoli popolno oblast nad kom, kakršnokoli brezpogojno in slepo pokorščino in hoče drugim v vsakem pogledu krojiti njihovo misel, se igra z najbolj nevarnim orožjem, ki se lahko kadarkoli obrne proti njemu. Zato niti verskih nazorov in najzlahtnejših vrednot ni dovoljeno širiti s pomočjo vse obsegajočih oblastni-

skih prijemov. Namen ne more posvečevati sredstev, naj se takšni prijemi pojavljajo v še tako nedolžni obliki in se zanašajo na še tako na videz neoporečne načine igre s človekovo svobodo ali moralne prisile. Le če človeka osvoji resnica kot resnica, potem ga tudi osvobaja. Kristus pravi: »Spoznali boste resnico in resnica vas bo osvobodila« (Jan 8,32). Človek mora vedeti, zakaj se za kaj odloči, in biti pripravljen res prevzeti vso odgovornost za svojo odločitev, posebno kadar je ta odločitev takšna, da je pomembna za njegovo življenje in delo. Resnično zavestno odločanje, zavestno življenje je tedaj najboljša obramba proti nevarnostim totalitarizma tudi v našem času.

Vekoslav Grmič

Pesnik Alojz Gradnik

Tretjega avgusta 1982 bo minilo sto let, odkar se je rodil eden najvidnejših slovenskih pesnikov novejšee dobe, Alojz Gradnik. Luč sveta je zagledal v Medani v Goriških Brdih in tam je tudi pokopan.

Gradnik je bil predvsem lirik in pesniški prevajalec. Po plodovitosti se more le redkokateri pesnik primerjati z njim. A čeprav se je celih sedem desetletij oglašal v raznih slovenskih časopisih in revijah (Ljubljanski zvon, Slovan, Istra, Jutro, Dejanje, Sidro, Obzorja, Rodna gruda, Naša sodobnost itd.), so opozarjale nanj predvsem samostojne knjige, izvirne in prevedene. Njihova značilnost je bila med drugim tudi ta, da je v njih izšlo marsikaj, kar prej še ni bilo objavljeno. Pa tudi kadar so zbirke obsegale že znane pesmi, je bila podoba njegove poezije v takem izboru videti vselej novost in odkritje. Tako je učinkovala že pesnikova prva zbirka z naslovom *Padajoče zvezde* (1916), kateri je napisal pohvalno oceno sam Oton Župančič, naš takratni vrhunski pesnik, in tako odprl avtorju pot k priznanju. Podoben, četudi zdaj večji, zdaj manjši odmev so imele zbirke, ki so sledile prvi. To so bile zbirke *Pot bolesti* (1922), *De profundis* (1926), *Večni studenci* (1938), *Zlate lestve* (1940), *Pesmi o Maji* (1944) in *Pojocha kri* (1944). Poleg zbirke *Narobe svet* in druge pesmi za mladino (1953) predstavljajo Gradnikovo poezijo tudi razni izbori, tako *Svetle samote* (1932), *Primorski soneti* (1952), *Harfa v vetru* (1954), *Eros-Tanatos* (1962) in *Izbrane pesmi* (1964). Posebno pomembna je antologija *Svetle samote*, ki jo je za pesnikov

petdesetletnico izdala Modra ptica, pripravil pa Josip Vidmar, med drugim tudi zaradi tega, ker je urednik uvrstil vanjo več še neobjavljenih, a za pesnika značilnih pesmi. Med izbiri Gradnikove poezije je pomembna tudi antologija v angleščini z naslovom *Selected poems* (1964), ki jo je priredil naš rojak Janko Lavrin in ki je pesniku odprla pot na primer v švedščino. Gradnikove pesmi so prevajali tudi v nemščino, francoščino, italijanščino, v južnoslovanske jezike, slovaščino in češčino.

A Gradnik je tudi sam veliko prevajal. Tukaj resda ni mogoče omeniti vsega, kar je prevedel v slovenski jezik. Prevajal je iz srbohrvaščine, ruščine, nemščine, italijanščine, španščine, francoščine in angleščine. Med deli, ki jih je poslovenil, so Njegošev *Gorski venec*, Dantejeva *Božanska komedija*, Michelangelovi in Petrarcovi soneti, izbor italijanske lirike itd. Posebno zaslugo ima kot prevajalec Rabindranatha Tagoreja (*Rastoči mesec*, *Ptice selivke*, *Žetev*, *Vrtnar*, *Žrtveni spevi*). A največji uspeh na tem področju je dosegel s prepesnitvami Kitajske lirike.

Vendar pa Gradnik ni zaslovel toliko zaradi prevodov, ampak si je pridobil sloves pomembnega pesnika predvsem z izvirnimi deli. Med pesniki, ki so rasli in se razvijali pod vplivom moderne in njenih smeri, je bil gotovo najbolj samonikla osebnost. Pot, ki jo je prehodil, odkar se je v drugem desetletju vidneje začel uveljavljati v našem slovstvu, je pomembna tako v vsebinskem kakor v oblikovnem pogledu ter nam nazorno kaže rast človeka in umetnika. Lahko rečemo, da Gradnik s svojim pesniškim delom od prve do zadnje zbirke ni samo našel samega sebe in poka-

zal svojo osebno podobo bodisi kot izpovedovalec bodisi kot oblikovalec, ampak je z njim dejansko obsegel dvoje obdobja našega duhovnega življenja. V nobenem našem pesniku ni namreč tako zelo viden prelom med individualizmom, nazorom, ki se je v svoji zadnji predsmrtni strasti razodel in izživel v začetku našega stoletja, in med duhovnim prizadevanjem za obče človeški ideal, ki je bilo tako značilno za čas med vojnama. Ta razvoj se prav dobro vidi že iz naslovov njegovih pesniških zbirk, ki nam nekako simbolično ponazorujejo pesnikovo rast: Padajoče zvezde, izpoved mladosti, njenega opoja ob pogledu na slikovitost in lepoto zemlje, zlasti rodne goriške in istrske pokrajine, ljubezenske strasti in slasti, a prav tako tudi krik duše, ki se ji vse izmika in ki z njenega neba padajo zvezde vere in upanja v neznan, temen prepad. Pot bolesti, ki že z naslovom priča, da se pesniku obzorja še vedno niso zjasnila, čeprav v tej, umetniško manj prepričljivi zbirki, ne gleda pesnik toliko sam vase, ampak se v prvi vrsti predaja vtisom narodnopolitičnega življenja prvih poveljnih let. De profundis – nenadna vrnitev vase, prav v dno svoje zapuščenosti, brezupa in groze, kjer se mu porajajo pesmi samote in smrti, katero zaman skuša premagati z nekakšno panteistično iluzijo. Nato Svetle samote, antologija ob petdesetletnici, ki nam pokaže najboljše, kar je pesnik dotlej ustvaril, in nas s posrečenim izborom prvič popolnoma prepriča o veličini in lepoti pesnikovega v bistvu tragičnega notranjega življenja kakor tudi o njegovih izrednih oblikovnih sposobnostih. V tem izboru nas posebno presenetita religiozna cikla Večerna senca in Pogovor, ki ju smemo šteti v vsebinskem pogledu za predhodnika in napoved pesnikove nadaljnje poti.

To pot nam prikazujejo zbirke Večni studenci, Zlate lestve in Pojoča kri, ki pomenijo resnično prevrednotenje pesnikovega dotedanjega sveta. Dotlej smo bili vajeni šteti Gradnika za enega najizrazitejših individualistov v našem slovstvu in za pesnika prvenstveno nagonskega življenja. Nove Gradnikove pesmi pa pričajo, da se pesnik obrača od snovi k duhu, od osebnega jaza k občestvu, od simbolov teme k razodetjem luči, od krvi in strasti k odpovedi in molitvi, od zanikanja k afirmaciji, od nihilizma k veri, od varljivih podob k vrednotam, od Niča k Bogu. Ta poezija je v bistvu religiozna, kar se vidi že iz vnanjih motivov, dasi le-ti nikakor niso bistveni. Poglavitno je občutje, ki spaja svet vidnega z nevidnim ter vodi človeka k Bogu ne samo, kadar »moli«,



marveč tudi takrat, ko živi naravno in v skladu z večnimi zakoni. To je vzrok, da je Gradnik tudi v tistih pesmih, ki razglabljajo o zadnjih, metafizičnih vprašanih življenja, ter segajo s svojimi pesniškimi podobami če že ne v svet mistike, pa vsekakor v svet duhovne resničnosti, vendarle docela življenjski, neposreden in tako rekoč zemeljski. Prav to, kako je znal združiti naravni element z duhovnim, se mi zdi ena od najčudovitejših potez tega njegovega metafizičnega realizma, kakor bi mogli še najbolje označiti tako njegov novi pogled na svet kakor tudi pesniški slog.

Mnogo pesnikovih izpovedi priča, da ga je na novo duhovno pot klicala predvsem materina podoba. Ta podoba matere-rodnice ga popolnoma organsko prestavi tudi iz »močvirja mest« na rodna tla, v domačo vas, v okolje, kjer se mu zdi taka čista služba življenju edinole možna. Od tod pa objame njegov pogled vso slovensko domovino, »ta bridki obroč od Triglava do Kolpe«. Tako je med pesnikovim religioznim izkustvom, ki se v verskih predstavah skozi in skozi naslanja na naše katoliško duhovno izročilo, pa med slovensko zemljo globlja notranja zveza. O tem pričajo tako njegove neposredne izpovedi kakor tudi pesmi, v katerih prevladujeta življenje v človeka in pred-

mete. To povezuje človeka z zemljo in z vsem, kar je z njo v zvezi, je izrazil pesnik zlasti v tako imenovanih kmetijskih pesmih. Vendar pa je značilno, da »zemlja« pesniku ne pomeni samo naravo oziroma pokrajino, ampak tudi njeno duhovno izročilo, ki oblikuje človeka in njegovo življenje in mu hkrati daje smisel.

Poslanstvo umetnosti je pesnik sam nekje označil takole: »Poslanstvo poezije kakor sploh vsake druge umetnosti vidim v tem, da vedno in na novo razodeva človeku, kar je v človeku večno, kar ga loči od materialnih nujnosti njegovega življenja in ga spaja s sočlovekom, z naravo, z živalmi, z oblaki, z zvezdami, z vesoljstvom in z Bogom. In tudi v tem, da pove vsemu učenjastvu: da je nekje konec za vsa polžja tipala, da je brezno, ki ga človek ne more izmeriti z logaritmi, ne s teleskopom, ne preplezati, ne preleteti in da sta samo vera in umetnost tista, ki moreta utešiti njegovo zdvojeno vprašanje: Odkod, kam, zakaj?«

Te besede veljajo tudi za Gradnikovo poezijo,

posebno za pesmi, ki so nastale v poznejšem obdobju. Iz teh pesmi, ki prikazujejo podobo življenja v širokem krogu pojavov od rojstva do smrti, diha svojevrstna življenjska modrost, ki pa ni hladno umovanje, ampak spoznanje, izvirajoče iz drame srca kot zaključek njegovih težkih bojev. Posebna odlika teh pesmi je lepota posameznih podob in primer, prav tako pa tudi zanos, s katerim pesnik kot klicar spodbuja sebe in druge, vendar ne kot didaktičen pesnik, marveč na način, ki tu in tam spominja na obredne pesmi in himne.

Gradnikov pesniški opus je nenavadno obsežen, zato je razumljivo, da vsebuje tudi marsikaj nedovršenega ali manj dognanega. A moč njegove poetične zmogljivosti moramo naposled vendarle presojati po tem, kar je ustvaril nadpovprečnega in trajnega. Po pesmih, kjer se je povzpел najvišje, pa se nedvomno uvršča med klasike slovenskega pesništva.

France Vodnik

Alojz Gradnik:

ZIMA

*Vsa v beli je svetlobi naša soba.
Ob oknu gledamo na vas. Od nas
nikdo ne govori. A vsak obraz
obrazu išče. V srcu je tesnoba.*

*Sneg zunaj pada. Dež metuljev belih pada
na polja in na strehe in na gozd.*

*Ni gozd. Je tisoč golih črnih rok
vpijočih proti nebu: Bog, o Bog,
kje si pomlad, kje si mladost, mladost!*

Alojz Gradnik:

GRUDEN

*Mraz, samota, glad, obup.
Na ognjišču je polena
že izgrizel žar plamena,
zdaj so le pepela kup.*

*Sam si, ko brez skrinje ključ.
Sam, ko glas si brez odmeva.
Tpi. Le kar izgoreva,
drugemu je v temi luč.*

Alojz Gradnik:

BOŽIČNA NOČ

*Božična noč, luč repatice
pokožno osvetljuje strehe.
Na mizo dajmo zdaj orehe,
rožiče, smokve in potice.*

*Prižgimo sveče, koprneče
naj roke sežejo otroče
in si natrgajo v naročje,
kar jim drevesce nudi sreče.*

*A srca dvignimo v poljane
cvetočih zvezd, ko zlate vrče,
naj v slasti in bolesti krče
pokoja božja kaplja kane.*

*In komur vrč je že v črepinjah,
naj v školjko sklence gladni dlani
in z malimi naj v veri vdani
koraka v njihovih stopinjah.*

Fran Milčinski

24. oktobra 1982 bo minilo 50 let od smrti Frana Milčinskega, sodnika in organizatorja mladinskega sodstva na Kranjskem, znanega in priljubljenega mladinskega in ljudskega ter humorističnega in satiričnega pisatelja.

Fran Milčinski je bil sin davkarja Jožefa Milčinskega, Čeha iz kraja Skričan na severnem Češkem, in Lucije Vevar, ki je bila doma iz ugledne Slaparjeve hiše v Lukovici pri Domžalah. Med njunimi štirimi otroki je bil Fran drugi, rodil se je 3. decembra 1867 v Ložu, kjer je tedaj služboval oče. Čez štiri leta se je družina preselila v Ljubljano na Emonsko cesto 4. Hiša je stala na vogalu Emonske in današnje Aškerčeve ceste; pred nekaj leti so jo podrli. Tu je Milčinski preživel otroška in gimnazijska leta in na to južno predmestje Ljubljane, kjer je mesto prehajalo v lepe vrtove, polja in travnike, na Krakovo, Trnovo in Mestni log, so ga vezali najlepši spomini. Po maturi leta 1885 je šel na Dunaj študirat pravo in 1890 je po končanih študijah nastopil službo sodnega pripravnika v Ljubljani, bil nato nekaj časa namestnik sodnika v Škofji Loki, Radovljici, Litiji in na Brdu, od 1895 do 1897 pa sodni pristav v Idriji. Nato je služboval na sodišču v Ljubljani. Pri svojem poklicnem delu je s posebno skrbjo spremljal usodo otrok in mladoletnikov, ki so – navadno zaradi neurejenih domačih razmer – zašli na kriva pota. Zavedal se je, da je z njimi treba ravnati drugače kakor z odraslimi obtoženci, in skušal jim je pomagati. Otroku, ki ga je ogrožalo domače okolje, je bilo predvsem treba poiskati zavetje, ki bi mu zagotavljalo zdrav telesni in duševni razvoj. Ker je bilo ustanov, ki bi bile namenjene osirotelim in zapuščenim otrokom, takrat zelo malo in še te so zaradi pomanjkanja sredstev komaj životarile, to ni bila lahka naloga.

Ta skrb Milčinskega za mlade prestopnike je bila vzrok, da so ga določili za referenta, ki naj na prvem kongresu za otroško varstvo 1907 na Dunaju poroča, kako je za ogroženo mladino poskrbljeno na Kranjskem, t.j. v avstrijski deželi, ki je obsegala Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko. Odslej je s pisano in govorjeno besedo opozarjal na probleme zapuščenih in zanemarjenih otrok in mladoletnikov. Njim v pomoč je leta 1908 ustanovil in do 1913 kot tajnik vodil *Društvo za otroško varstvo in mladinsko skrb* in predvsem po njegovi zaslugi je začel 1909 pri Okrajnem sodišču v

Ljubljani delovati poseben oddelek, ki je obravnaval »otroško varstvo, mladinsko skrb in pripadajoče kazenske stvari«.

Ta oddelek je Milčinski vodil do l. 1913, ko so ga premestili k Deželnemu sodišču. Od 1918 je bil višji deželni svetnik v Ljubljani, od 1920 pa svetnik Stola sedmorice v Zagrebu. Tu je služboval pet let, vendar se ni preselil v Zagreb, marveč se je vsak teden vozil tja na seje, nato pa se je vračal domov, da pripravi spise za prihodnjo sejo. Leta 1925 je stopil v pokoj in deloval kot odvetnik v Ljubljani do smrti 24. oktobra 1932.

Književno delo Frana Milčinskega je raznoliko. Sam pripoveduje v šaljivem *Življenjepis mojega peresa*, da so njegovo zanimanje najprej pritegnila dramska dela, da je že v 2. gimnaziji (v današnjem 6. razredu osnovne šole) prebral vse drame nemškega klasika Friedricha Schillerja in da je tudi sam začel sestavljati in uprizarjati igrice po pravljicnih motivih, seveda z domačimi sodelavci in pod domačo streho. To zanimanje za gledališče je bilo nemara tudi vzrok, da si je približno 20 let pozneje brez vsake misli na kakršnokoli korist naprtil ob strani glasbenika Mateja Hubada posle upravitelja slovenske drame (1899–1901). Čeprav mu je to delo prineslo dosti skrbi, pa malo priznanja, ga je vendar spodbudilo k lastnemu dramskemu ustvarjanju. Napisal je vrsto ljudskih in pravljicnih iger, med katerimi so najbolj znane: *Cigani* (1906), *Volkašin* (1913), *Kjer ljubezen, tam Bog* (1913), *Mogočni prstan* (1923) idr.

Že v gimnaziji je Milčinski sošolce rad zabaval s šaljivimi letaki, pozneje – v času dunajskega študija – je te vrste besedila, včasih tudi z lastnimi ilustracijami, objavljaval v šaljivem listu *Rogač*, ki ga je v Ljubljani izdajal Srečko Magolič. Take kratke šaljive zgodbe, ki jim je črpal snov iz ljudskega blaga, pa tudi iz osebnih doživljajev in domislic, je poleg daljših in resnejših stvari pisal do zadnjih dni in jih objavljaval v mladinskih in poljudnih časopisih. Zadnja leta je z njimi zabaval tudi poslušalce ljubljanskega radia. Sem spadajo njegove zgodbe o Butalcih, o Poldrugem Martinu in številne druge.

Svojo avtobiografijo začel je Milčinski z besedami: »Pisateljsko pero mi ni ne poklic ne kruh; nikdar mu pa tudi nisem pripisoval one važnosti, da bi njemu na ljubo količkaj zanemarjal poklic, ki mi daje kruh.« Bil je torej najprej in predvsem sodnik. Obenem pa človek z ustvarjalno domišljijo, ki mu je tako poklicno kakor tudi družbeno, kulturno in politično življenje, sredi katerega je



stal, ponujalo obilo snovi, da jo prikaže bodisi z resne bodisi s humoristične strani. Tako je nastala vrsta podlistkov, ki jih je od 1900 dalje objavljaj v Slovenskem narodu, 1909 pa jih je izdal v zbirki *Igračke*. Tu je poleg drugega šaljivo prikazal svoja prva spoznanja iz sodne službe (*Birokratkočasnice*, *Iz dnevnika pravnega praktikanca*) in svoje izkušnje iz gledaliških let (*Odprto pismo slavni gledališki intendanci*, *Novi gledališki kritik*, *Literarni večer*).

Drugo knjigo proze je pisatelj imenoval po daljši povesti *Muhoborci* (1912), v kateri je v humorističen prikaz praznega in malenkostnega trškega življenja vpletel idilično ljubezensko zgodbo. Razen te povesti so v knjigi še štiri krajše zgodbe, med katerimi je treba omeniti zlasti ostro satiro na tedanje knjižne razmere in na strankarsko in pristransko ocenjevanje knjižnih del: *Deželna vinska klet*.

Tajništvo pri Društvu za otroško varstvo in vodstvo Oddelka za otroško varstvo in mladinsko skrb sta narekovala nove naloge. S pisano in govorno besedo je budil vest sodobni družbi in dokazoval, da je treba predvsem v socialnih razmerah iskati vzroke za to, da mladina zaide s prave poti. V predavanju *Naša zanemarjena mladina in Kranjska oblastna ji mačeha*, ki ga je imel

1907 v Splošnem ženskem društvu, ostro odgovarja tistim, ki pravijo: »Še za lumpe se bomo brigali! V ječo z njimi, če niso poštene, in v prisilno delavnico, če nočejo delati!« Takole jih zavrača: »Le počasi, oblastni prijatelji, le počasi! Lahko se vam je sedaj zgražati nad gnusom in grehom, ko sedite na gorkem in vas je skrbna vzgoja, obvarujoča vas sleherne nezgode, spravila varno in sigurno do belega kruha. Da sta pa vam bila glad in mraz pajdaša mladosti, pijan oče in nemarna mati vzgojitelja in tema, smrad vaš vzduh, potem bi tudi vi bili lumpje, kakor gotovo veljajo naravni zakoni, in tudi vi bi bili zapisani ječi in prisilni delavnic, ako vam ne bi priskočila na pomoč usmiljena rešilna roka. Vzgoja šele naredi človeka, in komur človeška družba ni omogočila vzgoje, tistega naj tudi nikar ne hiti obsojati!«

Kot prvi madinski in varstveni sodnik je Milčinski spoznal stotine otrok, ki so, navadno zaradi neustrezne vzgoje in slabih socialnih razmer, prišli v nasprotje z zakonom. V vsakdanjih srečanjih in pogovorih z njimi je našel snov za razna literarna dela. Tako je 1912 pri Slovenski matici izdal novelo *Zločinci*, kjer v okvirnem delu razmišlja o tem, da je »tudi pri normalnem, poštenem, družbi koristnem človeku skoraj od golega slučaja, od sreče ali smole odvisno, ali je ugleden dostojanstvenik ali za vse življenje v kraj potisnjen omadeževanec«. V jedru povesti pa slika vso bedo in grozoto življenja v družini, kjer je oče pijanec.

Drugo daljše delo s sodnovarstvenega področja je povest *Gospodična Mici*, ki je prvič izšla v reviji *Slovan* leta 1917. O njej pravi pisatelj, »da je skoz in skoz resnična, ne dosti manj«, in da je »od konca do kraja posneta po uradnih spisih«. Tu se dotika problema rejništva, ki je bilo takrat slabo urejeno in premalo nadzorovano in zato marsikateri brezvestni rejnici vir lahkega zaslužka, medtem ko so bedni rejenci – navadno nezakonski otroci – telesno hirali in duševno propadali.

Najpomembnejše delo Frana Milčinskega pa je povest *Ptički brez gnezda*. Pisatelj je iz bogate galerije zanemarjenih otrok, s kakršnimi je imel opravka v svoji mladinskosodni praksi, izoblikoval tri najznačilnejše tipe. Kocmurjev Stanko je sin pijanca, tatu in sleparja, ki z besedo in zgledom zavaja otroke na pot hudodelstva in pogube. Pirčev Tonček je otrok čevljarja in tobačne delavke, ki sta, hlepeč po zaslužku, sina prepustila v rejo teti na deželi. Ko ga desetletnega vzameta k

sebi, se ne more navaditi ne na okolje ne na starše, ki morajo šele po bolečih izkušnjah spoznati, »da staršem ne dá otroka rojstvo, ampak si ga morajo šele zaslužiti z brigo in ljubeznijo.« Tretji »junak« povesti je Jerajev Milan, sin pisarniškega uradnika, ki se mu zdi delovanje v narodnih društvih in prazno besedičenje v večernih gostilniških družčinah pomembnejše in imenitnejše od skrbi za sinovo vzgojo. Šele ob nevarnosti, da otroka izgubi, spozna, da je treba z vzgojo naroda pričeti v lastnem gnezdu. Dejanje povesti poteka na južnem obrobju Ljubljane, torej v okolju, kjer je pisatelj preživel svojo mladost.

Povest Ptiki brez gnezda je izšla 1917 v zbirki Slovenske večernice pri Mohorjevi družbi, ki je svoje publikacije izdajala v okrog 80.000 izvodih. Leta 1932 sta se urednik mohorjevih knjig F. S. Finžgar in Milčinski začela dogovarjati glede druge izdaje, ki bi naj jo po pisateljevih navodilih ilustriral Hinko Smrekar. Avtor in slikar sta si skupaj ogledala prizorišča povesti, toda Milčinski ni čakal nove izdaje svoje knjige; izšla je tri leta po njegovi smrti. Po drugi svetovni vojni je povest doživela številne ponatise – predvsem pri Mladinski knjigi – in je tudi danes priljubljena in koristno berilo mladim in starim.

V Koledarjih Družbe sv. Mohorja je Milčinski večkrat sodeloval predvsem s prispevki, za katere je črpal snov iz svoje sodne prakse ali pa iz sodnih arhivov. Taki povesti sta npr. *Mutasti birič* (1917) in *Pot v usodo* (1924). Izrazito poučne, poštenemu in zaupljivemu kmečkemu sejmarju namenjene pa so resnične zgodbe, ki so izšle 1918 v Slovenskih večernicah pod naslovom *Sejmski tatje*.

Leta 1910 se je Milčinski oženil in družinsko življenje je prineslo nove motive in pobude v njegovo ustvarjanje. Zavedajoč se, kako revno je bilo – tako vsebinsko kakor jezikovno – tedanje slovensko mladinsko leposlovje, je po slovenskih ljudskih pesmih in pripovedkah priredil zbirki *Pravljice* (1911) in *Tolovaj Mataj* (1917). S tem je svojim in drugim otrokom podaril knjigi, ki ju v številnih ponatisih danes z veseljem prebira že tretja in četrta generacija. Ko je od leta 1920 služboval v Zagrebu, je pobilže spoznal tudi srbsko in hrvaško ljudsko pesem in po njenih motivih je za slovenske otroke 1923 izdal knjigo *Zgodbe kraljeviča Marka* in povest *Junaštvo*.

Črtice in podlistke je veš čas objavljajl v Slovenskem narodu in pozneje tudi v Jutru pod psevdonimom Fridolin Žolna (Fr. Ž.). Človeka, ki si ga je zamišljajl pod tem imenom in se včasih z

njim istil, je sam označil takole: »Fr. Ž. naj je bil človek naših neurejenih razmer, zelo pomanjkljivo izobražen, toda nabasano poln neprebavljenih novinarskih gesel in fraz, vtikajoč se z naivno važnostjo v vsa javna vprašanja in vedno naklonjen sprejeti svoj delež iz kateregakoli korita.« Snov in motive je Milčinskemu dajalo deloma družinsko življenje, v veliki meri pa tudi politične in kulturne razmere med prvo svetovno vojno in po njej. Medtem ko iz družinskih črtic zveni ljubezniv in dobrohoten humor, biča napake in nesmiselnosti v družbenem življenju pogosto z ostro grajo. Nekaj teh podlistkov je izdal v knjigah: *Drobiž* (1912), *Gospod Fridolin Žolna in njegova družina*, *Dvanajst kratkočasnih zgodbic* ter *Tokraj in onkraj Sotle ter tam preko* (1923).

Razen pri obeh dnevnikih je Milčinski sodeloval še pri raznih mladinskih listih, pri revijah in poljudnih časopisih. Marsikaj iz tega gradiva je po njegovi smrti izšlo v knjigah: *Humoreske in groteske* (1935), *Cvetje in trnje izpod peresa Fridolina Žolne* (1948), *Butalci* (1949), *Skavt Peter* (1960), *Fridolin Žolna* (1974). Večji del njegove odraslim namenjene proze in dramatike pa je izšel v *Zbranih spisih* I–IV (1978–1980) pri Državni založbi Slovenije, medtem ko Mladinska knjiga pripravlja izbor iz njegove mladinske proze v treh zvezkih zbirke *Izbrana mladinska beseda*.

Čeprav poteka 50 let od njegove smrti, so Milčinskega pravljice in šaljive zgodbe mladini še vedno priljubljeno berilo, njegove humoristične črtice še vedno zbujajo smeh in tudi marsikatera satira je še danes čudno aktualna.

Breda Slodnjakova

Pravda po starem

Svoj čas so bili vsi drugačni sodniki kakor dandanes, pa tudi pravica je bila vsa drugačna. Sedaj so sodniki preveč učeni, in kar govore, so sami paragrafi. Recimo, sosed ti sega v senožet in iščeš pomoči na sodnji. Pa bo prišla komisija in bodo prisegale priče in nazadnje boš dobil namesto stanovitve in mirne meje dve poli samih paragrafov. Pritožil se boš, da bo višja sodnja ovrгла paragrafe nižje sodnije in ti dala štiri pole drugih paragrafov in se bo pravda pričela od kraja. In bo konec tak, da ti sosed resnično ne bo več segal čez mejo v senožet, ker ne boš več imel senožeti,

kajti bo šla senožet za stroške. Pa boš lahko živino krmil s paragrafi namesto z mrvo, ako ti živine po pravdi sploh kaj ostane.

Svojčas je tekla taka reč čisto drugače.

Sta bila Brnot in Kic soseda in sta si prišla navzkriž za bukev na meji. Brnot je tožil Kica in sta bila klicana na dan v Lokve.

V Lokvah je bil za sodnika stari gospod Urh. Nikdar ga nisi videl brez pipe in psa, še kadar je razpravljal in sodil, je pipo držal med zobmi, psu pa je bilo ime Perun in je imel svoj stol poleg gospoda Urha na levi. In če so se stranke spozabile in so postale preglasne, ni bilo treba gospodu Urhu, da se krega, to je opravil vrli Perun: zarenčal je in pokazal zobe, pa so se stranke kar koj zopet potolažile.

Prišla sta torej Brnot in Kic s svojo pravdo zaradi bukke pred pravico v Lokve. Gospod Urh je mirno kadil svojo pipo in pustil, da sta mu soseda svojo pravdo na dolgo in široko razložila. Govorila sta oba hkrati, kakršna je navada na kmetih, in kadar sta iz govorice prešla v zmerjanje, kakršna jima je bila takisto navada, je brižni Perun posegel vmes in poskrbel za red.

Poglavitna stvar je, da se ljudje do konca razgovore. Sami se ne znajo, treba je, da jih kdo drži v vojnicah – ako ne sodnik, pa vsaj sodnikov pes. Pa ko se razgovore do konca, je tudi pravda rada že končana.

Pa je dejal gospod Urh: »Bukev je bila neumljena nespametna, da je vama zrasla na meji. Če ne bi bila zrasla, ne bi imela vidva prepira. Takim ljudem, kakršna sta vidva, ne bi smela zrasti nobena stvar, pa bi živeli v lepem prijateljstvu in v božjem miru!«

Stari pisar Kregar, sedeč ob desni strani sodnikov, je živahno kimal s svojo belo glavo. Perun si je za kratek čas ujel muho, ki mu je hodila nagajat na nos, sodnik Urh pa je izza oblakov, ki ga je vanje zagrinjala pipa, govoril še tole: »Ti, Brnot, si pol vasi s sabo prignal za pričo, da je od nekdej vaša hiša uživala tisto ped sveta, ki na njem raste bukev. S tabo, Kic, je pa prišla druga polovica, da bo pričala zate. Na eni strani bo laž – ni drugače! Polovica vasi bo prisegla po krivem – in to za ono nesrečno piškavo, ničvredno bukev! Pojdi, Perun, greva!«

Gospod Urh je vstal in vzel klobuk, Perun je že veselo kihal pri durih in sta odšla.

Pisar Kregar je glavo globoko sklonil med svojo papirje in je pisal in pisal, da ni ne videl nič, ne slišal nič. Priče so se potuhnile druga za drugo iz sobe.

Tako je minilo pol ure in se ni slišalo nič drugega nego škrtanje marljivega Kregarjevega peresa po papirju.

Tedaj se je odkašljajal Brnot in je rekel: »Slišite, gospod Kregar, brez zamere! Ali bo sodnik kmalu spet prišel?«

Gospod Kregar je globoko vzdihnil: »Ne vem« – in še s papirja ni pogledal, tako se mu je mudilo pisati.

Poteče še pol ure, se odkašlja Kic in pravi: »Slišite, gospod Kregar, brez zamere! Ali bo sodnik kmalu nazaj?«

Tedaj se je gospod Kregar silno začudil: »Brnot in Kic, vidva sta še tukaj? Koj grem povedat gospodu sodniku.«

Gospod Kregar je odšel in zdaj sta bila Brnot in Kic sama in zato se ne ve, ali sta kaj govorila drug z drugim ali sta kar molčala.

Pa tudi gospoda Kregarja ni bilo več nazaj. Pač pa je čez pol ure pomolel sodni sluga Peter svoj rdeči nos v sobo, in sta ga kar oba hkratu vprašala, Brnot in Kic, ali se bo vrnil sodnik in kdaj.

Pa se je Peter zgenil, kakor da se je prestrašil, in je zamajal z glavo: »Hm, hm!« in je obljubil, da bo urno kakor blisk stekel po sodnika, samo pol hipa naj še počakata. In potem še Petra ni bilo nazaj.

Zazvonilo je opoldne. Soseda sta se pobožno prekrizala in sta molila. Pričela sta vsak zase, potem je zmagala navada, Brnot je molil naprej, Kic je odgovarjal. Po molitvi je izjavil Brnot: »Južinat grem.« Kic ni izjavil nič, toda je stopil za njim in ker ni druge krčme v Lokvah, sta oba krenila k Muhiču. Spred je bil Brnot, dva koraka za njim Kic.

Vstopita v krčmo – kdo je tam? Vsa sodnija lepo sedi okoli mize, gospod sodnik Urh ima pod brado zavezan prtič in z obilno slastjo obira bedro, Perun mu pod mizo pomaga, sivi Kregar in rdeči Peter pa imata pred sabo vsak svoj kozarček in se seveda ni nikomur nazaj mudilo v sodnijo. Okoli druge mize pa so bile v najlepši slogi zbrane priče in so bile prav zadovoljne, da so ušle pričanju in nerodnostim in sovraštvu.

Pa ko so zagledali Brnota in Kica, so vsi prasnili v smeh, še krčmar, in se je sodnik zakregal in je dejal: »Da bi vaju šent! Kod pa hodita? Mar mislita, da bomo čakali na vaju do polnoči? Muhič, postrezi jima!«

Vse se je smejalo pa nista mogla Brnot in Kic drugače in sta se tudi zasmejala, tisti smeh ju je pobogal in sta se prijatelja vrnila iz Lokev.

Bila sta pa tako možata, da ni nobeden maral

bukve, ki sta se bila poprej oba pulila zanj. Pa sta srečno živela tudi brez nje.

Bukev pa je vzel vrage. Poleti o svetem Jakobu je treščilo vanjo, nemara se je vrage jezilo, ker mu ni uspela pravda in mu je toliko krivih prič ušlo iz krempljev.

Fr. Milčinski

Ignacij Hladnik

(Ob petdesetletnici njegove smrti)

Ko smo bili lansko leto na romanju v Rimu, smo imeli romarji skupno slovesno bogoslužje v cerkvi sv. Klemenca nad grobom sv. Cirila. Sklepna pesem tega bogoslužja je po neki nuji iz navade morala biti Hladnikova Marija skozi življenje. Skoraj si ne bi mogli predstavljati večje slovenske slovesnosti brez te pesmi ob koncu. Tako se je tudi končalo Hladnikovo življenjsko bogoslužje. Ker je bil tako prežet z glasbo, je bilo njegovo življenje ena sama slovesnost (sicer ne brez grenkih trenutkov) in ta se je končala na novomeškem pokopališču, kjer so mu pogrebci iz srca zapeli Marija skozi življenje. Ta pesem je dokaz, da je Hladnik komponiral za zbor. Je pa znal tako »po slovensko« zapeti, da so verniki njegove pesmi kar pobirali; pesmi so šle iz kora v klopi. Pesem je izrazito zborovska že zaradi imitacije med moškima in ženskima glasovoma, pa je kljub temu postala ljudska. In to je verjetno eden izmed redkih primerov v svetovni cerkvenoglasbeni literaturi, da zbrano občestvo poje v imitaciji. Ni pa to edina Hladnikova pesem, ki jo je prevzelo ljudstvo. Najnovejša cerkvena ljudska pesmarica Hvalimo Gospoda nam pove v kazalu, da so Hladnikove pesmi: Angelsko petje, Bodi nam pozdravljena, Krasota Jezus angelska, Marijo častimo, O Marija moje želje, Presveto Srce ter Usmiljeni Jezus, ki je ena najlepših slovenskih evharističnih pesmi oziroma pesmi na čast Srcu Jezusovemu. Vse te pesmi so izredno pevne in spadajo v železni repertoar vsakega ljudskega petja po Sloveniji.

Glavnina njegovih pesmi pa je le ostala last zborov. Predvsem so prvovrstne Marijine pesmi. Katere od njih so se posebno priljubile našim zborom, nam pove Cerkevna zborovska pesmarica: Je mrak končan, Marija vir si nam veselja, Večerni zvon, Vsi zbori zadonite, Zvonček čuj večerni, Že pada mrak v dolino. Nekdaj pa so bili zelo priljubljeni njegovi spevi za procesijo sv.

Rešnjega telesa, ki so izšli v Cerkvenem glasbeniku.

Hladnikov skladateljski opus je zelo obsežen, saj obsega kar 80 točk. Med drugim ima 14 latinskih maš, več slovenskih, 6 rekviemov, 5 tedeumov in zelo veliko izdaj zborovskih pesmi, predvsem Marijinih, pa tudi evharističnih in za svete čase. Posebej pa moramo omeniti njegove orgelske skladbe: Prva fantazija za orgle z vpleteno zahvalno pesmijo, Dve fugi za orgle, Božične pred in poigre (kot 1. zvezek Slovenskega organista; drugi zvezek ni nikdar izšel), Meditacija in Fuga (izdal ju je Gojmir Krek v Novih akordih, Pet fugiranih slavnostnih prediger (izdala založba A. Boehm v Augsburgu!) ter drugo Fantazijo za orgle na temo Marijinih pesmi, ki je njegov zadnji, 80. opus. Vse te orgelske skladbe bodo izšle v zbirki Musica organistica slovenica ob petdesetletnici skladateljeve smrti.

To je v nekaj poenostavljenih potezah skladateljska podoba Ignacija Hladnika. Njegov življenjski okvir pa je tale:

Rodil se je 25. septembra 1865 v Križah pri Trzinu kot čevljarjski sin. Osnovno šolo je obiskoval v Trzinu in dovršil štiri razrede kot odličnjak. Orgljanja ga je učil trzinški kaplan Jakob Aljaž. Ko je bil star 10 let, je že orgljal pri litanijah. Aljaž ga



je spraval dvanajstletnega v Ljubljano na Orglarško šolo, ki je bila leto prej odprta. Na njej sta poučevala med drugimi tudi Anton Foerster in Angelik Hribar. Šolo je dovršil v dveh letih. Prvo službo je nastopil petnajstleten v Šentjakobu ob Savi, kjer je ostal poldrugo leto. Tu si je kupil klavir, ki mu je prideljal pedal, tega pa je z vrvicami zvezal s klavirskimi tipkami. Na tem glasbilu se je naučil največ pedalne tehnike, po kateri je slovel. Leta 1891 je prevzel službo organista v Stari loki, kjer je ostal osem let. Tu je tudi pisal povesti, nekatere pa prosto prevajal iz nemščine. Leta 1889 se je preselil v Novo mesto, kjer je nastopil službo kapiteljskega organista in pevovodje. Tu je ostal polnih 42 let do upokojitve leta 1930 oziroma 1931. Od takrat je igral le po dogovoru. Zadnjikrat na novega leta dan 1932. Tega leta je 19. marca umrl. Božidar Jakac ga je slikal in posnel posmrtno masko.

V Novem mestu si je ustvaril odličen zbor in z njim izvajal poleg vsakonedeljske latinske maše še npr. Haydnovo Mariazellermesse ali Tedeum.

Poleg svoje glavne službe v kapiteljski cerkvi je Hladnik orglal tudi pri frančiškanih v Novem mestu, bil je pevovodja Dolenjskega pevskega društva, v Rokodelskem domu je poučeval petje, prav tako na grmski kmetijski šoli in na novomeški gimnaziji. Tu kar 37 let. Med njegovimi učenici je bil tudi skladatelj Matija Tomc. Poleg vsega tega pa je še privatno poučeval klavir in violino.

Zaslovel pa ja predvsem kot organist. »Hladnik je obvladal orgle virtuosno in mojstrsko, v pedalu enako kakor v manualu. Njegovo igro so hvalili preprosti ljudje, kakor tudi glasbeno izobraženi poslušavci in ocenjevalci. Večkrat se je s posebnim poudarkom omenjala njegova izredna spretnost v pedalu. Tu so mu noge dostikrat švigale tja in sem kot bi šlo za stavo. Nekateri so ga imeli celo za najboljšega organista v Sloveniji in Jugoslaviji. Resnica je, da je bil med najboljšimi in imel v tem pogledu malo tekmecev. Poleg igranja pri službi božji je večkrat nastopal tudi v cerkvenih koncertih« (Premrl).

Edo Škulj

France Terseglav

France Terseglav se je rodil 17. 2. 1882. leta v Ljubljani. Po očetu je bil starega blejskega, po materi blejsko-koroškega rodu.

Doraščal je brez matere. In odtod izvira prva značilnost njegovega mišljenja in čustvovanja: na eni strani silna in nikdar utešena želja po ljubezni, na drugi strani pa brezmejno sočutje z ubogimi, ali, kakor bi dejal njegov vzornik F. M. Dostojevski, z vsemi ponižanimi in razžaljenimi.

Otroška leta in prvo mladost je preživel z očetom v Pulju in Trstu. Odtod druga njegova značilnost: hrepenenje po soncu in morju in ljubezen do klasične mediteranske kulture. Ta sestavina je bila zdravilna protiutež njegovi nemirni, široki, slovanski, med neбом in zemljo raztrgani duši. V praktičnem delovanju mu je znanje italijanščine pomagalo v letih fašizma, ko je kot neuradni jugoslovanski emisar večkrat potoval v Italijo in se tam potegoval za osnovne pravice zatiranih primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov. Osebni prijatelji so mu bili goriški advokat dr. Janko Kralj, Tržačan dr. Engelbert Besednjak, dr. Alojzij Remec, profesor na beneški trgovski akademiji, monsignor Trinko in drugi. Edini govornik na njegovem pogrebu je bil skromen, neznan župnik iz Beneške Slovenije.

Bil je občudovalec španskih mistikov, pred-

vsem Svete Terezije Avilske, in je napisal njen življenjepis z značilnim naslovom »Med neбом in zemljo«. Največja njegova ljubezen med svetniki je bil sveti Frančišek Asiški, njegov najljubši pesnik Dante Alighieri. Svetega Ubožca je posnemal v preziranju gmotnih dobrin in v ljubezni do narave in živali.



Po končani osnovni šoli in nižji gimnaziji ga je oče poslal v malo semenišče v Gorici, od koder je dospel v ljubljansko bogoslovje. Kakšen boj je bojeval takrat v svoji duši, ve samo Bog. Pri vsej ljubezni do Cerkve in nagnjenju do duhovniškega poklica je bil prepad med mračno zgradbo za stolnico in duhom, ki je v dobi stare Avstrije vladal v njej, ter njegovo nemirno, uporniško naravo prevelik. Izstopil je iz semenišča, vendar je na svoj način ta korak do smrti obžaloval. Celo življenje je ostal v najtesnejši zvezi z očetimi frančiškani in njihovo župnišče na Prešernovem trgu je postalo njegov drugi, lahko bi rekli, pravi dom; brata Tominca, dr. Angelik in dr. Roman, pa njegova duhovna brata, ko telesnih ni imel. S patrom Angelikom sta bila med dvema vojnama med vodilnimi ideologi krščanskih socialistov.

Stopil je v uredništvo Slovenca in se poročil. Uredništvo ga je poslalo na Dunaj na študij filozofije, ki ga pa ni dokončal. Seznanil se je z dr. Janezom Evangelistom Krekom in postal eden njegovih najzvestejših učencev in prijateljev do Krekove smrti, ki ga je silno prizadela. Odslej je živel dobesedno razklan med dolžnostjo do delodajalcev pri Slovencu in dolžnostjo do družine na eni strani, ter socialistično usmeritvijo in željo za poglobljenim duhovnim in religioznim življenjem na drugi strani.

Pisal je uvodneke in literarne, posebno gledališke kritike v Slovenca, članke v Delavsko pravico, eseje in Dom in svet in v Čas. Eseje bi bilo treba zbrati v knjigi, ker iz njih nedvomno že odseva porajajoča se zarja drugega vatikanskega koncila. Predaval je tudi na ljubljanskem radiu. Prijubljena so bila njegova predavanja o verstvih. Pred drugo svetovno vojno je imel ciklus predavanj o židovskem vprašanju, ki mu je bilo zelo pri srcu zato, ker je bil takrat židovski narod med najbolj ogroženimi in preganjanimi narodi v Evropi.

Ko se je začela prva svetovna vojna, je bil vpoklican kot rezervni avstrijski oficir. Poslali so ga na rusko fronto. Tam je dezertiral in vstopil v rusko armado. Revolucijo je doživel v Rusiji. Za časa prvega revolucionarnega žara, v dobi ljudskih sovjetov, je bil menda celo ljudski komisar. Žal moramo tukaj uporabiti izraz »menda«, ker o tem ni rad govoril, delno zaradi razočaranja nad poznejšim medsebojnim klanjem v državljanski vojni, delno zaradi reakcije v stari Jugoslaviji, kjer so te kaj hitro obtožili komunizma. Vendar verjetno niti revolucija ni napravila nanj tako mogočnega vtisa kot sama duša ruskega naroda

in globoko doživljena pravoslavna vernost. In to je bila tretja sestavina njegovega duhovnega življenja: idealno, nepolitično panslovansko čustvo in silna ljubezen do pravoslavja. Veliko je pomagal ruskim emigrantom v Ljubljani in nikdar ni zamudil velikonočnega bogoslužja v srbski pravoslavni cerkvi. To so mu za časa velikosrbske diktature zamerili tisti, ki niso razumeli, da njegovo panslovanstvo in jugoslovanstvo nimata nobene zveze s političnim oportunizmom. Tukaj je potrebno omeniti njegove zveze s hrvaškimi intelektualci, pred prvo svetovno vojno in po njej. Njegovi prijatelji so bili med drugimi reški novinar dr. Rudolf Eckert, socialni delavec dr. Petar Rogulja, profesor Mate Ujević in dr. Ivan Merz za katerega naši hrvaški bratje trdno upajo, da bo nekoč proglašen za blaženega.

V drugi svetovni vojni je bil že skoraj šestdesetleten vpoklican kot vojni cenzor na Štajersko. Tam je padel v nemško ujetništvo in tedaj se je začel njegov križev pot, ki se je končal šele s smrtjo. Zbolel je za žledno boleznijo in verjetno je bil to že začetek raka na dvanajsterniku. Toda še veliko hujše so bile njegove duševne muke, ko je moral gledati to, kar se mu je dozdevalo kot konec slovanskega sveta. Sosedje so mu bili nesrečni ruski ujetniki. Od enega izmed njih je dobil staro, orumenelo knjigo zbranih Puškinovih poezij. Ko se je po nekaj mesecih vrnil v tako imenovano Provincio di Lubiana, ga je v uredništvu Slovenca čakala odpoved. Kar se je takrat zdelo kot maščevanje, je bilo delo božje Previdnosti.

V zadnji dobi svojega življenja se je v glavnem ukvarjal s prevodi iz klasične ruske literature. V njej in pri Bogu je iskal svojo zadnjo tolažbo. Ko so rakave metastaze načele možgane, je velikokrat ponavljal: »Kaj hrume narodi in si ljudstva umišljajo prazne reči?« Pri tem mu je psalmist nedvomno klical v spomin strahote obeh vojn, ki ju je doživel, seveda pa mu je iz teh besed vela tudi tolažljiva zavest, da je knez tega sveta že premagan.

Pokopali smo ga tiho in skromno konec oktobra 1950. leta, ko je veter nosil prvi sneg od kamniških planin; osem let pred nastopom Janeza Dobrega in dvanajst let pred drugim vatičanskim koncilom, ki mu je med našim malim narodom, skupaj z drugimi, mlajšimi teologi, pripravljalo pot tudi on.

Dolores T. Štrucelj

Ob stoletnici rojstva dr. Franca Kotnika

Dobrije pri Ravnah na Koroškem so kakor zibelka, vsa zavarovana od vseh strani z visokimi, zelenimi smrekami obraščenimi hribi. Meža si je tu izjedla zajeten kot in tako ustvarila prijeten dom KOTNIKOM. Skozi Dobrije tečeta dve prometni žili: cesta in železnica. Vežeta Celovec, rojstni kraj slovenske književnosti, s Slomškovim Mariborom. Po teh žilah je Mohorjeva pošiljala iz Celovca in potem nekaj let iz Prevalj svoj letni knjižni dar Slovincem po širni domovini ter izseljeništvu. Iz teh virov so se hranili in rasli Kotniki. Na prelomu v dvajseto stoletje je Kotnikova hiša dala Slovincem kar štiri brate – izobrazence: dr. Janka Kotnika, vseučiliškega profesorja, znanega prav posebno po številnih slovarjih, dr. Franca, profesorja; še živčnega Šimna, sedaj upokojenega župnika v Podgorju pri Slov. Gradcu, in Zorka, učitelja.

Dr. Franc Kotnik je poučeval slovenščino in nemščino na gimnaziji v Celovcu, v predplebiscitni dobi v Velikovcu, potem pa v Ptuj. Z velikim veseljem je popravljaval slovenske naloge, to »najnovejšo literaturo«. Pri svojih dijakih je bil zelo priljubljen posebno zaradi nepristranosti in pravičnosti pri ocenjevanju. Znal je tudi zagreti, a dijaki se tega niso bali. Dobro so vedeli, da udarilo ne bo. Poznali so ga: Preden se bo pred katedrom obrnil, se bo njegov namrščen obraz razvedril v šegav nasmeh. Njegov dijak, ki živi sedaj v Ameriki, je pri obujanju spominov na bivše profesorje, Kotnika tako opisal: »Kotnik je bil prava koroška dobričina. Če je študenta kaznoval, mu je bilo žal še prej, da je kazen izrekel, pa čeprav je bila ta zaslužena.«

V družbi je bil redkobeseden. Bal si se, da bo dolgočasen. Ko pa je prišla beseda na stare šege, pripovedke ali na Koroške bukovnike, se je razživel. Povpraševal je, pojasnjeval. Davna preteklost je postala sedanjost. Čas se je zanj ustavil.

Posebna njegova ljubezen je bila Mohorjeva. Saj je bila tudi njemu kot Prežihovemu Vorancu že v otroških letih učiteljica in zvesta spremljevalka skozi gimnazijska leta. Kot profesor je postal njen odbornik, bil moder svetec, alec ob njeni selitvi na Prevalje in pozneje v C. lje.

Koliko nočnih ur je žrtvoval pri korigiranju starih rokopisov, večkrat že hudo počrkanih z različnimi opombami in pripombami, da bi bili godni za natis. Ko pa je postal njen ravnatelj in se



preselil v Celje, ji je postal pravi oče. Tiskarna, knjigovoznica, pisarne, vse je bilo en dom. Vsi zaposleni ena družina. Vsi so se posebno veselili vsakoletnega skupnega izleta, ki jih je še bolj povezal. Ko je zaslutil v svoji bolezni, da je nastopil čas odhoda, je vse sklical k svoji bolniški postelji. Vsi stroji so obstali, vsa družina je bila zbrana okrog očeta, ki je iz rok prijatelja-duhovnika sprejel sv. popotnico.

Pokopališče pri Sv. Antonu na Ravnah je opuščeno, spomeniki odstranjeni, gomile zravnane. Tovarna spoštuje svetost tega kraja, ni segla po njem. Prometna cesta je obdržala svojo staro traso. Prav čez Kotnikov grob pa vodi pešpot, da vsaj lahko upočasníš korak in se zamisliš. – Zaman iščeš klopco, da bi sedel. Življenje gre svojo pot, ne pozna postanka. Ravne imajo mnogo spomenikov. O marsikaterem ne veš, kaj pomeni in zakaj je prav to mesto zavzel.

Kotnik ga še nima.

Tudi nobena ulica še ne nosi njegovega imena. Študijska knjižnica je zavarovala njegovo knjižnico in skrbno zbira njegove spise.

Najlepši Kotnikov spomenik pa bo Mohorjeva, zvesta njegovemu delu.

Matej Močilnik

Simon Gregorčič

Med našimi pesniki in pisatelji imamo ustvarjalce, ki so nam vedno pri srcu in zato tudi vedno na jeziku, kadar hočemo izraziti svoja čustva in svoje misli. Med njimi je eden prvih nedvomno Simon Gregorčič, ki tudi po sto letih, kar je izšla njegova, po kritiku in slovstvenem zgodovinarju Levcu poimenovana »zlata knjiga«, prva zbirka stihov. Izšla je o veliki noči 1882 in bila v nekaj tednih razgrabljena. Tedaj je spregovoril za svoj narod in zanj, iz njegovega srca in mišljenja in govori do današnjega dne, pesnik, ki si je pridobil in ohranil svoj stalni pridevek »goriški slavček«. Korenine njegove vseslovenskosti so njegova ljudska govorica, njegov vseslovenski in vsečloveški duh in njegova neuničljiva vera v svetle ideje pesnikovih osebnih, narodnih in krščanskih spoznanj.

Gregorčičevi občji slovenski slavi je v veliki meri prispevala Mohorjeva družba, ki je v uredništvu in izboru pesnika Antona Medveda izdala knjigo njegovih, predvsem zgodnjih pesmi. Bilo je to leta 1908, antologijo pa je dobilo vseh 85.000 tedanjih članov. Manjši, a ob tem popolnejši izbor Gregorčičevih pesmi je MD izdala 1934, ko je knjižico priredil pisatelj in kritik dr. Ivan Pregelj. Prvemu stotisoču izvodov je MD 1980 pridružila nove tisoče s ponatisom Medvedove antologije. Taka popularizacija Gregorčičeve poezije pri Mohorjevi družbi je vredna vse hvale in se ji z enako upravičenostjo morata čimprej pridružiti vsaj še antologiji Franceta Prešerna in Valentina Vodnika.

V najširših plasteh in najštevilneje so v naši zavesti in v naši skorajda vsakdanji govorici navzoči Gregorčičevi stih, ki govore o zvestobi vzvišenim idealom delavnosti in poštenosti, nesebičnosti v delu za družbo in zvestobi narodu in Bogu. Vsi klici pesnika svečenika in človekoljuba niso grozeč poziv in grmeča zapoved, temveč z vso srčno krvjo prešinjena vera v vse dobro in v življenje. Deset in deset Gregorčičevih verzov se je med nami spremenilo v prave ljudske pregovore, v rekla tisočletne slovenske ljudske modrosti. Ponovimo si jih samo nekaj!

*Odpri srce, odpri roke,
otiraj bratovske solze,
sirotam olajšuj gorje!
Kedor pa srečo uživa sam,
naj še solze preliva sam! –*

*Odločno odpovej se svoji sreči,
goreče išči drugim jo doseči,
živeti vrli mož ne sme zasé. –
Ne samo, kar velela mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan. –*

Cel zakonik življenjske dejavnosti za sočloveka in narod je pesnik vklesal v bleščeče stihe pesmi Življenje ni praznik.

Prijatelju Gruntarju je ob slovesu naročal, naj v življenju uresničuje zlate vzore kot narodnjak in poštenjak.

Kakor v občem človekovem dejanju in nehanju naj ista nesebičnost in vztrajnost vodita slovenskega človeka tudi v delu za narod.

Nesrečen je njegov narod. Narodni dom je kup razvalin, toda iz teh razvalin mora vstati nov dom; v njem

*Ne bo nas več tujčin teptal,
ne tlačil nas krvavo;
naš rod bo tu gospodoval
naš jezik, naše pravo!*

V pesmi Domovini toži, kako da je vdova tožna, zapuščena, mati tolikih sirot. In Na potujčeni zemlji more opevati samo grobove.

*Oj mati moja domovina,
ljubezen moja ti edina,
ti moja skrb in bolečina.*

V neugnani volji, da reši svoj narod, kliče: Naš čolnič otmimo! Pesnikova beseda izpoveduje pretresenost ob obupni narodni nesreči, a v veličastni viziji V pepelnični noči napoveduje svojemu rodu siromakov:

*Le vstani, uborni narod moj,
pepelni dan ni dan več tvoj,
tvoj je – vstajenja dan!*

V himnični, vsem Slovencem znani pesmi Soči napoveduje pogin narodnih sovražnikov, lačnih naše zemlje, ki se jim bodo postavili nasproti slovenski bojovníki. Podoba našega bojovníka je postavil pred nas v pesmi Biser; to je junak, ki odhaja v gore balkanske, v boj.

Tretji svet, ki nam govori iz Gregorčičevih pesmi, je pesnikov najbolj osebni, v globoki, deveti kamrici njegovega srca skriti svet. To je Gregorčičeva osebna lirika, pesem o njegovi notranjosti: notranjih bolečinah, trpljenju, bojih in

obupavanju. Prav škoda je, da sta si Gregorčičeva občečloveška in slovenska nacionalna poezija v njegovem pesniškem delu zagotovili tako prevladujočo veljavo; saj moremo in moramo Gregorčičevo liriko, ki govori o izživiljanju njegove osebne, intimne drame, šteti med najizrazitejšo, najbolj samosvojo našo, osebno liriko. Včasih neposredno, včasih v podobah dojemamo pesnikov osebni odnos do domače vasi in domačih planin, včasih odnos do znanke in prijateljice, ki mu v tedanjih razmerah ni mogla postati njegova življenjska družica, in včasih prepade, ki se odpi-

rajo človeku ob temeljnih vprašanih njegovega bitja in žitja. To trpko, pretresljivo, do meje obupavanja segajočo pesnikovo besedo čutimo in slutimo v pesmih Pastir, Oj z Bogom ti planinski svet, Nazaj v planinski raj, Lastovkam, Moj črni plašč, Ujetega ptiča tožba, Ohrani Bog te v cveti, V celici, Zaostali ptič, Človeka – nikar in v nekaterih pesmih iz Predsmrtnic.

Neprestano se vračamo k pesmim Simona Gregorčiča, ker je tako človeški in tako slovensko ljudski. Vedno znova nam odkriva vrednote, ki ne minejo.

Viktor Smolej

Leto 1981 v znamenju Frana Levstika

V letu 1981 smo Slovenci praznovali 150-letni-
co rojstva Frana Levstika, pisatelja, pesnika, kri-
tika, slovníčarja, urednika in narodnega klicarja. Dne 28. septembra 1981 je preteklo 150 let, odkar so nam Spodnje Retje dale tega velikega moža, neizprosne borca za svobodo in pravice svojega naroda in neustrašnega sodnika vseh, ki jim je bila poštenost in narodnost samo prazna beseda ali koristna kupčija. Levstik je začel kot pesnik, pa končal kot kulturni bорец in učenjak, združujoč v svoji genialni osebnosti vse kulturne sestavine slovenske duše, in je ostal še danes vzor neupogljivega Slovenca. Z Levstikom se začenja v slovenski kulturi novo obdobje, z njim vstopi kritika tudi javno v slovensko slovstvo, z njim je slovenska književnost dobila razsodnega usmerjevalca, z njim se je začel prehod v realizem v slovenski književnosti. Z vsem svojim delom je Levstik v drugi polovici prejšnjega stoletja ustvaril z velikim duhovnim naporom trdne, jasne in zdrave temelje za zdrav politični, kulturni in socialni napredek. Da bi Levstikov jubilej čim bolj proslavili, so že leta 1980 ustanovili v Ljubljani republiški odbor za pripravo vseh pomembnih prireditvev. Založbe so pripravile izdaje Levstikovih pisem, pesmi, izbore mladinskih spisov, ponatis njegovega Martina Krpana, monografijo o Levstiku dr. Antona Slodnjaka, našega najboljšega poznavalca pisateljevega dela in življenja, že pred tem je izšla zadnja, 11. knjiga Levstikovega zbranega dela, napovedan je bil Levstikov zbornik s predavanji z znanstvenega simpozija, posvečenega Levstikovemu jubileju, osrednje knjižnice so pripravile knjižne razstave itn.

Iz njegovih številnih spisov bi na tem mestu

omenili tri: »Popotovanje iz Litije do Čateža«, »Napake slovenskega pisanja« in »Martin Krpan«; napisal jih je v letih 1857–1858 in je z njimi postal vodilna osebnost v slovenski književnosti. Omenjeni Levstikovi spisi so postali temelj novejšega slovenskega slovstva. »Nazaj k ljudstvu, nazaj k narodu!« je osnovni klic, ki odmeva iz vseh treh znamenitih del. V »Napakah slovenskega pisanja« (Novice 1858) je Levstik obračunal s tedanjim slovenskim pisanjem, zahteval je od pisateljev, naj prisluknejo ljudski govorici, in se hkrati zavzel za ostro, a stvarno in pravično jezikovno in slovstveno kritiko. V »Popotovanju iz Litije do Čateža« (Slovenski glasnik 1858) pa je zarisal program slovenski jezikovni prozi, ki naj zajema iz ljudstva in njegovega jezikovnega izročila. S tem spisom je za celo stoletje pokazal pot slovenski književnosti, ji določil vsebino, obliko in jezik. Lahko bi rekli, da so se iz teh Levstikovih pobud oblikovali naša leposlovna proza, roman, povest, novela in drama od Jurčiča do Cankarja in Finžgarja. »Martin Krpan z Vrha« (izšel je v Slovenskem Glasniku 1858) pa je prvi klasični primer slovenske pripovedne proze na temelju domače snovi, ljudskega izročila in pristne ljudske govorice. Zlasti iz obeh prvih razprav bi lahko nabrali veliko tehničnih resnic, ki so se spolnile v našem leposlovju, zlasti v realistični povesti. Iz njih je snovno in oblikovno rasla zlasti Jurčičeva pripovedna umetnost. Iz Levstikovih pobud je rasla in se razvijala tudi mohorska povest, ki so jo pisali vsi naši pisatelji od Jurčiča do Finžgarja. V »Popotovanju iz Litije do Čateža« je Levstik pokazal na zdrave vire življenja, ki naj bi bili osnova za leposlovno delo našim pisateljem.

K uresničenju Levstikovih pobud je mnogo pripomogel Anton Janežič, eden izmed ustanoviteljev Mohorjeve družbe, njen tajnik vse do pre-

zgodnje smrti in sposoben organizator slovenskega leposlovnega ustvarjanja. Janežič je dal pobudo, naj bi Mohorjeva z razpisom vsakoletnih nagrad pritegnila čim več pisateljev. Janežičevi napotki glede snovi, ki naj bi jo obravnavali pisatelji pri razpisu nagrad, so se v vsem ujemali z Levstikovimi. V Slovenskem Glasniku, v mohorskem Koledarju in Večernicah so tedaj izhajale slovenske novele in povesti trajne vrednosti. V Levstikovi smeri je začel za Mohorjevo družbo pisati leta 1863 Josip Jurčič, in njegov »Jurij Kozjak«, slovenski janičar« iz leta 1864, je prva slovenska ljudska povest v smislu Levstikovih načel in tudi prva pristna mohorska povest, ki so jo za njim pisali tako za Koledar kakor za Večernice pomembni slovenski pisatelji: Fran Erjavec,

Janko Kersnik, Fran Detela, Ksaver Meško, Ivan Cankar, Franc Finžgar, Josip Vošnjak, Ivo Šorli, Ivan Pregelj, France Bevk, Alojzij Remec, Janez Jalen, če naštejemo le nekaj najvidnejših imen. Tako ob letošnjem Levstikovem jubileju Mohorjeva lahko s ponosom prizna, da je prispevala pomemben delež k uresničenju Levstikovega jezikovnega in literarnega programa, mu ostala zvesta v svojem leposlovnem izročilu, s tem pa tudi ljudstvu, njegovemu zdravemu izročilu. Iz tega Levstikovega izročila je rasla in se razvijala in po njem ostala narodu zares vzgojitelj, mu krepila vero v prihodnost in z vsem svojim delom dokazala, da je tudi ona vzgajala narod za svobodo in njegovo prerojenje.

J. Dolenc

Ob 50-letnici smrti Jožeta Gorjupa

Minilo je pol stoletja odkar je padla zavesa skoraj anonimne drame mladega življenja, ki je zgorelo v razdajanju svojih najboljših moči številnim področjem ustvarjalnosti. Jože Gorjup, slikar, kipar, grafik, pesnik, režiser in igralec je omahnil v petindvajsetem letu življenja, v katerem je okusil vso grenkobo in slast odpovedovanja, žrtvovanja ter predajanja ustvarjalnemu zanosu, v katerem je moral videti edini način osmišljanja lastnega bivanja, tako obsežen in hkrati tako raznovrsten je namreč njegov opus.

Ob obletnici kot je ta, se navadno spominjamo velikih mož, njihovih prevratniških ali sistematično zaokroženih del, prizadevanj in nazorov, vedno pa ugotavljamo, kako kratko je človeško življenje.

Z Gorjupovim primerom v mislih je slednja ugotovitev, najsi bo še tako sprejemljiva – nesmiselna, zlagana, če ne že kar banalna. Tako kratka je bila njegova življenjska pot, da o njem ne moremo govoriti v nobenem navedenih smislov, temveč predvsem o velikih obetih, ki so jih kazali njegovi ustvarjalni začetki, pa mu je usoda odrekla možnost upravičiti pričakovanja, ki so jih gojili nekateri njegovi kolegi, kritiki in redki prijatelji. Njegova zapuščina govori o izjemni delavnosti, sposobnostih in talentih, ki jih je prezgodnja smrt odela v tančico neizmerne tragičnosti.

Rodil se je pred petinsedemdesetimi leti v Kostanjevici na Krki kot drugi otrok trdnemu grun-



1. Jože Gorjup: Avtoportret (jedkanica)

tarju. Čeprav šibak, je zagnano prijemal za kmečka dela. Šole mu je bilo spočetka malo mar in ko ga je oče odpeljal v Novo mesto v gimnazijo, je še dolgo tekel za njegovim vozom proti domu.

Težko je reči, kdaj se je odločil za študij likovne umetnosti. Kot gimnazijec je v Novem mestu srečal Božidarja Jakca, ki se je tedaj vrnil s

študija v Pragi in morda so prav stiki z njim bistveno prispevali k njegovi dokončni odločitvi. Znanstvo z Jakcem je trajalo vsaj do Jakčevega odhoda v Pariz leta 1925, o čemer pričajo Gorjupovi prvi grafični poskusi, ko je po vzoru Jakčevih lesorezov h Gradnikovem »Pismom«, ilustriral lastne pesmi.

Na vprašanje, kaj ga je po maturi napotilo v Zagreb, je nekoliko lažje, čeprav samo delno mogoče odgovoriti. Generacije neposredno po ekspresionistih so bile skoraj v celoti vzgojene na zagrebških umetnostnih šolah, saj je bil to najbližji in s tem tudi najcenejši center, ki je nudil visokošolsko izobrazbo na tem področju.

Oče mu je odrekel skoraj vsakršno oporo in je skopo odmerjal denar za sinov študij. Mati sama, ki je verjela vanj in v njegove sposobnosti, pa mu ni mogla kaj dosti pomagati, tako da je njegovo šolanje slonelo na plečih starejše sestre Jelice, ki ga je v času študija vzdrževala s svojo učiteljsko plačo. Tudi o tem času nam veliko več povedo njegova dela kot poročila njegovih sodobnikov. Tu je dokončno začel s sistematičnim študijem, predvsem v kiparskih stvaritvah pa je močno prisoten vpliv njegovega velikega vzornika Meštrovića.

Morda je prav mojster Meštrović zastavil svojo vplivno besedo zanj, da je bil po dveh letih sprejet na akademijo v Florenci, kjer je leta 1927 vpisal slikarstvo in grafiko. Ne da bi opustil kiparstvo, se je tedaj spopadel tudi s tema dvema vrstema, kjer sta ga usmerjala Felice Carena in Celestino Celestini. V zapuščini ohranjen gledališki list in plakat iz teh let je zgovoren dokument, ki govori o njegovi vsestranski dejavnosti, saj je v florentinskem gledališču sodeloval kot scenograf in igralec pod Celestinijevim vodstvom. Leta, ko je njegov slogovni razvoj napravil najdaljši in najodločilnejši korak, so žal tudi najslabše dokumentirana. Ohranjene so predvsem risbe iz tega časa in dela, ki jih je ustvaril doma med počitnicami.

Leta 1930 se je s svojo mlado ženo Marjetico Dufour, slikarko in grafičarko iz Provanse, ki jo je spoznal na akademiji v Florenci, vrnil v Kostanjevico. Kljub intenzivnemu ustvarjanju, je našel dovolj časa, da je organiziral amatersko dramsko skupino ter z njo uprizoril več iger in recitalov. Med njimi tudi večer poezije Srečka Kosovela, pesnika in sodobnika, ki je doživel enako usodo. Razstavljanje na Pomladanskem salonu v Beogradu, pa na skupinskih razstavah v Ljubljani razodeva ambicije in smelost mladega, prodorne-

ga ustvarjalca, ki se je hitro uveljavljal in znal samozavestno postaviti ceno svojemu delu.

Leto kasneje je domačemu župniku ponudil, da bi poslikal prezbiterij podružnice sv. Miklavža, kar mu je sicer ta dovolil, vendar je Gorjup poslikavo izvedel na lastne stroške. Niti povračila za material ni dobil. Delo se je vleklo skozi celo poletje, čeprav je delal hitro in intenzivno. Čisto je pozabil na družbo svojih vrstnikov, ki je preživljala poletne počitnice ob kopanju in čolnarjenju na Krki. Ponoči je pripravljaval kartone, čez dan pa je preležal na odrih pod cerkvenim svodom, kjer je nastajala ena najkvalitetnejših poslikav cerkvenega prostora na Slovenskem med obema vojnama.

Pri slikanju fresk pa ga je zdravje dokončno izdalo. Delo se mu je zavleklo v mrzle jesenske mesece in se je prehladil. Dobil je vnetje sinusov, ki se mu je nenehno poslabševalo. V aprilu 1932 je obležal in postalo je jasno, da bo moral v bolnišnico v Ljubljano. Očetu se je zdel prevoz z osebnim avtomobilom predrag, zato so Joža odpeljali samo do železniške postaje v Krškem, odkoder je pot nadaljeval z vlakom. Na poti med postajo in bolnišnico v Ljubljani se je onesvestil in se prebudil v bolniški postelji. Po nekajdnevni agoniji je 30. aprila umrl kot ena poslednjih žrtev te bolezni, saj so bili že nekaj let na sledi penicilinu, ki preprečuje njen smrtni izid.

Kot smo že omenili, je bilo odločilnega pomena zanj srečanje z Božidarjem Jakcem, ki ga je obiskoval in občudoval kot gimnazijec ter po njegovem zgledu in tedaj z najkompetentnejšimi strokovnimi napotki na Slovenskem začel vrezovati svoje prve lesoreze. Kljub odvisnosti od svojega učitelja ilustracije pesmi in nekateri motivi iz Kostanjevice kažejo naglo obvladovanje grafične tehnike in domiselnost, ki jim dajeta značaj upoštevavanja vrednih stvaritev. Čeprav je tu kar nekaj gradiva, ki dobro predstavlja čas njegovih začetnih poskusov, je njegova periodizacija zaradi pomanjkanja datumov izredno težka. Prav zato iz njega ni mogoče jasneje povzeti motivov, ki so ga vodili na akademijo v Zagrebu v ateljeje kiparjev Rudolfa Valdeca, Frana Kršinića in Ivana Meštrovića. Tudi v času prvega sistematičnega študija so ga obvladovali zgledi njegovih profesorjev.

Njegovi slikarski poskusi segajo v zgodnejša leta in še pred odhodom na akademijo v Florenco je nastala velika oljna podoba »Žetev«. Barvno skopa in zasnovana kot relief je ta kompozicija, prav te šibkosti pa je Gorjup odpravil v Italiji. Z enakim navdušenjem je sledil novim učiteljem,

toda ne za dolgo. Prevzela ga je toskanska krajina, jasni obrisi in uravnotežene, težke gmote, kar je hkrati sovpadlo z realističnimi ter klasicističnimi tendencami na jugu in nove stvarnosti na severu. Začel je črpati iz evropske slikarske tradicije posebno tematske vzore, kot jih je utemeljila renesansa in preinterpretiral modernizem po sredini devetnajstega stoletja.

Kolikor je danes znanih risb, so pretežno študijskega značaja, le redkim je dodeljen status samostojnih stvaritev. Zato je ta del njegovega opusa tudi najbolj heterogen. Mnogo lažje je zasledovati njegova prizadevanja v grafiki, kjer preizkuša zdaj učinkovanje svetlo-temnih kombinacij, zdaj izraznost čiste linije, pogosto celo brez toniranja. Največkrat se je loteval jedkanice, nemalokrat pa tudi suhe igle in akvatinte ter njihovih kombinacij.

Posebno mesto v njegovem opusu zavzema in viden dosežek na področju sakralne umetnosti v Sloveniji pomeni njegova poslikava podružnične cerkvice sv. Miklavža v Kostanjevici. Verjetno ni pretirana trditev, da je imel v mislih celostno umetnino, ko je župnika nagovoril, da je pristal na poslikavo. Pobude in zglede je imel predvsem pri Meštrovičevih rešitvah. Uresničiti je uspel samo poslikavo prezbiterija ter dodati dva reliefa levo in desno v ostenje slavaloka ter veliki korpus Križanega, ki poudarja aketskost prostora.

Cerkvica zaščitnika mornarjev, brodarjev in ribičev je poznogotska stavba, vsaj take značilnosti kaže nefunkcionalna reberna konstrukcija prezbiterija, ki izdaja skromne zmožnosti podeželskih graditeljev. Gorjup je k tej nalogi pristopil z vso resnostjo ter zavestjo o bogati tradiciji gotskega stenskega slikarstva v Sloveniji. Prizori iz Kristusovega življenja – mladosti in javnega delovanja ter motivi iz Geneze so nanizani v horizontalnih pasovih, vendar so razporejeni tako, da tudi v navpičnih vrstah tvorijo smiselno povezane celote. V svodna polja so postavljeni svetniki Miklavž, Neža, Elizabeta, Janez Krstnik, Frančišek Asiški in Boštjan. Vsebinsko središče prostora je Križani, ki je postavljen pred srednje okno prezbiterija in na ta način tvori enakovredno enoto velikim poslikanim stenskim poljem, neposlikana stena in okensko ostenje pa mu ustvarjata okvir, ki poudarja središčni pomen Kristusovega telesa na križu.

Gorjupovega opusa se je po njegovi smrti držala nekakšna smola. Dela so bila razkrojljena ali neustrezno varovana ter hranjena in še celo



J. Gorjup: Sv. Miklavž (Kostanjevica, istoimenska podružnica)

J. Gorjup: Križani (Kostanjevica, podružnica sv. Miklavža)



freske, najboljstnejša slikarska tehnika, so bile zapisane propadu.

Med vojno je neaktivirana bomba poškodovala streho nad njimi, tako da jih je bilo kasneje treba že restavrirati. Z občudovanja vredno naklonjenostjo nekaterih sorodnikov in znancev ter s požrtvovalnostjo sodelavcev Dolenjskega kulturnega festivala, je bil leta 1956 del Gorjupove zapuščine rešen in postavljen na šolskih hodnikih. Iz tega jedra je nastala Gorjupova galerija, ki danes hrani nad 1200 del domačih in tujih mojstrov. Leta 1974 je bila Gorjupova zbirka prenešana v adaptirane prostore nekdanjega cistercijanskega samostana v Kostanjevici, kjer je ena temeljnih enot zbirke slovenskih ekspresionistov. Celotna zbirka je sestavljena iz daril sorodnikov in znancev prezgodaj umrlega umetnika.

Jože Gorjup žal nikoli ni imel možnosti odločilneje poseči v likovno dogajanje na Slovenskem ali celo v Jugoslaviji. Dokazov je dovolj, da je sposobnosti za kaj takega imel in ambicije tudi. Kljub temu je njegovo grafično ustvarjanje, predvsem pa poslikava prezbiterija v podružnici sv. Miklavža dragocen prispevek v slovensko umetnostno zakladnico. Mnogo večjega pomena je ta mladi zanesenjak za Kostanjevico in Kostanjevičane. Njegovo delovanje v domačem kraju je prvič skušalo vnesti redno kulturno dogajanje v ta kraj. Odprl je prvo razstavo v svojem ateljeju leta 1928, razgibal in združil mladino ob amaterskem odru, pri katerem je največ pozornosti posvečal njegovi aktualnosti. Tako je napovedal približen profil kulturnih prireditev v Kostanjevici, kot jih je četrto stoletja kasneje uspel izvesti Dolenjski kulturni festival v tistih pionirskih letih oblikovanja kulturnega policentrizma pri nas.

Vedno znova nas pretrese tragičnost kratke usode. Prekratko je bilo njegovo življenje, da bi lahko povedal kdo je in dovolj dolgo, da je okusil bridkosti zapuščeniosti, nerazumevanja in posmeha. V delu je našel edini življenjski smoter, zato je njegov opus tako obsežen. Redki so, ki ob primerjavi lastnega dela z njegovim ne bi zardeli v občutenju nedosegljivega.

Andrej Smrekar

Spominčice

osemdesetletniku profesorju **dr. Janezu Janžekoviču**.

Med razigranimi bogoslovci, ki smo se veselili svojih dvajsetih pomladi – morda tudi katere več – se je pojavil slok »gospod«. Gospod je bil zaradi svoje črne obleke. Za hip smo se ob njem na tihem spraševali tisti, ki ga še nismo poznali:

»Kaj nisi zašel, neznani sobrat bogoslovec? S svojo pojavo očitno sodiš med višje letnike. Le kaj se mešaš med nas?«

V naslednjih trenutkih se je izkazalo. Sedel ni med nas, ampak za kateder. Bil je pričakovani profesor.

Z obredno točnostjo je položil pred se svojo ročno uro. Začel je pri minuti natančno. Lahko bi svoje ure naravnavali po točnosti njegovih predavanj. Šalili smo se z resnico, da je predavanje končal sredi stavka, ko so se stekle sekunde.

Vselej je predaval. Neštetokrat.

Kolikokrat je pridigal, pa bi se menda dalo prešteti. Menda je bilo manj kakor desetkrat. Mislimo na svečano pridiganje pri bogoslužju. Poprečni oznanjevalci in razlagalci božje besede se preradi zanesemo na Jezusovo obljubo, da nas bo namreč Sveti Duh v tisti uri poučil, kaj je treba reči. Vendar ne sme zato kdo spoštovanega in globoko vernega profesorja obdolžiti, da ne veruje v delovanje tretje božje osebe, ker »na pamet« (v slabem pomenu besede) svojega profesorja nismo slišali govoriti.

Enkrat samkrat pa nam je čisto na kratko vendarle popridigal.

»Kar ste z dobro voljo Bogu dali, tega ne smete več Bogu nazaj krasti.«

Najbrž je bila za uvod te pridigice rečena še kaka beseda več. Mnogo več pa jih gotovo ni bilo, ker bi si je sicer ne zapomnil.

Modroslovne stroke, ki jih je razlagal, za kako mehko, sanjavo pesniško dušo niso bile ravno mleko in med. Tedaj smo nekateri še vendarle znali vsaj malo latinsko jecljati. Pa kaj je pomagalo, ko so učena poglavja tudi v domačem jeziku zvenela tako tuje, da so grozila odtujiti profesorja, ki jih je razlagal. Je pa tudi nas bolj ogrelo spoznavoslovje in nravoslovje (noetika in etika), ker smo občutili za tako obvladanim in uravnovešenim profesorjevimi značajem do le-teh pristržnejše nagnenje.

Vendar nam iz njega še bolj prepričljivo govori ne toliko filozof kot veliki človek.

Velja nam za vzor doslednosti.

Bilo je komaj dobrih pet let potlej, ko se je naš profesor kot prostovoljec javil v predaprilsko jugoslovansko vojsko. V tistem zgodovinskem trenutku bi se zdelo že meni, negodnemu fantiču petnajstih let, nespametno, da bi se ustavljali takratnemu, tako mogočnemu in strašnemu nasprotniku. Kako so tedaj ravnali navadni ali preračunljivi ljudje, dobro vemo.

Nisem mogel vedeti, še manj pa bi razumel, predvojni nižji gimnazijec, kako preroško je letošnji osemdesetletni slavljenec svaril pred bližajočo se nacistično nevarnostjo!

Potem, ko se je vse zgodilo tako, kakor se je zgodilo, so mi Janžekovičeva predavanja o nacizmu toliko bolj segla v živo. Iz nekaterih sem si izoblikoval preprost življenjski obrazec, ki mi ga je potrjevala lastna izkušnja.

Za vero, ki jo tako svečano branimo in bi se zanjo menda tudi danes bili pripravljene do krvi bojevati, je bil nacizem mnogo bolj nevaren kot komunizem.

V strahu, da filozofa Janžekoviča nerodno ponostavljam, ga obiskujem s prošnjo, naj moje početje razume.

Ne zamerite, dragi profesor!

Vi sami ste v debelih knjigah svojih razprav svoja dognanja globokoumno, naravnost nepreskljivo opredelili. Ste pa znali tudi čisto po domače povedati. Dejali ste, da se vernim ljudem komunistov ni treba bati, kakor se je bilo – ali bi se bilo – treba bati nacistov, zaradi njihovega nauka namreč. V privatnem pogovoru bi nedvomno imenovali tudi nacistično »žlahoto«. Tolmačili ste mnenje, ki ga zastopajo klasični komunisti, da namreč Boga sploh ni. Kako so vojščaki nacističnih vojsk celo z železnim zapisom na svojih pasovih »pričali«, da je pri vseh njihovih strašnih početjih bog z njimi, smo se pa tedaj še sveže sami spominjali. Kdo neki ima potem svojega nasprotnika bolj pravico obmetavati s pesnikovim očitkom:

»Kako strašna slepota je človeka!«

Pusta logika, ki smo se je pri vas učili, prekvašena z lastnimi življenjskimi spoznanji, se lepo obrestuje.

Božič pri nas sicer ni državni praznik. Zato je pa čisto naš, krščanski. Ne obremenjuje ga, tako kot na Zahodu, pogansko porabniška strast in hlastanje za zemeljskim darovi. Tako sem vas razumel. Za to kristjanovo »žalost« niste nasloveli sestavka (kot nekega drugega) s pretresljivim:

»Nekdo bi moral zakričati.«



S pogrevanjem vaših priljubljenih tem in namigovanj bi se zdelo, da ste nesodobni, neaktualni. Kakšna zmota! Na vas so iskanci resnice še vedno pozorni. Kadar napovedo, da boste še zopet predavali, je predavalnica z več sto sedeži in stojišči vred, prav gotovo vnaprej »razprodana.«

Že mi smo pred desetletji izkusili tisti vaš »sladki«, na videz stoični (ne)mir, kakor ga je izražala vsa vaša pojava. Najbolj smo uživali, če je kdaj prišlo do filozofskega viteškega turnirja.

Izzivajoči »vitez« (mislec z nasprotujočim nazorom) je vrgel rokavico vam, svojemu neosholastičnemu nasprotniku, po starem receptu: videatur, sed contra. Imeli smo neki čisto preprost »barometer«, kako je stanje z goli v nasprotnikovi mreži, čeprav razprave nismo do kraja umeli. Tedaj, ko se je približnil neki zlat zob v čisto zadnjem kotu vaše ustne votline, takrat smo uživali z vami. To je bilo znamenje, za vaše globoko duhovno veselje, ker vam nasprotnik ni bil dorašel. Mladostniki so po naravi bojeviti. Vi ste se bojevali za nje, ki sami boja niso bili zmožni.

Najbolj sem osupnil nad predrznim početjem svojega, tedaj komaj nekaj nad dvajset let starega rojaka, ki se je upal s puščicami napasti vašo (in našo) modroslovno trdnjavo.

Pri izpitih ste se predstavili za hladan marmor. Stopili ste k oknu in hladno zrli skozenj v neznano sivino. Zmogli ste deset minut molčati ko grob. Naj le ima novodobni učenec-učenjak priložnost predstaviti svojo modrost!

Učenčeva modrost je bila v tistih minutah velika zato, ker se je ravnal po modrem pravilu: govoriti je srebro, molčati pa zlato.

Neki drug študent, ki je tudi »potegnil« svoje vprašanje, pa je pogumno govoril in govôril. Vi ste pa potem, ko mu je končno zmanjkalo, rekli:

»Zdaj ste že četrto ure govorili, pa niste še ničesar povedali. Pet je tudi red.«

Na visokih solah vsi vedo, da je pet najboljši nezadostni red. Ko smo bili zunaj nevarnosti, da bi nas zadela taka nagrada, smo se zabavali nad tremi širokimi e-ji med samo dvanajstimi črkami. Tudi vaše čebele (ali bečele) so nam poskrbele za dvojno veselje. V eni sami besedi so se v vsej polnosti zvoka razlegali trije široki eji tako, kot jih pozna vaša domača govorica.

Drugo, resno veselje pa so nam vaše čebele pripravljale s svojim »dokazovanjem« smotrnosti v naravi. Čeprav si upate popraviti ne le ure ampak še kako bolj zapleteno električno ali elektronsko napravo, ker vam tehnika ni tabu, ste

tudi nam vcepili občudovanje nad nedosegljivostjo Narave.

Ko se je kmalu po vojni nekaj prvih ameriških avtomobilov mehko pozibavalo po praznih ljubljanskih cestah in smo jih občudovali še celo brez želje, da bi se v njih vozili, ste ljubko razmišljali pred nami. Temu bi sicer lahko rekli tudi sveto izzivanje.

S svojega obredno rednega sprehoda na ljubljanski Rožnik ste nam prinesli dragoceno rožico spoznanja.

»Martinčki morejo imeti mlade, tisti – tako moderni tedaj, sedaj in najbrž že kar vekomaj – avtomobili pa ne...«

Bogu hvala za vaših osemdeset let, ljubi sobrat profesor!

Nalašč vas nisem imenoval gospod doktor, da vas ne bi vzporedil med »učitelje«, ki uporabljajo ta naslov le za čehljanje ušes. Vi ste za nas pravi Izraelec, v katerem ni zvijače (Jan 1. 47).

Jože Lodrant

Dr. Niko Kuret – 75 letnik

Kdor ga videva, kako jo vzravnano, s prožnim korakom ubira proti Novemu trgu v Ljubljani, v poslopje Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ne bo verjel, da si je ta mož naložil že sedem križev in osmega pol, da je za njim skoraj pol stoletja etnološkega dela.

Na Jurjevo je bil rojen (24. aprila 1906), Miklavža so ga imenovali, po priimku je skoraj v sorodu s kurentom – saj je moral postati narodopisec, raziskovalec slovenskih ljudskih šeg, čeprav je do poklicnega ukvarjanja z etnologijo prišel po ovinkih. Tržačan po rodu je mladost preživel v Celju, kjer je tudi maturiral, od študentskih let dalje pa je Ljubljančan. Na univerzi si je izbral študij romanistike in po diplomi dolga leta poučeval francoščino na srednji šoli, razen tačas, ko je bil med predvojno diktaturo odpuščen iz službe ter se preživljal z radijskim in založniškim delom, pisal in režiral lutkovne igre, prevajal leposlovje, sestavljal učbenike, neutrudno deloven, hiter in vester.

Veselse do petja ga je še med študijem privedlo v Maroltov Akademski pevski zbor, torej k ljudski pesmi, France Kotnik pa ga je seznanil z Drabosnjakom in tako privedel k ljudskemu gledališču, ki je kajpak tesno povezano tudi z maskami in šegami. Zato ni bilo naključje, da je leta

1954, ko je prišel v Inštitut za slovensko narodopisje SAZU in se mogel poklicno posvetiti znanstvenemu delu, prevzel sekcijo za ljudske šege in igre ter jo vodil do upokojitve predlanskim.

Kuretova bibliografija je zelo obsežna, saj se je razdal na vse strani. Poleg znanstvenih in strokovnih razprav s področja ljudskih šeg, iger, mask itd., je pisal poljudne članke, priložnostne zapise, ocene in poročila. Objavljal je v publikacijah SAZU, v etnoloških zbornikih in časopisih, v raznem periodičnem tisku in v dnevnikih. Veliko njegovega je izšlo v tujih jezikih, tako da uživa med inozemskimi kolegi od vseh slovenskih etnologov največji ugled. Dokaz za to so mednarodne nagrade, zlasti najpomembnejša med njimi, Herderjeva nagrada, podeljena na Dunaju, ki je doslej ni dobil noben drug slovenski etnolog.

Njegovo zanimanje za dramatiko, ki mu je bila posvečena že seminarska naloga na romanistiki in prva etnološka objava (priredba Drabosnjakovega Izgubljenega sina l. 1934), je morda osrednje gibal Kuretovega dela. Lahko se reče, da je na novo odkril slovensko ljudsko gledališče in igranje, ki ga veže s šegami, kot kaže njegova knjiga ZILJSKO ŠTEHVANJE IN NJEGOV EVROPSKI OKVIR (1963). S področja ljudskih šeg, ki jih je raziskoval in opisoval z raznih vidikov v večjih in manjših razpravah, pa pomeni njegovo glavno delo prikaz v štirih knjigah s skupnim

naslovom PRAZNIČNO LETO SLOVENCEV (Celje, 1965–1971). Zanj je dobil Pitèrjevo nagrado v Palermu (1971) in nagrado Sklada Borisa Kidriča (1972). Ko se je poglobljaj v ljudske igre in šege, ni mogel mimo mask. Leta 1955 je v mednarodnem zborniku MASKEN IN MITTEL-EUROPA, ki je izšel na Dunaju, objavil prvi pregled o slovenskih maskah in zanj dobil istega leta v Palermu Pitèrjevo premijo za najboljšo razpravo leta. Seveda je nadrobno raziskovanje nadaljeval in upamo, da bo sintezo svojih dognanj kmalu objavil v samostojni knjigi.

Kuret je posegel tudi na področje etnološkega filma, saj je inštitut pod njegovim vodstvom posnel več dokumentarnih filmov. Ko je bil 1957 ustanovljen Jugoslovanski komite za etnografski film, je Kuret v njem zastopal inštitut, pozneje pa postal tajnik slovenskega odbora.

Pomemben delež je Kuret prispeval k etnološki bibliografiji, saj je 20 let (od 1950 naprej) zalagal s slovenskim gradivom Internationale volkskundliche Bibliographie.

Kot prevajalec je dal Slovencem več zbirk različnih prevodov ljudskih pravic raznih narodov. Če omenimo še njegovo strokovno organizacijsko, uredniško in redakcijsko delo pa poljudno strokovno publicistiko ter sodelovanje na domačih in tujih strokovnih sestankih, bomo komaj našli vse, s čimer se je Kuret ukvarjal.

V življenju mu ni bilo zmeraj lahko, tudi bolezen mu ni prizanesla, namesto priznanja je večkrat žel nezaznane. Vendar je vse prenašal z vedrino, ki izhaja iz dobrohotnosti in notranje harmonije, iz predanosti delu in veselja do stroke. Njegovi strokovni kolegi ga poznamo kot široko razgledanega strokovnjaka, ki zna z neizumetničeno, nazorno, vsakomur razumljivo besedo povedati svoja spoznanja. Vedno nam je bil razumevajoč delovni tovariš in prijeten družabnik. Ob njegovem jubileju mu želimo, da bi mu bilo dano uresničiti še vse zastavljene načrte in dokončati začeta dela. Naj bi se na večer življenja veselil sadov svojih prizadevanj in z zadoščenjem ugotovil, da je naredil več, kot je bil dolžan. Njegovi prijatelji mu za rojstni dan voščimo, kot se za etnologa spodobi, z ljudsko zdravico:

*Niko, zdaj na tvoje zdravje
naj ti bo ta glaž podan!*

*Srečo, zdravje in veselje
ti želimo vsaki dan!*

Zmaga Kumer

Igralec Jože Zupan

»Ste že dosegli svoj vrh?«

»Upam, da sem zdaj blizu.«

(J. Zupan v intervjuju l. 1965.)

Če prav vemo, na temle mestu, kjer postavljajo spomenike našim ljudem, ki so nam zapustili kakšno duhovno ali kulturno bogastvo, še nikoli ni bilo gledališkega umetnika. In vendar jih ni malo, ki bi to zaslužili: Avgusta Danilova, Marija Vera, Nablocka, Šaričeva, Mira Danilova, Boršt-nik, Verovšek, Nučič, M. Skrbinšek, Levar, Cesar, Potokar, Sever, Gregorin... Mar zato, ker je bil v nekdanjih časih igralski poklic po krivici na slabem glasu? Ali pa zato, ker je gledališče tako minljivo: knjiga, slika, glasba ostanejo, gledališka igra pa se je, ko je padel zastor, razkadila kot megla v soncu? (Dandanes je nekoliko drugače: film, televizija, magnetofon ji resda podaljšujejo življenje – a konzerva je pač konzerva: slabšega okusa in manjše hranilnosti).

Ob smrti Jožeta Zupana, ki ga je dobro poznal ves slovenski svet, pa je mogoče napako popraviti in se s spominom nanj hkrati oddolžiti vsem, ki jim je bila dana moč z gledaliških desk plavno oznanjati lepoto naše besede in prepričevalno prikazovati radost in grozo človeških usod.

Rodil se je 25. avgusta 1909 v revni družini, zato se je že kot otrok navadil delati in si znal kaj malega zaslužiti. Od 1927 do 1947 je bil bančni uradnik, poklicni igralec (v ljubljanski Drami) pa je postal šele februarja 1948. Vendar je že od 1927. leta igral pa tudi režiral na ljubljanskih amaterskih odrih, posebno uspešno na nekdanjem Ljudskem in Rokodelskem odru, potem v Mostah, v Trnovem, pri Kuretovih lutkah – na kratko: bil je zraven povsod, »kjer je samo malo kazalo, da se bo dalo igrati« in kjer »nihče ni spraševal za plačilo, saj smo se tedaj ljudje radi razdajali za tisto, kar smo ljubili,« kot je sam povedal. Po pravici lahko trdimo, da je bil eden naših najbolj vnetih in vdanih amaterskih igralcev v času med obema vojnama, kar velja še posebej poudariti in postaviti za zgled. Že od 1929 je sodeloval tudi pri radiu, leta 1935 pa je postal član radijske igralske družine, ki jo je vodil profesor Koblar, njegov prvi učitelj lepega govorjenja in dobrega igranja, ki je »kar izpod čela pogledal, če ni bilo kaj prav« (Zupan v pogovoru).

Kot poklicni igralec je dosegel najvišji vrh in hkrati najširšo priljubljenost, saj je vse vloge – nekdanje in sodobne, stare in mlade, bridke in vesele, preproste in visoke – oživiljal s čvrstim znanjem in žlahtnim darom. S posebno močjo in prepričljivostjo pa je ustvarjal podobe slovenskega človeka tako v gledališču (Ferjan v »Razvalini«, Budalo v »Matičku«, Jerman v »Hlapcih«) kot v filmu (»Slovo Andreja Vitužnika«, »Samo-rastniki«, »Tistega lepega dne«, »Lucija« itd) in na televiziji (»Hlapec Jernej«, »Cvetje v jeseni«, »Kaplan Martin Čedermac« itd). Bil je namreč umetnik, čigar snovanje je raslo iz resničnosti domače zemlje, iz izročila slovenskega duha in iz ljubezni do materine besede.

Umrli je 13. novembra 1980. Ob veliki udeležbi prijateljev in hvaležnih občudovalcev so ga položili k počitku v grob podobarjev, slikarjev, kiparjev, arhitektov in lutkarjev Pengovovih. Pokopal ga je p. dr. Roman Tominec. Bleščeče je opisal pokojnikovo človeško in umetniško podobo, ki ji je dodal še toplo pravljicaarstvo, s katerim je razveseljeval in vzgajal srca slovenskih otrok.

Mirko Mahnič



Akademiku Antonu Kuhlju v spomin

Na ljubljanskih Žalah smo se 4. avgusta lani poslovili od profesorja dr. Antona Kuhlja, uglednega znanstvenika, podpredsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti, častnega doktorja univerze Edvarda Kardelja in zaslužnega dolgoletnega profesorja njene fakultete za naravoslovje in tehnologijo, člana in častnega člana številnih domačih in tujih znanstvenih ter strokovnih društev. Bil je velik prijatelj Mohorjeve družbe in je zanjo napisal več knjig, zato je prav, da se mu z naslednjim spominskim zapisom, čeprav pozno, vsaj skromno oddolžimo.

Anton Kuhelj se je rodil 11. novembra leta 1902 na Opčinah pri Trstu. V klasično gimnazijo je hodil najprej v Trstu, nato v Kranju, kjer je leta 1922 maturiral in se nato vpisal na tehnično fakulteto ljubljanske univerze, kjer je leta 1927 diplomiral za inženirja elektrotehnike pri znanem strokovnjaku prof. Milanu Vidmarju. Po diplomi in odsluženem vojaškem roku je nekaj let poučeval na tehnični srednji šoli v Ljubljani splošno elektrotehniko in mehaniko, hkrati pa delal ne-

kaj časa tudi v konstrukcijskem oddelku takratnih Strojnih tovarn in livarn v Ljubljani. Jeseni leta 1933 je nastopil službo docenta na tehnični fakulteti ljubljanske univerze, bil leta 1936 promoviran za doktorja tehničnih znanosti, postal 1938 izredni in 1946 redni profesor. Ta poklic je opravljal do upokojitve. Leta 1949 je bil izvoljen za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki ji je bil do prežgodnje smrti več let podpredsednik.

Nad štirideset let je pokojni profesor Kuhelj izobraževal slovensko in jugoslovansko tehnično inteligenco, veliko družino svojih učencev je še po diplomi spremljal in spodbujal pri njihovem delu, v rednem, podiplomskem in doktorskem študiju tako na ljubljanski univerzi kakor na nekaterih drugih jugoslovanskih univerzah. S široko strokovno razgledanostjo je svoje bogato znanje uspešno razdal znanstvenim krogom, učeči se mladini in laikom in si v dolgih letih pedagoškega in znanstvenoraziskovalnega dela pridobil splošno priznanje in izjemen ugled ne le v Sloveniji, marveč tudi po vsej Jugoslaviji, zlasti v njenih univerzitetnih središčih, a tudi zunaj meja naše domovine. Neverjetno velik razpon tehniških in mehanskih ved je obvladal od temeljne teoretične mehanike do teorije elastičnosti in plastičnosti, aeromehanike in hidromehanike.

Pridobil si je ime kot pionir-konstruktor naših prvih šolskih, športnih in turističnih letal, kot

vodilni strokovnjak za turbinske stroje, kot projektant mnogih drugih zahtevnih, zlasti rudarskih in gradbenih strojev in naprav. V letalstvu je bil konstruktor športnega dvokrilca »Janezka«, ki je bil zlasti primeren za akrobacije, dalje »Minime«, enosedežnega letala, ki je imelo razpetino kril komaj sedem metrov. Letalo »Pionir« je preživelo še vojno in pokojni znani pilot Branko Ivanuš je še po vojni dolgo letal z njim. Ko je prišel leta 1948 v jugoslovanski letalski inštitut, je dalje delal na svojih osnovnih vprašanjih o aerodinamiki in trdnosti materialov za izdelavo letal. Trdnostne račune pri letalih je prenesel na gradnjo železobetonskih streh, svoje izkušnje in rezultate na področju aerodinamike pa je prenesel na vodne turbine in črpalke. Čeprav znanstvenik se je dr. Kuhelj veliko ukvarjal tudi s povsem praktičnimi konstrukcijskimi problemi naše industrije, zlasti pri gradnji turbin. Za Kaplanovo turbino je izdelal svoj novi model, ki je imel za dva odstotka boljši izkoristek vodne energije kot stari, kar je pomenilo prihranek 160.000 kilovatnih ur na leto. Zavedal se je ob teh praktičnih izsledkih, da je sodelovanje med industrijo in znanostjo težavna, a ena najbolj nujnih nalog. Zato je večkrat poudarjal, da je že mlado generacijo treba seznaniti z vsemi dosežki znanosti. Pobude za tako delo pa je treba sprožiti že v šolah. Tudi pri univerzitetnem študiju naj bi šla praksa vzporedno s teorijo. Posebno vlogo je pripisoval tudi Slovenski akademiji znanosti in umetnosti pri izdaji znanstvenih del v slovenščini in s povzetkom v tujih jezikih, da prikažemo svetu tudi naš znanstveni napredek.

Sadovi Kuhljevega znanstvenega in raziskovalnega dela so bili objavljeni v mnogih domačih in inozemskih znanstvenih in strokovnih revijah. Profesorja dr. Kuhlja so vabili na vsa pomembna tehnična zborovanja, srečanja, posvetovanja kot predavatelja in diskutanta, Zraven čisto znanstvene obdelave vprašanj s področja elastomehanike, plastomehanike, hidromehanike, aeromehanike itn. je napisal več poljudnoznanstvenih knjig, s katerimi je približal tehniko tudi najbolj preprostem človeku. S tega področja sta predvsem pomembni dve knjigi z naslovom »Tehnika v vsakdanjem življenju«, ki ju je izdala Mohorjeva družba v letih 1960 in 1962. Za tretjo knjigo že zbrano gradivo je ostalo v rokopisu zaradi togega stališča nekaterih poverjenikov, ki so se izgovarjali, da pri mohorskih bravcih ni zanimanja za tehnične knjige. Taka toga stališča so v zgodovini Mohorjeve družbe večkrat zavrla izid

marsikatero knjigo, ki bi bila družbi v ponos, mohorjanom pa v korist. Tako je tudi zgodovina tehnike z bogatim slikovnim gradivom ostala le še pri zamisli, zbranem, a neobdelanem gradivu. Kakšna škoda! Naslednje pomembno Kuhljevo delo, ki ga je napisal za Mohorjevo družbo, je knjiga z naslovom »Leto 2000«, doslej pri nas najbolj tehtno delo s pogledom v prihodnost.

Za svoje bogato življenjsko delo je pokojni akademik prof. dr. Anton Kuhelj prejel več visokih priznanj: Kidričevo nagrado (1972), častni doktorat Univerze Edvarda Kardelja in druga. Prezgodnja smrt ga je iztrgala ustvarjalnemu delu, za katero je imel še toliko volje in moči.

J. D.

Jožica Kovač-Aleksandra

V slovenskem krščansosocialističnem gibanju je bilo sicer mnogo žensk, ki so bile večinoma vključene v posamezne sindikalne skupine Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ), kot organizatorke pa niso izstopale. Redka med njimi, ki se je z vsem žarom posvetila organiziranju in povezovanju žensk v krščansosocialistično gibanje, je bila Jožica Kovač, ki smo jo 21. maja 1981 v ožjem krogu sorodnikov in prijateljev pospremili na ljubljanskem pokopališču k zadnjemu počitku.

Jožica se je rodila 19. marca 1906 v Kamni gorici na Gorenjskem v kovaški družini Tomanovih. Oče in mati sta bila kovača. Po podobni poti bi verjetno šli tudi njuni trije otroci, če bi 37 let stara starša ne umrla drug za drugim za jetiko, kakor so pač tedaj veliko prezgodaj pogosto umirali kroparski proletarci. Vse tri Tomanove otroke je vzela k sebi teta v Škofjo Loko in se z vso ljubeznijo posvetila njihovim vzgoji. Jožica je hodila v šolo najprej v Škofji Loki, nadaljevala pa jo je v Ljubljani, kjer je dokončala meščansko in trgovsko šolo. Toda Jožici in njenemu bratu Tonetu ter sestri ni bilo namenjeno življenje brez skrbi in preizkušenj. Tudi teta je kmalu umrla in trije mladi ljudje so ostali sami in prepuščeni sebi. Za obe sestri, posebno še za Jožico, se je z vsem, kar je premogel, zavzel brat Tone, poznejši podpredsednik JZS, med NOB pa glavni intendant NOV in POS in po vojni vse do prezgodnje smrti pomočnik ministra za socialno skrbstvo Slovenije.

Kot brat Tone se je tudi Jožica l. 1928 vključila



v JSZ in krščanskosocialistično gibanje. Dejavnost – kot je vse življenje bila – se je kmalu med skoraj deset tisoč delavci, ki so bili včlanjeni med obema vojnima v JSZ, uveljavila v gibanju in prevzela organizacijo ženskega odseka JSZ. Jožica je zagnano vodila sestanke in po tovarnah organizirala tečaje za ženske-delavke. Mezdna gibanja, ki so jih vodile delavske organizacije, med njimi še posebno JSZ, so zahtevala razgledano, zavedno in na boj za delavske pravice pripravljeno članstvo. Sama je rada povedala, da je bilo njeno posebno doživetje tisti 23. oktober 1938, ko je na nekem zborovanju prvič javno govorila delavkam. Že vse to njeno delovanje jo je uvrstilo med vodilne slovenske krščanske socialstike.

Toda vsi, ki smo poznali njeno dejavnost, skoraj nismo mogli verjeti, da je Jožica sposobna toliko žrtvovati in tako predano delati, kot je to pokazala v času narodno-osvobodilnega boja. Prepričan sem, da ni ljubljanskega aktivista OF iz leta 1941, ki bi ne bil vsaj slišal za Aleksandro. Takoj ko je bila ustanovljena OF, se je Jožica Kovač, zdaj Aleksandra, vključila v delo. Povezana z Lidijo Šentjurčevno je sodelovala 1941 pri ustanovitvi protifašistične ženske zveze za Slovenijo. Ko se je 1. 1942 delovanje OF tako razmahnilo, da je OF postala dejansko država v državi, je Jožica Tomanova prevzela od dr. Aleša Stanovnika, malo pred njegovo aretacijo, politično in organizacijsko delo v okrožnem odboru OF za

mesto Ljubljano. To je čas, ko je delovala na terenu in utrjevala organizacijo OF. Poleg protifašistične zveze žena je ob vsem političnem in organizacijskem delu skrbela še za slovensko narodno pomoč, intendanco, saniteto in delavsko enotnost. Poleg rajonskih odborov je pomagala organizirati še matične odbore OF na sodišču, v bankah, na socialnem zavarovanju, v Vzajemni zavarovalnici, za priseljence in begune ter skrbela za otroke ilegalcev. Ko danes razmišljam o njenem delu, se čudim, kje je ta drobna žena jemala moči za tolikšne napore.

Tudi Jožici se je zgodilo, kar se je tolikim aktivistom OF – 18. marca 1943 je bila izdana in aretirali so jo z bratom Tonetom-Savom ter njenim poznejšim možem Stanetom Kovačem. Preživela je grozotno italijansko mučenje in bila pred vojaškim sodiščem obsojena na dosmrtno ječo. Pri mučenju so ji zadali tako težke poškodbe, da so jo po koncu vojne uvrstili med vojaške invalide. Različnih ječ jo je rešil propad Italije. Vrnila se je v Ljubljano, se vključila zopet v OF in maja 1944 odšla v partizane, kjer je delala v AFŽ in v strokovnih odsekih predsedstva SNOS na Bazi 20 in 80 v Črnomlju.

Po osvoboditvi se je osebno skromna Jožica vrnila k svojemu poklicnemu delu na zavodu za socialno zavarovanje, kjer je bila pomočnik načelnika oddelka za knjigovodstvo. Za svoje predano štiriletno delo v OF ni želela nobenih privilegijev.

Takšna je v kratkem revolucionarna pot krščanske socialiste Jožice Kovač-Aleksandre, poleg drugih odličij in priznanj tudi nosilke Spomenice 1941, ki je svoji poti, spoznanjem in osebnim odločitvam ostala zvesta vse življenje.

Vitko Musek

Jože Stabej

Pod konec lanskega leta se je za vedno poslovil eden zvestih prijateljev in sodelavcev Mohorjeve družbe Jože Stabej. Ob tem dejstvu postane človeku tesno pri srcu. Posebej, če se spomni, kako čudna usoda je spremljala Stabeja in kako mu niti Družba ni znala vračati naklonjenosti v taki meri, kakor jo je zaslužil.

Leta 1967 npr. je Stabej v Koledarju objavil razpravo z naslovom Slovenska imena mesecev. Razprava je vzbudila zaradi svoje kvalitete veliko pozornost. Ker je že deset let prej pripravil raz-

stavo ob 400-letnici slovenskega koledarja, je postalo jasno, da se je Stabej zagrizel v nekatera kulturnozgodovinska in leksikalna vprašanja in da se razvija v pomembnega strokovnjaka, ali kakor je ob konkretnih Stabejevih dosežkih zapisal italijanski etnograf Gaetano Perusini »specialista di studi sull' antico calendario«. Zares: tema o slovenskem koledarju oz. koledarjih nasploh, o pratikarstvu in slovenskih mesečnih imenih je bila izhodišče in srž vsega Stabejevega raziskovanja, in pričakovati je bilo, da si bo založba, ki je objavila že delček največje Stabejeve monografije – Slovenski koledar, priskrbel celoten rokopis in ga izdala. Vendar se to ni zgodilo. In tako je delo, o katerem je pred smrtjo avtor sam, sicer znan po svoji skromnosti, dejal, da bi bilo »celo dogodek stoletja«, ostalo neskončano, neobjavljeno v piščevi miznici.

Podobna zgodba je povezana z drugim pomembnim Stabejevim delom, to je s študijo o krompirju. Ta je sicer zagledala beli dan pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti leta 1977 pod naslovom Kruh ubogih, vendar je bila pot do natisa tako dolga in mučna, da se je Stabeju zdelo potrebno zapisati na zadnjo stran v knjigi: »Izrek Terencija Mavra, da imajo knjige čudno usodo – habent sua fata libelli – velja vsekakor tudi za prednjo razpravo. Po malone petletnem zbiranju in preverjanju gradiva je bil rokopis napisan in zaključen že 1. septembra 1955, tipkopis pa od 10. 12. 1955 do 10. 2. 1956; le nekaj malega je bilo pripisanega še pozneje. Najprvo je bila obravnava ponudena 14. maja 1956 v natis in založbo takratnemu Slovenskemu knjižnemu zavodu v Ljubljani, po najmanj še petih ponudbah raznim založbam naposled dne 19. 1. 1973 Mohorjevi družbi v Celju, ki jo je 20. 2. 1975 vrnila avtorju s pripombo: Škoda!«

Nesporazuma med avtorjem in založbo zdaj ni več mogoče zgladiti in račun bo ostal neopran. Tudi sicer Stabej za opravljeno delo ni dobil ustreznega priznanja: bil je član Komisije za historične slovarje SAZU, odlikovan z redom dela z zlatim vencem, obljubljene akademijske časti pa ni dočakal. Zato mu bodi vsaj ta spominski zapis zapoznelo opravičilo in zahvala za vse, kar je storil za slovensko kulturo in znanost.

Jože Stabej se je rodil 6. marca 1896 na Prelogah pri Slovenskih Konjicah v delavski, rudarski družini. S štirinajstimi leti je odšel na klasično gimnazijo v Maribor. Leta 1919 se je vpisal na filozofsko fakulteto v Ljubljani in se posvetil književnosti in umetnostni zgodovini. Zaradi

gmotnih razmer pa je študij kmalu opustil in se zaposlil. V letih 1920–1940 je bil vodja državne posredovalnice za delo in vodja urada samoupravnega okrajnega zastopa, nato okrajnega cestnega odbora v Mariboru. Kot član občinskega sveta je bil načelnik socialno-političnega odseka in potem predsednik mestnega gradbenega odbora. Bil je tudi upravnik mestnih podjetij. Ob zasedbi Maribora so ga Nemci zaprli, mu odvzeli premoženje in stanovanje ter ga izselili s šestčlansko družino vred v naselje Ada pri Čupriji. Tu je zelo trpel. Pozneje je delal v bolnici v Zemunu in pri železnici v Zagrebu. Po vojni se je vrnil v Maribor in prevzel organizacijo avtobusnega prometa v okraju. Nazadnje je bil poklican v Ljubljano, kjer mu je bila v okviru ministrstva naložena skrb za ceste in promet.

Leta 1954 je stopil v pokoj, star 57 let. Takrat se je začelo za Stabeja pravo življenje, tisto, ki je o njem sanjal še kot pastir in ki ga je vabilo ves čas po prihodu v Ljubljano (leta 1947). Po več desetletjih, ki mu jih je krojil boj za obstoj in vsakdanji kruh, se je lahko v zreli moški dobi povrnil k vprašanju, ki so mu burila duha, ko je kot dijak odkrival ob starem očetu Luku Rateju in v njegovih knjigah neznane svetove, ko je zapisoval ljudsko blago ter izdajal dijaške liste (Vrtnica, Moč, Nove strune). Izdelal si je podoben raziskovalni načrt in preuredil svoj delovnik: po nekaj ur dnevno je delal kot zunanji sodelavec na Inštitutu za slovenski jezik, po nekaj ur prebil v knjižnicah in arhivih, preostali čas pa porabil za študij doma, kratek oddih in najnujnejši počitek. Tako je v odmaknjenosti in skrajni urejenosti preživel zadnjo tretjino svojega življenja. In savi dovi te asketske zavzetosti za znanost so bili obilni.

Prvo Stabejevo raziskovalno področje je zadevalo kulturno zgodovino in etnologijo. Obdeloval je teme, ki so se mu zdele tesno povezane z žitjem in bitjem Slovencev. Tako se je ukvarjal razen z že omenjenimi raziskavami o koledarju, pratiki, sončnih mrkih in mesečnih imenih ter o zgodovini in poimenovanju krompirja (odkril je 135 besed) še z vprašanji slovenskega čebelarstva, prikazom kozolca in opisi naših nekdanjih romanj. Med objavljenimi deli zasluži posebno pozornost obsežna razprava Staro božjepotništvo Slovencev v Porenje. Predstavil je tudi nekatere literarnozgodovinske in kulturno zanimive spise, npr. P. P. Glavar: Od čebelnih rojev 1776, Enu malu besediše 1789, Sprotuletna vijolica 1846. Značilnost Stabejeve raziskovalne metode je v



vsestranski vedoželjnosti in zelo bogati dokumentaciji. Ali drugače: Stabej hoče vse izvedeti pa tudi vse povedati. Zato je branje njegovih razprav kljub mikavnosti vsebine in skrbnemu, rahlo arhaiziranemu jeziku za navadnega bralca včasih nekoliko težavno.

Drugo Stabejevo raziskovalno zanimanje je bilo posvečeno slovenskemu jeziku, zlasti leksikologiji. Še kot gimnazijec je sestavil obširno oceno Breznikove Slovnice 1916 in jo priobčil v Luči. Za svojo osemdesetletnico mi je z neprikritim ponosom pokazal dopisnico, ki mu jo je 16. 1. 1917 poslal Breznik in na kateri je ta potem, ko se mu je zahvalil za prispevek Neka misli o knjigah in o branju v Mentorju ter neutrudno širjenje lista med dijaštvom, dodal: »Bral sem tudi Vašo kritiko moje slovnice – vsega ne morete še soditi, ker Vam manjka študija, toda vesel sem je, ker vidim, da delate. Z delom pride vse drugo.« V istem času je mladi Stabej zbiral že tudi nenavadne besede, pisal slovnico domačega narečja in slovar citatov (ohranjen v zapuščini).

Tako se je po skoraj štiridesetletnem premoru povrnil k virom svoje vedoželjnosti. Lotil se je raziskovanja slovenskega besedišča in del slovenskih slovarnikov. Za Inštitut za slovenski jezik je sistematično pregledal vse pomembne slovenske

slovarje, zlasti starejše (Megiser, Hipolit, Vorenc, Apostel, Zagajšek, Gutsman, Pohlin, Vodnik, Alič, Pen), in pri tem napisal skoraj milijon kartotečnih listkov. Razrešil je tudi dragocene Breznikove zapiske v njegovem izvodu Pleteršnikovega slovarja ter jih prenesel na posamezne listke. Našteti izpisi so zdaj temelj nastajajočega zgodovinskega slovarja slovenskega jezika SA-ZU. Vse to je treba poudariti zato, ker zahteva tako izpisovanje ne le obsežno in poglobljeno znanje stroke, popolno obvladanje mnogih jezikov in pisav, ampak tudi veliko delavnost, natančnost in nadpovprečno potrpežljivost. Ob takih raziskavah je Stabej do potankosti spoznal razvoj slovenskega besedišča in si ustvaril jasno podobo o vrednosti posameznih del in pomembnosti avtorjev. Iz tega vodenja je nastala cela vrsta člankov, razprav in knjig. Orisal je zgodovino slovenske leksikografije: Iz zgodovine slovenskih slovarjev, Začetki slovenskega slovarstva v 16. stoletju, Iz zgodovine slovenskih besed. Opisal je delo in življenje mnogih slovenskih jezikoslovcev oz. slovarnikov: Bohoriča, Apostla, Zagajška, Harmana, Pena, Cafa. Sam ali v sodelovanju z drugimi je oskrbel več izdaj starejših slovenskih slovarjev in besednih zbirk: Dalmatinov Register 1584, Bohoričeve Zimske urice 1584, Megiserjev štirijezični slovar 1592, Megiserjev večjezični slovar 1603, Pohlinovo Tu malu besediše in Glossarium slavicum. V rokopisu pa sta ostali najvažnejši Stabejevi leksikografski deli (Kastelec-Vorenčev slovar in Megiserjev štirijezični slovar 1744³), ki obsegata skupaj 2200 tipkanih strani. Če ob koncu posebej ne naštejemo Stabejevih prevodov, številnih literarnih in gledaliških ocen, strokovnih publikacij o prometu in cestah, uredniških in različnih kulturnoorganizacijskih prizadevanj ipd., ne smemo pozabiti omeniti, da je bil Stabej med pobudniki mariborske študijske knjižnice in ustanovitelj tamkajšnjega mestnega muzeja.

Jože Stabej je bil nevsakdanja osebnost. Kot samouk se je izoblikoval v odličnega poznavalca slovenske kulture oziroma jezika in dal nam je nekaj del, ki bodo ohranila trajen spomin nanj; najbolj vidno pa se je zapisal v letopise slovenskega zgodovinskega slovarja.

Stanislav Suhadolnik

Marie Prisland

Dne 13. septembra 1979 je umrla v Sheboyganu, Wis., v 90. letu starosti ustanoviteljica, dolgoletna predsednica in častna predsednica Slovenske ženske zveze v ZDA Marie Prisland. Rodila se je 21. junija 1890 na Rečici v Savinjski dolini. Njen oče Franc Černe je bil obrežni carinski inšpektor v Trstu, mati Marija roj. Rosenstein pa hotelska kuharica. Po štirih letih so se starši izselili v Rio Claro v Brazilijo, kjer je mati naslednje leto umrla, Marijo so pa pustili babici Jeri Rosenstein, p. d. Joževi na Rečici, ki je ves čas skrbela zanjo. Tu je tudi končala štirirazredno ljudsko šolo, nakar je obiskovala po zaslugi dobrih ljudi še eno leto privatni pouk za pripravo na učiteljsiše.

Kot otrok je delala poleti največ na polju, le kadar je dozorel hmelj, ga je hodila obirat v Braslovče. Pozimi je večidel kvačkala čipke za prte in blazine tamkajšnjih tržanov. Ker zaradi pomanjkanja sredstev ni mogla nadaljevati šolanja, hotela pa je na vsak način postati učiteljica, se je odločila, da gre v Ameriko, zasluži potrebni denar in se vrne. Tako je res 24. aprila 1906 odpotovala v ZDA, in sicer v Sheboygan, Wis., k Repenškovicim, ki so bili prej njihovi sosedje in dobri prijatelji babice. Prvo zaposlitev je dobila v tovarni pohištva Sheboygan Chair Co. Tu je zaslužila 60 centov za deseturno dnevno delo. Izračunala je, da bi morala delati najmanj tri leta, da bi zaslužila toliko, da bi končala učiteljsiše. Ko ji je leto zatem umrla še babica, ni imela nikogar več v domovini. Sklenila je, da ostane v Ameriki in se je leta 1908 poročila z rojakom z Rečice Johnom Prislanom, ki je zaradi lažje izgovorjave v ZDA spremenil priimek v Prisland.

Z 22 leti se je vpisala v večerno šolo, kjer se je učila angleščine. Zatem je obiskovala še strokovno šolo in po treh letih napravila izpit iz knjigovodstva. Razen tega je hodila še v razne tečaje, tako v tečaj za kuho, šivanje, izdelavo klobukov idr. Nato je vodila osem let lesno trgovino South Side Wood Supply Company. Pri slovenski trgovini z mesnimi izdelki Suscha Meat Market pa je bila tajnica nad štirideset let.

Z društvenim delom se je pričela ukvarjati že leta 1913, ko jo srečamo med ustanovitelji prvega slovenskega ženskega društva v Sheboyganu: Oltarnem društvu sv. Cirila in Metoda. Leta 1915 je pomagala ustanoviti prav tam prvo žensko podporno društvo Kraljice Majnika, št. 157 Kranjsko-slovenske katoliške jednote. Pri tem



društvu je bila 10 let tajnica, pozneje pa nad 30 let v različnih odborih. Leta 1923 je bila kot edina ženska glavna odbornica KSKJ. Decembra 1926 je ustanovila Slovensko žensko zvezo, s sedežem v Chicagu, Ill., kateri je predsedovala prvih 20 let. Na njeno pobudo so ustanovili julija 1929 glasilo zveze Zarja, ki izhaja kot mesečnik še danes. Pri zvezi je ustanovila tudi več odsekov in skladov, tako: Mladinski odsek, Kegljaško ligo, Dobrodelni sklad, Šolninski sklad itd. Maja 1941 je organizirala v Sheboyganu Podružnico 4, JPO-SS (Jugoslovanskega pomožnega odbora-slovenska sekcija). Ta podružnica je zbrala in poslala organizaciji War Relief of Americans of South Slavic Descent 2220 funtov oblek, glavnemu odboru JPO-SS pa 3090 dolarjev za najnujnejšo pomoč v vojni porušeni domovini. Kot ustanovni članici Sheboygan County Citizens War Fund Inc. ji je uspelo dobiti 1000 dolarjev za pomoč Jugoslaviji. V decembru 1942 je bila izvoljena na ustanovnem zboru SANS (Slovensko-ameriškega narodnega sveta) za prvo podpredsednico. To dolžnost je kasneje odložila, kar pa ni vplivalo na zavzetost članic Slovenske ženske zveze pri nadaljnjem delu in zbiranju pomoči za novo Jugoslavijo. Leta 1946 je dobila od ameriškega Rdečega križa priznanje za humanitarno delo med drugo svetovno vojno. Med leti 1915 in 1919 se je v Glasilu KSKJ borila za žensko enakopravnost v jednoti, da bi imela lah-

ko ženska društva na konvencijah svoja zastopstva, ne pa da jih zastopajo moški delegati, kot se je dogajalo pri Kranjsko-slovenski katoliški jednoti do leta 1923.

V letu 1945 je napisala za lokalni list *The Sheboygan Press* kratko zgodovino slovenskih priseljencev v Sheboygan. Isti članek je izšel tudi v slovenščini v *Novem svetu*. Za Zgodovinsko društvo države Wisconsin je napisala zgodovino naših izseljencev v tej državi. Ta študija je izšla leta 1950 v mesečniku *Wisconsin's Magazine of History*. Leta 1963 in 1971 je razširila in preuredila kuharsko knjigo *Slovenske ženske zveze Women's Glory – the Kitchen*. V prvi knjigi je dodala kratko zgodovino SZŽ in članek o božičnih običajih na Slovenskem, v drugi pa kuharske recepte »prvih dam« Amerike. Februarja 1969 je izšla njena knjiga *From Slovenia – To America*. Z njo je hotela opozoriti predvsem mladino na delež, ki so ga imeli njihovi starši in stari starši v ameriškem napredku.

Prislandova je tudi veliko pisala v časopisje, ki so ga izdajali njeni rojaki, npr. v: *Glasilo KSKJ*, (kjer je imela nekaj časa tudi svojo rubriko:

Doma in drugod, pod psevdonimom Milena), *Amerikanski Slovenec*, *Ave Mario*, *Novi svet* in *Ameriško domovino*. V Zarjo je pisala do zadnjega dne. Tudi v tej je imela nekaj občasnih rubrik: *Oh, ta svet...*, *Pots & Pans and Pastime*, in *Urna Nežika*. Napisala je tudi več člankov o lepota naših domovine.

Sicer je bila Prislandova v prvi vrsti organizatorica in društvena delavka. Pri svoji vnemi se ni omejevala zgolj na delo v slovenskih društvih in organizacijah. Bila je npr. tudi več let odbornica organizacije za blaginjo sheboyganskega okraja (*Community Welfare Council of Sheboygan County*), članica odbora dekliških skavtinj (*Girl Scout Council*) itd. Bila je tudi več let porotnica sheboyganskega sodišča.

Največji spomenik pa si je postavila sama z ustanovitvijo Slovenske ženske zveze. Ta je združila in povezala tisoče slovenskih žena in deklet v organizacijo, ki je s svojim delom vtisnila pečat celotnemu družbenemu življenju naših izseljencev v ZDA ter pomagala skitati trdne vezi med našimi izseljenci in domovino.

Jože Bajec

Dr. Frank J. Kern

Zdravnik, publicist in društveni delavec dr. Frank Javh Kern je umrl 4. oktobra 1979 v St. Augustine Manorju, Cleveland, Ohio. Zaradi možganske kapi. Rodil se je 18. marca 1887 v Breznici pod Lubnikom nad Škofjo Loko kot deveti in zadnji otrok bajtarju Francu Javhu in materi Mini roj. Dolenec. Po končani ljudski šoli v Škofji Loki je obiskoval prve tri razrede gimnazije v Kranju (1898–1901), četrtega in petega pa kot alojzijeveščnik v Ljubljani (1901–1903). Leta 1903 je odpotoval z misijonarjem Janezom Solncem in še z desetimi dijaki v New York, kamor so prispeli 12. avgusta 1903, od tod pa v St. Paul Seminary v Minnesoti. Tu je študiral tri leta na filozofskem in teološkem oddelku omenjenega semenišča. V letu 1906 je izstopil in šel za urednika *Nove domovine* v Cleveland, O., od oktobra i. l. pa bil eno leto urednik *Glasnika* v Calumetu, Mich., ki ga je ustanovil leta 1901 notar Frank Schweiger. Od tam se je na povabilo p. Kazimira Zakrajška vrnil v Cleveland, kjer je bil najprej poslovodja tiskarne *Nova domovina*, po njenem stečaju pa urednik Amerike, oziroma *Clevelandske Amerike*. Jeseni 1908 se je vpisal na *Western Reserve University* v Clevelandu ter

leta 1912 promoviral za splošnega zdravnika in kirurga. Nato je bil nad dvajset let glavni zdravnik pri več podpornih organizacijah, tako pri Slovenski narodni podporni jednoti (SNPJ), Slovenski svobodomiselni podporni zvezi (SSPZ), Slovenski dobrodelnici zvezi (SDZ) in srbski podporni zvezi Jedinstvo. Bil je še sprejemni zdravnik pri Kranjsko-slovenski katoliški jednoti (KSKJ). V zadnjem letniku medicine je uradno spremenil svoj priimek Javh v Kern.

Sodeloval je v časopisju, ki so ga izdajali izseljenci, tako v Ameriki, *Ameriški domovini*, *Clevelandski Ameriki*, *Enakopravnosti*, *Glasu naroda*, *Glasu SDZ*, *Glasniku*, *Novi domovini* in *Prosveti*. Pisal je tudi v druge publikacije, tako v *Ohio State Medical Journal* idr. V glavnem je pisal poljudne članke s področja medicine. Samostojno je izdal *Angleško slovenski besednjak* z angleško izgovorjavo (Cleveland 1919 in 1944), *Angleško-slovensko berilo* (prav tam 1926) ter *Spomine ob tridesetletnici prihoda v Ameriko* (Ljubljana 1937). Že leta 1906 je dal pobudo za ustanovitev Slovenske narodne čitalnice v Clevelandu, sodeloval v kampanji za ustanovitev Slovenskega narodnega doma na St. Clair Aveniji v Clevelandu ter bil njegov prvi predsednik (1916–1920). Bil je tudi med ustanovitelji prve



Lojze Perko

Lojze Perko je bil rojen 21. 4. 1899. v Starem trgu pri Ložu. Oče Dragotin je bil brivec in mama Terezija rojena Telišman pogumna gospodinja. Bilo je enajst otrok – Lojze je bil deseti. Kdo ne ve, da so prilike za študij v takem okolju zelo težke. Toda otroška leta so potekala v lepem domačem in toplem okolju. Spominja se matere, ustvaril nam je sliko »**Materina sveča**« in tako je notranjska mati postala simbol za slovensko mater in slovensko družino. Vprašali so premnogi, kako to, da na tej sliki ni očeta? To bi se, tako so odgovarjali pristni notranjci, nič kaj ne podalo. Oče ta čas dela, seka, vozari, ali pa je na polju ali hlevu – tam je res mož, zgaran pa pogumen.

Rad bi pa vedel podrobnosti iz njegovega življenja, take, da so enkratne in ostanejo v spominu.

Dokaj lepih potez in spominov mi je povedala S. Božidara Premrov, ki je tam doma in ga je dobro poznala. Nato sem se sam srečal z njim v njegovem ateljeju na Resljevi cesti. Primerilo pa se je, da smo se našli v Stranjah, potem, ko je bila »zimski kapela« že odprta. Skupaj smo večerjali. Perko je bil očarljiv in resnično sproščen, razpoložen. Kar naenkrat, da smo komaj sledili, pa je na papirnate prtičke pričaral markantne portrete drugega za drugim. Pa kako posrečeno, domiselno in duhovito. Če človek ve, da se je šele 27 leten utegnil posvetiti slikarstvu, da je razvil svojo lastno likovno podobo, potem samo eno velja: **rojen umetnik**. Preko Ljubljane ga vodi pot v Zagreb in Beograd na akademijo. Kako se trudi, kako si prizadeva, da dopolni, kar je bilo zamujenega.

Naj navedem samo nekaj mest iz pisem, ki jih pošilja svoji ženi. Poročil se je 1945. v Starem trgu z Jožefo r. Gabrovec, učiteljico v Cerknici. *September 1945.*

Sedaj prihajajo moje barve in novo življenje gre v moje srce. Večer je. Čujem šepet potoka, ki mi prinaša v dušo spokojnost. Ves dan begam po poljih in rišem, rišem.

1945.

Veselim se dela. Pijan sem lepote. Spet sem mlad fant in slikal bom za moj narod.

1945.

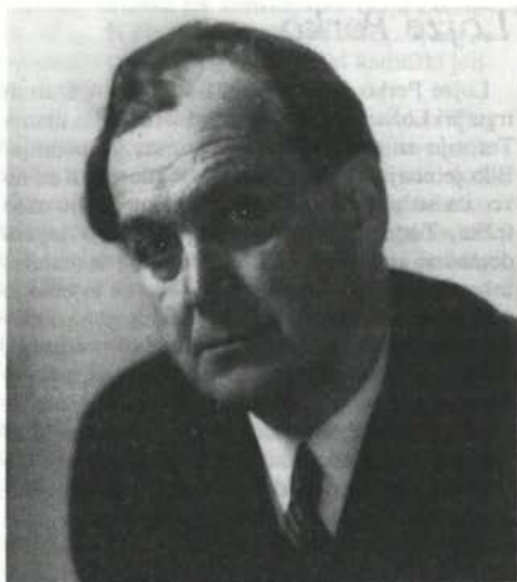
Sonce je toplo na moji notranjski zemlji. Čudovito je in gane me do solz. Srečen sem, da lahko slikam in Bog daj, da bom svojemu narodu v ponos!

slovenske hranilnice in posojilnice v Clevelandu, »St. Clair Savings & Loan Co.« Nadalje je bil še predsednik in nadzornik slovenske jezikovne šole v Slovenskem narodnem domu (SND).

Med prvo svetovno vojno je sodeloval pri ustanovitvi Slovenske narodne zveze, ki je bila pozneje priključena Jugoslovanskemu narodnemu veču v Washingtonu. Tedaj je sodeloval z Mihajlom Pupinom in zagovarjal predlog, da si jugoslovanski narodi sami izberejo obliko vladavine. Med drugo svetovno vojno je bil v letih 1942 do 1944 član izvršnega odbora Slovensko-ameriškega narodnega sveta (SANS). Zadnja leta se je verjetno zaradi izredne slabovidnosti umaknil iz javnega življenja, sledil pa je do zadnjega vsem pomembnim dogajanjem.

Delo dr. Franka J. Kerna je tako vsestransko in razgibano, da ga je težko v celoti prikazati, kaj šele ovrednotiti. Morda bi bilo to, kar je sam zapisal o sebi v Spominih ob tridesetletnici prihoda v Ameriko, njegova najbolj zvesta podoba: »Moje delo je bilo iz mladega obrnjeno v slovensko in jugoslovansko smer. V javnem življenju mi je bila blaginja slovenskega naroda tu in v stari domovini glavni smoter, potem šele osebna korist. V prepričanju, da bo dobro za narod, sem večkrat napravil napake, ki so končno, po mojem sedanjem prepričanju, včasih škodovala. Lahko pa rečem, da je pri tem grešil moj razum, ne moje – srce ...«

Jože Bajec



Beograd, 27. 11. 1945 (dnevnik).

Prazna, mrka soba, kjer je bil pred 2 mesecema izpit. S Hermanom in Marijo Vogelnikovo zmrzujemo pri risanju glave. Na ulici brnijo motorji. Dež udarja v visoka okna. Neprestano kričijo »seljaci«. V sobi je hladno, čeprav je v peči premog rdeč kot železo. Že šesti dan se mučim, trgam risbe eno za drugo. V vsaki potezi je toliko trpljenja, toliko krvi! Mar me moti bližina druge risbe? Ves sem zrušen, ves napet, tako strašno živčno izčrpan, da ne vzdržim nikjer. Še mnogo, mnogo je treba! S svinčnikom imam še borbo. Hudičevo me zdeluje! Kaj barve, kaj kreda! Vse je izgračkanje proti svinčniku.

Jutri začnem znova. Zopet znova v boj! Vse me moti. Moti me žvrgolenje ptičev v kletkah, preskakovanje s police na polico, moti me zavest, da je kdo v bližini. Kam bi šel, da bi našel mir?

Beograd, 7. marca 1946.

Komisija je ugotovila, da sem zrel za 3. letnik. Na izpitu sem bil prvi izmed 180 dijakov. Napravil sem ga z odliko.

Beograd, 20. maja 1947.

Na akademiji je neznosno. Pisati moraš statiko, hoditi na konference, na eksercir – blazno! Kaj hočejo od nas, ne vem. Najbrž, da bi postali idioti, da nam otope možgani, da postanemo številke! Težko mi je, da ne morem pomagati doma.

Beograd, 8. 3. 1948.

Imeli smo konkurz – skice za fresko 22 m.

Moja je bila prva. Glavno, da sem jim pokazal, da nekaj znam. Sit sem šole. Boljše bi napredoval, da imam mir in čas za delo. Tu pa te terajo kot norca od osmih do enih in od štirih do sedmih, pa še konference in politični tečaji, ki se jih moraš udeleževati, sicer ti ne priznajo semestra. Nisem se še odpočil, odkar sem tu.

Beograd, 3. maja 1949.

Na akademiji mi priznavajo, da je moja kompozicija celota, dobro skomponirana, doživeta in dovolj dramatična. Le nekaj detajlov bi moral še boljše obdelati. Brez nadaljnega bo sprejeta na razstavo.

Beograd, 17. maja 1941.

Danes so mi priznali sedmi semester za osmi in letos bom absolvent. Jeseni diplomiram. Moja najlepša diploma pa bodo moja dela! (Daj mi, kaj speci za pod zob. Često sem sedaj lačen.)

Januar 1952.

Danes sem skiciral v Dolenji vasi. Nebo, polje – vse je ena sama pesem. Na delo, na delo! Moj narod bo terjal: »Kaj si delal, ko sem trpel«? Kako lahka bo zavest. Delal sem zate, da pokažem tvojo veličino in bolečino, vse kaplje krvi, ki si jih škropil na zemljo. Moj Bog, saj si me poklical, daj žarek milosti v moje dlani!

Dolenja vas, april 1955.

Boš videla, ko prideš, in bi te prosil za odkrito besedo. Idejno je možna stvar.

Partizan je spojen z zemljo, rjavo črna postava s svetlo zelenimi refleksi. Bom videl! Kako bo delovalo na Te. Ti morem narediti poklon, da si ti moj še najbolj merodajen kritik, čeprav nimaš za to strokovne izobrazbe – imaš pa **čut** in **srce** in to je **zame veliko!**

Italija, leta 1956.

Videl sem vso Toskano, precej okolice Rima, a ne dam ene njive na Slovenskem za cel Rim z vsemi umetninami vred.

Kdo je ta žena! V Cerknici, kjer je bila od 1935–1943., sem zvedel, da so jo vsi imeli radi – otroci in starši. Tam pri »Zgončevih« se srečujejo: pisatelj Janez Jalen, župnik iz Grahovega, učitelji, tam sem tudi našel portret malega Andreja Zgončevega – 4–5 let star fantek, lep kot šmarnice, danes je mož in ima že dva skoro odrasla fanta. Gospa se je spominja. Tu sta se srečala!

Nato pa odide na Primorsko v Nabrežino, tam se najdeti z Marijo Ažman – in obe sta ustanoviteljici prve slovenske šole: pod Prosekom–Sesljajnom–Bižovljami. Metlikovec Berto jima daje zavetje in konček doma.

V zakonu se jima rode otroci:

Veronika, učiteljica izraznega plesa, **Tomaž**, akademski slikar, **Valentin**, kameraman pri filmu »VIBA«, in **Andrej**, psiholog. To je bogastvo, sladkost in skrb.

Naj navedem nekaj vrstic iz govora akad. kiparja Marjana Keršiča-Belača ob grobu pokojnega Perka. Lepše ni povedal nihče: »Na platnice knjige svojega življenja in ustvarjanja je **človeka** in **naravo** zapisal z velikimi črkami. In kadar je iskal človeka za svoj motiv, je najraje izbral tiste, ki se upognjenih hrbtov sklanjajo k svoji zemlji, koščeni, zgarani in trdih potez, z vilami, srpi, grabljami in drvarskimi cepini v žuljevih rokah. Zapustil nam je brez števila slik kmetov, žanjic, drvarjev in vozarjev v vpregami tršatih konj in volov, slike neponovljivih likov živečih pod Javornikom in Slivnico, od Starega trga, Blok pa tja do Planine – vse okrog Cerkniškega jezera.

Ob njegovi sedemdesetletnici smo vsi pričakovali, da ga bo za njegovo petdesetletno slikarstvo, za njegovo več kot bogato celoživljenjsko delo, končno le počastila ena od nacionalnih galerij z večjo retrospektivno razstavo. Tudi ob tem njegovem jubileju smo na tako razstavo čakali **zaman**. Nesebično in s prizadevanjem pa so ga osrečevali galeristi iz manjših slovenskih mest vse od Velenja, Slovenj Gradca, Kamnika, Škofje Loke, Kostanjevice, Novega mesta, Postojne, Cerkniškega »Bresta«, »Kovinoplastike« iz Loža in še kje ...

Ložetove slike visijo po vsem svetu, saj se naši na tujem živeči ljudje kar tepejo zanje, krasijo

stanovanja nešteti aristokratov slovenske duhovne kulture in v marsikateri kmečki izbi jih čuvajo kot najdragocenejšo zapuščino, pričevanja o tem, kakšna je bila še pred koncem tega stoletja slovenska pokrajina. Vse življenje je slikal predvsem s srcem, nikoli zgolj z razumom in ob vsakem motivu je čustvoval, kot bi s svojo krvjo mešal barve za vse tiste jesenske motive okrog čistih voda Cerkniškega jezera.

Velik je tisti, ki na meji smrti prerase sam sebe. Lojze Perko je prav gotovo odživel življenje, ki je imelo svoj veliki smisel. Njegove slike bodo kot veje, ki se upognejo k zemlji, da se spojijo z njo, da iz njih poženejo korenine in k luči sonca poženejo nov vrh ...»

Tako dozoreva. Kako težka je ta pot, pa tudi lepa. Za vse mlade slikarje, kiparje, umetnike – **vzor**. Zakaj samo iz tega zagrizenega dela iskanja, hrepenenja iz nemira je mogel vstati pred nami ta notranjski liriki, ki zna slikati, da se človeku srce smeji in tudi zajoka lahko, pa ga ni treba biti sram solza.

4. 6. 1980 – nesreča z avtomobilom. Odpeljejo ga v klinični center. Upanje raste in usiha, 16 dni se bori, nato omahne. 19. 6. 1980 umre, 21. 6. 1980 do pogreba leži v hišici poleg cerkve Dolenja vas 72. Nato ga odpeljejo v Stari trg pri Ložu. Tri kilometre dolga kolona voz ga spremlja.

Za obletnico njegove smrti in pogreba je v dolenjevaški podružnici maša zadušnica in venec prijateljev in domačinov napolni cerkev. Neizbrisen spomin!

P.R.T.

Maksim Gaspari

se je rodil 26. I. 1883 v Selščku v majhni vasi nad Cerknico. Na tej dobro ohranjeni hiši, z velikim portalom, je danes pritrjena lepa, čista in preprosta bronasta plošča z napisom, da je to rojstna hiša slikarja Maksima Gasparija.

Oče, Jakob Gaspari je bil po rodu Furlan iz furlanskega naselja Paulare. Mati, Ivana Švigelj, domačinka iz zelo razvejane in ugledne družine.

Njegovo življenjsko pot je skrbno in prizadevno, ter z velikim umevanjem podal slovenski javnosti dr. Stane Mikuž v odlično opremljeni monografiji: Maksim Gaspari (Mladinska knjiga 1978).

Osnovno šolo je dovršil v Begunjah nad Cerknico. Ko mu je bilo 10 let, mu je umrla mati. Od

leta 1894–1895 obiskuje realko v Ljubljani, toda njegova teta Karolina, je na vsak način želela, naj se Maksimiljan izuči trgovine. Uspela je in tako je od leta 1896–1899 trgovski pomočnik v Murnikovi trgovini v Kamniku. Toda talent se ne da kar tako zavreči in mladi Maksim je kot trgovski vajenec in pomočnik, poleg svojega dela, veliko risal za svoje veselje. Kot izvesek za izložbeno okno je narisal v barvah tudi »Slanika«, ki so jih, tako v Ljubljani kakor tudi drugje, posušene in prekajene prodajali v trgovinah, kot iskano postno jed, dodatno k fižolu.

Ta slika je vzbudila pozornost znanega kamniškega veterinarja in ljubitelja umetnin in starin. Kot veterinar za Kamnik in vso okolico je bil Niko Sadnikar ugleden in veljaven mož. Tako se je zavzel za mladega fanta in ga napolnil nazaj v



Ljubljano, da dokonča kot izredni učenec »Umetno-obrtno strokovno šolo«. Poučuje ga prof. Josip Vesel. Tu je tudi naš veliki arhitekt, + Jože Plečnik, pred njim iskal pa ne našel napotke za svojo težko in veliko nalogo. Skoraj bi rekel, da sta imela nekje slične težave in skrbi – in vsak zase posebnega mentorja. Gaspari – Nika Sadnikarja, Plečnik pa svojega starejšega brata Andreja, duhovnika. 3. 10. 1903 prispe Gaspari na Dunaj. Rad bi se vpisal na Akademijo umetnosti – pa ni uspel. Zato se odloči, da obiskuje zasebno šolo profesorja Strebla, ki jo omenja dr. Mikuž, biografski leksikon pa navaja državni grafični zavod prof. Hörwartherja. Tu se podatki ne ujemajo ali pa le dopolnjujejo.

Vsekakor je 13. 10. 1903. Maksim Gaspari sprejet na dunajsko akademijo in glavni profesor mu je Rudolf Bacher.

Vseskozi je izredno delaven. Že leto kasneje naslika karikature tedanjega odbora »VESNE«. Istega leta že sodeluje pri ureditvi I. jugoslovanske razstave v Beogradu in tu mu uspe, da prodaja nekaj svojih slik.

Ker pa le ni bilo štipendije in mu je šlo na Dunaju res težko, dolgovi pa ni hotel delati, se je 1906 vrnil v Kamnik k svojemu mentorju in prijatelju Sadnikarju.

Eden Sadnikarjevih prijateljev v Kamniku je bil tudi P. Vincenc Kunstelj, frančiškan in profesor klasičnih jezikov – latinščine in grščine. Prav on mi je pripovedoval, kako zelo je Sadnikar cenil Gasparija. Dobro se spominjam, da je za P. Vincenca napravil lepo sliko Sv. Vincencija Ravelskega, ki ni bila nikoli objavljena.

Od 1908. se Gaspari naseli pri Niku Sadnikarju v Kamniku in ima tu svoj atelje.

1911 pa se je poročil s Frančiško roj. Wurzer, doma iz Bistrice v Rožni dolini na Koroškem. Od

leta 1912 je Gaspari kot profesor asistent na I. drž. gimnaziji v Ljubljani, pri Tivoliju. Profesor Franc Suher je bil njegov starejši kolega in spominjam se, da sta se res lepo razumela. Leta 1914, tik pred prvo svetovno vojno, smo risali dijaki, štirinajstletniki v tedanji Nunski ulici in sicer: »Zid uršulinskega vrta z veduto cerkve sv. Trojice«. Ni bilo prav lahko, vendar pa nas je znal Gaspari navdušiti, da smo se prav z veseljem lotili te naloge. Vsak je imel svoj stolček (zložljiv) in tam smo sedeli in risali, običajno po dve uri skupaj. Ob koncu leta smo imeli potem razstavo v našem razredu, IV. a. Pti poduku v šoli je bil izredno pozoren in se je vsakemu posebej posvetil.

Po končani svetovni vojni, ki je bila za nas vse usodna, je Gaspari odšel na Koroško, bil je izvrsten ilustrator v boju za našo Koroško. Vrsta razglednic, letakov in lepakov je še ohranjena.

Leta 1922. je prof. risanja na šoli »Probuda« in nato na strokovni šoli grafične obrti v Ljubljani. Od leta 1928–1948 je imenovan za restavradorja etnografskega muzeja v Ljubljani.

Prav je, da se omeni Gasparijevo samozavest ponosnega in zavednega Slovenca. Sina Otona, arhitekta, so leta 1943 odpeljali v Dachau, hčerka, Štefanija Vida, je bila zaprta v Ljubljani, hčerka Breda pa se je umaknila v partizane leta 1944 in se vrnila 1945. Med vojno, 1941. mu je umrla tudi žena Frančiška.

Leta 1942 se je Maksim Gaspari poročil z Olgo Jurca, doma iz Kranjske gore. Bila mu je resnično vdana in ljubeče skrbela za dom in njega samega prav do konca.

1977 leta ob 90-letnici rojstva in 70-letnici umetniškega dela in še za posebne zasluge za razvoj in populariziranje, je prejel red dela z rdečo zastavo. 20 let prej pa za prosveto in kulturo »Prešernovo nagrado«.

To je zunanji okvir in potek njegove rasti. Ne smemo pa pozabiti njegovega osebnega dela, že od prvih početkov in skozi vse življenje. Obogatil je našo **grafično** umetnost v Ljubljanskem zvonu, Dom in svetu. Prav tako mu ni bilo odveč risati vinjete in ornamente za »Zvonček«, za »Vrtec«, za »Novi rod«, »Vesno« in »Ženski svet«. Kako prijetno je skupno s svojim mlajšim bratom, ki je bil učitelj na Koroškem in znan pesnik, l. 1924 izdal »Pratiko za deco«. Slikal je pokrajine, množico slik narodnih običajev, portretov in vse to v pristnem ljudskem duhu in tudi njegove »Mado-ne« v narodni noši izžarevajo plemenito lepoto. Njegova dela se nahajajo v Narodni galeriji v

Ljubljani in prav tako v Clevelandu in Monakovem, v Zürichu in Sloveniji.

Ko sem po smrti 15. 11. 1980 – pogreb 19. 11. 1980 – tega uglednega umetnika naše slovenske zemlje dobil nekaj telefonskih očitkov in nestrpnega povpraševanja, kako to, da je bil brez vsakega obreda pokopan, nisem vedel odgovora, pač pa smem povedati: ko je bil pred nekaj leti težko bolan, sem prišel k njemu in je z vso iskrenostjo opravil vse zakramente in v osebnem razgovoru izjavil tudi, kako so slovenske molitve lepe in polne globine.

Bilo bi neodpušljivo, če ne bi posebej omenil bogastva njegovih ilustracij.

Ko je leta 1928. Gaspari postal restavrator v Etnografskem muzeju v Ljubljani, je začel z vso vnemo risati stare hiše, zidanice, narodne noše, običaje in ljudi.

Prav iz tega so potem nastale njegove **slovite razglednice**, ki so šle v stotisočih izvodih po celi Sloveniji in vsepovsod, kjer so živeli in še živijo Slovenci. Pa naj so to božične ali velikonočne ali druge prilike, ali naj bo to kmečka ohcet z vsemi variantami, ki jih poznamo, povsod so bile priljubljene in nepozabne. Če vprašamo zakaj, je odgovor samo preprosto občutje slovenskega človeka, ki ima svoje osebno lice, in tako svoje, kakor je to znal samo Gaspari naslikati. Vem tudi, da se nekateri poznavalci etnografskih vrednot nad marsičem spotikajo, češ, da ni pristno ljudsko. Toda kakor se ni obnesel puritanizem, se prav tako ne obnese purizem. V narodnih stvarih in v obrobni malenkostih se prelivajo navade in oblike kot drobne sence in luči, ki se pojavijo in spet izginejo. Vem tudi, kako so posamezne družine in študentje in otroci zbirali Gasparijeve slike z ne majhno zavzetostjo. Lepo je to kratko povedal Miran Sattler v Obzorniku leta 1974.: »Dobrodejni duh domačnosti«. Ko sem ga zadnja leta tu in tam še srečal na ljubljanskih ulicah, če je bila pozna jesen, je nosil polhovko. Tako je tudi na ovitku monografije prav ta njegova podoba, v ustih pipica, na glavi polhovka in njegov blagi, dobrohotni nasme. Te vrstice naj bodo zahvala velikemu sinu slovenskega naroda in pristnemu, dobremu človeku.

P. R. T.

Dr. Jakobu Aleksiču v spomin

Vedeli smo, da ga razjeda neozdravljiva bolezen in da so se mu zadnji dnevi življenja stekali v trpljenju, s katerim je bilo združeno počasno umiranje, a je novica o njegovi smrti zbolela vse, ki smo se kdaj v življenju srečavali z njim ali bili z njim celo povezani pri skupnem delu. Poznali smo ga kot markantno osebnost, ne po njegovem zunanem videzu, marveč po njegovi široki in temeljiti izobrazbi ter razgledanosti. Bil je človek, ki je s svojim znanstvenim delom, zlasti s svojim deležem pri prevajanju svetega pisma stare zaveze in predvsem kot predavatelj sv. pisma na teološki fakulteti v Ljubljani globoko zaoral v brazdo religioznega in kulturnega življenja v slovenski Cerkvi.

Jakob Aleksič je bil rojen 20. maja 1897 v Obrežu v župniji Središče ob Dravi. Po končani osnovni šoli v domačem kraju je v Mariboru osem let hodil v klasično gimnazijo in na njej opravil maturo, zatem pa prav tako v Mariboru študiral na visoki bogoslovni šoli do posvečenja v duhovnika leta 1924 in dve leti na teološki fakulteti v Ljubljani, kjer je doktoriral iz bibličnih ved. Aleksič je že v mariborskem bogoslovju imel za učitelja hebrejščine odličnega biblicista in poznavalca stare zaveze Antona Jeharta. Prvo duhovniško službo je opravljal kot kaplan v Gornjem gradu (1926–27) od koder je hodil peš v Kamnik, od tam pa z vlakom v Ljubljano na izpite. Že jeseni leta 1927 je bil poklican za predavatelja na visoko bogoslovno šolo v Maribor; nekaj časa je bil tudi semeniški prefekt. Iz Maribora je večkrat potoval na biblične študijske tečaje v Nemčijo, Francijo in Italijo. V svoji stroki se je izpopolnjeval v Rimu na Vzhodnem inštitutu (1930–31), potem pa eno leto (1936–37) študiral na znameniti jeruzalemski biblični in arheološki šoli, kjer ga je navdušil predvsem slavni profesor arheolog R. de Vaux. Kot biblični zgodovinar in teolog je znal vrednotiti biblično arheologijo, ki mu je omogočila globlje spoznavanje svetopisemskega sporočila. Na arheološki biblični šoli v Jeruzalemu je bil običaj, da so profesorji in učenci skupaj obiskali kraje, o katerih so slišali v predavanjih. Tako so slušatelji združevali čas, prostor in teorijo. Ta prostor je segal iz Palestine v Egipt, na Sinaj in v Libanon. Tako je imel Aleksič priložnost za poglobljen študij starodavnega bibličnega sporočila. Zanimal se je za zgodovino Babilon-

cev, Egipčanov, Kanaancev in Grkov, kar mu je odpiralo širša obzorja pri raziskovanju vprašanj v zvezi z zgodovinskimi poročili svetopisemskih knjig. Seveda je študij svetopisemske zgodovine, arheologije in drugih pomožnih strok, terjal znanja tujih jezikov. Poleg materinščine in hrvaščine, latinščine in grščine je obvladal nemščino, angleščino, italijanščino in francoščino, zraven pa še semitska jezika: hebrejščino in aramejščino. Pripovedoval je, kako je hodil k Judom na njihova posestva (kibuce), se pogovarjal z njimi in se tako izpopolnjeval v znanju hebrejskega jezika.

Prisla je nemška okupacija, ki je zatrla visoko bogoslovno šolo, uničila njeno knjižnico, profesorje z drugo duhovščino mariborske škofije pa zaprla in izgnala. Tudi profesorja Aleksiča je zadela enaka usoda. Nekaj mesecev je preživel v nemškem zaporu, potem pa je bil izgnan na Hrvaško, kjer je bil dolgo v Deseniču. Ker po vojni v Mariboru niso več odprli visoke bogoslovne šole, so maloštevilni mariborski bogoslovci študirali na teološki fakulteti v Ljubljani. Po vrnitvi iz pregnanstva je bil Aleksič najprej dve leti župnik v Zgornji Kungoti, potem pa se je preselil v Ljubljano, kjer je bil leta 1947 z odlokom ministrstva za prosveto LRS postavljen za predavatelja sv. pisma stare zaveze na teološki fakulteti; hkrati je bil imenovan za predstojnika mariborskih bogoslovcev, ki so bili začasno nameščeni v bivši jezuitski hiši sv. Jožefa v Ljubljani. Na teološki fakulteti je bil najprej honorarni predavatelj (1947–52), nato do leta 1967 izredni, potem pa do upokojitve leta 1971 redni profesor za študij stare zaveze. Čeprav v pokoju, je še do junija 1980 predaval nekatere predmete, s posebnim veseljem in zanimanjem pa biblično arheologijo. Vsa povojna leta je spremljal potek arheoloških izkopavanj ne le v Palestini, marveč tudi v Egiptu, v Siriji, Libanonu in ob sotočju Tigrisa in Evfrata v sedanjem Iraku. Aleksič je pri nas prvi obširno poročal o najdbi kumranskih rokopisov.

Za študente je napisal odlična, strokovno pregledna skripta, razprave s področja bibličistike je objavljaval v teoloških zbornikih in v Bogoslovnem vestniku. V Družini je v letih 1963 do 1973 priobčeval poljudne članke s svetopisemsko tematiko. Pomembno delo je opravil pri mohorski izdaji celotnega sv. pisma (1958–61). To so bila leta trdega dela in na ta leta skupnega dela me vežejo na pokojnega profesorja Aleksiča še posebno lepi spomini. Za to izdajo je prispeval prevod vseh malih prerokov, sam napisal in delo-

ma izpopolnil več uvodov in sodeloval v redakcijski komisiji celotne izdaje. Na novo je pregledal prevod besedila starozaveznih knjig za ekumensko izdajo sv. pisma leta 1974. Pri tem delu so mu oči tako opešale, da je moral iti na operacijo in korekturnega dela ni mogel več opraviti. Priredil je tako imenovano »Malo sveto pismo«, ki je izšlo v Ljubljani leta 1967 in v Predgovoru zapisal: »Beseda o božjem kraljestvu nas nagiba k razmišljanju o smislu vsega dogajanja, o začetku in koncu.« To razmišljanje je bila vsebina Aleksičevega dela in življenja. Izčrpan po dveh operacijah in po hudem trpljenju zadnjih dni, je 2. oktobra 1980 mirno zaspal v Gospodu, ki mu je zvesto in vdano služil vse življenje. Pokopali so ga 6. oktobra na Žalah, kjer je pogrebne slovesnosti ob odsotnosti velikega kanclerja fakultete nadškofa Šuštarja vodil škof Lenič ob navzočnosti mariborskega škofa-kapitularnega vikarja Grmiča in več kot sto duhovnikov iz vseh treh slovenskih škofij. Pogreba so se udeležili tudi številni pokojnikov prijatelji in znanci. Od pokojnega so se poslovili škof Lenič v cerkvi sv. Križa, v imenu bolnega dekana ljubljanske teološke fakultete prodekan fakultete p. Metod Benedik, dekan zagrebške teološke fakultete Celestin Tomić pa ob pogrebu na pokopališču.

J. Dolenc

Alojz Gradnik:

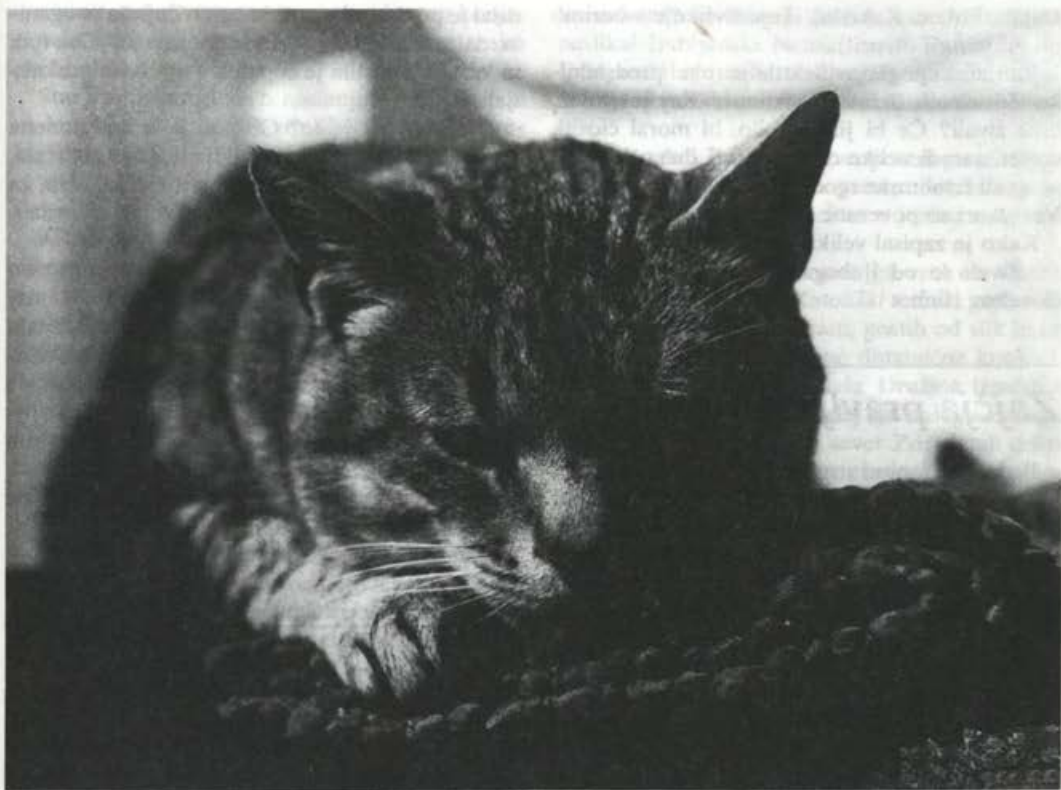
BOŽJE OBLIČJE

*Če v strunah sem še nerojeni zvok,
če iskra mrtva sem še v suhem lesu,
o, zbudi me v plapolajočem kresu,
potegni preko strun, o Bog, svoj lok.*

*Naj žar se širi, vžiga naj požar
in naj ogreva bednih src puščave,
zvok valovi v višine in daljave
in radosti naj bo in tugi dar.*

*Če v joku src teh zvokov bo odmev
in če se v ognju bedna bodo grela,
saj pesem, ogenj ta, ne bom več jaz.*

*Le tvoja zlata harfa bo zvenela,
o Bog moj, in žareči ta odsev
bo samo tvoj usmiljeni obraz.*



Milosrčnost do živali

Zdi se, da človek, čeprav ljubitelj narave, humanist, kristjan itd. pogosto ne more, včasih pa tudi noče vedeti in razumeti, da imajo živali – prav tako kot on – pravico do življenja; da čutijo bolečino in grozo pred smrtjo; da so tudi v njih dobre lastnosti (nikoli se niso naučile lagati – Marcial), nagnjenja in nagone, ki bi jih lahko imeli za zgled, pa tudi prečudne skrivnosti (Perziji pravijo: V dveh dneh lahko vse zveš o človeku, a potrebuješ jih več, če hočeš spoznati žival);

da Bog Oče skrbi tudi zanje (»Poglejte ptice pod nebom...«), saj je tudi v njih njegov dih;

da so bile preblagemu svetemu Frančišku bratje in sestre;

da jih otroci čutijo kot sebi enake;

da so najmodrejši, najplemenitejši ljudje obudovali in ljubili njihovo milino in vdanost itd.

»Žival je sosed duši in varuh srca! Da, to je žival v stvarstvu, to je njeno poslanstvo...« je zapisal pisatelj Stanko Majcen.

Vse to kliče po spoštovanju in ljubezni do njih. A namesto tega smo tolikokrat priče (krivci?) podivjanemu ravnanju z njimi, strašnemu izkoriščanju, trpinčenju, pobijanju, noremu uničevanju. Malo ali nič nas ne moti, če kdo pretepa konja, ki ne more speljati, če kdo zažiga živo mačko, če govedo v transportnih vagonih umira od vročine, žeje in lakote... da ne govorimo o še hujših zločinih nad nedolžno živaljo.

Že leta 1846 dr. Janez Bleiweis v knjižici »Milosrčnost do živali« opominja Slovence, da kdor je trd do živali, je trd do človeka, in da je Bog dal človeku živali zato, da mu pomagajo pri delu in mu dajejo živež in druge dobrrote. »Za tak lep dar,« pravi Bleiweis, »bi moral človek Stvarniku hvaležen biti, a nikakor ne bi smel terpinčiti in mučiti jih.«

»Prekletstvo je nad človekom. Kadarkoli poseže samovoljno v življenje, ki ni njegovo, mu je hudodelska roka do komolcev krvava. Pokriža se in s Kajnovim znamenjem na čelu moli Boga...« pove Ivan Cankar, ki se je v svojih spisih mnogokrat dotaknil človekovega nasilja nad »tujim življenjem« (črtice Istrski osel, Sova, Muhe, Psi,

Lisjak, Firbec, Kakaduj, Tuje življenje – berimo jih mi in naši otroci!).

Indijanski poglavar Seattle je rekel predsedniku Združenih držav Franklinu: »Kaj je človek brez živali? Če bi jih ne bilo, bi moral človek umreti zaradi velike osamljenosti duha. Karkoli se zgodi živalim, se zgodi prav kmalu tudi ljudem. Vse stvari so povezane med seboj.«

Kako je zapisal veliki Victor Hugo?

»Živali so od ljubega Boga; živalskost pa je človekov izum.«

Mirko Mahnič

Zajčja pravljica

Pod zasneženimi strehami mirno dihamo in spijo babice in dedki, mame in očetje, fantki in deklice. Saj je še noč, zimske noči pa so dolge in tako sladke v posteljah!

Zajčki na Rožniku ne mislijo tako. Že pred sončnim vzhodom pretečejo hrib in dol – gozdove, jase in steze. Ustavljajo se sredi poti in premišljajo, kam bi to jutro na zajtrk, kam na požirek studenčnice...

Na pot je skočila iz grmovja zajklja in se ustavila. Pot je bila polna sledov: velikih stopal in majhnih stopale, kolese in sani.

»Kajpak,« je pomislila zajklja, »včeraj je bila sončna nedelja in Rožnik poln otrok!«

Še enkrat bi poskočila in že bi bila onkraj poti, v hribu, pa se ji je tačka zataknila. Zajklja se je ustrašila: »Pa vendar ni zanka!« A ko je pogledala natančneje, je zagledala v snegu rdečo mrežo. Dvignila jo je. Mreža je bila težka in v njej je bila bela papirnata vrečka. Ovhala jo je: v vrečki je bilo nekaj dišečega, sladkega. Vrečko je za spoznanje razvila in kaj je zagledala v njej? Cel kup piškotov! Rada bi jih preštela in katerega poskusila, ampak preveč se ji je mudilo k zajčkom. Obesila si je mrežo okoli vratu in pomislila, kako jih bo razveselila.

Spet se je pripravila na skok čez pot, pa se je z nosom skoraj zalezla v rumen, posladkan rogljiček. Pri prči je sedla, pohrustala rogljiček, se obliznila in si s sprednjima tačkama obrisala brke. Potem se je razgledala po poti gor, dol – in si mislila: kaj bi lezla v breg, ko je po poti zložnejše, pa še rogljički ti skačejo v usta!

Odsakljala je po poti navzgor, proti Cankarjevemu vrhu. Komaj trikrat je poskočila, pa jo je že spet nekaj zmotilo: v snegu je ležal majhen, prav majhen rdeč copatek. Zajklja ga je ovohala in

dišal je po drobni otroški nogici. Zajklja je ugani-la, da za v želodec ta reč ne bo, zavreči je pa tudi ni kazalo. Spustila je copatek v mrežo in odsakljala naprej.

Ojej, kaj pa je to? Ob poti je ležala rumena dudo na rdečem traku. Zajklja je dudo obračala, ovohavala in ni vedela, kam s to rečjo. »No, za nekaj bo že,« si je rekla in tudi dudo spravila v mrežo.

Potem je našla še moder palčnik in rumen cofek s kape in tudi to je spustila v mrežo. Komaj jo je že vlekla za seboj in nerodno ji je opletala med sprednjima tačkama. Zato si je rekla: »Zadosti za danes!« Skočila je v breg in odsakakala proti domačemu grmu.

Vi pa, dragi otroci, zdaj veste, kje lahko dobite izgubljen mrežo, copatek, palčnik, dudo in cof. Pridite in si vzemite! Zajklji in zajčkom pa ne zamerite, če so piškote in rogljiček pojedli.

C. Zagorski

Iz dnevnika po Baragovi deželi

Petek 25. julija 1975

V svoje prvo jutro v Združenih ameriških državah se prebujam v nekakšnem srednjeveškem umbriskem razpoloženju. Prebujam se v sobici frančiškanskega samostana v Petoskeyu. Pod streho me je torej sprejel Evropejec Frančišek. Kako bi se dal tukaj transponirati njegov *Cantico delle creature* – Pesem stvari?

Hvaljen bodi, moj Gospod, zavoljo brata veta, ki zdaj silovit premetava veliko krošnjo pod oknom, verjetno javorovo.

Hvaljen bodi, moj Gospod, zavoljo sestre sobe, ki ji lučka nad posteljo ne gori, oni nad umivalnikom pa moraš odviti stekleni klobuk in žarnico, če jo hoče ugasniti.

Hvaljen bodi, moj Gospod, zavoljo starega pohištva, kar ga je, za škatle z *Religious Calendars*, Verski koledarji, v zevajoči omari in za *The FBI Story*, Zgodovina FBI, na policiči nad mizo.

Hvaljen bodi, moj Gospod, po tehnični popolnosti včerajšnjega dne, od gigantskih avtocest do puritansko čistega hrastovja v REST AREA pri Graylingu,

Hvaljen bodi za nekaj ljubke nemarnosti, nekaj italijanske razpuščenosti, nekaj Evrope.

»Vidiš, tukaj pa se poje pesem bratov konj,« pravi Gorazd, ko zjutraj stopiva v samostansko prebivalnico.

Star frančiškan gleda iz naslanjača v televizijski zaslon, kjer se v valovih vijoličastih vampov prekopčujejo konji.

»Kaj je to?« se pozanimam za tisto frančiščansko ekstazo od osmih zjutraj.

»Rodeo,« pojasni Gorazd. »Prireditev z jahanjem na neukročenih konjih.«

»In ob tej uri diši patru tista duševna hrana?«

»V Amerikancu je nekaj božjega otroka,« reče Gorazd.

Stopiva pozdravit Gosta v samostansko cerkev, novogotsko, svežo od čistoče, brezosebno.

»Grega še enkrat k indijanski cerkvi?« predlaga Gorazd, ko sva spet v avtu.

»Pojdiva, v tej svetlobi in v tem vetru,« pritrdim.

Še enkrat sva pred Baragovo cerkvico: Michigansko jezero se premetava v divji zeleni barvi, pod bliskajočo se belo geometrijo galebov.

Zbogom, Baragov večnostni pristanček, v tej samoti javorov in voda!

Na nasprotni strani zaliva se beli naselbina, ki je še v naše stoletje veljala za duhovno in kulturno središče Otavanov, poleg Očipvejcev glavnega plemena michiganskih Indijancev. V nekaj minutah se zavrtiva okrog zajede v zalivu in izstopiva v še svetlejšo sonce in v še srhljivejšo zelenje.

Harbor Springs.

»Veš, da onim našim misijonarjem ni moglo biti pretežko pozabiti Slovenijo ob tem jezerskem razkošju?« pravim Gorazdu.

»Pa prav tu se je Lovrenc Lavtižar zjokal!«

»Oni iz Kranjske gore, ki je revež zmrznil v Minnesoti?«

»Oni! V tistile cerkvi. Ko je v glavnem oltarju zagledal podobo Dvanajstletnega Jezusa v tempelji. Slike se je namreč spominjal iz kapele ljubljanskega liceja, kamor je kot študent zahajal. Nekega dne jo je zagledal tu, z vsem oceanom za sabo, in se zjokal: mati Slovenija mu je pošiljala za spremstvo božjega Dečka!«

Skozi prazno cerkev prideva do Njega: razpet med barokom in klasicizmom drži svojo prvo lekcijo o božjem kraljestvu. Dečka Jezusa je dal za zavetnika cerkvi Franc Pirc, oni zlahtni gorenjski krpanovski sadjar, ki je cerkev tudi zgradil, kajpak leseno, razlaga Gorazd. In vse, kar je ostalo od Pirčeve cerkve, je tale slika.

»Vidiš, slovenska umetnostna zgodovina ima svoj problem sredi Velikih jezer: kdo je to podo-

bo ustvaril? Po mnenju dr. Emilijana Cevca jo je naslikal ljubljanski Nemec, profesor risanja na ljubljanski normalki Andrej Herrlein, iz Würzburga doma, ki je bil nekako Vodnikov sodobnik.«

»Če to trdi Emilijan Cevc, potem jo je vsekakor naslikal tisti Nemec,« pravim. »A ta Kristus docira po slovensko! Recimo v jeziku razglasov maršala Marmonta!«

Razgrnem časopis, ki sem ga vzel ob vходу, *The Catholic Weekly, Katoliški tednik*, gaylorške škofije. Deset velikih strani, gostih od slik in od oglasov, daje vtis prikupne dinamične konkretnosti, ob kateri seveda naša **Družina** izpuhti v nadčasno prosojnost. In glej ga našega Baraga, kako si je osvojil skrajni sever Združenih držav Amerike – na prvi strani preberem naslov trikolonskega članka *Škof Baraga, pionir vere v severnem Michiganu*...

Po petnajstih letih – zadnjič je bilo v Lurdu – sem spet za streznika pri maši. Vse sem pozabil. Z namigi se puščam poučiti, kdaj je na vrsti steklenička z vinom in kdaj ona z vodo.

Gorazd opravi mašo delno v slovenščini in delno v angleščini: jezikovni ekumenizem, ki me ne moti.

Ameriška zastava na eni strani oltarja in papeška na drugi: tudi ta simbolika me pušča ravnodušnega, čeprav me v Evropi ne bi.

Obhajilo pod obema podobama, s pretresljivim občutkom božje dobesednosti: »Kadar boste jedli... kadar boste pili...«

Zakristija – kovinsko bliskanje vseh mogočih gumbov, v dihanju čistoče in reda, v nekakšnem laboratorijskem komfortu – te spominja na notranjščino čezmornika.

Kam pluje ameriški katolicizem – to je eno od žarišč moje radoznalosti na tem potovanju.

Ko spet stopim na sonce in v travo pred cerkvijo, iščem, kje bi zapasel oči po kakšnem Indijancu: doslej namreč nisem videl še nobenega. In vendar jih je Baraga tu, na tej svoji misijonski postojanki, v dveh letih, med 1831 in 1833, krstil 461!

»Jih boš že videl,« pravi Gorazd.

Pa ni sledu o njih niti v bližnji Holy Childhood Indian School – *Indijanska šola svetega detinstva* – šoli in internatu za otavanske otroke, kamor se predstaviva za obisk. Indijančki so namreč na počitnicah. Že izdelana opečnata stavba, ena od dveh šol za indijansko mladino v ZDA, je trenutno prazna. Kljub temu nama ena od sester notredamk, ki vodijo zavod, razkaže vse: skozi nekaj-

šen vonj kakor po zmečkanem mrčesu naju popelje od spalnice do kuhinje in pekarnice. Amerika je v tej zavodski puščobi kar evropsko skromna, stavba utrujeno izdihava svojih petdeset let in oprema je obrabljena, v nekakšni zdrsani rjavkavosti. Razumljivo: šola se v glavnem še vedno vzdržuje z darovi, ob dokajšnji ravnodušnosti ameriške vlade. Sestra, ki naju vodi, je kuharica, in njena nekam tehnična prijaznost se na koncu izteče v vabilo na kosilo.

»Kaj pa tisti vonj tam notri?« vprašam Gorazda, ko sva spet zunaj.

»Vidiš, to pa je skoraj tipični ameriški vonj: razkužilo!«

Kaj, da tudi stalinski klišeji niso bili povsem brez resnice!

Trava, potem nekaj slovesnih listnatih dreves, potem voda, vse v nekakšni alpski prepihanosti.

»Vidiš,« pravi Gorazd, »tu je bil mladi Baraga srečen kot nikdar prej in nikdar pozneje. Ni bil prišel v divjino. Kraj mu je prej premisijonaril Francoz Pierre De Jean. Iz Krivega drevesa – tako so tudi pravili kraju, Arbre Croche – je v dveh letih napravil tako rekoč šumeč evangelijski čebelnjak. Nikjer ni imel takih vzornih spreobrnencev. Si ga predstavljaš tamle, kako stopa iz čolna, gruča Indijancev pa ga veselo obstopa, ko jih on s svojo aristokratsko blagostjo ogovarja v otavščini?«

Iz knjižice *Po Baragovi deželi* berem na glas, medtem ko Gorazd spet orodjari s kamero:

»Misijonar Francis Haetscher, C.S.R. je leta 1832 označil Baraga: „Med svojimi ljubljanimi Otavani dela prave čudeže zveličanja, Zelo je ubog in živi kakor trapist, a je pri vsem tem srečen.“«

»Z dežnikom si je tu delal streho v svoji razdrapani baraki, ko je deževalo,« pripomni Gorazd.

»V času, ko je Prešeren snoval pod Triglavom neki drug čebelnjak, za drugačen med,« navežem svojo kulturno aluzijo.

»Tukaj je tudi začel s tisto nemogočo otavščino. Otavski molitvenik Anamie-Misinaigan je nastal tu. In 1832 ga je dal natisniti spodaj v Detroitu.«

»Povej mi, česa ti pravzaprav ne veš o Baragu,« se zazrem v Gorazda, ki je v kratkih hlačah videti ves fantovski, skoraj mulčevski.

»V Baraga se človek mora zaljubiti,« izzivalno izproži roke.

To je pravzaprav svojega denarja vredno, da se je ta razboriti Dolenjec namesto v kako lepo

dekle zaljubil v Baraga, si pravim. In to ni bila zaljubljenost za eno sezono. Traja že leta. To pot po Baragovini hodi menda desetič. In angažira sodelavce za svoje navdušenje, od slikarjev do glasbenikov. Pa ne na kakšni farovski ravni: z ostrim čutom za kvaliteto. Celo na film se je vrgel.

»Poslušaj: ti bi po vsej sili spravil Baraga na oltar, tudi s škripcem,« pravim. »Veš, da je meni manj do tega? To je nekako tako, kakor če hočeš narediti nekega pisatelja za vsako ceno nobelovca. Kaj doda dejanski kvaliteti nekega pisatelja Nobelova nagrada? In kaj doda dejanski svetosti nekega kristjana kanonizacija? Ali ni tudi to konec koncev neka nečimrnost, čeprav sveta, svete, katoliške Cerkve? Konec koncev kanonizira samo Bog. Mene bolj zanima, ali je Baraga res božji heroj, pa naj Rim mečka s postopkom, kolikor hoče. Zanima me Baraga kot tak, razumeš?«

»Tako je tudi prav in tako se tudi dopolnjujeva,« reče Gorazd mirno, iz tiste možatosti, zaradi katere bi bil lahko tudi oficir.

V kakšni armadi, si ne znam predstavljati. Moram mu dopustiti, da se me spet nastrelja s fotoaparatom. Tokrat ob angleščini plošče, ki sredi trate, slovesno izpisana v bronu, pod grbom državnega muzeja zvezne države Michigan govori o De Jeanu in Baragu.

Tudi kosilo je skomandiral Frančišek, kot kaže.

Obvladuje ga namreč štar ameriški frančiškanski pater, ki stresa svoje dobrotne šale v meni nerazumljivem slangu, zvoneč s svojim očakovskim podbradkom. Od obeh sester pri mizi je ena Slovakinja, druga pa Poljakinja. Rodnega jezika seveda ne znata več ali komaj kaj. Čudno: ta ameriški asimiliranec ne diha tiste gnilobne pokvečenosti, ki je značilna za našega zamejskega asimiliranca – vse je tu glasno, gostoljubno, pri srčno. S Poljakinjo se da celo spregovoriti o literaturi, o Sienkiewiczzu in Mertonu.

Prvi trije Indijanci. Zagledam jih, ko sem spet zunaj. Pravzaprav tri Indijanke: ogromna mati z dobršnima hčerkama. Odzibljejo se po cesti pod javori, temnopolte, z mogočnimi ličnicami, v svoji mongolski čokatosti.

Odkod jih je pred tisočletji zaneslo sem v to brezmejno Ameriko? So res prišli iz Azije čez Beringov preliv in se potem skozi stoletja kot karavana mravelj pregrizli dol skozi preščipjeni grm obeh Amerik, tja do Ognjene zemlje?

Še na prelomu stoletja so imeli tu tiskarno, v

otavščini so izdajali mesečnik in knjige. Potem so v šoli z otavščine presedlali na angleščino in število indijanskih otrok do danes ni nehalo padati, tako da v šolo sprejemajo tudi bele otroke.

Tako izumirajo narodi, si mislim. Dobro dene imeti zamejsko indijanščino deset ur leta daleč.

Namesto da bi izpil pivo do kraja iz škatle, se Gorazd pobrizga z njim.

»Ne pozabi vremena!« pravi, ko me spet vidi odpreti beležnico. »Takšnega sonca še nisem imel tukaj!«

Potem se stoje v senci velikega javora loti brevirja.

Ne bom pozabil zapisati: trenutek je edenski, iz prvega tedna stvarjenja, v srhu krošenj in voda.

Počakava do enih, da odprejo bližnji muzej, *Chief Andrew J. Blackbird Indian Museum*. Tisti Črni ptič – *Blackbird* – po katerem je enonadstropna stavbica imenovana, je bil indijanski veli-

kaš, ki se je udinjal Amerikancem: iz Baragovega simpatizerja je postal njegov nasprotnik.

Na muzej opozarja veliki totem na trati v obliki izrezljanega in poslikanega kola. Vtis je seveda barbarski, tudi če ne pomislim na primer na grški steber.

Za staro vratarko ob vhodu, Indijanko, je *father Baraga*, oče Baraga, povsem domač pojem: z naravnostjo izreče njegovo ime, ki res ostaja dobri genij teh jezer – velikanov.

Obhodom nekaj sob z vitrinami: pas s kljukastim križem – s srhljivo hitlerjansko asociacijo, stope, indijanska pipa – *calumet* – kot simbol miru, vedro iz lubja, priprava za nošenje otroka na hrbtu, izbor perjanic, ženske obleke, krplje. A potem ko sem videl Michigansko jezero v njegovi slavi, me od vsega še najbolj pritegne čoln, tale dva boka iz lubja, opeta na krhko leseno ogrodje. Ta lupina da si je upala v tiste valove in v tisto slavo?

Alojz Rebula

Siriusovo slovo

Resda je minilo že dobro desetletje, odkar sem stal ob grobu Ovanesa Tumanjana – bilo je ob stoletnici njegovega rojstva, vendar je ostal spomin na posmrtno srečanje z njim tako živ, celo zmeraj pričujoč, da se mi zdi prav, če vsaj bežno seznanim s tem velikim duhom tudi bralce kalendarja. Ne zato, ker je njegova slava segla daleč čez meje njegove kavkaške domovine Armenije, niti ne zgolj zato, ker je bil tudi sam ud majhnega naroda (nekaj večjega kot je slovenski, čeprav je pred dvema tisočletjema štel štirideset milijonov ljudi, pa so ga muslimanski sosede krvavo oklestili), pač pa zato, ker se je duhovno povzpел do izrednih višin: bil je tako rodoljub kot svetovljan, pacifist kot bojevnik, jezikoslovec in pesnik, katerega zbrana dela obsegajo tako zapise ljudskih pravljič kot intimno liriko in pesnitve z več tisoč verzi, z zgodovinsko snovjo iz tisočletnih bojev proti muslimanskim navalom z juga ali s snovjo o hrepenenjih, mukah in bojih armenskega naroda ob prelomu stoletja, kar vse je pripovedoval Tumanjan s takim tenkim posluhom za vse človeško in s tako umetniško močjo, da je njegova beseda pričujoča v domala vseh jezikih sveta.

Staro armenščino, ki je postala s stoletji mrtev jezik, je zamenjal Tumanjan z živim narodnim jezikom. Ko je ruska carska oblast hujskala kavkaška ljudstva k medsebojnim pobojem, je hodil



s somišljeniki po vaseh z belo zastavo. Ko je bilo treba reševati sonarodnjake iz suženjstva, je odpotoval v samo sovražnikovo gnezdo, v Carigrad – Konstantinopol...

Po vrnitvi iz Konstantinopola so Tumanjana v Tbilisiju operirali, nakar se mu je zdravje na videzboljšalo. Vendar le za kratek čas. Bolezen

se je povrnila in na priporočilo prijateljev ter po nasvetu zdravnikov se je na zimo 1922. leta odpravil na dolgo pot – k specialistom v Berlin. Vendar ni pripotoval delj kot do Moskve. Zatekel se je v bolnišnico. Hčerka, ki ga je obiskovala, pripoveduje, da se je vse pogosteje v spominih vračal k staršem, v rojstno vas, v lorijske gore, v njene tesni in gozdove.

»Slabega dediča sem se izkazal,« je govoril, »Lori mi je dala ogromno bogastvo, jaz pa sem ga zapravljal, dopustil, da ga je veter raznesel.« »Kako čudovito se razprostira pred menoj vse moje otroštvo! Hotel sem zapeti pesmi svojega otroštva, pa nisem zmogel.« »Zdi se mi, da me zapuščajo zadnje moči. V naši Lori se že razcvetajo tesni – pa njene sape ne bodo zapihale do mene, da bi spet zadihali...«

Tumanjan je 1917. leta napisal v nekrologu za pesnikom Caturjanom tole misel:

»Čudna je psihologija smrti. V zadnjih minutah ljudje pogosto zamahnejo nad vsem svojim življenjem in se z vso dušo oklenejo kakšne malenkosti. Ponavadi je to kak star spomin na otroštvo. Zadnja Caturjanova želja je bila, da bi spet videl murvo, na katero je kot deček rad plezal.« Ta »čudna psihologija« je obšla zdaj tudi Tumanjana.

*Kdo tam z rokami vej
mi maha, naj vrnem se čimprej?
Prelest tesni, gozdov
me kliče, naj vrnem se domov.*

Dne 23. marca 1923 je prišel pesnik Sergej Gorodeckij v bolnišnico, da bi obiskal Tumanjana. Na hodniku ga je prestregel zdravnik in mu rekel:

»Poeta exit.«
Pesnik je odšel.
Star komaj 54 let.

Na parah je ležal najprej v Domu armenske kulture v Moskvi, nato v Domu armenskih umetnikov v Tbilisiju. Dne 15. aprila so ga pokopali v tem mestu na pokopališču Hodževank. Ves Kavkaz in občudovalci njegove muze po širnem svetu so žalovali za pretrganim življenjem poeta.

Pokopališče kot toliko mestnih pokopališč. Vrbe žalujke in zimzeleno drevje in križi in spomeniki po pomembnosti in ceni in okusu. Nisem se utegnil razgledovati, bil sem vklenjen v potek ceremoniala, polaganja vencev in nagovorov.

Stali smo okoli črne marmorne plošče, dvignje-

ne za palec visoko nad beli pesek, z zlatimi armenskimi pismenkami: Ovanes Tumanjan.

Pod ploščo so počivale izmučene pesnikovske kosti, jaz pa sem se pogovarjal s še živim in misel se mi je razpredala vse do domovine, od katere so me ločili tisoči kilometrov, komaj dostopne gore, mreže rek, kopice narodov, milijoni ljudi, tisočletna zgodovina.

Tumanjan: »Umetnost naj bo čista in preprosta kot oko, obenem pa notranje komplicirana kot oko... V umetnosti kot v življenju je najpomembnejša preprostost; vsa modrost je – v preprostosti.

... Umetnost ne kaže času in človeku le ogledala, marveč življenje tudi razveseljuje, ga ogreva in mu daje vzvišen in čist smisel.«

Kot iz neznanske daljave, izpod sinjega kavkaškega neba prihajajo do mene verzi gruzinskega pesnika Josipa Grišašvilija:

*Odšel si! In s teboj preteklost, slava naša...
Ne, večno živel boš!... Nič ni odšlo!
Z nasmehom tvojim še svetleje se ponaša,
preganjajoč oblake, kavkaško nebo.*

*Kot klas prikloni sončnemu se vzhodu,
kot da zavesa pred teboj razgrne se –
pričakajo kot brata ob prihodu
Homer, Firdusi, Rustaveli te.*

Armenski pesnik Avetik Isaakjan: »Njegov čar je sijal po vsem Kavkazu, bil je med najbolj priljubljenimi ljudmi med nami Armenci, prav tako radi pa so ga imeli tudi Rusi, Gruzini in Azerbejdžani. Bil je zlati zven bratstva med kavkaškimi narodi. Njegovo ime je nesmrtno, navdihovalo bo bodoče rodove k medsebojnemu zupanju brez predsodkov.«

Ruski pesnik, kritik Valerij Brjusov: »Tumanjanova poezija je Armenija sama, starodavna in nova, porojena in za vselej zapečateni v verzih tega velikega mojstra... Tumanjan sám je epos, narodna epopeja... Bralcu drugega naroda povedo Tumanjanove pesnitve več o nekdanji in današnji Armeniji kakor debele knjige raziskovalcev.«

Ruski pesnik Samuel Maršak: »Armenija – dežela čudovite poezije in znamenitih poetov. Toda nemara ni nihče iz konca 19. in prvih desetletij 20. stoletja tako vreden naslova narodni poet kot prav Ovanes Tumanjan. V njem je vse, kar premore njegov narod: pretanjeno občutje narave in globina modrosti; poglobljena pa je

njegova neznanska ljubezen do življenja, do človeka. In narod vrača pesniku iskreno ljubezen, ki ne premine... Srečen sem, da mi je bilo dano prispevati delež v pomembno delo prevajanja čudovite Tumanjanove poezije... Ob vsej težavnosti, ki jo zahteva prevajanje teh posebnih, z rodno grudo tako spojenih verzov, mi je bilo to delo prava radost. V slehernem verzju sem čutil jasno, dobrotljivo, otroško čisto dušo velikega armenskega poeta.»

Armenski pesnik Stepan Zorjan: »Kot dojema bralec pri Puškinu z vsemi čuti Rusijo in rusko, tako dojema v Tumanjanovih bodisi otroških pesmih, pravljicah, pesnitvah, liričnih fragmentih vso Armenijo in vse armensko.«

Mladi Egiše Čarenc, nedolžna žrtev Stalinove čistke, se je nekaj let pred smrtjo vdano in trpko spomnil svojega vzornika v pesmi:

TUMANJANU

*Ko berem pesmi Tumanjana
mi v glavo sili misel neprestana:
bom prišel do te modrosti
vsaj do sive, bétežne starosti?*

*Mar bodo zmogle moje rame
prenesti pezo izdaj, vse rane?
Bom dušo odprl darovanju
v nesebičnem vseodpuščanju?*

*Bom stal pokončen sredi jeka,
z vero tolikšno v človeka?
Bom kos višinam Tumanjana?
Mi modrost vsaj na starost bo taka dana?*

Odtrgal se mi je pogled od črne marmorne plošče, zataval čez razkrite glave do sinjega neba, misel je iskala, da bi se na kaj oprla in iz globine duše mi je vstala spominska podoba Njegoševega mavzoleja na Lovčenu pa dva njegova verza:

*Vječna zublja vječne pomrčine
nit dogorit nit svetlost gubi.*

Njegoš je imel za hrptom Balkan, Tumanjan Kavkaz, in oba iluzijo, da je Črnogorcev oziroma Armencev z Rusi sto milijonov, kar je bila v tistih časih ena odločilnih sestavin odpora in obstajanja dveh malih krščanskih narodov.

Kako se ne bi z grenkobo, pa tudi samozavestjo spomnil še Prešernovega genija, ravnega Tu-

manjanovemu, le da slovenski genij, od vseh strani vkleščen v nasilno tujerodnost, ne bi mogel spesniti epa kot je David Sasunski, pa če bi potočil zadnjo kapljo potu in krvi v tlaki slovenstva.

In sem se znašel, čeprav daleč na tujem, v duhu vendarle doma, zvezan z usodo slovenskega naroda, ki se ni mogel niti ideološko diferencirati (razločiti) od prodirajočega fevdalnega in kapitalističnega sosledstva, saj je bilo kot on prav tako krščansko, medtem ko je potekal stoletja trajajoči obrambni boj malih krščanskih narodov z mogočnim osmanskim cesarstvom pod nepomirljivo nasprotnojučima si znamenjema križa in polmesečca, tako na Balkanu kot na drugem kraku islamskega prodiranja, na Kavkazu. In vendar je tudi slovenski narod v svojem jedru vzdržal.

Tumanjanovo umiranje je bilo človeško mučno, Prešernovo mučeniško, ne le osebno, tudi narodnostno in splošnočloveško. Prešernov Krst je slovensko tragično. Morda je zato dan Prešernove smrti naš kulturni praznik? Medtem ko je Armencev praznik dan Tumanjanovega rojstva.

Bolečina časa. Bolečina odhajanja. Tumanjanovega, našega, vsakterega.

Ostaja kvečjemu misel, kakor jo je izpovedal Tumanjan:

»V celoti je življenje veliko, zelo veliko, to je vesoljno življenje, in vsa veličina življenja je v tem, da se z vsem svojim okoljem vključuje v vseobsežno življenje vesolja.«

Ali kakor je zapel pesnik nekaj mesecev pred smrtjo, v bolniški postelji, svetlovidno, boleče in radostno:

SIRIUSOVO SLOVO

*O, povej, iz katere daljave
si prišel k nam,
Sirius žareči,
popotnik nebesni, mogočni?
In kam, gledaje nas zviška,
z neizrekljivo hitrostjo
nezadržno hitiš
po brezkončni cesti
iz veka v vek?*

*Briljant,
ki se na črnem oboku
neba iskriš.
Lesketaš se,
goriš,
v prelivih nešteti žarkov žariš!*

*Sleherno noč okrašiš
obok nebesni,
toneč v slepi temi!*

*Kolikim je že bilo dano,
da so se naslajali v noči s teboj!
Kdo ti je z zemskih prostranstev,
kdo od človeškega roda
prvo pozdravno besedo poslal?
Komu vse si že na ledenem nébesu
poslednjič lesknil v slovo,
preden se je brez sledi izgubil v temo?*

*Srečno pot,
gost ljubeznivi
iz mračnih obzorij!
Pa ne sprašuj smrt,
če bo kdaj tudi tebi
usojeno srečanje z njo;
koliko, koliko človeških rodov
kot senca premine
za eno samo zvezdno slovo!*

Cvetko Zagorski

Osamljenost v dvoje

*Ena je streha zdaj, ki naju krije,
in eden za oba na mizi kruh
in eden blagi duh prebelih rjuh
in ena luč, ki iz zibelke sije.*

* * *

*In vendar čutim tajni boj dveh struj
in da sem val, ki v bregu se razkraja,
in veter, ki stremlje nazaj k izvoru.*

*Kako naj duša vsa se duši daje,
ko pa še sebi samemu sem tuj
in sam s seboj v nenehajočem
sporu?*

Gradnik, Dvogovor

Tako izraža Gradnik staro resnico, da je kljub najtesnejši povezanosti – in včasih prav zaradi nje – v zakonu še vedno dovolj prostora za osamljenost. Kje so njene korenine, v kakšnih barvah se nam javlja, in kako naj bi se soočali z njo; to so vprašanja, ki jih želimo na kratko osvetliti.

Težava je že na začetku, kajti do vsake izbire partnerja pride prek dveh osnovnih vzorcev, ki se jih običajno ne zavedamo.

V prvem primeru iščemo partnerja, da bi se lahko naslonili nanj, da bi ob njegovi pomoči in zaščiti stopili na skupno življenjsko pot, ki je ne poznamo in je ne moremo vnaprej določiti.

V drugem primeru pa si izberemo partnerja, ker nam predstavlja podzavestni ideal o samem sebi, ker potrjuje našo »ljubezen« do sebe. Izrazit primer take izbire je mož, ki ga pritegne lepota neke ženske. Zanj se ne odloča iz ljubezni, marveč zato, ker mu bo žena zaradi pozornosti in zavisti drugih povečala njegovo lastno vrednost. Taka narcistična izbira partnerja, ki je v različnih inačicah pogosta pri obeh spolih, kakor tudi izbira, pri kateri nam gre za dopolnilo tega, kar pri sebi pogrešamo, seveda ne moreta ostati trajni, če si oba partnerja ne prideta na jasno, kakšni motivi so ju vodili pri medsebojni izbiri, ter se temu primerno ne spremenita. Poleg tega sta prišla iz dveh različnih svetov (tudi v primeru, da sta se poročila »s praga na prag«). Upata, da bo ta dva svetova možno povezati v ljubezenski in zakonski skupnosti. To je sicer možno, toda pogosto pozabljam, za kakšno ceno: za ceno obojestranskega in zavestnega prizadevanja in napore, da premagamo tiste prevare in samoprevare, ki nas ovirajo na poti k pristnemu sožitju in nam grozijo, da bo ostalo ali postalo življenje v dvoje le vzporedno bivanje dveh človeških samot. Ko začutimo, da nismo tako brez napak, kot smo se gledali v svoji idealni podobi, ali da partner v nekaterih ozirih ne ustreza našim pričakovanjem, je to razočaranje, ob katerem se lahko umaknemo vase. Toda mera osamljenosti v zakonu je odvisna prav od tega, kako bomo obvladali to stvarnost. Oba spola imata dovolj možnosti za beg pred zakonsko skupnostjo, dokler narobe razumeta psihološko pogodbo zakona. V premagovanju osamljenosti v dvoje ločimo štiri različna obdobja, ki se ujemajo s človeškimi razvojnimi obdobji, a so dokaj neodvisna od naših let.

Osamljenost v mlademu zakonu se pogosto začne s primerjavo različnih doživljajskih svetov, navad, predstav in pričakovanj, ki so nas zaznamovala v našem otroštvu, a jih ne moremo prenesti v zakonsko skupnost. Treba je popraviti napačna pričakovanja; toda zato je potreben pogum, da si povemo in pojasnimo, kaj lahko pričakujemo drug od drugega, in česa si morda ne moremo izpolniti.

Pred to nalogo lahko bežimo v svet domišljije in dela. V domišljiji se zatekamo v knjige, sanjarjenje, filme in napačne idealne svetove. Toda resničnost postaja zaradi tega le še bolj siva in



neznosna – običajno pa krivdo pripisujemo drugemu. Možje bolj pogosto bežijo v delo. To svojo izbiro lahko tehtno utemeljijo, da gre za poklicno napredovanje, kariero in materialne izboljšave, ki so navsezadnje tudi partnerju v prid.

Možje so v veliki meri izključeni iz doživetja materinstva. Ostajajo soudeleženi gledalci, ki skušajo razumeti, kaj se dogaja. Že iz tega sledi povsem različno izkustvo možne osamljenosti. Tudi v zakonu ni mogoče vsega doživljanja deliti v dvoje; nekatera doživetja lahko drug drugemu le posredujemo z besedami, ne moremo jih pa kar tako podoživeti. Zato je pogovor toliko pomembnejši. Toda kljub mnogim besedam je možno molčati; besede lahko prekrijejo bistveno, in s čenčanjem bi radi kdaj izpolnili neko praznino. Običajno orožje razočaranja nad partnerstvom sta molk in prazno govorjenje. Z obojim se izogibamo bližine, ki bi nam omogočila nadaljnji razvoj.

Zaupanje v bližnjo ljudi, nezaupanje jih oddaljuje med seboj. Lahko si predstavljamo, kako globoka osamljenost se zareže v zakon, kjer eden ali oba partnerja ne moreta preboleti razočaranja, prizadetosti, ne zmoreta novega začetka, medsebojno nezaupanje in sumničenje pa raste kot plevel.

Omenili smo že, da lahko ločimo štiri krize osamljenosti v dvoje. Prvo nam prinese razočaranje: ali bo partner mogel kdaj izpolniti pričakovanja, ki so privedla do izbire? Druga kriza osamljenosti obstaja v strahu, da ne bomo mogli preskočiti sence lastne preteklosti in se tako spremeniti, kot bi bilo potrebno za sožitje v dvoje. Tretja kriza se razvije iz obupanosti in depresije, iz trajnega razdora in pomanjkanja resnične bližine in intimnosti. To doživetje osamljenosti se pogosto konča s težko boleznijo, z begom iz zakona, ali tako, da človek napravi križ čez samega sebe. Do četrte in zadnje krize osamljenosti pa pride v primeru, da se partnerja ne moreta skupaj starati in se v pogovoru ozirata na minulo življenje, ki sta ga (in nista) živela. Takšen pogled v preteklost bi ju znova in globlje povezal.

V svoji osamljenosti se zakonca pogosto sprasujeta, kdo jo je pravzaprav zakrivil. Da bi si mogla odgovoriti na to vprašanje, si morata priznati svojo različnost ter se odpovedati slepili popolne enakosti, harmonije in skladnosti. Odločilen korak, ki se ga običajno najbolj bojimo, pa je v tem, da bi se drugemu razkrili, ne da bi se s tem izpostavili. Kdor se ne more razkriti brez strahu, bo težko ljubil. Funkcionalna spolna zveza pove, žal, le malo o medsebojni ljubezni. Če si

pomenita drug drugemu le predmet spolne zadovoljivosti, bo njuna osamljenost toliko večja, kolikor manj zmoreta pristne intimnosti na čustvenem področju. V nasprotju s površnim besednim razumevanjem, ki se omejuje na intimnost na spolnem področju, pa pomeni zaresna intimnost notranjo bližino in zaupnost, ki se ne boji deliti med seboj v globini skritih želja, hrepenenj in čustev. Na tem najbolj osebnem in najbolj notranjem področju smo tudi najbolj ranljivi: po eni strani se bojimo, da bi nas zavrnil, odklonili in napačno razumeli, po drugi strani pa upamo, da bi nas tudi take sprejeli, ljubili in razumeli.

Pri tem se bodo naši upi toliko bolj verjetno izpolnili, kolikor bolj se naša idealna podoba o sebi ujema s podobo, ki jo rišemo s svojim vsakdanjim ravnanjem. Zato doživljamo osamljenost v zakonu toliko bolj boleče, kolikor bolj se idealne predstave o sebi razhajajo z resničnostjo vsakdanjega ravnanja; takó da partner ne potrjuje idealne podobe, marveč se spotika ob našem vsakdanjem ravnanju. Tako soočanje je boleče in ga sprva doživimo kot zavrnitev in odklonitev. V skladu s svojim značajem bo lahko prizadeti agresivno reagiral z nasprotnimi obdolžitvami, kar pa zaznavo resničnosti le oteži in ju med seboj še bolj oddalji. Ali pa se bo umaknil v osamljenost in izolacijo. Druga reakcija lahko rodi pozitivne sadove, če pomaga človeku do razmišljanja in preverjanja razlik med željami in resničnostjo. Žal pa se danes radi z marsičim zamotimo ali morda celo omamimo in se tako izognemo potrebni osamljenosti, ki bi nas privedla bliže sebi. Mnogi pač menijo, da nam je življenje podarjeno predvsem za zabavo, »da ga iztisnemo kot limono«, in čemu naj bi se potem gnjavili zaradi drugega ali zaradi razočaranj nad seboj. K temu prispeva svoj delež tudi sodobna vzgoja, ki zapostavlja čustveni razvoj. Lahko bi rekli, da gre za pomanjkljivo vzgojo srca na račun vzgoje pameti. Tako živijo ljudje drug mimo drugega, ker niso razvili sposobnosti, da bi drug drugemu zares prisluhnili, da bi izrazili bližino, toplino, in to, kar se dogaja v njihovi notranjosti. To velja posebej za moške, ki se čutijo dolžni ohranjati psevdoideal supermoškega, zato morajo prikrivati svojo ranljivost, notranjo negotovost in čustveno osamljenost. Taki moške se v srednjih letih radi zatekajo v delo in kariero - za ceno praznine v njihovem zakonu. Mnogo lažja pa je seveda skušnjava, da bi zbežali pred depresijo in osamljenostjo v alkohol ali mamila, kar lahko le poveča notranjo bedo.

Situacija se spremeni, ko se otroci osamosvojijo in se lahko žena posveti tistim dejavnostim, ki ji bodo pomagale k samouresničevanju na področjih osebnostnega razvoja, ki jih je morala zaradi dela v družini zapostaviti. Mož se potem pogosto znajde v nekakšni mrtvi točki. Zaradi polagoma usihajočih življenjskih sil in poklicnih težav ga že tako mučijo dvomi vase, zaradi novih ženinih dejavnosti pa se čuti dodatno zapuščenega, in to prav v trenutku, ko je morda prvič doživel potrebo, da se na nekoga nasloni. Taka moževa osamljenost se povezuje z občutkom, da mu le malo vračajo za vso materialno pomoč, garanje in zasluge. Hkrati pa doživlja žena ob novih dejavnostih, ki jo izpolnjujejo, zadoščenje za mnoge večere in dneve, ko je zastoj čakala moža in boleče doživljala notranjo ločenost. Zato nima veliko sočutja za potrebe težave: »Naj le vidi, kako je...« Take pripombe izdajajo povračilne težnje, ki jih napačno razumljen, bojevit feminizem danes še stopnjuje. Kakor da bi šlo za to, da si z zvrhano mero povrnemo vse, kar nam je partner kdaj prizadel.

Položaj postane še bolj resen, če si zamolčimo notranjo osamljenost ali jo prikrivamo s svojim prijaznim značajem. To velja še posebej za ljubeznive žene, ki svojemu možu ne morejo priznati, da zmrzujejo in čustveno stradajo zaradi njegovega pretirano razumarskega in nedostopnega načina. Navzven ohranjajo masko prijaznosti, da bi tako ščitile svojega moža, ki je zaposlen s seboj in s svojim pomembnim delom, navznoter pa so izgubile vsako upanje. Tako pride namesto do eksplozije, ki bi dala duška njihovim čustvom notranje izpraznjenosti, do nekakšne implozije, eksplozije navznoter, ki se lahko izraža v komaj zaznavni depresiji, pomanjkanju vsakega upanja in končno v resnejših duševnih motnjah. Svojega notranjega občutja »Tako ne gre več naprej«, ali »Ne vem, kaj naj storim« pa ne morejo izraziti, ker jih je strah popolnega poloma in morajo ohranjati pročelje idealnega zakona. Tako pride do notranje otrplosti, ko se zdi vse brezizhodno, čeprav v resnici ni. (»Ni tolažbe v presnavljanju bitij v bitje, in trudnih hotenj si ne moreva položiti v naročje brezskrbnih sanjarij v mesečini.« - J. Postrak). Medicina te notranje krize pogosto še zatemni, s tem da jih označi za »leta mene« in daje tako vtis, kakor da gre le za telesno ali hormonsko zadevo.

Osamljenost postaja toliko bolj neznosna, kolikor dlje jo molče prenašamo, ker ne moremo spregovoriti o praznini naših odnosov iz navade,

domnevne potrebe po zaščiti ali izogibanja bolečih točk. Do pogovora pogosto ne pride tudi zato, ker zakonci menijo, da drug drugega že dovolj dobro poznajo in ne morejo upati, da bi se partner kakor koli spremenil. Pri tem pa oba premalo mislita na to, da je mnogo pomembnejša lastna sprememba, sprememba drža do samega sebe, do življenja in do partnerja. In pri tem spreminjanju sebe naj bi se ne pustili motiti od podzvestnega odpora, navad in zamrzlih drž drugega.

Izhod iz osamljenosti nam lahko omogoči le temeljita sprememba življenjskih drž, ko se odpovemo tuhtanju in mozganju v prid nove dejavnosti. Erich Kästner nas opozarja v preprostem obrazcu »Ni ničesar dobrega, razen tisto, kar storimo«, da se moramo osebno odločiti za dejavnost, če hočemo premagati pasivna otroška pričakovanja Indije Koromandije. To seveda ni preprosto, in ker ni preprosto, se ob tej čeri spotakne mnogo partnerjev na zelo različen način, a vedno tako, da razpade njihova skupnost v prepiru, ločitvi, boleznih, živčnem zlomu – kar oba porine v še globljo osamljenost.

Tako pridemo do meje medsebojnega zbliževanja in razumevanja. Kolikor bolj v samopravični preproščini menimo, da mora imeti drugi navsezadnje enak doživljajski svet kot mi, toliko večja bo nevarnost osamljenosti. Skoraj protislovno se nam zdi, da nas lahko pripelje do večje bližine in manjše osamljenosti le popolna pripravljenost, da spoznamo in spoštujemo bistveno različnost drugega, ker le potem lahko razumemo in sprejmemo tiste zelo stvarne omejitve, ki jih partner potrebuje, da ostane, kar je. Tega ne smemo zamenjati z osamljenostjo. To, da si lahko sam s seboj, je potrebno, »da prideš s seboj na čisto«, kot pravimo.

V zadnjem obdobju skupnega staranja raste občutek osamljenosti toliko bolj, kolikor manj smo se v minulih življenjskih obdobjih prizadevali za večjo bližino. Izrek priletne žene izraža iluzijo osvoboditve iz domnevnega zakonskega jarma: »Če eden od naju umre, se bom vrnila v Berlin!« Šala pa potlači tudi razumljiv strah, da

boš ostal po dolgem, četudi morda viharnem življenju v dvoje, sam, da boš lahko živel le še v spominih na skupno preteklost, da se boš moral sam soočiti z vsem, česar si nista povedala, česar nista živela in kar sta morda zamudila.

Kolikor starejši postajamo, toliko krajši nedoločljiv del življenjske poti imamo pred seboj. Sedaj imamo edinstveno priložnost, da v skupnem pogledu na prehojeni del poti bolje razumemo dogodke, dejanja in izkustva osamljenosti, kot pa takrat, ko so nam nepotrpežljivost, jeza in užaljenost meglili pogled. Tesnobno vprašanje, kako boš v starosti shajal brez drugega, ohranja svojo težo, odkriva pa nam tudi, kako je vsak izmed nas navezan na drugega.

Neobveznost nekaterih sodobnih oblik partnerstva ali zakonu podobnih zvez nam daje slutiti, kako malo lahko prenesemo tiste osamljenosti, ki jo potrebujemo za naslednji razvojni korak, ne da bi kam zbežali ali se zatekli v omamo. Na koncu pa stojimo pred zbirko drobcev, ki jih ne moremo sestaviti v neko celoto – kar velja tudi za našo osebno identiteto. Svojo identiteto lahko doživimo le v upravičenem strahu pred osamljenostjo v dvoje, ki nas sili, da si na vedno nov način prizadevamo za nas same, pa tudi za ogroženo skupnost. Brez tega truda ne uspe nobeno pristno partnerstvo. Brez njega postane življenje v dvoje karikatura, ki jo Erich Kästner v pesmi »Nekateri zakonci« takole oriše:

*»Ponoči ležijo ujeti v posteljah
in narahlo vzdihujejo,
medtem pa njihove sanje spreminjajo
njih postelje in blazine v verige in krste.
Bodisi da hodijo, sedijo ali ležijo,
v dvoje so.
Nagovorili so se. Namolčali so se,
sedaj je čas...«*

Po: Tobias Brocher, Einsamkeit in der Zweisamkeit

priredil Janko Bohak

Veliko dela in sitnosti napravljajo družbi taki udi, ki ob določenem času svojih letnih doneskov ne odrajtajo. Vse častite stare in nove družnike torej nujno prosimo, naj nikar ne zabijo, ob pravem času družbi pristopiti in letnino poverjenikom oddati, da bode tem mogoče, vse doneske vsaj do petega marca z vpisovalnimi polami vred v Celovec odposlati. Naj blagovolijo pomisliti, koliko dela je treba, prej da se tako ogromno število udov za imenik, za vpisovanje in razpošiljanje uredi; zakasnjenci redno delovanje mnogo zavirajo in se po njih mnogo časa nepotrebno potratijo. Prosimo tedaj č. gg. poverjenike, da prično družbenike nabirati takoj po prejetih bukvah.

(Koledar družbe sv. Mohora za navadno leto 1882)

Samotni razgovor

Kaj ti pomeni Osvobodilna fronta? Takoj naj ti povem: ne maram pustega leporečja. Nisi postavljen niti pod vislice ali pred zid. Ne moreš računati na nobeno nagrado ali popustljivost pred zakonom zaradi tega, kar boš povedal. Še zadnji predlog: izbiraš lahko samo med dvema besedama, od katerih eno zapišeš za jasen dogovor: sreča ali nesreča.

Sreča.

Se mar zavedaš, kaj tvegaš s tako izbiro?

Docela. Dobro se tudi zavedam nezmožnosti razumljivo razložiti tako trditev. Kljub temu mi ni žal poskusa, da bi opravičil svoje mnenje o OF. Ob tem pojmu se mi vselej zazdi, da nekaj v meni zapoje, da se razširi srce in se duhovnim očem razkrivajo nova obzorja.

Ne bodi čudak, če te kdo bolj za šalo kakor zares počasti z ugotovitvijo, da si pesniška duša. Zdaj gre za boj na življenje in smrt, skratka za Osvobodilno fronto.

Zato me je tudi strah, ko skušam razložiti, kaj mi pomeni OF. Površno zgodovinsko gledano gre res samo za dogajanje tistih usodnih štirih let od 1941 do 1945. V široki celoti zgodovine naroda in države je osvoboditev človeka iz kakršnikoli zaslužnjaj stalna nuja, ki je vedno potrebna osvobodilnih front.

S tako razlago bi se lahko okoristil še kdo drug, ki bi mu je, vem, vendarle ne maral odstopiti. Nesporno pravico, da tolmačijo pomen Osvobodilne fronte, imajo tisti, ki so jo ustanovili in tako poimenovali. Vsaj v zadnjem stoletju nedvomno ni zavojevalca, ki bi se sam razglašal za zaslužnjevalca, dasi je to bil.

Prav zato lahko govorim o sreči, ker sem leta 1941 doživel zgodovinsko, državno in narodovo nesrečo. Njeno usodnost dojemam globlje vsa štiri minula desetletja. Prepleta se mi z odrešenjsko zgodovino.

Bolje bi bilo, ko bi se izražal o OF kot matematik, ne pa kot psiholog ali celo teolog. Preprosto bi napisal pred vsakogar od nastopajočih plus ali minus in ga opredelil za dobrega ali slabega. Ti pa venomer motoviliš.

Meni pa je bolj všeč primera s skupnim imenovalcem. Mar ni prijeten računski užitek spraviti ulomke na najnižji skupni imenovalec? Tega si zdaj ne upam početi z ljudmi, ker takemu obračunavanju razen Boga nihče ni pravično dorastel. Jasno mi je pa, da sta ne le besedi, ampak tudi njuni vsebini v usodnem sorodstvu. Na tihem se

upam pogovarjati z učenjakom Petrom Teilhardom de Chardinom (nikakor pa ne z njegovimi razlagalci) s prošnjo, naj prizanesljivo pritrdi ali vsaj skuša razumeti tako primerjanje. Še bolj prosim za zavetnika svojim mislim apostola Pavla, ki piše, da vse stvarstvo ječi v porodnih bolečinah.

Ne muči nas več. Bralci bi radi nekaj prijetnega branja. Če si prizadevaš kaj dopovedati modrijanom tega sveta, potem se sprijazni s spoznanjem, da je to jalov posel. Raje se spomni, kako se je predstavil Odrješnik, ki mu osvoboditelji ne odrekaajo njegovega pomena: Prišel sem, da bi oznanil blagovest ubogim (Lk 4,18).

Kako ubogega sem se počutil tisto pomlad 1941! Na klasični gimnaziji v Mariboru naj bi ob koncu šolskega leta opravil malo maturo. Šolski predmeti z njihovimi profesorji so (ne)usmiljeno dokazovali naše (ne)znanje. Mojih petnajst let z znanimi občutki tiste dobe je dodajalo svoj pomladni vonj in pelin. Nevihtno temni oblaki marčnih id 1941 so ob grozeči vojni nevarnosti naše »klasično šolanje« končali. Kadar šola pogori, je otročje veselje, ker ni več mogoče vanjo hoditi brez svoje krivde. Za bežnim olajšanjem zaradi spredaj podaljšanih velikonočnih počitnic je pritisnila strašna mora. Začel se je dolgi veliki petek.

Ko se spominjaš OF le ne bi smel biti preveč pobožen.

Kaj morem zato, da se je vse zgodilo okoli velike noči. Za cel roman podrobnosti bi moral povedati v razlago, da bi mogel upati na razumevanje. Šli smo se tudi begunce pod Goro, ta naša trinajstčlanska družina. Kasneje se je izkazalo za nepotrebno. Grenkoba begunstva v zgodnjo pomlad 1941, čeprav samo za nekaj dni, še danes občutim. Potem sem bil v cerkvi med obredi velikega tedna, ko sta prišla dva nemška vojaka s čelado na glavi in nista pustila župnika niti obhajati, ko je hotel pospraviti Najsvetejše pred grozečim onečaščenjem.

Preživeli ste pa le srečno, ti in tvoji z vsem širnim sorodstvom. Nacisti so spoštovali družine z otroki toliko bolj, kolikor več je bilo otrok.

Hvala lepa za tako spoštovanje! Ko se je pričel val preseljevanja zavednih slovenskih družin, smo stali ob kovčkih z najpotrebnejšim pred domačo hišo in čakali, kdaj pridejo po nas. Tedaj se primaje izza vogala šepajoč možak. Ponudil se je za kupca, češ, denar (gotovo še stari jugoslovanski, ki si ga je nahanil, kolikor si ga je) boste lahko vzeli s seboj in vam bo še mogel koristiti,

svoje hiše pa ne. Tedaj smo sicer vendar lahko ostali srečno doma, da bi imeli priložnost za nove izkušnje.

Izkušnje so dragocene in dobrodošle. Včasih se namenja zlo, a se iztrži korist.

Ker nas v Mariboru niso več marali za dijake, smo poskusili v Celovcu. Bili smo pač »odrešeni« Korošci. V dramo neusmiljenega ponemčevanja z nacistično krutostjo se je mešal milo Otožen napev nikoli utišane pesmi slovenskega srca na Koroškem. Ne, peli res nismo. Toda srečanja na vlaku, ko smo se vozili od doma vsak dan v Celovec, so nepozabna mala OF, polna borbene poezije.

Pa ste kaj vedeli zanjo, za OF?

Kadar te kdo zbode, in čeprav v spanju, ali se ne zganeš samogibno? Razmišljati utegneš, če imaš smisel in veselje za to, šele potlej. Saj je prihajala k nam domov Ocvirkova Ančka in zaupno poprosila za to in ono, kar pride prav partizanom v tehniki Netopir tam v divjini Ravnjakovega Pekla. Nihče si ni domišljal, da počne velike reči, nihče ni računal na to, da mu bo potem, ko se bo vsa ta strašna negotovost končala, zato dobro šlo. Da bi le preživeli, edino po tem smo res hrepneli.

Saj ste bili v varnem zavetju od okupatorja dobro zavarovane vasi. Stradali niste, oblečeni ste bili za svoje skromne zahteve dostojno. Le čakati je bilo treba.

Čakali smo in se bali, kdaj se nas bo krvoločna zver lotila. Da bi čakanje ne bilo predolgočasno, so še večkrat poskrbeli. Nekoč so si izmislili, da nismo dovolj plemenite rase. Slikali so nas vse od najmanjših do najstarejših s treh zornih kotov. »Strokovnjaki« naj bi ugotovili ali rasno manjvredni ne odjedamo kruha plemenitejšim v plemenu. Popov Miha, stari gluhomemi sirotej, je že »zaspal« v zavodu za take namene. Magričev Jaka je bil še dovolj bister in krepak, da je ušel. Potikal se je po odročnih krajih, dokler nanj niso pozabili. Na matičnem uradu sem videl odprto žaro s koščicami in pepelom nedolžnega komuniste. Red je bil vzoren in pepel se mora vrniti tja odkoder je prišel prah živega človeka.

Pravzaprav se izmikaš in pripoveduješ o dimu. Ogenj je vendar zagorel v Ljubljani. Tam so se stvari pletle čisto drugače. Slovenci so tam mogli in smeli brez pridržkov ostati. Bolj in bolj so se ločevali po tem, kakšne »barve« je kdo bil.

Vsem strahovom za našo obstanek navkljub moram reči: kakšna sreča zame, da nisem moral biti v Ljubljani! Ne morem se šteti za junaka, ker

nisem »grešil«. Za to sploh nisem imel priložnosti. Kako bi smel trditi, da tedaj tam ne bi bil grešil? Nam je zavojevalec jasno pokazal, da z njegovo pomočjo ne bomo rešili ne domovine, ne vere in najmanj samih sebe. V razbolelo dušo mladostnika so se zadirali trni krvavih dogodkov. Nevarnost so prežale, in sam sebi se zdim z vsemi domačimi vred čudež obstanka.

Pričakoval bi, da se boš trudil dokazati, kakšno svoje osebno junaštvo v prid OF, čeprav bi bilo samo majsko (1945).

Čemu, ko pa se je največja nesreča, vojna, končala, in je bil njen povzročitelj premagan? Na dlani je bilo, koga zadene pesnikova obsodba: »Kako strašna slepota je človeka!« Vsakdo utegne imeti zanjo opravičilo, ki si ga le s težavo ali sploh ne pusti razvrednotiti. Lahko je prva ljubezen tudi razočarana in poteptana. Vendar ostane v blagem spominu, če le ni bila zadolžena.

Pa jo še imaš rad, to prvo ljubezen, ki si jo, kakor praviš, imel rad, ne da bi jo v tistem usodnem obdobju sploh prav poznal? Bi jo zdajle, ko je stara štirideset let, še vedno imel rad? In ko bi bolje poznal njeno teknico, z njenimi ideali... Ne taji, da te niso otroci priznane tvoje prve ljubezni mnogokrat bridko užalili.

Še vedno jo imam rad. Še vedno se bom zgrozil in zgražal nad tem kar se je bilo zgodilo in sem nekaj od tega tudi sam videl in izkusil. Še vedno se bom vsaj čudil, da niso sprevideli, kje je bila tisti čas največja prevara.

V nekaj vrsticah še kaj povej o njenem pomenu, če si prepričan, da OF ni le gobav izrastek na narodovem telesu.

Fronta je neko področje kraja in časa. Ostaja, tudi ko je vojska z nje zmagovito odšla. Že zgodovina naše družbe priča, da se je bilo treba, na drugačne načine sicer, a vendar vedno znova bojevati. Poraženec prizna zaslepljenost in postane zvest sodelavec. Soborec se izneveri in postane izdajalec. Strah ima velike oči, zaradi strahu in teme, nevede, v zmoti tovariš ugonobi tovariša. Zgodovinar Osvobodilne fronte ima neko nalogo v opisanih letih. V njem se poraja modrijan, ki razmišlja o človekovi osvoboditvi v širokih zgodovinskih okvirih. Dušeslovec sega v globino in dožene, da je človek celo sam sebi lahko največji tiran, ki se ga mora osvoboditi. In kako šele o osvoboditvi, o odrešenju razmišlja kristjan...

Jože Lodrant



Najlepši božič

»Kaj dobim letos za božič?« je vprašal Stanko nekega večera mater, ko ji je pomagal lupiti krompir za večerjo.

»Nič se še nisva pogovarjala z atom,« je rekla mati in se nasmehnila. »Ampak o novih smučkah najbrž ne bo hotel nič slišati, pravi, da so stare še dovolj dobre.«

»Pa niso,« je rekel Stanko. »Saj sem ti pokazal, da vlečejo vstran, ker jih kolar ni dobro naredil.«

»Poskusi se sam pogovoriti z atom,« je rekla mati, »možda mu dopoveš.«

»Oh, mama, saj dobro veš, da mene ne bo poslušal,« je vzkliknil deček. »Ti mu govori, in reci mu, kako ti pomagam pri delu.«

»Ampak šele zadnje tedne,« je rekla mati in se spet nasmehnila. »Zdaj je pa krompirja dosti, pojdi k svojemu zemljepisu. Dokler Zore ni doma, imaš bolj mir za učenje.«

Stanko je odhajal iz kuhinje z občutkom, da njegova stvar ni dosti napredovala. Le kako naj pridobi očeta, da bi mu kupil nove smuče? Najslabše ima med vsemi tovariši, vsi to vidijo, le doma tega nočejo priznati.

In že naslednje dni je kakor naročen prišel prvi sneg. Dva dni se je usipal skoraj neprenehoma, suh in droben, in ko je nehalo, je vsenaokrog

ležala čez pol metra debela snežna odeja. Ker so bili dnevi že zelo kratki, si je Stanko od matere izprosila, da je smel preložiti pisanje nalog in učenje na večer, in tako je lahko takoj po kosilu zadela smuči na ramo in se odpravil iz mesta. Samo da je prišel čez mostič pri sejmišču, pa si je lahko nadel smuči in se pognal čez zasnežena polja proti hribom.

Od prejšnje pomladi ni več hodil na hrib Rahtel, kjer se je smučala in sankala večina mestnih otrok in tudi precej odraslih. Naveličal se je bil gneče in vpitja ter začel hoditi na sosednje griče, ki so se naslanjali na Rahtel in se v loku vili okoli mesta. Našel si je bil nekakšno krožno pot čeznje, kadar se je naveličal enega brega, je šel naprej na drugega in se naposled vrnil k mestu na drugi strani. Včasih se mu je pridružil kateri izmed prijateljev, še večkrat pa je šel kar sam.

Prve dni se skoraj ni dalo smučati, snega je bilo veliko in bil je premehak, preveč se je vdiral. Potem se Stanko dva dni ni mogel smučati, ker je imel v šoli nekaj ur tudi popoldne, in ko se je spet lahko odpravil, je bil sneg ravno pravi in smuka sijajna. Gnal se je s hriba na hrib, ne da bi mislil na uro, in ko je bil na kraju, od koder je bilo najbolj daleč v mesto, se ga je na lepem polotila neznanska lakota. Zdelo se mu je, da se bo zgrudil, če ne dobi vsaj kosa kruha. Ampak kje, od koga? Ko se je začel ozirati, je opazil, da malo

pod slemenom griča, na katerem se je smučal, čepi majhna koč. Iz dimnika se je vil dim, notri morajo biti ljudje, morda tam dobi kaj? Njegov občutek za spodobnost se je nekaj upiral, saj ni bil vajen prositi kruha, a lakota je bila tako huda, da je preglasila slabotni glas, ki ga je skušal zadržati.

Z zadnjimi močmi, tako se mu je vsaj zdelo, se je povzpел po griču in obstal pred koč. Skušal je pogledati skozi okna, a bila so majhna in stekla zadimljena, tako da se ni dalo prav nič videti. Potem se je odločil in potrkal na nizka vrata, pa je brž spoznal, da ga ne morejo slišati, odrinil jih je, da so se c vileč odprla v temačno vežo, zastavljeno z raznotero šaro. Cviljenje so gotovo slišali, v kotu so se odprla druga vrata, skoznje je prišel mlajši brkat mož in ga vprašal, kaj bi rad.

»Strašno sem lačen,« je z naporom izustil Stanko; zdaj, ko je šlo zares, je bilo težko prositi; »ali lahko dobim košček kruha?«

Mož se je molče obrnil in izginil v sobo; še prikal ni mu ni, a ker je pustil vrata priprta za seboj, je Stanko upal, da bo njegova prošnja uslišana. In res se je mož čez kratek čas vrnil s precejšnjim kosom črnega kruha. »Bo dosti?« je vprašal zamolklo.

»Dosti,« je rekel Stanko, »in prav lepa hvala!« Čutil je, da so te besede nekako premalo, a ničesar drugega se ni domislil. Vzel je ponujeni kruh, se zasukal in naglo odšel iz temačne veže, bilo ga je nekako strah v njej.

Zunaj je stopil pod pristrešek in brž ugriznil v dobljeni kruh. Bil je zelo črn, v sredici je videl nekakšne luščine, ni vedel, kaj bi to bilo, a bilo mu je vseeno, samo da je kruh. Pojedel je več ko polovico, preden se je zavedel čudnega okusa tega kruha, nikoli še ni jedel takšnega. Bil je grenak in pust, čisto drugačen od kruha, ki so ga jedli doma, čeprav je bil tudi tisti navadno črn. Ko ne bi bil tako lačen... Pogledal je proti oknu za svojim hrbtom, in zdaj je uzrl za stekli dve otroški glavici, pritiskali sta se k šipam in ga gledali. Kaj me tako gledata? je pomislil, ali morda jem njun kruh? Ampak ne, si je odgovoril, radovedna sta pač, ko vidita tujca.

Zadnji konček kruha je spravil v žep, njegova lakota je bila potešana in grenke grudice so mu začele zastajati med zobmi. Pokažem ga mami, si je rekel, ona bo vedela, kaj so te rese v njem.

Smučal se je še malo po sosednjem griču, a kmalu se je začelo temniti in moral je domov. Šele malo pred večerjo se je domislil koščka, ki mu je tičal v žepu, in je stopil z njim k materi.

»Mama, kakšen kruh je to?« je vprašal. »Kaj štrli tu iz sredice, so to pleve ali kaj?«

Mati je vzela košček iz njegove roke in ga pogledala. »Luske od slabo zmletega ovsa,« je rekla. »Takšen kruh se redko vidi, namešan je iz ovsene in ržene moke, mislim.«

»Ovsenjak,« je rekel Stanko. »V ljudski šoli smo imeli v berilu pesem s tem naslovom. Takšen je torej! Daj, poskusi ga, boš videla, kako grenak je.«

Mati ga je pokusila in se malo nakremžila. »In kje si ga dobil?«

Opisal ji je kraj, kjer se mu je zbudila tista neustavljiva lakota, in kako je stopil v koč pod vrhom griča. Omenil je tudi otroški glavici za oknom.

»Tam še nikoli nisem bila,« je rekla mati, »vprašala bom ata, ko pride s sodnije, danes ga dolgo ni.«

Pri večerji se je oče sam obrnil na Stanka. »Mama mi je povedala, kje si danes dobil kruh. Tam živi bajtar Areh, ki ima tri ali štiri otroke, kruha gotovo nimajo odveč. Tokrat si bil zelo lačen in nisi vedel, kam si šel, ampak drugič rajši vzemi na smučanje malico s seboj.«

»Saj mu jo mama večkrat ponuja,« se je oglasila Zora, »pa je ne mara, pravi, da bi ga tiščala v žepu in ovirala pri smučanju.«

»Saj me res ovira,« se je branil Stanko. »Ampak zdaj jo bom res jemal, doslej še nikoli nisem postal tako lačen na snegu. Tebi je lahko, ko se hodiš drsat, če se ti oglasi lakota, si takoj doma.«

»Ti bi se tudi lahko smučal na Rahtelu, pa bi imel blizu domov,« se je odrezala sestra, in prerekanja ne bi bilo konec, ko ne bi bil oče zagodrnjal, naj nehata.

V naslednjih dneh se je Stanko še nekajkrat smučal na hribu s koč, potihoma upajoč, da se bo kdo pokazal iz nje, starša ali kateri od otrok, a čakal je zaman. Le enkrat se mu je zazdelo, da vidi nekoga med vrati, a postava je izginila tako hitro, da deček ni vedel, ali je videl prav. Zakaj bi jih želel videti, sam ni vedel. Nekega večera se je teh kočarjev spomnil v postelji, malo pred spanjem, in tedaj je pomislil, da so to resnični reveži, o kakršnih je doslej bral samo v knjigah. Res je bila v mestu ubožnica in tam so živeli razni revčki, pohabljeni ali zmedenci, pa neboljeni starčki, ki so komaj prilezli do klopi pred ubožnico, ampak tu je bilo vendarle drugače, tu so bili starši in majhni otroci. Tudi med sošolci ima nekaj kmečkih otrok, a nobeden ne nosi ovsenjaka za malico v šolo. Preden ga je premagal spanec, se

mu je od nekdaj vzela misel, da bi moral tem Arehovim kako povrniti, jim kaj odnesti – ampak kaj?

Misel se tudi v spanju ni izgubila, sanjalo se mu je, kako se je šel smučat na tisti grič, v nahrbtniku pa je nosil velik hleb kruha. Prišel je do kočice, ven pa je planil cel kup otrok, obkrožili so ga in proseč molili roke k njemu. Izvlekel je hleb iz nahrbtnika, iztrgali so mu ga iz rok, vsak si je odlomil velik kos, kruh pa je bil prav tak ovsenjak, kakršnega je bil dobil pri njih, ves črn je bil in iz kosov so štrlele ovsene rese. Otroci so začeli jesti, pa so hitro pometali kose proč in grozeče obkolili Stanko, da se je ves v grozi prebudil, vesel, da so bile samo sanje.

Ko se je tisti popoldan vrnil iz šole, je rekel materi: »Mama, ali ne bi mogli tistim Arehovim kaj pomagati?«

Mati ga je začudeno pogledala. »Lepo, da si se jih spomnil,« je rekla. »Mislila sem, da si jih že pozabil.«

»Še sanja se mi o njih,« je rekel Stanko in povedal materi svoje čudne sanje. »Jaz bi jim res rad kaj dal,« je končal, »pa kaj že imam? Vidva z atom bi jim morala kaj dati.«

»To bi se dalo narediti,« je rekla mati, »le očeta bi bilo treba prepričati. Zmerom pravi, da so si taki reveži največ sami krivi, da so reveži, in da jim tudi pomoč ne koristi, ker je ne znajo prav obrniti.«

»S čim pa je revež kriv, da je revež?« je vprašal Stanko.

»Oče misli, da ne bi smeli imeti toliko otrok,« je pojasnila mati, »če jih ne morejo preživeti. Ampak to je seveda lahko reči... Premisliva, kaj bi se dalo storiti. Jaz lahko odškrnem nekaj od denarja, ki ga imam v škatli za gospodinjstvo, prav dosti pa ne morem...« Umolknila je in se zamislila.

»Pa naj da ata nekaj od tistega denarja, s katerim bi se kupila božična darila,« je vzkliknil Stanko, »mi lahko dobimo kaj manjšega.«

Mati ga je pogledala s pomenljivim pogledom. »Ampak potem ne bo novih smučk,« je rekla, »ko si si jih tako želel.«

»Ne bo novih smučk,« je ponovil Stanko, kakor da se je zdaj šele zavedel te možnosti. »Ampak... ampak... saj tako ne vem, ali bi jih bil ata pripravljen kupiti. Navsezadnje pa tudi lahko to zimo še počakam, moje stare so se nekako ukrotile, zdaj ne vlečejo več tako zelo vstran. Kar naj bo tako, ne potrebujem novih.«

»Če misliš zares,« je rekla mati in ga pobožala

po laseh, »bom govorila z atom, k temu ga že lahko nagovorim. Za Arehove otroke potem nakupim nekaj keksov in kako veliko čokolado, drugo pa damo staršem kar v denarju, še največ jim bo koristilo. Samo če ti potem ne bo žal?«

»Morda mi bo tudi žal,« je rekel Stanko, »ampak kar naj bo!«

»Imeli bodo lep božič, kot ga gotovo še niso imeli nikoli,« je rekla mati, »naš bo pa tudi lep.«

Stanko bi bil rad še kaj rekel, pa ga je nekaj stiskalo v grlu, skoraj kakor da mu gre na jok, in kar odleglo mu je, ko je zaslišal, da je stopil oče v vežo, pogovora je bilo s tem konec.

Čez dva dni mu je rekla mati, ko je prišel iz šole: »Veš, tisto za Arehove se bo dalo izpeljati še bolje, kot sva mislila. Ata se je dal hitro nagovoriti, in tudi Zora se je odpovedala večjemu darilu, ne boš verjel, pa je res. Tako dobiva vidva z Zoro vsak eno knjigo, to gre iz gospodinjske skrinjice, in seveda še kaj sladkega, ata pa bo dal vse za Arehove. V terek pred božičem imate že prosto, pa jim to odneseš, v sredo boš pomagal krasiti božično drevesce.«

»Sam naj grem?« se je vznemiril Stanko. »Ali nisi rekla, da jim odneseva skupaj?«

»Jaz nimam smuč, težko bi hodila po tistih hribovskih poteh, ko je tak sneg,« je rekla mati. »Čisto dobro boš opravil sam.«

Stanko o tem ni bil čisto prepričan, vendar se je vdal prigovarjanju. Prihodnje dni je vsak večer pričakoval, da se mu bo ponoči spet kaj sanjalo o Arehovih otrocih, recimo, kako jim daje slaščice, pa je vsako jutro razočaran spoznal, da ga sanje ne ubogajo, včasih se mu je kaj sanjalo, a o Arehovih ne.

Tiste dni pred božičem je mrzaz malo popustil, zdelo se je že, da bo prišla odjuga, vendar se je potem vreme spet ustalilo, le tako mrzaz ni bilo več. Stanko je imel v soboto zadnjič pouk in se je potem dva dni smučal skoraj po ves dan, na Arehov grič pa ni šel, nekako hranil si ga je za dan, ko bo nesel darila.

V terek mu je mama že zgodaj dopoldne potisnila velik zavoj v nahrbtnik in posebej ovojnico v žep pri nahrbtniku. »Na to še posebej pazi,« je rekla, »v ovojnici je denar.«

»Saj je žep zapet, ne more se izgubiti,« je rekel Stanko. »Le kako me bodo gledali!« je pristavil s tesnobnim občutkom.

»Saj so te že videli,« je rekla mati, »poznajo te, vsaj oče. In veseli te bodo, ko jimносиš darove. Nič se ne boj!«

Saj se ni bal, le čuden občutek je imel, ko se je na smučkah vzpenjal po bregu proti koči. Ta dan se mu je zdela še bornejša kot prvič, celó malo nagnjena je bila proti hribu za seboj, ali pa se mu je samo tako zdelo. Ko bi jih ne bilo doma, bi bilo še najboljše, je pomislil, položil bi jim zavoj na prag, ovojnica bi se morda dala stisniti pod vrati... Ampak ne, iz dimnika se je tudi tokrat kadilo, in kam bi tudi lahko odšli v takem času...

Pred kočjo je snel smuči z nog in jih prislonil k steni, segale so do vrha nizkih oken. Za stekli ni bilo nobenega obraza, in to ga je nekako opogumilo, da je z lažjim srcem vstopil v zakajeno vežo in potrkal na vrata, skozi katera je bil tedaj prišel kmet.

Prišel je tudi zdaj. »Ah, ti si,« je rekel, ko ga je trenutek ali dva gledal. »Bi rad spet kruha?«

»Oh ne,« je vneto odkimal Stanko, »lepa hvala. Nekaj sem vam prinesel od naših doma za božič.« Zavoj je imel že v rokah in zdaj ga je pomolil začudenemu kmetu. »To je za vaše otroke.«

»Daj, stopiva noter,« ga je šele zdaj povabil kmet. Vstopila sta v majhen, temačen prostor, pri mizi v kotu se je stiskalo več otrok, njihova mati je stala pri ognjišču. Bila je visoka in suha, večja od svojega moža, in upadlega obraza.

»Glej,« ji je rekel kmet, »prinesel nam je nekaj za otroke.«

»Pa zakaj?« je vprašala žena, bolj zavračajoče kot začudeno.

»Pri nas doma,« je začel Stanko, pa mu je beseda obtičala. Zbral je pogum in ponovil. »Pri nas doma smo sklenili, da naredimo komu veselje za božič. In ker sem se jaz spomnil, da sem nekoč dobil kruha pri vas... Tu notri je nekaj denarja,« je rekel in potisnil ovojnico v roke kmetu, ki je stal ob njem in ga gledal začudeno, skoraj prestrašeno. Stanko se je ozrl proti mizi. Postavljena je bila blizu lončene peči in tam se je stiskalo petero otrok, vsi so bili še majhni, peti je bil dojenček, bratec ga je držal v naročju. Gledali so proti njemu, vendar se niso zganili od mize.

Prva se je znašla žena, pristopila je, segla po zavoju in ga odnesla na omaro vkotu za vrati. »Potem pa prav lepa hvala,« je rekla, »razdelila bova to otrokom jutri, na božični večer. Denarja pa res ni bilo treba dajati, tvoji starši se bodo preveč škodovali...«

»Denar je za to,« je rekel Stanko, »da si kupite, kar najbolj potrebujete.«

Mož in žena sta se molče spogledala, potem se je oglasil mož: »Nismo vajeni, da bi nam kdo kaj

dajal, pa zdaj ne vem... S čim vam bova povrnila,«

»Oh,« je v zadregi rekel Stanko, pa se je hipoma domislil izreka, ki so ga pred dnevi imeli v šolskem berilu, in je rekel: »Dobro delo je samo sebi plačilo.« Potem se mu je to spet zazdelo preučeno in je pristavil: »Radi vam to dajemo, da vam naredimo veselje.«

»Takšnega božiča še nismo imeli,« je rekla žena, »naj vam Bog povrne vsem skupaj. Ampak kako da ravno nam? Za tisto malo kruha, ki si ga dobil...«

»Zdajle bi ti morala postreči s čim boljšim od kruha,« je rekel mož, »pa ni pri hiši nič takega.«

»Saj tudi nič ni treba,« je rekel Stanko, čuteč, da je že dovolj dolgo tukaj in da stori zdaj najboljše, če hitro odide. »Vesele praznike vam želimo vsi skupaj,« je rekel, »in zdaj moram iti. Saj se bom še prišel smučat na vaš hrib. Zbogom!«

Zadenjsko se je umaknil proti vratom, in ker ga nobeden ni skušal zadržati, se je hitro znašel na prostem. Nadel si je smuči in se pripravil, da se spusti po strmini, prej pa se je še ozrl proti oknu: zdaj so bili za šipami otroški obrazi, dva ali trije, in zdelo se mu je, da mu je nekaj ročic pomahalo.

Ker je vedel, da bo mati željna slišati, kako je opravil, se je smučal le kako uro in se odpravil domov še dosti pred poldnem.

»No, kako je bilo?« ga je sprejela mati med vrati v kuhinjo.

»Dobro,« je rekel. »Seveda mi je bilo precej nerodno. Otroci pa imajo celó pet, zadnji je še dojenček.«

»Oh, ta revščina,« je rekla mati, »tvoj oče ima morda res malo prav. Pa so te bili kaj veseli?«

»Najbrž so bili preveč začudeni,« je rekel Stanko, »da bi bili lahko pokazali veselje. Saj se tudi nismo dosti pogovarjali.« Povedal je, kako je bilo, in na koncu pristavil: »Ko bi bila ti zraven, bi se bila že bolje pogovorila z njimi.«

»Je že prav tako,« je menila mati, »pred menoj bi bili morda bolj v zadregi. Ampak mislim, da nobenemu izmed nas ne more biti žal, da smo naredili tako.«

»Oh, mama,« je vzkliknil Stanko, »še premalo si rekla tedaj, da bo naš božič tudi lep. To bo naš najlepši božič. In zdaj morda lahko z Zoro postaviva jaslice, kako dobro, da sem nabral mah, preden je zapadel sneg, zdaj ga ne bi bilo več mogoče dobiti.«

S kuhinjskega praga se je še enkrat obrnil k materi. »Veš, mama,« je rekel, »zadnjič smo

brali v šoli, da je dobro delo samo sebi plačilo. To so se mi zdele take neresnične besede, kot jih je dosti v berilu. Zdaj pa vidim, da so resnične.»

Potem ga je postalo tudi teh besed nekako sram in naglo je odšel v dnevno sobo.

Janez Gradišnik

Začetek dolge poti

Mladostni spomini

Bilo je zadnje dni septembra 1924. leta. Bralec bo takoj vedel, da je pisec teh vrstic že sivolas, če ne že v dobršni meri plešast možak. Takrat pa mi je bilo enajst let in dotlej še nisem imel kaj prida obleke na sebi. Stroja, ki mu zdaj pravimo »drobilec«, takrat še nismo poznali, vsaj v Kubedu ne. Nekateri bolj revni možje in fantje, žene in dekleta, da, celo otroci, so takrat s kladivom v roki apnenčev kamen drobili v gramoz. Med njimi sem bil tudi jaz. Večje kose apnenca smo razbili z macolo, ki jo je vsak dan kdo prinesel in smo si jo od njega izposojali. O takem našem delu smo takrat rekli, da »tolčemo batudo«. V poletnih dnevih je sonce neusmiljeno pripekalo. Večjo vejo z listjem smo zasadili v »batudo«, tako smo lahko tolkli v senci! V iste namene nam je prav prišla stara plahta ali odslužena »jaketa« (jopič). Ostri drobci, ki so odletavali izpod kladi, so nas po obrazu in rokah večkrat ranili do krvi. Včasih smo namesto po kamnu udarili po prstu, da smo videli zvezde od belem dnevu. Naš kup batude se je pa počasi le daljšal in višal. Ko sem nam je zdelo, da ga bo »za en koš«, smo ga oblikovali v gomilo, odšli drugam in se lotili drugega.

Ko se že sam prileten zdaj vračam v Kubed, da obiščem že skoraj osemdesetletno sestro, se vedno oziram na tisti kotanjasti prostor, kjer sem enajstleten fantič »tolkel batudo«. Včasih me prav tam prehiteli ali mi privozi naproti mlada žena ali dekle iz Kubeda ali Gračišča. V svojem avtu sedi ponosno za volanom, ko se vrača domov iz pisarne, tovarne ali gostišča. Po modi oblečena, z negovano frizuro in ... pobarvanimi nohti! Njena nona (stara mati) je z mano tolkla batudo. Imela je zaprašene lase, odrgnjene nohte in tako obleko, da je lahko brez pomišljanja sedla na kup kamenja ter razkoračena tolkla batudo. Kako bi se ne spominjal mučnih zadreg žena in deklet v taki pozi, ko so robati dedci in objestni fantalini drobili neokusne, kosmate šale na njihov račun.

Kakšen božji dar bi bile takrat kavbojke, a ta »pohujšljiva« moda je zanje prišla petdeset let prepozno. Gorje, če bi si bila takrat dekle oblekla bratove hlače; takoj bi bila ... ob dober glas.

Čas je, da se vrnem k sebi – enajstletnemu bosonogemu fantiču, ki je tudi sam natolkel kar lepo količino batude. Z materjo sva nekoga preprosila, da je z volom v gnojnem košu zvozil batudo na cesto, kamor in kakor je določil takratni cestar Polde Jakomin, najin ne tako daljni sorodnik.

Z izkupičkom od moje batude sva z materjo v Kopru kupila prvo, za študenta vsaj nekoliko primerno obleko. Iz vaškega razcapanca me je ta obleka naredila napol mestnega kratkohlačarja! Čemu? – Naš takratni učitelj Ivo Pečenko in takratni kubejski župnik Ivan Brezavšek sta me določila za študenta in uredila, da me v šolskem letu 1924/25 sprejmejo v pripravnico za I. gimnazijo v Sedejevem nadškofijskem malem semenišču v Gorici. Moja mati – Istranka – bi bila rajši videla, da grem v šolo v Koper in ne v daljno Gorico, naš župnik pa je sodil drugače. V Istro je prišel iz goriške nadškofije, dobro je poznal Gorico, njenega takratnega nadškofa dr. Fr. B. Sedeja, malo semenišče in njegove predstojnike. Kot istrski duhovnik pa je tudi vedel, da je Koper šovinistično gnezdo s poudarjeno in organizirano raznarodovalno tendenco. Po njegovi volji nisem bil niti eno samo uro gojenec koprskega semenišča.

Blagri odrešeniškega ozemlja

Kljub visoki narodni zavednosti in žilavi borbenosti naših tedanjih duhovnikov in učiteljev v Slovenski Istri, je italijanska zasedba hudo pritisкала na našega človeka. Ironija je bila tudi v tem, da so nam dejansko zaslužnost prikazovali kot odrešitev in osvoboditev. Imeli smo torej redko »srečo«, da pripadamo k »odrešenemu ozemlju« (Terre redente) z imenom VENEZIA GIULIA (Julijska Krajina). Sestavljale so jo tri province: goriška, tržaška in puljska. Julijska krajina pa je bila le ena od ostalih pokrajin Italije, katere glavno mesto je bilo in je še danes – Rim.

Po vpeljanem in vsakemu vernemu Italijanu znanem reku, se papež imenuje »il dolce Cristo in terra« (sladki Kristus, ki prebiva na zemlji). Ker pa slednji živi v Rimu, je tudi Kristus – po njim samoumevni dedeukciji – rimski meščan!

(...Roma, onde Cristo é Romano...!) Kaj bolj naravnega tedaj kot to, da imajo tudi bodoči oznanjevalci Kristusovega nauka med goriškimi in tržaškimi Slovenci in Hrvatji v Istri, v svojem malem semenišču v Gorici zgolj italijanski učni jezik! Dejstvo, da je to mogočno in takrat moderno stavbo sezidal s prispevki slovenskih vernikov slovenski škof Sedej – tega ne omaja, to v Italiji sploh ni omembe vredno. Kako tudi? Kaj ne prinaša Italija zarobljenemu slovenskemu življu svojo 2000-letno romansko kulturo...? Vsakdo od teh zaroblencev naj bo za to neprecenljivo blagodati hvaležen. Hvaležen tudi s tem, da poza bi svojo dotedanjo suženjsko govorico in jo zamenja – z italijanščino.

Svojevrstna učilnica

Zdaj lahko razumeš, dragi bralec, zakaj se je pisec teh vrstic v letu Gospodovem 1924 začel sam intenzivno (... vsaj po njegovi takratni presoji) ubijati z italijansko slovnico. Moj župnik – blaga duša – mi jo je priskrbel. Sam jezika ni kaj prida poznal, pa tudi ni bil prav nič pripravljen, da bi me obogatil s takim znanjem. Takratni učitelj Ivo Pečenko in še pred njim naš kubejski rojak učitelj Anton Mihec sta bila že dovolj in preveč zaposlena s petrazredno šolo, s stalnim pisanjem notnih zvezkov, s pogostnimi pevskimi vajami in – s svojimi osebnimi problemi.

Spominjam se, da sem si takrat izbral svojevrstno učilnico pod oknom zakristije naše župnijske cerkve sv. Florijana v kubejskem »gradu«. Dober meter pred gladkim kamnom, ki mi je služil za sedež pri učenju je zijal skoraj 40 metrov globok prepad. Na dnu v soteski med neporošno skalo, na kateri stoji cerkev, in kamnitim hribom z imenom Lačna, teče kubejski Potok in tesno ob njem, ob prepadni skali se vije »nova cesta«, ki povezuje Trst in Koper z notranjo slovensko in še dalje hrvaško Istro. Nihče ne more zanikati, da je bila moja učilnica zares slikovita in – čeprav ne zame – strateško pomembna. Iz žive skale je ob mojem sedežu raslo – ne vem, po katerem čudežu – figovo drevesce ali bolje košat figov grm. Tako sem imel potrebno in prijetno senco. Nikdar nisem splezal nanjo, ker je rasla nad srhljivim prepadom. Tudi se mi ni bilo treba skriti v njene veje – kot Cahej v evangeliju – saj sem bil ob počitnicah edini otročaj v kubejskem »gradu«. Za to mojo učilnico ni vedel nihče razen matere, ki je prepadena vila roke nad mano, a ji ni

uspelo, da bi me odvrnila od tega, po njeni sodbi neprimerne in skrajno nevarne kotička. Po mili volji sem tu vpil v ravnino pred seboj, v Lačno ob sebi in v prepad pod menoj. Poslušal sem se, kako se ta ali druga italijanska beseda sliši, niti malo pa nisem vedel, ali jo prav izgovarjam ali ne.

Utrujen od učenja in kričavega ponavljanja bolj ali manj nerazumljivih besed, sem se večkrat mahoma umiril – kakor peneči se hudournik v upočasnjeni rečni strugi – v tej ali drugi narodni pesmi. Po asociaciji, ki je navidezno ni, a jo kljub temu najde otroška domišljiska in fonetična občutljivost za skrivnostna sotočja podzemnih, t. j. podzavestnih tokov... Z mojo sestro Rozino, z njenimi in mojimi vrstniki in vrstnicami smo takih narodnih pesmi znali in prepevali za dober ducat. Zaslugo za to gre pripisati naši kubejski šoli v »gradu«, ki je bila ena izmed najstarejših v slovenski Istri. Tu je začetek moje nepotešljive strasti za petje in odtod izvira – po vsej verjetnosti – tudi »krivda« za moje poznejše »grešno« verzificiranje.

Nepredvidene ovire

Skupek italijanskih besed, za njihov pomen sem tudi že vedel, se je že bližal posvečenemu svetopisemskemu številu 40. Tak uspeh pa je bilo treba proslaviti tudi zunaj moje »učilnice«. S slovnico pod pazduho sem se nekega pozno poletnega dne pridružil kubejskim pastirjem in pastiricam v Valah pod Kraščami. Pri igri sem slovnico nekam odložil. Našla jo je krava in začela žvečiti. Najbrž zaradi platnic, na katerih je moralo biti vse kaj več kot samo nedolžni prstni odtisi. Z združenimi močmi smo slovnico vlekli kravi iz gobca, pa se liska le ni dala ugnati. Tako je žalostno končala moja prva slovensko-italijanska slovnica. Žalosten sem odtaval v »grad« in po dolгих pripravah in oklevanju pred župnikom izdaval svojo veliko nezgodo. Mož se je široko nasmejal; kljub mojim obilnim solzam je – po vsem videzu – privoščil liski, da ji je slovnica teknila.

Na srečo sem si bil že prej oskrbel svoj okrajšani slovar s 40 besedami; nekatere z napačno izgovarjavo, druge s še bolj napačnim naglasom.

V drugi polovici septembra 1924. leta, sva šla z materjo v Dekane k občinskemu zdravniku po spričevalo za moje bodoče šolanje v Gorici. Hodila sva seveda peš. Iz Kubeda sva krenila proti



Cerkev sv. Florijana v Kubeđu. Zvonik je zato tako daleč od cerkve, ker je bil v načrtu kot zaključek v trdnjanskem zidu okoli kubejskega »gradu«.

Baču, pustila na levi Mohoreča in se počasi spuščala po komaj še zaznavnih kolovozih in prav tako neizhojenih stezah proti Mišom. Na listju dreves so bili že opazni prvi barvni odtenki bližajoče se jeseni. Veje, na katerih se je lesketala jutranja rosa, so me hladilno česale po kuštravih laseh in me bolj ali manj mehko božale po obrazu in rokah. Vse to mi je neskončno godilo in me osrečevalo. Pritajeno šumenje Rižane se je spajalo s šelestenjem listov v vejah visokih topolov, prestrezajočih sape, ki jih ni...! Topoli, trepetlike, kot še nepoznane, neodkritke antene bodočnosti; ki bodo prestrezale nevidne valove glasov ter neslišne valove svetlobe in barv.

Zraven mene je stopala mati in budna sanjala o svojem sinu študentu. Jaz sam sem se tudi zapredal v svetlo mrežo pričakovanja nečesa, sicer še neopredeljivega, a zagotovo svetlega in lepega, vrednega mladostnega hrepenjenja.

Uro kasneje je razočaranje ob občinskem zdravniku v Dekanih zamorilo cvetje mojega osrečujočega pričakovanja. Spomin na to srečo pa bo ostal, kot ostaja neuničljiv spomin na izgubljeni raj, na »zlato dobo človeštva«, ki jo antični avtorji tako nostalgичno opisujejo:

»— Aurea prima sata est aetas...« (—Prva je nastopila zlata doba...).

Prišla sva torej z materjo k občinskemu zdravniku v Dekane. Sam pri sebi sem lahko računal na nekaj besed v beneškem narečju; zapomnil sem si jih, ko sem nekajkrat spremljal svojo šavrinsko mater v Koper ali celo v Trst. Trdno postavko pa je zame sestavljalo onih 40 besed iz moje svojevrstne učilnice v figovi senci pod oknom zakristije naše župnijske cerkve sv. Florijana v Kubeđu. Ob vsem tem resničnem bogastvu sem bil lahko upravičeno miren. Toda... Občinski zdravnik je

bil pravi Italijan in ni izgovoril niti ene same od meni znanih besed. Neprijazno in brez uvoda mi je začel nekaj onegavati po prsih z orodjem, o katerem sem šele mnogo let kasneje zvedel, da se mu reče stetoskop in da je — nedolžno zdravniško slušalo. V strahu, da je neko neznano orožje in da mož išče, kam bi me z njim zabodel, je moralo tudi moje srce — podivjati! Pa je le Bog dal, da je mož odložil »orožje« in začel pisati. Moje zdravniško spričevalo. Dognal je namreč, da sem na srcu resno bolan. Spričevalo je napisal z — vsem zdravnikom lastno — nečitljivo pisavo. Moj župnik pisma ni znal prebrati, prav tako ne kak drug častiti sobrat, ki je k njemu prišel na obisk, ali morda samo na tarok. Spričevalo je moj župnik mirne duše poslal v Gorico, prepričan, da je vse urejeno in se nima zatakniti kaj več. Pa se je le zataknilo: iz Gorice je kmalu prišel odgovor, da me ne sprejmejo, ker sem — bolan!

Zdaj je začel župnik rohniti nad Italijo in njenimi zdravniki. Dal je poklicati mojo mater in vpil nad njo: »Tavžent neviht, od kdaj je tvoj sin bolan?« Kljub jeznemu vprašanju je mirno odgovorila. »Moj Stanko (tako me še danes v Kubeđu kličejo) je bil zadnjič bolan še preden je shodil. Imel je oslovski kašelj in botra Krančevka mi je ukazala, naj ga nosim ponoči na hlad. Nesla sem ga h kapelici sv. Marije na most čez naš Potok in ga v noči brez lune postavila napol golega na — mravljišče! Začel je vreščati, da je šlo skozi ušesa. Mislila sem, da njega in mene preganjajo, 'štrige' in tekla z njim domov. Po poti so se tudi mene lotile mravlje, ki sem nanje otroka posedla. Od mravljinčjih ugrizov in od strahu je moj Stanko tisto noč ozdravel.«

Župniku se je zdaj posvetilo: kot starozavezni prerok, z gotovostjo, ki ne dopušča pomislekov, je v trenutku razsodil: »Pri tistem italijanskem šintarju v Dekanih je tvoj Stanko zbolel. Jutri pojdeš z njim k zdravniku Marsiču v Koper. Če le ni slep, bo videl, da je fant zdrav.«

Tako sva se z materjo napotila k zdravniku ne več v Dekane, ampak v Koper. Koprski zdravnik Marsič (Marsich) ni bil šovinist. Verjetno je znal primerno ceniti kmečke dobrote, s katerimi so ga zalagali slovenski pacienti v zaledju koprskega mesta. Z mojo materjo je spregovoril celo nekaj besed »po naše«, mene pa je pomirjevalno potrepil po rami in me premeril z očmi dobrodušnega človeka. Ves strah in nezaupanje, nakopičeno v meni od prvega zdravniškega pregleda v Dekanih, je mahoma splahnelo. Lahko je ugotovil, da sem popolnoma zdrav dečko, kot sem v

resnici tudi bil. O tem je napisal svoje zdravniško potrdilo, ki ga je župnik takoj poslal v Gorico. Čez nekaj dni je iz Gorice prišel odgovor, da sem sprejet v malo semenišče.

Ob začetku dolge poti

S petnajstdnevno zamudo sem se napotil v Gorico. Spremljali sta me Brezavščekova kuharica Franciška Bavdaž iz Vrhovlja v Brdih in moja sestra Roza. Župnika ni bilo z mano najbrž zaradi moje preneznatnosti, moje matere pa ne zaradi preveč znatnih stroškov ob takem potovanju. Sestro sva vedela, da se morava zahvaliti krhki osebici farovške kuharice za gospodski občutek vožnje z avtobusom. Gotovo ne bi bila zmogla dveh ur naporne hoje do Dekanov. V Dekanih smo vsi trije stopili na ozkotirno železnico, ki je povezovala Trst s Porečem in je še pred drugo svetovno vojno prenehala obratovati. Istopili smo v Trstu na železniški postaji sv. Andreja z italijanskim imenom: Trieste-Campo Marzio. Od tu smo se peljali na kraško planoto nad Trstom in dalje mimo Dutovelj, Štanjela in Šempetra v Gorico na svetogorsko postajo s takratnim italijanskim imenom: Gorizia-Monte santo.

Stopil sem torej na blagoslovljena goriška tla. Nisem jih poljubil, kakor poljublja tla sedanji papež Janez Pavel II. ob njegovih celinskih in medcelinskih romanjih (kaj naj bi tudi moj poljub pomenil...?), vendar vem, da sem vanja pognal svoje korenine v dolgih letih šolanja, in še danes rasem tudi iz teh korenin.

Od tistega 15. 10. 1924 se še vedno živo spominjam, kako mogočen vtis je name naredilo monumentalno stopnišče, ki se z obeh strani vzpenja proti glavnemu vходу nadškofijskega malega semenišča v Gorici. Odprli smo vrata, ki so težja in lepša od samih vrat naše cerkve sv. Florijana v Kubedu, in se znašli v zelo prostorni veži z vzdanim sedežem vzdolž obeh vzporednih sten. Potrkali smo na okno, nad katerim je bil napis: Portinaio – Vrtar. K oknu je stopil moški srednjih let in ga odprl. Gospodična Fani (tako smo ji rekli v Kubedu) je povedala, kdo smo in kaj želimo. Vrtar je takoj nekam odšel nekemu povedat, da je odnekod prišel neki zamudnik iz – Istre, tam nekje Bogu za hrbtom... Kmalu se je vrnil z odgovorom: »Če naj fanté sploh ostane pod streho te gostoljubne, Bogu in učenju posvečene hiše, potem je njegovo mesto samo v pripravnici za prvo gimnazijo.« To nam je povedal vrtar in to je bilo menda tudi vse. Nobenih

»višjih inštant« ni bilo treba nadlegovati. Z njimi se je nemara pismeno pomenil moj kubejski župnik. Vrtar (pozneje sem zvedel, da se imenuje Lojze Vuga in je pravi strokovnjak za talarje in pelerine) me je peljal še v garderobo. V predalu in obešalniku št. 103 smo razložili in razvesili vse moje reči. V prostrani spalnici v istem nadstropju smo našli še prosto posteljo in se nato vsi trije vrnili v pritličje. Bližal se je trenutek slovesa. Za nameček vsemu, kar je takrat utegnilo mučiti moje srce, je bilo tudi to, da se nisem mogel izjokati v objemu svoje matere, ker je ni bilo. Pa tudi semeniška disciplina ne trpi dolgega in solzavega poslavljanja. Tista težka okovana semeniška vhodna vrata so se kmalu zaprla za gospodično Fani in za mojo sestro. Ostal sem sam. Sam v začetku zelo dolgega obokanega hodnika in v začetku dolge poti, ki je trajala nato celih trinajst let...

Začel sem iskati sopotnike. Po dolgih semeniških hodnikih, po šolskih razredih in učilnicah, po igriščih in na sprehodih, po kongregacijah, krožkih in pevskih zborih in še po markiranih gorskih stezah. Z nekaterimi – bodi Bog zahvaljen! – smo družno potovali od pripravnice na I. gimnazijo v šolskem letu 1924/25 vse tja do naših novih maš.

Alojz Kocjančič

Listi zanemarjene kronike

Novi župnik

Radovednost ni lepa čednost, so včasih učili. Zdaj pa pravijo, da bi brez radovednosti bili ljudje še bolj neumni, kakor so. Skoraj že nismo bili več posebno radovedni, ko se je razvedelo, kdo bo novi župnik. Čisto od blizu je doma, pa dotlej skoraj nismo vedeli zanj. Ob novi maši se svet še precej zanima za tiste fante, za katere se nekaterim deklicam zdi, da jih je škoda. Potem si pa le vsaka od njih najde drugega, ki zanj trdi, da je zanj edini pravi. Čeprav že veljamo za mesto, smo po srcu še vedno vaščani. Skoraj vsi o skoraj vseh vse vemo.

Modri Natan je pomenljivo zmajeval z glavo in dejal, da ga skrbi. Kaj, smo ga vpraševali. To, je razlagal, (česar so se nekateri veselili), da je novi župnik mlad. Potem smo ga potolažili. Sporazumeli smo se, da mu bomo že pomagali. Modri možje in izkušene stare žene v hiši mu bodo vselej pripravljeni svetovati. Saj človek z dobrimi nasveti včasih ne ve kam, kadar jih ima polno

glavo. Kako je žalostno, ko jih ni mogoče uporabiti med svojimi domačimi in najbližjimi! Tak mladi »gospod«, ki je vendar dovolj učen, bo menda dovolj odprte glave, da jih bo, nasvete, poslušal in bo celo hvaležen zanje. Tako smo modrovali, upali in se tolažili.

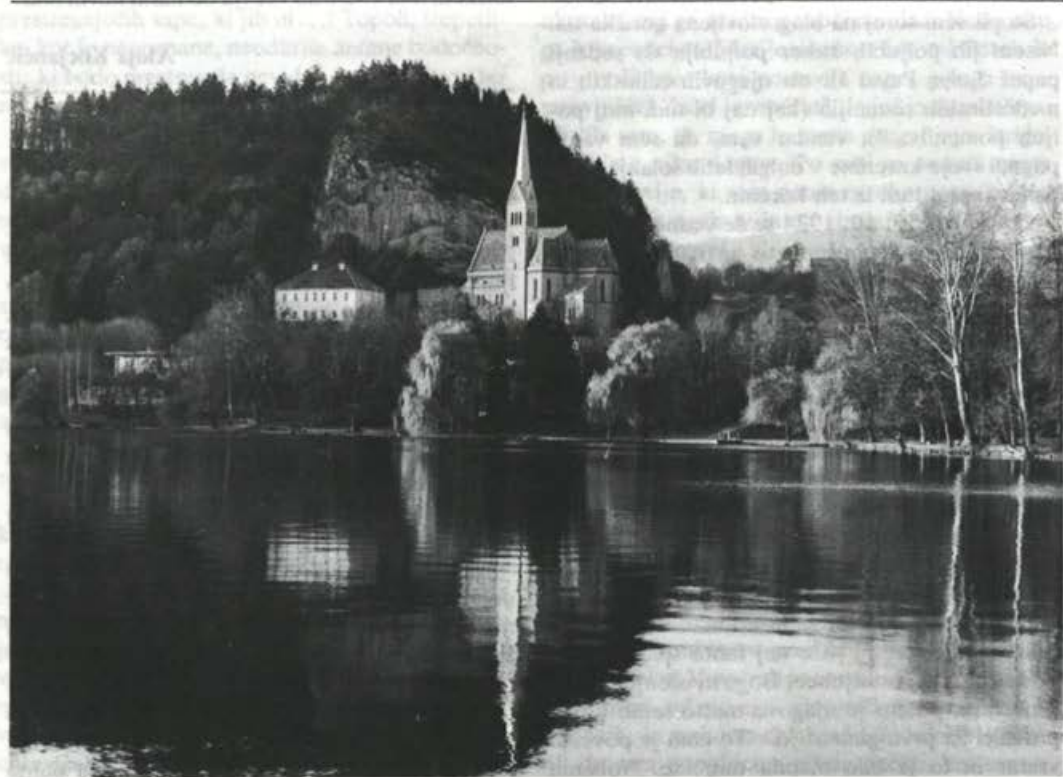
Sredi zime je novi župnik prišel. Gospodinja in pomočnici pa so ga pričakovale tudi s strahom in pritajenim vprašanjem: od kod se bo vzela tista njegova, ta nova gospodinja. Pa je bil prikriti strah nepotreben. Vse prejšnje so lahko kar ostale. Kuharica gospodinja se je zato kljub svojim osimim križem kar pomladila. Sicer pa je v župnišću že veljalo pravilo, da je le gospodinja stalna, drugi pa so, ali pa niso. Pet »gospodov« je že »pokopala«! Samo povejte, je rekla, kako bi radi imeli, pa se bomo ravnale po »gospodovi« volji.

Kakšno srečo, brez lastne zasluge, imajo taki mladi župniki! V njihovih učenih knjigah stoji zapisano, da ne smejo imeti kuharic, mlajših od štirideset let. Tukaj pa vse skupaj znesejo več kot dvesto let... Za varnost je torej lepo poskrbljeno.

Cerkveni stoli

niso najbolj važna oprava v cerkvi. Da je najvažnejši oltar, bi naši župljani vsi v en glas povedali. Zase na tihem pa vsakdo ve, da je zanj osebno njegov sedež še bolj važen. Iz roda v rod si ga podedujemo. Rod na sedežu zlepa ne izumre, čeprav pri hiši istega imena pravzaprav nikogar več ni. Za stol je še vedno kje kakšna žlahta, da ga podeduje.

Zgodilo se je nekaj strašnega. Meni nič, tebi nič se je novi župnik lotil najprej tistih klopi čisto spredaj okoli oltarja. Tam imajo svoja mesta najuglednejše osebe. Spoštovane in ugledne so v resnici tudi drugače, ne samo zato, ker jih tam spredaj vsakdo more videti. Kuharica je pretrse na ugotovila in posvarila: Agata bo zategadelj jokala, druge (najbrž je mislila reči babe, a ji to zaradi lastne časti ni ušlo) bodo pa klele. Kako jo je strah, kaj bo temu sledilo, pa ni mogla skriti. Kje sedeti so gospe že imele tudi potem. Le po cerkvi nazaj ni bilo mogoče tako lahko pogledati kakor prej. No, Bog ne daj, da bi bile zares gledale, saj je vendar oltar tako blizu in so sveta opravila z »gospodom« vred dovolj zanimiva. A če mora tako biti, naj bo in so se vsi skupaj vdali.



Toda hudo so se prevarali sicer miroljubni župljani, ko so menili, da bo poslej mir! Na vrsto so prišle tudi še druge klopi. Gospa Sibila si je lastila posebno klopico v ljubkem vogalu pod korom. Nekoliko višji sedež je bil to: za enega samega obilno širok, za dva, ki se rada stisneta drug k drugemu, pa ravno pravnj. Najlepše na tem sedežu so bila vratca s ključavnico. Res je, niso se več mogla zaklepati. Kdaj že se je zgubil ključek! Toda za spomin na lepe stare čase je bila tudi nerabna ključavnica dovolj. Da, da! Vsaj v cerkvi je imel lahko človek svoj mir, svojo čast in svojo nedotakljivo last.

»Mislila sem, da me bo kap, ko v nedeljo nisem imela kam sesti«, je Sibila ogorčena potožila vsem sosedam. Agati pa so se vdrle solze. Predobro se je že vzgojila v krščanskih krepostih, da bi si upala reči žal besedo o kakem »gospodu«. Toda resnica je resnica. Naj se z njo zgodi karkoli že, s svojim blagim možem se vse življenje doslej nista sporekla. Tedaj, ko je bil pretres sedežev, je bil pa take volje, da bi kar vero izgubil. Saj ga je mirila in »gospoda« zagovarjala, češ: na svetu se godijo še hujše stvari. Ljudje so lačni, potres uničuje ne le hiše in imetje, marveč celo življenja. Pa je postajal še bolj besen, češ, da ga to prav nič ne briga, le v cerkvi hoče imeti svoj red in mir.

Rušenje

V naši cerkvi imamo elektriko že pol stoletja. Ko smo dobili tako novost, smo jo radi razkazovali z odkrito napeljavo in mnogimi lučkami, ki so se čisto preprosto prižigale s stikalom. Tisti pa, ki zdaj napeljujejo žice za električni tok, so menili, da ima župnik prav, če bi rad napeljave po cerkvi skril pod omet. Tako naj bi bilo lepše. Ampak, zakaj so mu bili lestenci napoti? Drugega za drugim je snemal. Kako je bilo prej svečano, ko je gorelo toliko električnih sveč! In v oltarju je bilo okoli svetnikov in božjega trona toliko žarnic! Včasih je maša prej minila, preden si preštel, koliko jih gori in koliko ne. Namesto da bi pregorele nadomestil z novimi, so po malem vse zginile z oltarja.

Dobri možje so radi pomagali, ko je bilo treba poprijeti za kako delo. Kadar sami niso mogli ali niso utegnili, so bile pri roki žene. Ključvati po stenah zanje ni bil primeren posel. Ugotovili so, da se tudi župnik ne sramuje ročnega dela in so mu ga potem radi prepuščali. Skrbne žene pa so poskrbele župniku za delovno obleko. Celo tri je dobil v dar, saj možje delavci tako vsako leto dobijo nove.

Luknjanja po cerkvenih zidovih so se moške in ljudje upravičeno naveličali. Folt je župniku modro svetoval, da bi taka dela lažje opravili s kompresorjem. Nasvet ni nič zalegel. Župnikova trma je preluknjala debel zid prej kakor kompresor s stisnjenim zrakom.

Zakaj se Folt ni lotil prebijanja? Folt je bilo v resnici bolj strah ljudi kot debelega zidu. Koliko tisoč lukenj je navrtal kot rudar v jami!

»Tako, tudi ti pomagaš cerkev podirati,« mu je prišlo zaskrbljeno očitane vernikov na ušesa. Zato je poslej gledal nekoliko bolj od daleč, kaj se s cerkvijo godi.

Ni bilo treba čakati predolgo. Župnik se je lotil podiranja cele stene. Izmisli si je nov prehod v krstilnico. Divje je odmevalo delo s krampom in nihče si ni upal blizu. Najmanj so bili pri roki pomočniki, ker naposled niti ne veš, če ni tako rušenje celo greh. Najbolj boleče je odjekalo v ušesih in srcu zlate (tudi zaradi slovesa petdesetletne zveste službe) gospodinje in njenih pomočnic. Ob grmenju, ki naznanja bližajočo se hudo uro izpod neba, so vneto zvonile in so jo odvrnile. Tokrat kaj takega ni bilo mogoče, saj je grmel pod zvonikom, tik ob vrveh za zvonove. Kaj ukreniti?

Gospodinja je poslala Špelo, svojo zvesto pomočnico, po pomoč. Špela je bila za take opravke silno ročna. Pri gospodinjskih poslih je spoštljivo in hvaležno (ker ji ni bilo treba kaj prida delati) obhodovala svojo botro. Rada pa je pohitela za zunanji opravi, ki jih je pri hiši vedno dovolj. Jadrno se je torej odpravila. Svoji znanki, ki jo je srečala na cesti, je pokazala s prstom na svoja zaprta usta. Vsi ljudje vedo, kaj taka kretnja pomeni: tega, kar veš, ne smeš povedati. Zato jo je Mina prišla za roko in vabljivo povlekla za bližnji hišni vogal, pritajeno vprašujoč, česa ne sme povedati. Špela je bila ponosna na svoje bogastvo v skrivnosti, ki sta zanj vedeli ona in njena botra.

»Cerkve podirajo!«

»Kdo?«

»Župnik. Zdaj moram pa hitro h gospodu Natanielu, da bodo cerkev pomagali rešiti.«

Zalotiti zlikovca pri (nedovoljenem) delu je najlepše plačilo za trud zasledovalca. Vendar je nastala neka čudna zadrega. Župnik je v eni izmed treh podarjenih delovnih oblek sicer razžaljen stal pred svojim predstojnikom. Namesto kesanja, ker ruši cerkev, je ponudil svojemu duhovnemu nadzorniku papirje, ki se jim pravi načrt. Pod temi papirji je stalo jasno zapisano, da

so jih videli in odobrili sam gospod škof, ki so seveda še na višjem mestu in največ vedo. Nazadnje ima sicer lahko prav tudi kak vmesni ocenjevalec s pripombo, za katero gospod škof ne vedo. Greh je bil nazadnje v tem, da mladi načrtovalci z najvišjimi šolami grešijo zato, ker so še premaladi...

Kdo je imel prav, ko je vsakdo po svoji vesti prav ravnal, samo Bog ve. On prepusti času, da nekateri raje pozabijo, kako so imeli ob svojem času svoj prav.

Potem je imel župnik neko čudno pridigo. Dejal je, da so novi sveti oče v Rimu začeli bolj na široko odpirati okna in vrata svoje Cerkve. Marsikaj častitljivo starega so naročili podreti. Z vsega sveta so povabili svoje brate, da bi jim pomagali napeljati novih žic za novo Luč, od katere bi sijala lepa svetloba.

Smrt mohorjana

Kako je smrt boleča, pač ne bi bilo treba ponovno zapisovati. Nekateri smrti pa le nekoliko bolj sežejo v živo. Ob njih več modrujemo, bolj vprašujemo svoj večni zakaj in še celo Boga kličemo na odgovor. To se zgodi zlasti tedaj, ko po človeških računih sklepamo, da je kdo umrl po povprečju še mnogo premlad.

Smrt našega mohorjana je nekoliko zapletena zadeva. Mohorjevi družbi bi zelo koristila spretna tajna služba, da bi razkrila vzrok smrti svojih udov, članov ali samo bralcev. Lahko da bi razjasnila bolehanja in smrti njena notranja zdravstvena služba. Ob nerazložljivih primerih vendar nujno pomislimo tudi na nasilje. Prisiljeni smo sumničiti, da gre za nasilno smrt, ker je gospod Natanišel kot človek še živ. Umrl je le kot mohorjan, saj je svojo (mohorjansko) smrt prišel sam sporočiti. Nihče ga nima pravice obsoditi za samo-

morilca, ki bi mu odrekli poslednjo čast spodobnega pogreba. Njegova preudarna izjava, da po- slej ne želi več teh knjig, bi sicer opravičevala domnevo, da gre za naklepni samomor. Doslej je skrbela za udnino blaga pokojna žena (ki tudi telesno v miru počiva). Vedno se je veselila, ko je lahko opravila kak posel v župnišču. Rada je imela prijetno domače branje mohorskih knjig. Za gospoda Natanišela so bile najbrž nekoliko preotročje. On bi imel raje kakšno bolj učeno. Nespodobno bi ga bilo vprašati, ali je poznal tiste druge mohorske, ki so zopet za ostalo veliko večino preučene. Kaj pa, če zlasti v koledarju ne pišejo več tako, kakor bi bilo otrokom prejšnjega stoletja pri srcu? Saj današnji »otroci«, tudi nje- govi, tako ne berejo.

Smrti samomorilcev niso povsem enake krivde. Preudarna smrt pravičnega mohorjana je nemara podobna smrti, ki sledi gladovni stavki oporečnika ali upornika. Večina umrlih mohorjanov predvsem takih telesno naprej živečih, svoje mohorjanske smrti ne razglša z velikim zvonom. Pokopljejo jih še manj slovesno kakor v najožjem družinskem krogu. Zato dolgujemo večje sočutje ob smrti mohorjana, če jo slovesno naznani.

Župnik se čuti dolžnega govoriti pri vsakem pogrebu. To verniki od njega tudi pričakujejo. Njegova dolžnost je opomniti na štiri poslednje reči. Smrti ni treba dokazovati, saj »da bo umrl, vsak dobro ve, ne ve pa kdaj, kako in kje«.

Samo kako je s sodbo, peklom ali nebesi nekega mohorjana kot mohorjana?

Gospod Natanišel je župnika sam rešil zadrege. Naročil je le zvonjenje, ki naj razglasi njegovo mohorsko smrt, pogreba pa se mu ni treba udeležiti.

Zapisnikar Peter Logar

Cankarjev dom

Zdaj, ko je zunanja podoba Cankarjevega doma že v celoti vidna in je velik del njegove notranjosti tudi že urejen, v nekaterih sodobno opremljenih dvoranah so že bile prve prireditve, lahko nekaj več povemo o njegovem namenu in pomenu. Cankarjev dom je zasnovan kot žarišče celotne kulturne dejavnosti slovenskega naroda, njegova programska zasnova pa izhaja iz našega narodnega kulturnega položaja. Dom naj bi bil nekaj slovensko osrednjega, nekaj, kar naj bi bilo

po zunanjih in notranjih razsežnostih največ, kar smo Slovenci na današnji stopnji zavesti in gospodarske moči zmožni ustvariti. V domu mora biti nenehno navzoč ves slovenski prostor, kate- rega sestavni del je tudi zamejstvo. Tako zasno- van dom bi moral postati kulturno žarišče s to- likšno privlačno silo, da bi si težko zamislili slo- venskega človeka na obisku v Ljubljani, da ga pot ne bi zanesla vanj in da ne bi čutil potrebe, da kdaj vidi tudi prireditve v njem. Ob številnih predlogih, nasvetih in pobudah pred gradnjo in med gradnjo je bilo poudarjeno, da Cankarjev dom mora postati odprta, neobremenjena, zares

demokratska ustanova, dom, kjer se bodo ljudje počutili doma.

Kulturni dom Ivana Cankarja bo imel nad 47.500 kvadratnih metrov površin. Večina teh površin je namenjena dvoranam. To so: Najprej velika ali Gallusova dvorana s 1500 sedeži. Če bi po potrebi prostor za orkester prekrili, bo v njej prostora za 2100 oseb. V tej dvorani bodo prve dvoranske orgle v Sloveniji, izdelek zahodnonemškega podjetja Karl Schuke. V njej bodo prirejali velike simfonične koncerte, operne, operne in baletne prireditve, dramske uprizoritve, v njej bodo nastopali veliki pevski zbori, folklorne in plesne skupine. Dvorana bo opremljena tudi za snemanje na plošče, kasete in trakove, vgrajene bodo kabine in naprave za sprotno prevajanje ter kabina za filmske projekcije. Prostorna dvorana bo še posebej primerna za kongresno dejavnost, za razne konference in večje proslave. Srednja ali Linhartova dvorana je bila že preizkušena za prve prireditve, koncertne in pevske nastope. S svojimi 670 sedeži že služi za srednje in manjše zasedbe, za komorne zборе in podobno. Dvorana je najsodobneje opremljena, ima vrtljiv oder, ki omogoča hitro menjavo prizorišča. Vrh tega se okvir odra po potrebi lahko zmanjša ali zveča. Dvorani so priključene snemalne kabine.

Arena ali okrogla dvorana – imenuje se po partizanskem pesniku Kajuhu – ima le 260 sedežev. Posebnost te dvorane je oder v središču avditorija. Dvorana bo kot nalašč za manjše dramske predstave, za eksperimentalno gledališče, za satirični kabaret, monodramo, za literarne večere, solistične koncerte, za javne tribune in podobne prireditve in nastope. Mala ali Kosovelova dvorana je približno enako velika kakor Kajuhova in ima 250 sedežev. Posebnost te dvorane je, da se bo lahko večala ali manjšala. Zaradi te svoje posebnosti bo primerna za eksperimentalno gledališče, lahko pa bodo v njej tudi manjše prireditve, konference, sestanki in podobno. Poleg teh je še posebna, sprejemna dvorana, vsem dvoranam skupen foyer, skupno domače ognjišče. V tej dvorani ali veliki predsobi naj bi se zbirali obiskovalci pred prireditvijo in po njej. To naj bi bil prijeten kraj srečanja, zbiranja, združenja pred in po prireditvi. Ta foyer je primeren za večje sprejeme z do 1000 gosti.

Vse dvorane imajo tudi garderobe za nastopajoče in ostale potrebne prostore. V etaži, ki je namenjena kongresni dejavnosti, je pet kabinetov ali sejnih sob za delo v komisijah; vsaka soba

ima po 25 do 30 sedežev. Teh pet kabinetov je povezanih z dvorano s 150 sedeži, poleg je veliki tiskovni in teleprinterski center, strojepisnica, razmnoževalnica in še drugi prostori. Dvorane v domu so poimenovane tako, da simbolično zaokrožajo skoraj 500 let dolg kulturni in zgodovinski lok oblikovanja slovenskega naroda in njegove kulture, od Gallusa preko Linharta, Kosovela, do Destovnika-Kajuha. Nekdo je imenoval Cankarjev dom belo krizantemo iz marmorja, pri čemer je imel v mislih preroške besede velikega pisatelja: »Trdna je moja vera, da napoči zarja tistega dne, ko naša kultura ne bo več krizantema siromaka, temveč bogastvo bogatega.«

—d.

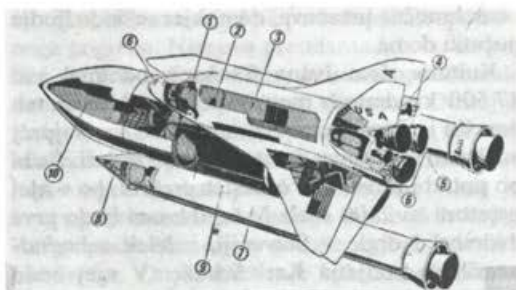
Vesolje nam postaja bližje

Bilo je dne 12. aprila 1961 ob 9.07 po moskovskem času, ko so v Sovjetski zvezi izstrelili prvo vesoljsko ladjo na svetu s človekom v njej. Ladja »Vostok«, ki jo je pilotiral Jurij Gagarin, je s hitrostjo 27.358 kilometrov na uro obkrožila Zemljo. Polet je trajal 48 minut. Dobrih osem let pozneje, bilo je 16. julija 1969, se je Američanom posrečil polet – prvi človek je pristal na Luni, in le nekaj mesecev zatem je Luno obiskala že druga človeška posadka. Zvrstilo se je več spojitvev dveh sovjetskih vesoljskih ladij. Zgodilo se je, da je natanko dvajset let potem, ko je prvi človek, Jurij Gagarin, z majhno vesoljsko ladjico poletel z izstrelišča Bajkonur v vesolje, poletel ameriški vesoljski trajekt »Columbia« z vesoljskega oporišča Kennedy na Rtu Canaveral. Kozmonavta John Young in Robert Crippen sta v tem novem vesoljskem vozilu v 54 urah in pol 36-krat poletela okoli Zemlje in nato srečno pristala na posušenem jezeru puščave Mojave pri vojaškem oporišču Edwards v Kaliforniji.

Kaj pomeni ta pionirska odprava v vesolje, ki je stala Američane milijarde dolarjev in dolga leta raziskav, preizkusov in naposled s prvim poletom »Columbie« tudi tveganja? Kakšne so značilnosti in prednosti tega vesoljskega trajekta? Brezhiben potek odprave je potrdil možnost večkratnega poleta tega vozila. Strokovnjaki pravijo, da je uporabno tudi do stokrat. »Columbia« je prvo ameriško vesoljsko plovilo, ki je pristalo na tleh. Američani so uspeh te odprave primerjali vožnji prve železnice med Stocktonom in Darlingtonom in z začetkom letalske pošte v dvajse-

tih letih tega stoletja. Z brezhibnim pristankom je bilo potrjeno, da je »Columbia« resnično vesoljski trajekt, ki je začel novo obdobje v človekovem osvajanju vesolja. S tem uspehom so ZDA na tem področju ponovno zasedle tisti položaj, ki so ga imele ob osvojitvi Lune, celo utrdile so ga. Američani so z vesoljskim trajektom začeli tudi novo obdobje vesoljskega transporta. Ker je vozilo večkrat uporabno, se bodo močno znižali stroški izstreljevanja satelitov v primerjavi z izstreljevanjem s klasičnimi raketaми, ki so jih lahko samo enkrat uporabili. Trajekt bo lahko prepeljal v krožnico okrog Zemlje do 30 ton tovora, v njem pa je prostora tudi za več ljudi.

Med prvimi nalogami trajekta bo postavitve v tirnico okrog Zemlje astronomskega teleskopa in laboratorija, ki bo okrepil človekov pogled v vesolje in bo pomagal razvozlati marsikatero njegovo uganko. Vesoljsko letalo bo tudi močno poenostavilo in pocenilo razmeščanje satelitov v tirnico okrog Zemlje. Vesoljski trajekt bo lahko pristal ob satelitu, zamenjal njegove posamezne dele, popravil morebitne okvare ali pa odpeljal cel satelit na Zemljo. Sateliti so zbiralci pomembnih podatkov in dogajanj na Zemlji. Posnetke teh satelitov predelujejo računalniki na Zemlji. Na osnovi posnetkov, ki jih pošiljajo sateliti na Zemljo, strokovnjaki pomagajo pri odkrivanju rudnih bogastev, omogočajo zanesljivejša vremenska napovedi, odkrivajo gozdne požare, gibanje rib-jih jat, opozarjajo na rastlinske bolezni, napovedujejo letino. Omogočajo medcelinske telefonske zveze, televizijske prenose, opravljajo pa predvsem pomembno vlogo pri morski plovbi, pri



Zgornja slika predstavlja prerez vesoljskega trajekta, kompozicije orbiterja, ki ga je lahko prepoznati po njegovih krilih v podobi črke delta, velikega rezervoarja in dveh pomožnih raket (7). Na orbiterju je mogoče videti mesto za pilotiranje (1), zaporo (2) prehoda k prostoru za tovor (3), glavne motorje (5), orbitalne manevrirne motorje (4) in motorje za kontrolo višine (6). Pod trupom orbiterja je viden zunanji rezervoar (10), v katerem sta ločena predela za tekoči kisik in vodik, ki gorita v motorjih. V konicah startnih raket (8) so padala, ki omogočajo spust.

opazovanju Zemlje, na kateri lahko razločno vidijo ne le predmete, marveč tudi osebe. Posebni, vojaški sateliti, so pravi nebesni vohuni, pod njihovim nadzorstvom so vsa svetovna morja in ni kraja na Zemlji, kamor ne bi seglo njihovo ostro oko.

Najnovejši ameriški uspeh s trajektom »Columbia« pa ne odpira samo novih možnosti za odkrivanje vesolja, ki nam je s tem postalo tudi bližje; ob njem se zaostruje tudi oboroževalna tekma, ki se seli z Zemlje v vesolje. Naj bi nad vojaškimi vidiki človekovega prodora v vesolje zmagali miroljubni cilji.

-nc

O Andreju iz Kroke, o Zlati gorci in o godcu v nebesih

V svojem članku »O sodobno zapletenem jeziku« (Naši razgledi, 27. febr. 1981) meni dr. Janko Moder, da je bilo delo naših prednikov, »ki so poimenovali živo naravo«, sicer »zahtevno in odgovorno, pa vendar je bilo marsikaj lahko opravljeno bolj na splošno opisno in približno, saj je veja veja in je list list, pa čeprav jih je na tisoče raznih debelin in oblik. Današnja industrija pa se ne more zadovoljiti s tako približnim poimenovanjem – recimo – avtomobila in njegovih delov,

temveč mora vsak njegov del dobiti čisto natančno poimenovanje, velikost in obliko.« Po mnenju pisca je eden od vzrokov, da je izražanje tako zapleteno, prav to, da smo sicer nujno natančnost pritirali do skrajnosti in se nam zdi, da ničesar ni več mogoče povedati preprosto, po domače. Res, treba je samo prelistati naše časopise ali prisluhniti radiu, pa se prepričamo, kako mnogi mislijo, da je treba uporabljati čim več tujk in čim bolj umetelno, težko razumljivo pleteničiti stavke, sicer ljudje ne bodo verjeli v njih učenost. Danes smo priče čudnih nasprotij: medtem ko ljudje vse manj berejo in postajajo knjige pri marsikom okras na polici v dnevni sobi, pa velja tiskana, knjižna beseda še zmeraj za zgled, kako se je treba izražati. Kolikšno škodo naredijo zato zgle-

di slabega pisanja, ni treba posebej poudarjati. Na podeželju se večkrat kdo opravičuje, češ da ne bo znal lepo povedati, kar ga sprašujemo, ker govori preprosto, v narečju. V resnici pa je njegova govorica sočna, jedrnata in slikovita, osrečujoče nasprotje tistega narejenega, leporečnega duhovičenja, ki se šopiri v našem tisku. Kdor misli, da se znajo le šolani ljudje lepo, izbrano izražati in da je ljudska govorica izrazno revna, se hudo moti. Sodobnih tehničnih besed ne boš našel v njej in tudi ne vse tiste uradniške latovščine, ki spravlja v obup bralce z zdravim jezikovnim čutom. Nikakor pa ni res, da se »zadovoljuje s približnim poimenovanjem« stvari! Etnologi, ki imamo pri svojem terenskem raziskovanju priložnost poslušati ljudsko govorico, vemo, da ima vsak predmet in vsi njegovi sestavni deli do najmanjšega svoje ime, večkrat celo po več! V ljudski govorici je še ohranjena odlika slovenščine, da more z glagolskimi oblikami izražati odtenke, kakršnih si še priznani svetovni jeziki ne morejo privoščiti. Moderna knjižna slovenščina je v našem času sicer pridobila vrsto novih izrazov za pojme, ki jih doslej nismo poznali, hkrati pa po nepotrebnem na veliko uvažamo besede iz drugih jezikov in dostikrat uporabljamo v napačnem pomenu izposojenke iz srbohrvaščine, napačno zato, ker so na zunaj enake slovenskim, pomen pa je povsem drug. Tako je navidezna obogatitev jezika v resnici osiromašenje: na račun uvoženih tujk opuščamo dobre domače besede! O teh naših grehkih kdaj drugič, tokrat pa naj bi nekaj zgledov, prepisanih z magnetofonskega traku, pokazalo spretnost in sočnost izražanja ljudske govorice. Besedil za objavo nismo popravljali, le v načinu pisave smo se odrekli strokovnim pravilom za zapisovanje narečij (npr. namesto *je šow* pišemo *je šef*) in nepotrebne izposojenke smo nadomestili z domačo besedo, razen tam, kjer je stara izposojenka nujna zaradi barvitosti. Take besede so tiskane ležeče in v opombah pojasnjene, če so manj znane. Do omenjenih zgledov smo prišli po naključju, ko je ob zbiranju pesmi pogovor nanesel na razne šege, osebne dogodivščine, spomine in podobno. Tisti, ki so govorili, niso bili izraziti pravljicarji in pripovedi ni sprožilo naše povpraševanje, marveč se je utrnili sama od sebe, včasih pa jo je izzval prisotni domačin, kot npr. v Višnji gori, ko je mlad fant poprosil: »Stric Pepe, dajte mi no povedat, kako je bilo, ko ste bili vi mladi?« In se je stric Pepe nasmejal:

»E, fant moj dragi, prej so bili bolj hudi časi! Prej so hodile potovke v Ljubljano, pa so nam

prinesle eno kilco špeha. Pa je bilo šest otrok, pa oče pa mati, pa smo imeli tri tedne tisti špehek. Pri rajnki Tišlarci so bili malo bolj bogati, je šla pa ženska v Ljubljano, pa je rekla: »Sem kupila deset starih funtov špeha. E, ljubljanski špehek, ta se nacvre! Pa sem nacvrila deset funtov čiste masti, štiri funte ocvirkove masti, tri bohke¹ sem v velb² dala, koliko sem pa še gasarjem³ razdala! He-he, ljubljanski špehek, ta se nacvre!«

Ali pa ko so hodili koledavat! Pa so šli z Drage gor proti Višnji gori, pa so se po poti kregali, kateri bo denar pobiral. Pa so prišli majhno bliže do neke hiše, so pa že druge vasi fantje s cepci čakali. Tisti, ki je bil najbolj silen⁴, da bo denar pobiral, je hitro gor na slamo skočil, pa je rekel onim: »Zdaj pa le pobirajte!« Pa so pobirali s cepcem tja po hrbtu!⁵

V Šentrupertu so pa Šmarčev oče⁶ to-le pripovedovali:

Enkrat je bil oče pa mati, sta imela sina, bili so pa hudo revni. Sin pa gre, pravi: »Jaz grem služiti po svetu, da bom kaj zaslužil, drugače bomo vsi od lakote pomrli.« Pa gre res.

Gre že daleč po neki hosti, pa sreča gospoda. Pa ga vpraša ta: »Kam pa greš, fant?« – Pravi: »Po svetu grem službe iskat.« – »No,« pravi, »greš k meni služiti?« – Pravi: »Grem, zakaj ne! Kaj bom pa dobil?« – »Ja,« pravi, »sedem let boš služil, pa ti bom dal take čevlje, da boš sedem milj daleč prestopil.« – Ha,« pravi, »bo!« Pa je šel.

Služi tam, sedem let preteklo, pa je dobil čevlje. Pa je enkrat prestopil, pa je bil doma. »Ja,« pravi, »tole pa ni tako slabo!« Zdaj, imel je tiste čevlje, hodil tja okoli, družega ni pa nič imel, denarja pa le ni bilo. »E,« pravi, »te čevlje bom doma pustil, pa grem še kam služiti.« Pa gre, zdaj gre pa v drugo stran.

Spet gre po neki hosti, pa spet sreča gospoda. Pa ga vpraša ta, pravi: »Kam pa greš, fant?« – »A, po svetu grem službe iskat.« – »Greš k meni služiti?« – Pravi: »Grem. Kaj bom pa dobil,« pravi, »če grem služiti?« – »Ja,« pravi, »sedem let boš služil pri meni, pa boš dobil takšen klobuk, če ga boš okoli obrnil, pa bo počil kot sto kanonov.« – »Dobro bo.«

Pa spet res priden bil tam, sedem let preteklo, pa je dobil klobuk. Pokrije, pa gre. Domov pride, pa zaobrbe klobuk, pa je počilo kot sto kanonov, da bi se bila kmalu vsa hišica podrla. Mati pa oče sta bila pa v strahu, kaj je to, kaj bo. No, potlej se pa ta oglasi, pravi: »Nič se ne bojta, saj ni tako hudo,« »saj to ni mogoče, to je nekaj družega,

mora biti vojska ali kaj takega.« – Pravi: »Nič takšnega ni. Nate, oče pa mati, klobuk poskusite, pa pojdite tja ven, ne tukaj notri.« Pa oče gre ven, pa pokrije klobuk, pa zaobrne enkrat, pa počilo spet kot sto kanonov. »A,« pravi, »je pa res!«

No in tako je spet doma bil, jesti ni bilo kaj, ko ni bilo denarja. Pravi: »Jaz grem še enkrat služiti,« pravi, »bom kaj boljšega morda zaslužil.« Pa gre.

Pa spet sreča gospoda. Pravi gospod mu: »Fant, kam pa greš?« – Pravi: »Po svetu grem službo iskat.« – »Greš k meni služiti?« – Pa pravi: »Grem. Kaj bom pa dobil?« – »Tak plašč ti bom dal, da se boš vanj ogrnil, te ne bo nobeden videl.« – »Ha, dobro je.« Je šel.

Ta je služil, oče je imel pa tiste čevlje doma. Pa pravi, oče: »Grem pa še jaz po svetu.« Pa obuje tiste čevlje pa gre. Tako je daleč prišel, da ni nikoli noben človek vedel, kje je. In tako je prišel v kraj, ki se je imenoval Zlata gorca. To je bilo zakleto mesto.

No, oni, ki je pa odslužil tistih sedem let, je pa dobil tisti plašč, pa je prišel domov. Zvečer pride, pa je ogrnil plašč, pa gre v hišo, pa pozdravi: »Dober večer!« Mati ni videla nič, nobenega ne, se je pa vstrašila: »Jédet, jédet,« pravi, »gotovo je moj sin umrl,« pravi, »slišala sem njegov glas, vidim ga pa nikjer.« Ta pa pravi: »He, mati, ni treba nič bati se, saj sem tukaj!« Pa je plašč odgnil, pa ga je mati videla.

No in tako so bili potem vsi trije doma. Oče je pa povedal, pravi: »Veš kaj, zvedel sem za mesto, ki je zakleto, Zlata gorca.« Pravi: »Mogoče bi se,« pravi, »pa tam kaj rešiti dalo. Take stvari imaš, ki jih nobeden nima.« – »Ho,« pravi, »bomo pa poskusili.« Res, že precej drugi dan se odpravi, pa obuje tiste čevlje pa gre.

E, pride tja, so pa trije vragovi v križ streljali. Prvi pravi, pravi: »Kateri bo razstrelil tukaj, tisti gre prvi noter v mesto.« Ta pa vpraša: »Ali lahko še kateri drugi strelja?« – Pravi: »Lahko, lahko,« pravi vrag, »lahko tudi!« Ta pravi: »Pa naj bo!« Stopi tja malo naprej, pa zaobrne tisti klobuk, pa je počilo kot sto kanonov, se je tisti križ ves razbil. Potlej se je pa pokazal prepad, pa so šli noter.

So šli v mesto in tako so prišli v stolp. Potem so šli noter. Ta je šel naprej, vragovi pa za njim. Pride noter v kraljevo palačo, pa gre po vseh sobah. Tam v neki sobi je našel pa kraljično, lépo! Pa je bila priklenjena. »Jej,« pravi, »ljubi rešitelj, si prišel!« Pravi: »Nisem še rešena,« pra-

vi, »še te tri vrage moraš pomoriti, potem bom pa rešena.«

Zdaj, tam na steni je visela sablja, je pa vzel tisto sabljo, pa vrata odprl, majčkeno, pa poklical, pravi: »Eden naj gre noter!« Kakor je noter stopil, ta pa zamahne z mečem pa mu odbije glavo. Pa ga je potegnil noter, da drugi ni videl. Potem, čez čas spet pravi: »Še eden naj gre noter!« Je pokukal vrag skozi vrata, pa je spet glavo odbil mu. Ha, zdaj tretji že ni skoraj upal noter. Pravi: »Še ti pojdi noter! Pa kar hitro!« Gre vrag noter, pokaže glavo, ta mu jo pa odbije, še tistemu.

Tačas je pa vse tisto železje, ki je bilo na tisti princezinji, odpadlo, pa je bila rešena. Dobro je! Zdaj so se pa zmenili, da bo poroka, da bo ta za kralja tam, ker je rešil jo. Ampak ta pravi: »Grem domov prej, potlej bom pa nazaj prišel, se bova pa poročila.« Pa gre res domov. Naročila mu je pa, pravi: Vse lahko poveš, samo to ne smeš povedati doma, kako lepo žensko⁷ si boš dobil?« Pa pravi: »Ne bom!« Mu da lepo kočijo, odstrižaje⁸ gor, pa se peljaj domov.

Se pripelja domov pred hišo. Mati pa oče sta se ustrašila, kaj je ta kočija prišla, pa pravi: »Ne bojšta se, saj sem jaz to!« Pa je šel s kočije dol, pa noter v hišo, pa so se razgovarjali vse sorte, kako je hodil in kaj je rešil. Pa kakor so vse ženske, matere, strašno radovedne, tako je bila tudi ta radovedna, pa vprašala: »Kakšno žensko boš pa dobil?« – »Mati, lepo žensko.« – Mati ni bila zadovoljna, pa pravi: »Tak povej no vendar, kakšna je! Ja majhna ali je velika? Ali je črna ali je bela?« Sprašuje, sprašuje, nekaj časa se je branil, da ne bo povedal. Potlej pa le, je bila mati nad njim, kakšna ženska je, pa je povedal: »Mati, lepa kakor angelček!« Tačas je pa kočija zažvenketala pa oddrdrala, pa je ni bilo več. Pa je ostal tam. In je tako pozabil, od kod je prišel, kje je, samo to je vedel, da tisto mesto se imenuje Zlata gorca, družega pa nič, kod je pot, nič! – – –

Dejánov stric⁹ iz Preloke v Beli krajini je znal povedati, kar je slišal od starega moža o godcu v nebesih. Zgodba je posodobljena in zato kar šegava. Tudi nima pravega začetka, ker je zgovorni mož najbrž obrnil kaj po svoje, čeprav se je skliceval na starejšega rojaka:

Je znal pripovedovati, kako so duše prihajale (v nebesa)^{9a} obute v škornje okovane in so se drsale od nebeških vrat do prestola, (da so do kraja obrabile nebeški pod). Predstojnik sanitetnega oddelka se je čohal za ušesi in kled kakor Turek. »Kaj ne morejo ti razcapanci že nehati

prihajati v nebesa?» Sv. Peter se je tudi pritožil predstojniku, da je tega preveč in je duše pošiljal domov, naj grejo, čez dva tedna naj pridejo nazaj. Predstojnik je rekel: »Kaj bi bilo, če bi kakšna svetnica prišla, pa bi se ta stari razdrapani pod pod njo udrl, pa bi pokazala svoja suha bedra dol zemljanom? To bi bila za nas velika sramota!« In je napisal seznam in pribil na stranska nebeška vrata, naj se vsi nebeščani prostovoljno prijavijo na udarniško delo. In vsi so se odzvali. V dveh tednih so prenovili ta stari, razdrapani pod in dali novega iz macesnovega lesa, da se je lesketal kakor Kristofa Kolumba luč v New Yorku, ki sije 150 km na morje.

Zdaj pa pride Jaka, oštir iz Šenpetra, pa hoče v nebesa. Sv. Peter ga postrani pogleda: »Jaka, kam nameravaš?»

– »V nebesa!«

»Ne bo nič!«

– Ja, kam se naj vržem?»

»Ja, kaj meni mar! V nebesa ne moreš, ker si vse neumnosti puščal v svoji gostilni, da ni za povedat pred mladim narodom. Hodi v vice pa sedi na žerjavico, dokler te ne minejo grešne misli, petkovi guláš in mlade snaše¹⁰.«

– »Nak, v vice ne grem, da me boste cvrli kakor koštruna za večerjo.«

»Ja, pa hodi dol na zemljo.«

– »Tudi na zemljo ne morem. Brezžični brzovjav sem dobil, da je moja žena poročila natarja.«

»Ja, kaj mi mar, v nebesa ne moreš!«

In šel je za stare skladovnice in čepel dva tavižent let, mu se pisalo za dve minuti.

Zdaj pa pride Frenk, godec. Raztega svoj meh in vriska in poje kakor mrtev. Jaka ga zasliši in pozdravi, saj sta se poznala še dol na zemlji: »Frenk, kaj si tudi ti prišel?»

»Ja, dodijále so mi¹¹ te babnice dolí, sviraj zmeraj po ohceti in tako dalje, pa sem se enkrat napil in sem padel v graben in sem se prehladil, dobil sem pljučnico, pa sem umrl.«

– »A tako, Frenk. Ja, kam nameravaš, Frenk?»

»Ja, v nebesa.«

– »Ne bo nič. Za taka dva tiča ni prostora v nebesih. Tu, če hočeš, čepi z mano.« In sta čepela tudi par tavižent let. Frenk pa pravi takole: »Jaka, ne bo nič, na tem prepihu celo večnost čepeti kot dve stari kokljí... Bo nas se prijel presnevín in drhtavín¹². Nekaj počnemo.«

– »Kaj?» je rekel Jaka.

– »Ti piši svojemu prijatelju Ferjančiču v Vipa-

vo, naj nam pošlje en polovnjak vina, enega pršutarja pa bova naredila iz te stare skladovnice plesišče, jaz bom raztegal svoj meh, ti boš članarino pobiral, pa bomo rajali.« In tako sta naredila.

In ko so nebeščani slišali, da harmonika igra, prva sv. Magdalena je prosila za dovoljenje. Res ga je dobila. A se je zlagala, je rekla, da gre v Jeruzalem, ker je od tam bila. Ona pa krenila na levo, na plesišče, pa je z mladim plesala, da se je vse kadilo. In vsi nebeščani so prosili za dovoljenje, vsi so šli ven.

Bog Oče pa drema, pa malo po nebesih pogleda, pa vpraša predstojnika: »Kje so ti nebeščani?»

– »Vrag vedi, kam jih je strela nesla!«

»Pokličí nazaj!«

Eni, boljši, so prišli noter, slabši so ostali, plešejo še zmeraj tam. – – –

Za konec pa naj bo še zgodba o Kroparju, ki je cesarja tepel, kakor je sam pripovedoval:

Tak sem bil, kakor bi bil v enem dnevu zrastle! Fest, pa fest muštace sem imel, ko sem dobil cegalc za štelengo.¹³ Takrat sem pa rekel materi: »Mati, zdaj bomo pa malo kovali pa veliko jedli! Jaz hočem na vsako vižo biti soldat!«

No, pridemo v Radovljico na štelengo, so mi pa rekli: »Fant, ti si pa fest! Kam pa hočeš iti k soldatom?»

Sem rekel: »Gospodje, k dragonarjem!«

»Ne!«, so rekli, »ti si pa tako fest, da boš šel na Dunaj k cesarski vahti.«

Tako sem bil vesel, da bi se bil kmalu napraviti pozabil. Takrat so bili prvokrat Bohinjci od Kroparjev tepeni, tako sem bil močan.¹⁴

No, potlej smo pa šli na Dunaj. Tam so nas začeli muštrati,^{14a} potlej so nam pa dali nove škornje, rdeče hlače, belo bluzo pa črno čako. Potlej smo pa začeli hoditi na cesarski dvor cesarja vathat. Pravzaprav, takrat je vladala preblažena cesarica Marija Korezija.¹⁵ To je bila ženska! To je bila ženska!

No, enkrat stojim na vahti prav pred njeno sobo pa poslušam, kako se smrkavec notri na vse mile viže dere. Ona ga je pa krotila, z rogatulco mu je ropotala pa bonbone obljubovala. Bolj ga je krotila, bolj se je drl! Jaz ravno premišljam, kaj bi naredil, če bi bil tole moj, kako bi ga hitro ukrotil! V tistem se pa odprejo vrata, pa ven stopi sama preblažena cesarica. Je, kako je bila grozna!¹⁶ Ravno nédreje si je zapenjala!

Pa pravi: »Andrej, ali slišiš, kako mi nagaja? Vsa sem že iz sebe! Meni se tako mudi na vlada-

nje, ministri me že čakajo. Andrej, bodi no ti tako dober, pa ti pojdi noter, pa ga malo poziblji. Morebiti bo tebi zaspal.«

»Kakor ukažejo, preblazena cesarica, tako se bo zgodilo!«

No, še malo me je pogledala, potem je pa odjadrala po hodniku na vladanje. Jaz sem še nekaj časa gledal za njo. Johohoh, vse se je treslo okoli nje, tako je bila grozna!

No, pa grem noter, v sobo... Kakor bi v nebesa stopil! Vse v židi pa v žametu, pa kamor sem se zasukal, sem se v ogledalo videl! Potem pa postelja! Z nebesom čez! Zraven postelje pa zibka, tavisoka zibka! Notri v tisti zibki se je pa drl tisti, ki so rekli, da bo nekoč cesar. Stopim k zibki pa pravim: »Kaj se pa dereš? Le škoda, ko imaš tako žlahtno mater, si pa takole hudičevo žleht! Ali boš tiho!«

Nekaj časa me je gledal malo bolj zabodeno, potem ga je pa še bolj vsul. »Ja,« pravim, »kaj pa hočem zdaj? Meni je ukazano, da ga zibam.« Sem ga pa začel lajnati v tisti zibki. Čeprav ven pade, sem si mislil. Ja, bolj ko sem ga zibal, bolj se je drl. Me je pa kar nekaj pri srcu zbolelo.

Pravim: »Hudič, kaj če bi zdaj Kroparji zvedeli, da jaz na Dunaju zbiljem?« Sem rekel: »Prekletlo, ali sem prišel na Dunaj za pestrno, ali sem prišel za soldata?«

Sem ga pa potegnil iz tistih židanih cunj, sem mu jih pa naložil kakšnih pet po ta-cesarski. Pravim: »Da boš vsaj vedel, zakaj se dereš! Zdaj pa si zapomni, da te je Andrej iz Kroke tepel!« Potem sem ga pa nazaj potlačil v tiste cunje, židane. Parkrat mu je še sapo vzelo, je pa zaspal.

No, potem pa še malo pogledam po sobi pa po postelji, potem grem pa spet pred vrata vahtat naprej. Čez nekaj časa pa spet prišumi preblazena cesarica, pa pravi: »No, Andrej, kako je?«

Sem rekel: »Kar potihem naj hodijo, njihna gnada, da ga ne bojo zbudili. Že spi!«

»Ja, ježeš, Andrej, kako si pa to naredil?«

– »Nič naj jih nikar ne skrbi, njihna gnada! Kadar bo spet žleht, kar recite: Andrej iz Kroke bo prišel!, bo pa koj tiho.«

»Oh,« je rekla, »Andrej, do smrti te ne bom

pozabila!« Potem je pa segla v nadržje, pa vzela ven mošnjiček, mi je pa dala tak tolar, da je bila sama noter *udrukana*. Pa še danes bi ga imel, ko ne bi bilo tega prekletega *špirta* tam-le, Pri vretenu!¹⁷

Zmaga Kumer

Opombe

- špeh, špehèk = slanina
1 boh, bohèk = velik kos slanine
2 velb = obok nad ognjiščem, kjer so sušili meso
3 gasarji = revni prebivalci stranskih mestnih ulic v Višnji gori
4 silen = neučakan, vsiljiv
5 pripovedoval je Jože Pajek (r. 1898) iz Višnje gore
6 Alojz Primožič (r. 1879) iz Šentruperta na Dolenjskem
7 ženska = zakonska žena (narečno po vzhodnem Dolenjskem)
8 odstrižaj = strežnik, služabnik
vse sorte = vse mogoče
9 Franc Grdun (r. 1881 iz Preloke
10 Dodatek, ki pojasnjuje začetek zgodbe.
11 petkovi gulāši in mlade snaše = z golažem o petkih je gostilničar kršil zapoved posta, mlade snaše tj. neveste pa so namig na njegovo zakonsko nezvestobo
12 tavžent = tisoč
13 dodijale so mi = naveličal sem se jih (iz hrv.)
14 presnavin in drhtavi = nekašni bolezniki kot posledica prehlada
fest = postaven
muštace = brke
15 cegcel za štelengo = poziv za nabor
na vsako vižo = vsekakor, nujno
vahta, vahtati = straža, stražiti
16 Kroparji, ki so težko živeli in bili zato telesno slabotni, se niso mogli meriti z Bohinjci in so zato v fantovskem tepežu zmeraj podlegli.
17a muštati = uriti
18 cesarica Marija Terezija
19 grozna = lepa, brhka, postavna (gorenjsko narečno)
židan = svila
žleht = poreden
parkrat = nekajkrat
njihna gnada = vaša milost (starinski nagovor visoke osebnosti)
udrukana noter = vtisnjena; dala mu je tolar s svojo reliefno podobo
špirit = slabo žganje
17 »Pri vretenu« = gostilna v Kropi. Pripovedoval je Janez Lazar (r. 1897).

Narodna reč je sveta reč, povzdignjena nad vse, celo nad osebne ozire.

Levstik – 1863

Slovenski jezik ne more imeti zaželene koristi, ako ga uče profesorji, ki ga sami ne znajo.

Levstik – 1863

Srečanja s pisatelji

Kaj pa je to posebnega? – bo dejal marsikdo, ki je poznal ali pozna dobro kakega pisatelja ali jih je poznal mnogo – pa ni ničesar napisal o njih. – Škoda! – odgovarjam, zakaj manjka nam v povodnji učene, neumljive poplave besed o slovtvu več neposrednih pričevanj o živih ljudeh, ki so nam ustvarjali besedne umetnine v užitek in rast... Iz nižje gimnazije dalje sem rad prebiral Izidorja Cankarja Obiske, življenjepise o pesnikih, pisateljih, zgodbe o njih in vem, da se brez neke človeške bližine ne moreš zares približati delu domačega pisatelja. Ko je prišla na svetlo knjiga, ki zelo pristransko govori o naših pesnikih in pisateljih, sem se odločil, da je ne bom bral, ker me je – in marsikoga od znancev – v živo zbolelo, kar je pisatelj te knjige že prej objavil v dnevniku, pa je bilo žaljivo, neresnično o nekaterih naših že rajnih profesorjih slavistike. Že tedaj sem pomislil, da bi vrgel na papir nekaj kratkih podob, ki sem jih doživel z našimi pisatelji, pesniki – ne sicer »blesteče, duhovito, visokoumno« itn., kakor pišejo o kom drugem, marveč takole – za domačo rabo. O toplih ljudeh, mogoče tudi kak popravek in dopolnilo pristranski jedki podobi o njih, vezani v lepe platnice »uspešnice«... Pa še drugi, boljši pridite za menoj!

Ksaver Meško

Naj bo prvi, ker sem ga ob Stritarjevih mladinskih knjigah menda prvega bral v mohorskih izdajah, še kot učenec madžarske ljudske šole v Prekmurju, pred letom 1919, ko smo bili osvobojeni. O tem sem že mimogrede kot gimnazijec pisal nekje v Slovincu. Mehki Meško mi je segel tako do srca, da sem hotel že v nižji gimnaziji v Soboti prebrati vse, kar je napisal. Potožil sem svojemu profesorju slovenščine, Francu Sušniku – blagoslovljen njegov spomin... –, da ne morem dobiti Miru božjega. Pisal je kar Mešku, ki mi je poslal »edini svoj izvod« na pódoso s prošnjo na listku, naj pazim nanj, ker mu je »drag spomin«. Priložil pa je zame pravkar izšle Listke s posvetilom: Jezikov se učite in ideale si ohranite, ki so sonce našega življenja – se spominjam napamet.

Ko sem kot mariborski profesor začel pisati nekaj stavkih zagovarjal Meška v oceni knjige, ki ni prijazno govorila o njem, mi je poslal Henrika, gobavega viteza »v zahvalo«, in Janko Glaser,

moj prijateljski vodnik, mi je dejal: Meško je zelo hvaležen... Bilo je že po vojni, ko je Meško prišel v Prekmurje, da bi govoril duhovnikom na duhovnih vajah. Prijatelj me je povabil, naj grem z njim čakati na beltsko železniško postajo. Ko je izstopil, smo se pozdravili in predstavili, pa se mi Meško ni mogel načuditi: Vi ste še tako mladi, predstavljal sem si Vas kot starega profesorja... In smo se peljali v stari kočiji. To je bilo le bežno srečanje. – Ko so me povabili z Raven, naj jim pridem nekaj predavat, sem se napótil z vlakom do Slovenjega Gradca k Jakobu Sokliču, poprašal za pot k Mešku in hajdi skoz Stari trg, kjer sem ujel v aparat nagrobnik Davorina Trstenjaka, v hribe na Sele. Meško je »modlil« (kot v Obiskih!) zunaj, pa sem ga poprosil, da bi ga slikal. Seve ni maral. Povabil me je v skromno sobo, in ko sem odhajal, mi je dejal: No, da ne boste žalostni – pa me slikajte! Bilo je že bolj mračno, toda slika je še kar Mešku podobna. To je bilo 1952-ega. Čez tri leta smo ga obiskali z Raven 4. julija, ko se je ravno odpravljal za ves dan v gozd, ker bodo – zaradi praznika – prihajali ljudje k njemu. Zdaj je dovolil, da sem ga slikal v soncu in slike sem vesel...

Bridek spomin pa so tista poslednja Meškova pisma, ki jih je pisal že napol slep. Toda meni so ljuba, kot je njemu bil ljub premnog spomin že skoro pred osemdesetimi leti...

Avgust Pavel

V resnici je bil prvi pesnik, ki sem ga osebno spoznal – Avgust Pavel. O njem sem pozneje veliko pisal, o njegovih pesmih v madžarščini, ki jih je pisal že kot zrel mož, o njegovih jezikoslovnih in narodoslovnih spisih, o njegovih lepih prevodih Cankarja v madžarščino. Nisem pa govoril o svojem osebнем razmerju do njega. Ko je prišel k mojemu stricu na obisk, sem imel počitnice po prvi ali drugi gimnaziji. Vidim živo, kako je prišel s palico (vojni invalid) pred hišo, kjer sem bral neko mladinsko knjižico ter me vprašal: Je lepó?

Tedaj še nisem vedel, da je ta mladi mož že objavljaval prve prekmurske moderne pesmi, da leži njegova učena knjiga o narečju Cankove na stričevi mizi. Pozneje sem zvedel, kak ugled je užival med prekmurskimi izobraženci, ki so ga hoteli dobiti domov za šolskega nadzornika. Žal mu tudi na ljubljansko univerzo ni uspelo priti, zato je ostal na Madžarskem. Tako je najino sodelovanje dobilo poseben značaj. Že ko sem

maturiral, mi je moj bivši profesor dal Pavlovo madžarsko razpravo o hišah porabskih Slovencev, naj jo prevedem. In v tistih počitnicah je Pavlov brat pel novo mašo, pa sva šla s prijateljem na Cankovo, kjer sem se seznanil s Pavlom in vsjo njegovo družino.

Zdaj se je pričelo najino dopisovanje, pošiljalne knjig in revij, moje prevajanje iz madžarščine in poročanje o madžarskem slovstvenem življenju, posebno pa o Pavlovem delu. Med počitnicami je prihajal v domovino in smo se sestajali v Ljubljani (na nebotičniku smo obhajali njegovo petdesetletnico z mojim intervjujem), v Šoštanju pri njegovi sestri ali v Prekmurju. Kako je ta čustveni pesnik, ki je govóril vse slovenske jezike in navajal pesnike v njih, z navdušenjem govóril o svojem zbiranju slovenskega gradiva o Kralju Matjažu, o svojih načrtih, kako se je zanimal za slovensko slovstvo, ki ga ni mogel v celoti spoznavati! Navduševal se je za svoje posredovanje sosednemu narodu s prevodi in informacijami, saj je izdajal v Sombotelu domoznansko revijo, v kateri je poročal tudi o slovenskih znanstvenih knjigah.

Ko sva se s triindvajset let starejšim prijateljem pričela tikati, so bili najini stiki še tesnejši. Odkril mi je marsikaj o svoji preteklosti in sedanjosti, ki je bila polna težav in trpljenja ter – dela. Saj je opravljal delo vsaj treh ljudi. Zato ga je pa tudi strlo – že v šestdesetem letu. Kako je bil vesel, ko so bila tiskana v domovini moja poročila o njegovih pesmih, o prevodu Hlapca Jerneja. Nekaj njegovih krajših spisov (npr. Obisk v Cankarjevi rojstni hiši) sem prevedel, navduševal me je za prevajanje madžarskih romanov, mi jih pošiljal in svétoval – toda naši založniki so bili trdovratni v nepriznavanju (zaradi nepoznavanja) madžarske literature. Kako navdušeno je Pavel razglašal na Madžarskem moj prevod Madácheve Tragedije človeka. Vedno je poudarjal prijateljstvo med sosednima narodoma, ki ju veže toliko skupnega, toda politika in nepoznavanje drug drugega so mu bile stalne velike ovire.

Ko je prišla vojna in nesrečna zasedba Prekmurja po Madžarih, je Pavel hotel rojakom pomagati, kjer bi se dalo. Toda niso mu zaupali, bil jim je preveč Slovenec in so ga zato odrivali. Najini razgovori v tistih letih so bili bridki in bi bili danes dragoceni, ko bi bili ohranjeni na traku... Ko so me napadli v soboškem tedniku in sem bil premeščen, mi je pomagal sestaviti spomenico na ministra za prosveto o – slovenstvu Prekmurja, ki ga madžarska oblast ni priznavala. In ko je prišla

osvoboditev, mi je po znancu poslal v poletju 1945 listek: Naredi me za slugo na soboški gimnaziji!... Domov... Tedaj se ga je bolezen že lotila in v nekaj tednih trpljenja pogasila vse hrepenenje in vso borbo...

F. S. Finžgar

Če za zdaj obidem Franca Sušnika in Koblarja, ki sta mi bila profesorja, je bil za Meškom njegov pobratim Finžgar drugi pisatelj, ki sem ga srečal. Že v gimnaziji sem dodobra poznal njegovo slovstveno in uredniško mohorsko delo, prebiral Mladiko, za katero sem v osmi šoli (po starem) napisal nekaj pesmic. Nesel sem jih v trnovsko župnišče osebno v želji, da bi videl in slišal znamenitega Finžgarja. Toda – bilo je v soboto popoldne in Finžgar mi je v svoji pisarni epsko nazorno pripovedoval, kakšno delo ima duhovnik v soboto popoldne, da zato ne utegne česa drugega... Jaz sem pa užival, ker sem tako mogel slišati – Finžgarjevo pridigo in predavanje, pripoved – nekako tako, kot jo opisuje Izidor Cankar v Obiskih, ko je župnik Finžgar stal pred kmeti in govóril o vodovodu...

Dve pesmici mi je Finžgar objavil in tedanji osmošolec je bil veselo vznemirjen, ko je zjutraj v šolo gredé bral na oglasni deski ob tiskarni pri Ljubljani v Slovincu med vsebino Mladike tudi svoje ime... Spominjam se še tistega srečanja, ko sem šel čez leto Finžgarja vprašat, kaj je z mojo črtico – nekdanjo četrtšolsko nalogo pri Francu Sušniku. Trnovski župnik je široko zamahnil z roko in se nasmehnil: Saj to je pesemca!... To mi je bilo že pred natisom dovolj priznanja...

Medtem sem Finžgarja slišal predavati, videl sem ga na proslavi njegove šestdesetletnice v Unionu in s posebnim zanimanjem sem si ogledoval slike njegovega novega doma za Bežigradom, ki mu ga je postavil sosed Plečnik, s katerim sva bila tudi že dolgo znana. Kako rad bi videl to hišo tudi znotraj, saj sem prebral in pogledal vse, kar je bilo tiskanega o Plečniku, ki je v naši vasi postavil svojo prvo cerkev v Sloveniji... Tiskarska nezgoda mi je to kmalu omogočila. Eno od pesmi, natisnjenih nekoč v Mladiki, zagledam v najnovejši številki – ponatisnjeno... Spreletela me je zaskrbljenost: kaj je to? Kaj zdaj? Kdo me bo vse obsodil, tudi Finžgar? Hajdi k njemu v Pleteršnikovo ulico, v čudežni grad! Toda Finžgar je imel tu že moderno urejen dostop za priložnostne obiskovavce: prišel si do okenca v vratih v sobo, kjer te je sprejel tvojemu »stanu primer-

no«. Saj bi bil sicer imel v notranjosti svojega »kvartirja« (tista slika s podpisom: V kotu svojega kvartirja – pisatelj sedi na zofi in bere... mi je ostala najbolj v spominu) dnevno polno prihajčev in prosvincev, nadležnikov vseh vrst.

Ko sem se pričel ves skesan opravičevati, da pesmi nisem sam podtaknil, se je urednik spet prijetno razmahnil: Vestè, vselej jim govorim v tiskarni, naj uničijo prejšnji stavek, pa nekaj pozabijo in ko jim zmanjka primerne besede, kar vtaknejo – tako nekako se spominjam njegove razlage, ki me je pomirila. Višek Finžgarjeve ocene pa je bil: No, ker ste fejš fant! – in mi je izročil 30 dinarjev, kar je pomenilo tedaj za študenta kar štiri dobra kosila v Delavski zbornici... Najbrž je F. S. F. (to je bila znamka« tedaj!) še dodal: Pa še kaj prinesite! – srečen sem odtaval v mesto kljub zamujeni priložnosti, ker nisem videl Plečnikovih umetnin...

Po vojski sem bil pri njem v novi, spet Plečnikovi hiši ob Gradaščici, ko je bil ubogi pisatelj hudo naglušen zavoljo bombnega napada. Šel sem k njemu po rokopis nekega prijatelja, a bolj zaradi Finžgarja in hiše. – Razgovoril se je o Mohorjevi družbi, njenih težavah in govoril bridke besede o vsem. Kako je človeku pozneje žal, da si ni takoj zapisal besed takih mož! Potem sem ga videval še kdaj na vrtu, ko sem šel mimo in potem smo ga le še kropili...

Moj najdražji spomin na Finžgarja pa je v zvezi s Prešernovim domom v Vrbi. Na pesnikov smrtni dan 1937 je Finžgar govoril o njem v radiu in prvič povedal misel, da bi bili morali pesnikov dom odkupiti ter preurediti. Naslednji dan sem v razredih, kjer sem poučeval, o tem govoril in pozval dijake: kaj, ko bi nabrali v ta namen nekaj denarja in ga poslali pisatelju Finžgarju. S tem bi pritrdili njegovi misli ter pričeli delo za njeno uresničenje. Kar smo (kljub ravnateljevi nevolji – ko so pa po šolah uradno nabirali, je prosil, naj mu sporočim, koliko je njegova šola že dala...) nabrali, sem takoj odposlal Finžgarju.

Že 12. II. mi je odgovoril v daljšem, zelo ljubeznivem pismu, kjer pravi: »Vaše pismo in denar, nabran po dijakih Din 328,25. sem včeraj prejel. Prav iskrena hvala. Ne veste, kako mi je to dalo novo pobudo, da se za uresničenje te misli trudim še nadalje. (Obširneje govori o Plečniku in svojem trudu.) – Ob tem ljubem daru se mi je rodila misel, kaj ko bi samo slovensko dijaštvo in tudi učenci osnovnih šol si dali nalogo, da ta dom sami postavijo? – To bi bil ponosen monument naših šol in dokument slovenske zavednosti naših

mladih. Ali ne? – Naj bi to prvo tako plemenito zrno vzkliko v uresničenje te misli.«

Čez leto dni je Finžgar spet govoril v radio o tem, »kako se je rodila zamisel, da bi bila vprav naša mladina... tista, ki naj prevzame glavno breme za izvršitev tega namena«. Spomnil se je tudi mojih dijakov: »Ko sem to omenil l. 1936 in 1937 mimogrede... so se oglasili takoj dijaki iz Maribora in poslali zbirko... kot prvi kamen za Prešernovo hišo – To mi je bil jasen kažipot, kako bi se izvedel odkup Prešernove rojstne hiše.«

Ivan Pregelj

Za Meškovimi in Stritarjevimi mohorjevkami v naši družinski knjižnici, ki sega v sredino prejšnjega stoletja, do dedeka, širitelja in učitelja mohorskega branja v fari, sem se zavedno srečal menda najprej s Pregljevimi spisi. Po tistih njegovih zgodbah v verzih v starih koledarjih sem se kot prvošolček 1920 skrivaj lotil – kar Doma in sveta, ki je tisto leto pričel prihajati v našo prekmursko hišo. Tam sem se zagledal v ovitke in podobe bratov Kraljev, v Meštrovića in počasi v sodobno slovensko umetnost – in tisto leto je izhajal v njem – Plebanus Joannes... Tudi pri nas smo rekli župniku – plivánuš (Pregljevi istrski plováni!), pisali pa plebánuš (iz madž., to pa po latinskem).

Na tistem nenavadnem, dolgem pisalniku so se na spodnji polici kopičili leto za letom Dom in sveti, Čas in še kaj. In vsake počitnice, pa tudi med krajšimi obiski domá med letom, sem znova prebiral vsega Preglja, od tolminskih novel do njegovih ocen, zato da sem ga v četrti gimnaziji bil že kar »poln«, tako da je profesor Franc Sušnik bral moje nalogo in razlagal soščem »ugodni« Pregljev vpliv. Saj me je vsega prevzel njegov nenavadni, duhoviti slog, skrivnostni svet njegovih ljudi in pokrajin.

Kdaj sem Preglja prvič videl na cesti, ne po mnim. Gotovo je imel véliki Mostar za klobukom šopek, ko se je vračal z izleta ali s sprehoda. Takega sem ga vselej pozneje srečeval, ko sem ga že poznal. V Ljubljani sem že staknil vse njegove spise v Mentorju – ta mi je nadomeščal slabo šolo... –, Mladosti, Zori in drugod, lovil pripovedi njegovih učencev o njem. In prvo srečanje z njim je bilo prav v tem znamenju – grenko. Stanko Gogala, ki nam je na univerzi predaval pedagogiko, nas je peljal k Pregljevi uri slovenščine hospitirat – menda tudi zato, da bi njegovim

učencem pokazal, kak ugled uživa njihov profesor zunaj šole in da bi jih s tem krotil... Pil sem Pregljeve besede in trpel ob vedenju razreda, da sem spoznal, kako ne smemo kot bodoči profesorji spustiti vajeti iz rok v razredu.

Odslej sem Preglja ob srečanjih spoštljivo pozdravljal. Bežno me je kdaj ogovoril, toda kmalu se ga je lotila bolezen, ki mu je dovoljevala le sprehode. Z zaročenko sva ga obiskala na domu, da bi ga поблиže spoznala. Tedaj je še stanoval v tedanji Gajevi ulici, blizu svoje klasične gimnazije. Kot pretvezo obiska sem ga prosil, da bi se mi podpisal v 2. zvezek svojih Izbranih spisov. Črke so se mu že dokaj zlivale, le podpis je bil krepak. Sam pa je bil šegavo razporejen, in ko se je zanimal za najino bližnjo poroko, se je poslovil z željo: In vse najboljše, ko se bosta vzela!

Ko sem se po vojni za stalno vrnil v Ljubljano, sem Preglja pogosto srečeval v rožniških in tivoljskih gozdovih. Poleg šopka za klobukom mu je zdaj bila stalna spremljevalka palica. Nekoč sva se z ženo napotila z rožnodolske strani na Rožnik. Na začetku stopnic, pred kapelico, je počival na klopi Ivan Pregelj, ki se je že vračal z vrhov proti mestu. Ko sem mu predstavil ženo, se je glasno in živahno predstavil še sam: Jaz sem Pregelj! To je bil verjetno zadnji pogovor z njim, zakaj bolezen ga je priklenila na posteljo in mu odvzela govor...

Ne vem, ali sem mu kdaj povedal spomin nanj, ki mi ga je v začetku 1941 pripovedoval hrvaški kritik in slovstveni urednik Ljubomir Maraković (povedal pa sem to profesorju Koblarju): S Pregljem sva na Dunaju skupaj stanovala in skupaj študirala. Pregelj je stenografirал predavanja na univerzi, jaz pa sem jih doma prepisoval, nato sva skupaj diskutirala, študirala in brala...

V tisti njegovi težki bolezni pa sem se nekoč odločil, da ga obiščem. S strahom sem šel, kot vsiljivec, na srečo pa je bil pri njem sin Marij, slikar, da smo se lažje pomenkovali. Pisatelj me je nemo pozdravil z živahnim nasmehom in kimanjem. Ko sem ga vprašal: Ali me poznate? – je zopet živó prikimal, s sinovo pomočjo vstal in šel do starinskega stojala s knjigami. Tam je v vrsti stalo Šolarjevo Cvetje, med katerim je s trudom poiskal moj zvezek in pokazal na njem moje ime...

Vilko Novak

Alojz Gradnik:

KMET GOVORI BOGU

*Moj srp je rezal Tvoje bilke,
moj znoj je močil Tvoje trte,
večer je, vžgi zvezdá svetilke.*

*Moj molk častil je grozd in travo,
srp, koso, sode, klet in kravo,
zdaj k Tebi so oči uprte.*

*Moj plug oral je Tvoja polja,
Tvoj prst oral je moja lica,
še za-Te je na mizi žlica.*

*Prisedi, z mano povečerjaj,
potem pa ves svoj dolg izterjaj.
In naj zgodi se Tvoja volja.*

Pisateljjev poklic in dolžnost

Pevčevo delo mora biti ogledalo svojega časa, mora stati na vogelnem kamnu narodnega življenja; sicer nima veljave, ker je enako postopanje na pajčevino zidano... Poezija našega naroda umira, samo kaka babuška še zna odlomek te ali one stare junaške pesmi... Izmed kmečkih pesmi še zdaj slove tiste, kar je zabavljivih in godčevskih. Narod šale ne čisla samo v navadnem pogovoru... Slovencu je dobrovoljnost všeč tudi v knjigah... Kaže nam vse to, da bi jako ustregel, kdor bi znal resnico zavijati v prijetne šale. S takim pisanjem bi se ljudstvo najlaže budilo, najlaže bi se mu dajalo veselje do knjig. Seveda bi se moralo pisati v domači besedi, v domačih mislih, na podlagi domačega življenja, da bi Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu. Takemu delu pa gotovo ni kos, kdor ne ve, kako ljudstvo misli in govori, kaj ga razveseljuje, kaj žali, kakove so mu kreposti, kakove napake. Hočeš li biti pisatelj, moraš najprvo jezik imeti, kolikor je mogoče, pod svojo oblastjo, moraš do dobrega poznati narod – sicer je vse puhlo, kar pleteničiš... čas je veter, ki pleve razpihava in le zrno pušča.

Levstik – 1857



Župnikov pogreb

Župnik Jakob je zjutraj vstal s čudnim občutkom negotovosti v nogah in glavi in navdal ga je neki doslej nepoznani strah. V bežnem trenutku se mu je zvrstila pred očmi dolga vrsta drobnih opravkov in stvari, ki bi jih moral urediti, hkrati pa je čutil popolno nemoč, da bi se jih lotil, kaj šele da bi jih izvršil.

Pred mašo je še zbral toliko moči, da je kratko pozvonil, čeprav je vedel, da njegov zvon nikogar ne bo privabil, saj že nekaj let med tednom ni nobenega človeka pri božji službi in tudi ob nedeljah se zbere komaj kakih osem ali deset ženic. Samo kot v sanjah se spominja davnih let, ko je imel pri maši ob nedeljah še dva ministranta in so se cerkvene klopi kolikor toliko napolnile z verniki.

Takrat je bila ta ista cerkev še visoka in je njena streha segala prek vseh drugih streh. Potem so prišli časi, ko je cerkev postajala vse manjša in manjša, okrog nje pa so se začele košatiti visoke stavbe, ki so vedno bolj rasle v širino in višino in njihovi dimniki so že davno zviška gledali na revno škodlasto streho razpadajočega cerkvenega stolpa z rjavim železnim križem, ki ga je vihar upognil, da se je kakor pohabljenec držal na eno stran.

Čim več je bilo hiš okrog cerkve in čim više so rasle več je bilo tudi ljudi v lepih stanovanjih, na cestah in v gostilnah, toda tem manj jih je bilo v cerkvi, ki je bolj in bolj lezla vase, kakor da jo je sram vpričo bogate sosesčine. Kakor cerkev je postajal majhen in skromen tudi njen dušni pastir, ves neznamen, ubog in vedno bolj osamljen.

Preden je opazil, kaj se pravzaprav dogaja v tem svetu, je izgubil mladino. Ob uri, ko je bila maša, je bilo toliko vsega drugega, da zares niso utegnili priti k božji službi. Potem so pomalem prenehali prihajati otroci, nato ljudje srednjih let. Župnik Jakob se ni mogel več niti spomniti, kdaj je videl zadnjega moškega v cerkvi.

Že precej let ni nikogar k njemu. Krstiti je pozabil, ker nima nobene priložnosti za ta obred, osem let že ni poročil nobenega para in pred petimi leti je zadnjega človeka pokopal. Zdaj ga nič več ne potrebujejo ne za rojstvo ne za smrt.

Zadnjih dvajset let se v cerkvi ni nič spremenilo. Iste klopi so, prazne in zaprašene, isti svetniki na stenah z istimi šopki umetnih rož ob nogah, kakor pred dvajsetimi leti. Vse je staro, plesnivo, preprejeno s pajčevino. Dolga leta župnik Jakob vsega tega ni opazil, to jutro pa mu je bilo, kakor da je nenadoma spregledal. Opazil je, kako zelo so zdrsan tla pri glavnih vratih, kjer je bil kamen zgloдан za dlan globoko.

»Le kdo je tole izdolbel in kdaj? Kar pomnim, skoraj nihče več ne prihaja v cerkev, čigave noge so torej tole izdolble? To bi moral popraviti, da, že davno bi moral popraviti, saj se ob vsakem dežju v kotanjo nateče precej vode. Toda jaz to že vem in jo prestopim. Potem pa je čez tri štiri dni zopet vse v redu. Tudi pomesti bi moral cerkev in pajčevino omesti. Saj bom, saj bom. Po maši se bom vsega tega lotil.«

V zakristiji se je župnik Jakob oblačil z veliko muko. Ni mogel spraviti tesne in preperele albe čez glavo.

»Kaj je danes mojim rokam, da so tako težke in me ne ubogajo?« si je govoril in se globoko sklanjal, da bi bilo rokam lažje. Nazadnje se mu je vendarle posrečilo, da si je albo oblekel, toda prsti ga niso hoteli ubogati in prijeti drobnega pasu, da bi si albo opasal.

»Saj pas ni važen, tudi brez njega bo maša veljavna,« si je rekel in bolj našemljen kakor za mašo oblečen, se je počasi opotekal k oltarju. Obe sveči je prižgal z isto vžgalico in ni čutil, kako mu je droben plamenček oblizoval okorne in neobčutljive prste.

Pri maši je kar naprej iskal in listal po veliki mašni knjigi in se ni mogel spomniti, kaj je pravkar delal, ali je že prebral berilo in evangelij ali še ne. Misli so mu neprestano uhajale nekam drugam in za trenutek se je tako izgubil, da ni vedel, kje je in kaj dela. Ko je prišel do očenaša, se ni mogel spomniti, ali je sploh izgovoril posvetilne besede.

»Moj Bog, oprosti mi, saj vidiš mojo slabost. Ponovil bom, če sem že povedal, če ne, pa naj velja za prvič.« In ponavljal je znova in znova, kakor da ne more dovršiti in je sproti pozabljal, kako daleč je že prišel. Od časa do časa se je vse stemnilo pred njim, da ni razložil ne knjige ne keliha in zdelo se mu je, da so se tla pod njim izpodmaknila in da nekam pada, pada v neko brezmejno in toplo luč. Pri obhajilu se je nekoliko zbral in naglo mašo dokončal. Toliko moči je še imel, da je sveče ugasil, potem pa je samo kakor v gosti megli razložil pot iz cerkve do župnišča.

Zdelo se mu je, da bi ga skodelica črne kave zbistrila in mu odstrlila meglo izpred oči. Poiskal jo je v lončku, v katerem jo je hranil že od prejšnjega tedna, saj ni imel volje, da bi si jo kuhal vsak dan sproti. Za minuto ali dve mu je bilo bolje, potem pa je začutil, da mora takoj leči, saj je bilo vse telo kakor spodkošeno, nobena mišica se ni več napela in tak, kakor je bil,

oblečen v zamaščen in razcefran talar in s starimi pošvedranimi čevlji na nogah, se je zleknil na posteljo. Ves dan je ležal napol v omedlevici, napol v sanjah, ki so bile z malimi razlikami vedno iste:

Začelo se je vedno z nekim vzhičenjem, nekim nedopovedljivim veseljem. Vse je bilo v soncu, vse pisano, v toplem ozračju dobrohotnosti in vsa cerkev je bila ovlečena z venci, obdana s cvetjem, napolnjena s kadihom in blagimi zvoki oddaljenih orgel. In on je stal ob oltarju, gledal v prijazne obraze otrok in odraslih, ki so ga spodbujali s svojimi pogledi in vsi so od njega nekaj trdno in nepopustljivo pričakovali. Najprej se ni mogel spomniti, kaj pričakujejo, kaj želijo od njega, potem mu je prišlo v zavest, da mora maševati in jim govoriti, pridigati o tisti veliki in važni stvari, ki jo vsi nosijo v srcu, ki pa ji še ni vedel imena, pa je vedel, da se bo pravočasno spomnil, samo naj pride tako daleč.

Potem je opazil, da še ni oblečen za mašo, čeprav se je malo prej v zakristiji lepo oblekel. Zdaj pa je v svoji vsakdanji obleki in tudi ta nekako izginja z njega, dokler mu nekdo iz usmiljenja ne vrže čez glavo starega črnega mašnega plašča, iz katerega pa ne more osvoboditi svojih rok, da bi odprl mašno knjigo na pravem mestu.

Ko se za silo osvobodi oklepa črnega mašnega plašča, pa ne more najti začetka mašnega obreda. Natanko ve, da je treba obrniti samo dva tri liste in bo našel, toda ko obrača liste, ugotovi, da to sploh ni mašna knjiga, ampak star zložen časopis. Ljudje so med tem stopili v gručo in se na glas pogovarjajo med seboj, potem pa gruča za gručo zapušča cerkev, zato zdaj z vso ihto išče skupaj raztresene liste, da bi začel mašo, potem pa mu pride na misel, da knjige sploh ne potrebuje, saj ve mašo na pamet. Ko pa hoče začeti, se ne more spomniti niti najbolj navadnih besed, vse je do kraja izbrisano iz spomina.

Med tem je ostal popolnoma sam v cerkvi. Ne samo, da ljudi ni v cerkvi, tudi zunaj jih ni, kajti ljudje so nekje na drugi strani njegove resničnosti, in župnik Jakob ve, da ne more do njih in nikoli več ne bo mogel priti z njimi v resnični stik.

Tako se ubogi župnik Jakob bori s sanjami in resničnostjo ves dan in šele proti večeru je bil v enem samem hipu rešen vseh prividov, vseh sanj, vseh neizpolnjenih pričakovanj. Umrli je, kakor se je zjutraj vlegel na posteljo in ob njegovi smrti ni bilo nikogar, ki bi ga prijel za roko, mu prižgal svečo in mu zatisnil stare, trudne, napol slepe oči.

V vsej okolici nihče ni pogrešal župnika. Sploh

nihče ni mislil nanj. Vse je šlo naprej po navadni poti, le zvon je že tri dni molčal in ni dal glasu od sebe, da se je stara, zapita Neža, ki je veljala za nekakšno občinsko breme, ker je živela na občinske stroške, začela jeziti na župnika:

»Nekoč je krščeval, poročal, pokopaval, da, ko je bil še mlad. Saj se vsega tega kar dobro spominjam, čeprav je od takrat preteklo že veliko let. Potem je z vsem tem prenehal. Toda zvonil je še kar naprej. Nekoč je imel zvonarja, pijanega Jošta. Ko pa je župnik bolj in bolj obubožal, zakaj je obubožal, pa res ne vem, je zvonar odpovedal. Da je boglonaj toliko kot nič in da za nič ne bo zvonil, je rekel. In potem je zvonil župnik sam. Vsa leta. Zdaj je pa še zvoniti nehal.

Že tri dni ne vem, kdaj je poldan. Seveda, ljudje imajo ure in zvona ne potrebujejo. Jaz pa nimam ure. Seveda, star je in se mu ne ljubi vleči za vrv. Prej so ga večkrat morali oštevati, tako dolgo je zvonil. Rekli so, da jih zvonjenje moti in so mu določili število, kolikokrat, sme zvon udariti. In od tedaj je udarce zvona vedno štel, sama sem ga slišala. Na glas jih je štel in natanko toliko, kolikor so mu jih določili.«

»Ampak da že tri dni ne zvoni, je pa tudi od sile. Saj se župnik menda ni napil? Kako bi se tudi, saj z mano vred ne premore toliko, da bi si v nedeljo privoščil steklenico piva. Do večera počakam. Če pa tudi zvečer ne bo zvonil, bom šla nad njega. Kaj pa misli, da tako zapostavlja reveže in jim niti zvona ne privošči, da bi vsaj nekajkrat na dan vedeli, koliko je ura.«

Ko se tudi zvečer zvon ni oglasil, se je stara Neža vsa ogorčena podala v župnišče. Mimogrede je opazila, da so cerkvena vrata odprta, čeprav se je že delal mrak, ko je bila cerkev vendar vse dni zaprta, da ne bi nepridipravi v njej uganjali svojih norčij.

»Nekaj ni prav. Nekaj ni prav z župnikom. Cerkev je pustil odprto. Mu bom že povedala svoje, naj ga samo najdem doma. Seveda je doma. Sploh ne pomnim, da bi zadnjih deset, petnajst let kam šel, razen od župnišča do cerkve in nazaj. Vrata župnišča so tudi na stežaj odprta. Sicer pa so že tako slaba in preperela, da je res vseeno, ali so na tečajih ali ne.

Gospod župnik, dober večer! Zakaj pa nam revežem več ne date nobenega znamenja, kdaj je poldne in kdaj večer? Nismo tega vredni, kajne?

Nič ne odgovarja. Je že užaljen. Pa sem komaj začela. Kaj bo, ko mu bom spustila povodenj s svojega jezika na glavo. Meni ne zmanjka. In če nočem, tudi fina ne znam biti, naj se le pripravi.

Dober večer, sem rekla. Kje pa tičite, da me ne slišite? Ali pa me nočete slišati? Saj sem rekla, da sam prišla zaradi zvonjenja. Če je vam vseeno, ali zvoni ali ne, vedite, da meni, in še nekaj nas je takih, ni vseeno. Zvon je bil doslej edino znamenje, da smo v krščanskem kraju. Ali naj zdaj tudi ta utihne? Vi boste krivi, gospod župnik, in nihče drugi. Torej kje ste? Ali naj vas po vsem vašem brlogu iščem?«

Neža je stopila v kuhinjo, toda tam je bilo vse tako osamelost in tuje, kakor da že leta ni nihče prižgal ognja v štedilniku. Nikjer ni bilo ne posode, ne česar koli, kar bi spominjalo na to, da je še pred kratkim nekdo tu prebival. Samo prazen lonček je sameval na mizi in Neža je ugotovila, da se je usedlina kave že posušila.

»Izginil je. Župnik je izginil. Le kam, za božjo voljo, in kdaj, saj bi ga morala vendar opaziti? Vem za vsakega človeka, ki gre čez cesto, pa naj bo podnevi ali ponoči.«

V sobi je bilo že temno, ko je odprla vrata in zavohala rezek, dražec, kislost in neprijeten vonj. Sobe si pa tudi že dolgo ni prezračil, si je rekla, ko pa so se ji oči nekoliko privadile, je opazila, da na postelji nekdo leži.

»Spite, gospod župnik? Pa kar oblečeni?« Nekaj časa se je obotavljala, potem se ga je pa le dotaknila.

»Moj Bog, saj je mrzel. Mrtev je. No lepa reč, zdaj nam jo je pa še tako zagodel. Kako pa naj zvoni, če leži mrtev na postelji? Takoj moram proč. Naj kaj zmanjka v sobi, me vsi svetniki ne opravičijo, da nisem jaz vzela.«

Stekla je naravnost k županu in začela z očitki:

»Zopet si se izkazal, župan. Sijajno si se izkazal, kako ti, župan, skrbiš za svoje ljudi. No, seveda skrbiš za svoje ljudi, toda hočem reči, kako skrbiš za ljudi, ki spadajo pod tvojo oblast, da tako rečem. Pred nosom ti umirajo, sami in brez pomoči, tebi pa to nič mar. Seveda, če bi bil kdo izmed imenitnih, bi bilo drugače, če pa umre revež, se niti muha ne zgane.«

»Kdo pa umira in kje? Toliko besed si nasula, da ne morem videti prek njih.«

»Sem. Nasula sem jih in jih bom še več. Kar se je zgodilo temu revežu danes, se bo zgodilo jutri meni in meni enakim, za katere nihče ne skrbi in so brez vseh pravic.«

»Kdo je brez pravic in kdo umira, to rajši povej.«

»Kdo? On, siromak in revež, župnik. Pa ne umira, ampak je že davno umrl, ti pa hodiš mimo njegove hiše in se figo zmešča za to.«



»Kaj si rekla? Župnik? Prvič župnik ni revež, drugič, ne hodim mimo njegove hiše, ker hiša ni njegova, tretjič, župnik ne spada k nam.«

»Jaz pa pravim, prvič, župnik je bil revež. Kdo pa mu je kdaj kaj dal? Si mu ti kdaj kaj pomogel? Si mu dal socialno pomoč? Ne, ne ti, ne drugi. Bil je onemogel in star, pa je moral živeti brez socialne podpore, ker jo daješ mladim in delomrznim, zato nam starim in potrebnim nič ne ostane. Drugič, če hiša ni njegova, je pa v njej prebival, in ti greš vsak dan nekajkrat mimo, saj sicer ne bi mogel priti do gostilne. Tretjič pa, župnik spada k nam. Če ne k tebi in tebi enakim, pa k nam in mi smo še tukaj in se nas ne znebiš tako kmalu in tako lahko, da veš. Sicer ti pa povem samo to, da je župnik že davno umrl, in če nočeš imeti v kraju kuge, ga daj takoj pokopati, saj bo sicer vsa okolica zaduhala tvojo malomarnost in brezbriznost do revežev.«

»Daj mi mir z reveži. Župnik ni bil revež. Če pa je bil, je bil po lastni krivdi. Vedno sem slišal, da so duhovniki bogati, zakaj bi tale moral biti izjema. Sicer pa, kdo ti je povedal, da je župnik mrtev?«

»Moj nos, če bi rad vedel, moj nos. Tvoj je za revščino seveda preveč fin, da bi jo zaduhal, zato tudi ničesar ne zveš.«

»Pojdi zdaj, poklicati moram pogrebce.« In je po telefonu klical predstojnika pogrebneга zavoda.

»Uredite vse potrebno. Umrl je župnik. Naj gre nekdo pogledat.«

»Kaj bi hodili gledat. Nas se župnik nič ne tiče. Ko dobimo pismeni nalog in zagotovilo, kdo bo plačal krsto in pogrebne stroške tega in tega razreda, bomo na voljo.«

»Koga pa naj potem kličem?«

»Kliči zdravnika, da ugotovi smrt.«

»Zdravnik je na dopustu. Smrt pa lahko ugotovi kdorkoli, saj župnik že razpada.«

»Tem bolje. Mislim tem bolje, če ni treba klicati zdravnika od drugod. Potem pa klič socialno skrbstvo ali patronažno sestro. Za take primere bi bili pravzaprav oni pristojni. Sicer pa je župnik pri nas nekakšna izjema, mislim. Zakaj se ti sploh ukvarjaš z njim?«

»Ker zastruplja zrak, človek, ne razumeš tega?«

»To je delal, ko je bil živ, to vem. Ampak zdaj, ko je mrtev?«

Župan je jezno odložil slušalko in začel klicati socialno skrbstvo. Na dom seveda, saj so uradne ure bile že davno mimo.

»Uredite vse, kar je potrebno. Umril je župnik.«

»Napačna zveza. Kličite pogrebni zavod. Mi skrbimo za žive, ne za mrtve.«

»Prav zato vas kličem, ker za živega niste skrbeli. Župnik je umrl čisto sam in že pred mnogimi dnevi. Že razpada in zastruplja okolje.«

»Če kvari okolje, je to politična stvar in ga je treba odstraniti. Pokličite na pomoč policijo.«

In župan je poklical dežurnega policista.

»Gre za župnika. Veste, pred kratkim, morda niti ne pred kratkim, ampak je že več časa...«

»Ni važno, kdaj. Važno je, kaj je zagrešil. Že dolgo nismo imeli z njim nobenega opravka, kakor da je mrtev.«

»Prav to je tisto, da je mrtev.«

»To ni prekršek. Če je umrl naravne smrti, je vse v najlepšem redu.«

»Ni v redu, ker ga je treba pokopati.«

»To se razume samo po sebi.«

»Gre za to, kdo naj ga pokoplje in na čigave stroške.«

»Zakaj se pa vi s tem ubadate, župan? Obvestite svojce, pa naj ga pokopljejo, kakor ga hočejo in na čigave stroške hočejo. Ne govorim uradno, ampak moje mnenje je, da je župnik vendarle nekakšna izjema. Ko umrje namreč, in jaz bi rekel, da se v njegove stvari ne mešajmo. To je moje osebno mnenje, neuradno mnenje. Vi pa postopajte, kakor se vam zdi primerno. Še enkrat pravim: s pokojnimi nimamo opravka, še posebno s pokojnimi župniki ne.«

Župan je zelen od jeze poklical občinskega slugo.

»Čuj, Štef, takoj skliči odbornike na nujno sejo.«

»Zdaj, tako pozno zvečer? Saj bo kmalu noč. Kaj pa je tako nujnega, župan?«

»Ni važno. Ne sitnari in skliči odbornike, sem rekel.«

»Če ni važno, zakaj pa sklicujete sejo? Vsak me bo vprašal: 'Kaj pa je, Štef, zakaj pa taka sila?' Jaz bom pa molčal, ali pa rekel: 'Važno je, čeprav ni važno.' In gotovo ne bo nihče prišel.«

»Pa povej, da je župnik umrl. Zdaj pa pojdi in ne sprašuj ničesar več.«

Štef je šel in vabil odbornike.

»Pa kaj potem, če je župnik umrl. Kaj pa nas to briga. Menda župan ne želi, da bi mi odborniki rožni venec molili ob njem?«

»Ne, to ne. Toda saj veste, kako je. Župnik je bil sam. In morda je kaj imel, morda celo veliko. Kaj pa, če gre zdaj za to, komu bo vse to pripad-

lo? In če ni dedičev? Se kdo spominja, da bi ga kdaj kdo izmed njegovih obiskal? Jaz ne. In če ni dedičev, pravim, bi morda naša občina, no, se vam zdaj kaj svita?«

»Je župan kaj namignil, Štef?«

»Bil je tako kratek, da že zato vem, da nekaj ve.«

Odborniki so se zbrali in radovedno čakali.

»Začenjam našo nepričakovano in izredno sejo in na dnevni red dajem edino točko: pogreb pokojnega župnika. Gotovo že veste, da je umrl. In treba ga je pokopati. Pogrebni zavod v tem pogledu noče ničesar storiti, dokler ne dobi pismenega naročila in zagotovila, kdo bo plačal pogrebne stroške.«

»To je vendar razumljivo: pogrebni stroški se plačajo iz zapuščine. Kdor bo dedoval, naj jih poravna.«

»Seveda, samo to je, da ni kaj dedovati in ni nobene zapuščine.«

»Pa je Štef rekel, da...«

»Štef ni merodajen in zato ni važno, kaj je rekel. Dejstvo je, da je župnik umrl v popolni revščini in na povračilo stroškov ni mogoče misliti.«

»Čemu nas pa potem sklicuješ? Naj ga pokoplje, kdor ga hoče.«

»Ni tako. Župnik je že dolgo mrtev, samo da tega nihče ni opazil. Zdaj ne kaže drugega, kakor da ga čim prej pokopljemo, da nam ne bo mogel nihče očitati nečlovečnosti. Čeprav ni spadal med nas, ga je treba pokopati kot človeka.«

»Kot navadnega človeka. Samo kot navadnega človeka. Toda na čigave stroške?«

»Zaradi tega smo se sešli, da sprejmemo sklep, da ga bomo pokopali na občinske stroške. Brez tega sklepa, napisanega, pogrebni zavod ne stopi niti prek svojega praga, kaj šele prek župnikovega.«

Razpravljali so dolgo v noč, naposled so se zedinili, da mora biti pogreb kar najcenejši. Pogrebni zavod naj da krsto, preprosto, iz mehkega lesa, ni treba, da bi bila pobarvana, saj bo pregrnjena, za pregrinjalo pa lahko služi stara trobojnica, ki je že tako zbledela, da je za izobešanje ni mogoče več uporabljati.

Naslednjega dne navsezgodaj, da ne bi zamudili vsak svojega vsakdanjega dela, so pogrebci stlačili že čisto trdega župnika v preprosto krsto, s silo so mu zravnali roke in noge, da so kosti hreščale, in nihče mu ni ovil rok z rožnim vencem ali mu dal s seboj kakršno koli krščansko znamenje. Krsto so pokrili s preperelo trobojnico in

mrliški voz s Štefom in štirimi pogrebci je zdrdral na pokopališče. Ko so pogrebci župnika spustili v grob, je Štef, občinski sluga, stopil naprej, se odkril in začel svoj pogrebni govor:

»Dovolite, spoštovani pogrebci, da spregovorim nekaj besed, ko se poslavljamo od nekoga, ki je bil župnik v našem kraju. Odkod je prišel k nam in kdaj, ne vem povedati, menda tudi ni važno. Bil je med nami mnogo let, koliko pa je bil star zdaj, ko je umrl, ne vem. Gotovo jih je imel že čez osemdeset, saj se ga spominjam, da je bil star in sivolas že takrat, ko sem bil še otrok in se od takrat sploh ni več spremenil.

Zdaj bi moral nekaj povedati o tem, kaj je župnik dobrega storil v našem kraju ali kjerkoli drugod, toda tudi o tem nič ne vem in tudi župan mi ni vedel o tem nič povedati. Menda je bil v nekem smislu naš nasprotnik, so vedno rekli, vendar že dolga leta ni bilo o njem nič slišati, ne dobrega ne slabega. Sicer pa mislim, da je že lepo, če o nekom lahko rečemo, da ni storil mnogo slabega. In mislim, da to o pokojnem župniku lahko rečemo. To je pa tudi vse, kar bi imel povedati in sem s tem naročilo našega župana, naj mu jaz spregovorim nekaj besed, izpolnil. Samo še to: Naj mu bo lahka ta naša zemlja!«

Ker nihče ni vedel, kako se župnik piše, v arhivih in kartotekah pa se jim ni ljubilo iskati, je

nekdo z nevajeno pisavo na preprost lesen križ napisal samo: Župnik Jakob, in letnico 1936.

Na škofiji so šele čez nekaj tednov zvedeli, da je tam in tam umrl zelo star župnik, ki so ga civilno in na občinske stroške pokopali. Najprej so bili ogorčeni, da jih ni nihče o vsem tem obvestil, kakor da je važnejše, da vedo za mrtvega kakor za živega. Potem pa so pobrskali po zaprašenih arhivih in našli preperel list, četrtrinko pole, na katerem je bila z lastno roko pokojnega župnika napisana prošnja, skoraj zahteva, naj ga za božjo voljo premestijo drugam, ker za to župnijo nima več ne dovolj moči ne volje ne zdravja. Pod prošnjo je nekdo z elegantno pisavo, ki je občudovala sama sebe, napisal samo dve besedi: Se odloži, in pristavil trd, oster in zapovedujoč klica.

Zgodba se zdi tako zelo neresnična, sanjska, da bi morda lahko bila samo pretirano črnogleda slika prihodnosti, v resnici pa je iz preteklosti, kajti tako ali vsaj skoraj tako se je resnično zgodilo v neki krščanski evropski deželi.

Lojze Kozar

Taborsko gibanje na Slovenskem

V dobi taborov, ki je trajala od 1868. do 1871. leta, se je zvrstilo osemnajst taborov. Prvi slovenski tabor je bil 9. avgusta 1868 v Ljutomeru, zadnji, osemnajsti, pa 6. avgusta 1871 v Zgornjih Buhljah na Koroškem, blizu Celovca. Taborsko dogajanje imenujemo po pravici taborsko gibanje, ker so tabori zajeli vse slovensko etnično ozemlje v Avstriji, štajerskih taborov pa so se udeleževali tudi prekmurski Slovenci, ki so z uvedbo dualizma prišli v ogrsko polovico monarhije in bili tako še bolj ločeni od ostalih Slovencev.

Na Štajerskem je bilo pet taborov: v Ljutomeru 9. avgusta 1868, v Žalcu 18. septembra 1868, v Sevnici 2. maja 1869, v Ormožu 8. avgusta 1869 in na Kapeli, v današnjih Radencih, 20. junija 1869. Na Kranjskem so bili štiri tabori: na Kalcu pri Pivki 9. maja 1869, v Vižmarjih pri Ljubljani 17. maja 1869, v Cerknici 12. junija

1869 in v Vipavi, ki je takrat tudi spadala pod Kranjsko, 14. avgusta 1870. Na Koroškem so bili trije tabori: v Bistrici pri Pliberku 31. julija 1870, v Žopračah 18. septembra 1870 in v Zgornjih Buhljah blizu Celovca 6. avgusta 1871.

Na Goriškem so bili štiri tabori: pri Šempasu 18. oktobra 1868, v Biljani v Brdih 25. aprila 1869, v Tolminu 1. maja 1870 in v Sežani 29. maja 1970.

V Istri so imeli dva tabora: v Kubežu 7. avgusta 1870 in v Kastvu 21. maja 1871.

Na slovenskem narodnem ozemlju je bilo sedemnajst taborov, tabor v Kastvu pa je bil v hrvaški Istri. V vrsto slovenskih taborov ga štejejo, ker so na njem sodelovali tudi Slovenci, čeprav je bil tudi prvi hrvaški tabor.

Tabore je začela organizirati takratna mladoslovenska inteligenca. To so bili advokati, npr. dr. Velentin Zarnik, doma iz Ljubljane, v času taborov še odvetniški pripravniki v Ljutomeru, dr. Radoslav Razlag, advokat v Brežicah, dr. Karel Lavrič, advokat v Ajdovščini in drugi; zdravniki, dr. Josip Vošnjak, doma iz Šoštanja, v času tabo-

rov zdravnik v Slovenski Bistrici, dr. Matija Prelog, zdravnik v Mariboru; ter narodno zavedni duhovniki: Božidar Raič, kaplan pri sv. Barbari v Halozah, eden nacionalno najbolj doslednih in po svojem prepričanju liberalno usmerjenih duhovnikov, ki je posebej skrbel za povezavo s prekmurskimi Slovenci, Franjo Ravnik, duhovnik in profesor v Kopru, dr. Anton Klemenčič, župnik v Ljutomeru; na Koroškem pa je nastopil na dveh taborih tudi župnik Matija Majar Ziljski, ki je leta 1848 prvi začel boj za Zedinjeno Slovenijo. Ob nespornih uspehih taborov v prvem letu taborovanja so se lotili v drugem letu organiziranja taborov tudi staroslovenci na Kranjskem z dr. Janezom Bleiweisom in dr. E. Henrikom Costo na čelu.

Misel, da bi tudi na Slovenskem prirejali tabore – ljudske shode pod vedrim nebom, zasledimo v slovenskih časopisih pomladi 1868. leta. Takšne shode ali tabore so pred tem imeli že na Češkem. Misel je bila lahko sprejemljiva predvsem za rodoljube na Štajerskem, kjer so v severovzhodni Sloveniji že več let prirejali ljudske shode na prostem in jih imenovali bésede. Takšne bésede so imele kulturne značaj, ker političnega niso smele imeti. Politična zborovanja je dovoljevala šele liberalna zakonodaja iz leta 1867, nakar so se rodoljubi odločili namesto »velikanske bésede pod milim nebom« napraviti tabor v Ljutomeru. Sprva se je pojavilo mnenje, da bi na taboru obravnavali stvari, ki so bile pomembne predvsem za Štajersko. Pred prvim slovenskim taborom pa je zmagala misel Božidarja Raiča, da morajo imeti točke taborov vseslovenski pomen. Že na prvem taboru v Ljutomeru se je pojavila zahteva po Zedinjeni Sloveniji, ki je bila prvič postavljena v revolucionarnem 1848. letu.

Taborov so se udeleževali Slovenci množično. Časopisna poročila nam povedo, da je bilo na dveh najmanjših taborih okrog 6000 udeležencev, na največjem, Vižmarskem, pa se jih je zbralo celo okrog 30.000, o 25.000 navzočih poročajo tudi državna policijska poročila. Na žalskem taboru se je zbralo okrog 15.000, na vipavskem okrog 12.000, sicer pa se je zbiralo okrog 8000 udeležencev.

Na tabore so prihajali nad vse slovesno s slovenskimi zastavami, v narodnih nošah, peš ali na okrašenih vozovih. Iz oddaljenejših krajev so se vozili z vlaki, obiskovalci pa so dobili na osnovi posebnih izkaznic, da potujejo na tabor, polovičen popust. Slovesno je bil pripravljen prostor, na katerem je bil tabor. Po navadi je bil to

travnik ali log, primeren za množico. Na primeren mestu so postavili oder, ki je bil okrašen z mlaji in slovenskimi zastavami. Zastave in narodne noše so postale v tem času zunanje znamenje nacionalne pripadnosti. Po navadi so streljali še z možnarji, zvečer pa so goreli po okoliških hribih kresovi.

Ob napovedani uri je pričel tabor eden izmed organizatorjev ali kak drug ugleden domačin. Na njegov nasvet so si navzoči izvolili predsednika, ki je tabor vodil. Ta je razložil pomen tabora. Potem so se zvrstili govorniki, ki so razlagali točke dnevnega reda in na koncu govorov predlagali resolucije, navzoči pa so nato glasovali, če se resolucija sprejme ali ne. Po govorih so nastopili pevski zbori, prebrali pa so še telegrame, ki so prihajali iz slovenskih mest in čitalnic, pa tudi z Dunaja, iz Prage in še od marsikod. Po končanem taboru se je nadaljevalo veselo družabno življenje. Politične zahteve, ki so jih postavljali na taborih, so temeljile na 19. členu avstrijske ustave, sprejete 1867. leta, ki se je glasil: »Vsi narodi v državi so enakopravni in vsak narod ima nedotakljivo pravico, da varuje in goji svojo narodnost in svoj jezik. Država priznava enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in v javnem življenju. V deželah, kjer je več narodov, naj se javne šole tako uredijo, da dobi vsak narod potrebna sredstva za izobrazbo v svojem jeziku, ne da bi bil siljen učiti se drugega deželnega jezika.«

Govorniki so na taborih razlagali, da je to sicer lep člen, toda kaj pomaga, ko ga oblasti v praksi ne izpolnjujejo. Spoznanje rodoljubov je bilo še, da ni v državi razen slovenskega naroda nikogar, ki bi se za te pravice hotel zavzeti, zato je Slovenski narod zapisal, »da je treba politične moči iskati, kjer jo imamo, namreč v narodu«.

Slovenski tabor v Žalcu, 1868



Na prvih dveh taborih še ne zasledimo na prvem mestu zahteve po zedinjeni Sloveniji. Na prvo mesto je bila postavljena na tretjem, šempaskem taboru. Na vseh slovenskih taborih so govorili še o drugih dveh zahtevah: o vpeljavi slovenskega jezika v šole in urade, tako državne in deželne kakor tudi cerkvene.

Na taborih so omenjali gospodarske zahteve, ki so bile največkrat pomembne za kraj, v katerem je tabor bil, večkrat pa tudi za ves slovenski prostor. Takšne so bile zahteve po gradnji novih železniških prog na slovenskem ozemlju in zahtev po ustanavljanju zavarovalnic in hranilnic. Zahteva po Zedinjeni Sloveniji je bila osnova vsem ostalim. Avstrija je bila namreč razdeljena na dežele, ki so temeljile na zgodovinskih mejah in so imele neko samoupravo. Deželne meje pa se niso nikjer ujemale z narodnimi. Tako so Slovenci živeli razdeljeni v deželah Štajerski, Kranjski; Koroški, Goriški, Istri in Trstu. Večino so imeli Slovenci le na Kranjskem in Goriškem, v vseh ostalih deželah pa so bili v manjšini. Ker so imeli Slovenci v deželnih zborih vedno manj slovenskih poslancev, kot bi jim šlo po številu prebivalcev, si po tej poti niso mogli izboriti pravic, ki so jim šle. Slovenščina se je le s težavo uveljavila kot uradni jezik. To se je odražalo predvsem v šolah, ki so bile razen osnovnih nemške ali italijanske, pa še v osnovnih so vedno začeli poučevati v tujem jeziku zelo zgodaj, tako da otroci, ki tujega jezika niso znali, razen tistih redkih, ki so šli naprej v šole, niso imeli nobene koristi. Pa tudi tisti, ki so študirali naprej, niso ostali vedno zvesti slovenskemu narodu. Ali so na slovenščino pozabili, ali so pa prešli v tabor nemškutarjev. Velika nadloga za slovenskega človeka je bil tuj jezik v uradih. Uradniki dostikrat niso znali slovensko, kmetje pa niso razumeli ne uradnikov ne dokumentov. Materialne posledice so morali največkrat nositi sami.

Vsi nemškutarji in uradniki so širili misel, da je nemška kultura nekaj višjega in da slovenski jezik še ni dovolj zrel za šole, kulturo in znanost.

Rodoljubi, govorniki na taborih pa so dokazovali prav nasprotno. Kazali so na vse, kar je za dvig kulture in jezika bilo že storjeno. V šestdesetih letih so začeli poleg Bleiweisovih Novic izhajati še drugi časopisi, nekateri le za krajši čas. Obdržala pa sta se »Slovenski gospodar«, ki je začel izhajati aprila 1868. leta in »Slovenski narod«. Število svojih članov je pomnožila tudi celovška Mohorjeva družba od 1620 v letu 1862 na 17.395 v letu 1871. Ustanovljenih je bilo

nekaj centralnih društev, med njimi Slovenska matica, ki naj bi postala središče znanstvenega ustvarjanja na Slovenskem. Na taborih so priporočali branje vseh teh časopisov in knjig. Govorniki so nastopali tudi kot izobraženci in tako dokazovali, da je v slovenskem jeziku mogoče ustvarjati prav tako kot v nemškem in da je to slovenskemu človeku v večjo korist.

Že organizatorjem taborov je bilo jasno, da političnih zahtev, ki so jih postavljali na taborih, ne bo mogoče takoj uresničiti. Pomembno je bilo, da se jih je začel zavedati slovenski človek in se zanje boriti v vsakdanjem življenju; da so Slovenci spoznali, kaj jim po ustavi pripada, in krivice, ki so se jim godile.

Ker so o taborih pisali tudi nemški in drugi tuji časopisi, je širše prodrla zavest, da Slovenci še živijo kot narod, da imajo voljo do obstoja in da je zato treba z njimi tudi računati.

Vlada najprej ni delala posebnih težav pri izdajanju dovoljenj za tabor. Prvi je bil prepovedan tabor v Bistrici pri Pliberku, napovedan za 29. sep. 1868, češ da je Bistrica preblizu Celovcu, kjer je zasedal deželni zbor. V tem primeru pa je zakon prepovedoval vsa politična zborovanja v oddaljenosti petih milj, to je osemindesetih kilometrov.

Leta 1869 so oblasti prepovedale tabor v Fernetičih, napovedan za 20. junij, na priporočilo kranjskega deželnega predsednika, zaradi spopadov med nemškimi turnarji in slovenskimi kmeti na Jančah in Vevčah, kmalu po vižmarskem taboru.

Odnos oblasti do taborov se je spremenil z novo konservativno vlado grofa Hohenwarta 1871. leta. Ta je začela prepovedovati najprej posamezne točke dnevnega reda taborov, tako prvi dve točki s političnimi zahtevami za tabor v Kastvu. Tabor v Renčah je prepovedala, češ da bi sejal sovraštvo med narodom v deželi, tabor v Lescah pa, češ da bi program lahko zbežal ljudstvo in vzbudil nezaupanje v vlado in njene organe.

V takšnih razmerah so nekatere tabore odpovedali tudi organizatorji sami. Slovenski tabori pomenijo svetel del poti, ki so jo Slovenci prehodili po 1848. letu od nepriznanega do priznanega naroda in je bila pomembna za rast slovenske narodne zavesti, pomembna tudi za kasnejše težke trenutke, ki jih je slovenski narod moral še prestopiti na poti do samostojnosti.

Ob obletnicah taborov so bile različne proslave. Največ jih je bilo ob stoletnicah. Ob stoletnici

prvega slovenskega tabora v Ljutomeru je govoril Edvard Kardelj ter dal pomenu Taborov polno priznanje. Ob tem se je porodila misel, da bi poleg obeležij slovenskim taborom postavili še drug, trajen spomenik. Pobuda je bila ponovno uresničena v Ljutomeru. Postavljen je bil muzej slovenskih taborov, poimenovan po E. Kardelju, ki hrani gradivo iz časov taborov, gradivo, ki je v zvezi s tabori in spominja nanje.

Muzej bomo Slovenci lahko obogatili s predmeti, ki jih bomo še našli in ki spominjajo na tabore, hkrati pa se bomo tudi sami bogatili tako, da bomo muzej taborov obiskali in se poglabili v misli, ki so bile na taborih izrečene.

Vinko Rajšp

Trubarjev Ta celi novi testament (1582–1982)

Primož Trubar je v dobrih petindvajsetih letih prevedel celotno sveto pismo nove zaveze in psalme iz stare zaveze. Tik pred izdajo celotnega slovenskega prevoda svetega pisma, ki je izšel 1584 kot »Biblia, tu je vse svetu pismu stariga inu noviga testamenta« Jurija Dalmatina, potem ko je že videl, da je komisija za revizijo Dalmatinovega prevoda v Ljubljani 1581 opravila svoje delo in prevod odobrila, se je odločil, da prehiti Dalmatina in izda svoj prevod nove zaveze, ne da bi ga popravljaj. O tej svoji nameri je poročal kranjskemu deželnemu glavarju in stanovskim odbornikom v Ljubljani že pod konec leta 1579, da bi namreč novo zavezo izdal drugič v celoti in v majhni priročni izdaji. Svojega namena ni povsem dosegel, saj je moral zaradi preobširne, in zato nepraktične oblike zavreči misel o enem zvezku in se odločiti za dva, oba pa imata nad tisoč strani osmerke. Tako je prišel tudi slovenski predgovor s koledarjem »inu druge riči« v drugi, tanjši del, v prvem pa je nemško posvetilo namenil württemberškemu vojvodi Ludviku, ki je nasledil očeta Kristofa, velikega Trubarjevega dobotnika. V njem je omenil, da je za prevod dela Formula concordiae dobil »lepo nagrado«, le-to je verjetno uporabil za izdajo svoje knjige. Izšla je maja 1582 pri tiskarju Juriju Gruppenbachu v Tübingenu.

S to knjigo je Trubar zelo značilno sklenil svoje pisateljsko delo in v slovenskem predgovoru, kot da bi slutil, da je to njegova zadnja knjiga, vzel

od »Slovenov« slovo. Takole pravi: »Le-te bukve z le-to predgovorjo vom, mujim lubim Slovenom, jest, kir sem 74 lejt star, 52 pridigar, h ti muji odhudni iz tiga svita za sebo pustim inu z Bugom inu z vami se pričam, de z le-tejmi inu drugimi bukvomi... sem vom vus skrivni, čudni svit božji rezodil inu dal na znane...« Ko je s prvo slovensko knjigo začel svoje poslanstvo med Slovenci, pač ni mislil, da bo njegovo »delo« tako bogato, in da bo zmožni predvsem nemogoče, to je, sveto pismo prevesti v »rovtarski« jezik. Svoj program je nedvomno presejal. V prvem katekizmu 1550 je prevajal svetopisemska besedila le v odlomkih, pozneje je kot za nekakšen poskus prevedel, pa samo na prigovarjanje Petra Pavla Vergerija, Matejev evangelij (1555), ki ga je vnovič prevedel in izboljšal v izdaji iz 1557, ko je že prevedel vse evangelije in apostolska dela. Pozneje je dodal še Pavlova pisma, najprej Rimljanom (1560), nato Korinčanom in Galačanom (1561), Efežanom, Filipljanom, Kološanom, Tesalonicanom, Timoteju, Titu in Filemonu (1567). V zadnjem krogu (1577) je izdal še pismo Hebrejcem, Jakobovo pismo, pisma apostolov Petra in Janeza, pismo Juda Tadeja in Janezovo razodetje.

Kaj razumljivo je, da si je želel v eni knjigi, potem ko je še enkrat prebral in videl, da ni kaj popravljati, zbrati ves svoj življenjski trud in pokazati, da je njegov prevod svetega pisma, čeprav samo nove zaveze, enakovreden tistemu prevodu, ki bo kmalu natisnjen in za katerega so kranjski deželni stanovi že zbirali prispevke za stroške tiska. V tem danes vidimo Trubarjevo znano trmoglavost, da bi spet pokazal, kako je njegov prevod uporaben, kar sledi tudi iz nemškega predgovora. Navsezadnje je on tisti, ki je začel, kot sam pravi, pred štiriinšestdesetimi leti pisati v slovenskem jeziku, v jeziku, o katerem so menili, da je kakor ogrski, tako surov in barbarški, da se ne da pisati in brati. Hotel je tudi povedati, da se verjetno zaradi njegovega pisateljskega dela, predvsem seveda prevajanja svetega pisma, ki so ga dobili v roke tudi neizobraženi ljudje med Slovenci, pa čeprav so to prepovedali, ni med Slovenci vgnezdila nobena kriva vera, ne kalvinizem, ne flacijanstvo »kakor pri Nemcih«, prekrščevalstvo pa, ki je bilo med Slovenci razširjeno, je bilo kmalu zatrto.

Še eno poslanstvo je namenil celotnemu prevodu svetega pisma nove zaveze. »Tujerodno plemstvo« na Slovenskem je hotel vključiti v slovensko skupnost s slovenskim jezikom. To naj bi bil tudi razlog, da ni spreminjal pravopisa po Krelje-

vih in Dalmatinovih predlogih: »Puščam tudi prejšnji pravopis, ker lahko vsakdo, ki ne zna slovenskega jezika, tako bere, da ga vsak slovenski kmet s poslušanjem dobro razumeti utegne.« Zato tudi šteje med Slovence plemiče in meščane, ko piše, da so se »od Boga izvoljeni Kranjci, Štajerci, Korošci in Slovenci, visokega in nizkega stanu, plemiči, meščani in navadno kmeško ljudstvo« naučili in dojeli pravo vero »iz slovenskih in nemških pridig«.

Tako že lahko zaslutimo, da je Trubar z zadnjo knjigo napravil svoj življenjski obračun, opravičil svoje »delo« in kljub temnim oblakom, ki so se že začeli zgrinjati nad vsem, kar je ustvaril, bil optimist. Njegovo delo res ni bilo zaman. Od tega dela, posebej še od prevoda svetega pisma, je živela slovenska narodna, kulturna in verska zavest. »Poglavitno Trubarjevo delo je prevod Novega testamenta in Psalterja, ki je trajne vrednosti, ker je Dalmatin po njem priredil novi zakon in psalme v svoji Bibliji in se je Trubarjevo besedilo po Dalmatinu deloma ohranilo še prav do najnovejših slovenskih svetopisemskih prevodov«, je zapisal literarni zgodovinar Ivan Grafenauer in potrdil v našem času Jakob Rigler.

Razkošje bi imenovali podjetno zamisel slovenskih protestantov: v dveh letih so si privoščili dve popolni izdaji s skoraj enakim besedilom prevoda nove zaveze. Tudi to priča o ustvarjalnem ozračju slovenskega protestantizma v času, ki že ni bil več ugoden za njihovo versko in kulturno rast. Po štiristo letih jih moremo le znova občudovati in – posnemati v njihovi gorečnosti.

Jože Rajhman

Ekološka kriza danes

O ekološki krizi pri nas in po vsem svetu veliko govorimo in pišemo. Saj ni čudno: človek kot posameznik in tudi življenje kot celota sta ogrožena. Mnogo stvari je, ki nas ogrožajo. Kjer odmirajo gozdovi in rastlinstvo, kjer umirajo ribe, kjer so zastrupljeni zrak, voda in zemlja, tam tudi človek ne more normalno živeti.

Če pogledamo v zgodovino človeštva, zlahka ugotovimo, da se je človek že v prejšnjih časih ubadal z mnogimi težavami in da se je tudi že spraševal, ali bo mogel preživeti nesreče in nadloge, ki so ga spremljale. Ogrožale so ga elementarne nesreče – povodnji, potresi, suše, potem voj-

ske, lakote in bolezni, in seveda njegove lastne zablode. Vsemu temu se je upiral, kakor je pač vedel in znal, zraven pa je tudi molil: »Kuge, lakote in vojske, reši nas, o Gospod.«

Ko te težave iz preteklosti gledamo z očmi današnjega zmaterializiranega človeka, ki misli, da vse ve in zna, bi nas kaj hitro lahko zapeljala misel, da je to pač bilo in da je minilo, da danes pač lahko vse obvladamo, ker smo umsko in materialno napredovali. To je samo delno res. Še vedno nas nadlegujejo elementarne nesreče, vojne in bolezni, lakota in zavest lastne nemoči. Zlasti še, če se ozremo malo širše, k ljudem v drugih deželah in kontinentih. Ne samo tiste stvari, ki so ogrožale človeka v prejšnjih časih, danes nas ogroža še mnogo novih in hujših.

Silen tehnični napredek je življenje v marsičem olajšal. Veliko nekdanjega ročnega dela opravljajo stroji, namesto utrudljive hoje se vozimo, in to hitro. Lahko bi rekli, da se je naša zmogljivost potisočerila. Ali kaj, ko so se hkrati potisočerile tudi stvari, ki nas ogrožajo, telesno in duhovno. Zato pravimo, da imamo ekološko krizo, krizo življenja. Poglejmo si nekaj takih stvari.

Naj na prvem mestu omenimo orožje, jedrsko, kemično, biološko in drugo, ki je tako strahovito, da bi lahko uničilo ne le kako mesto ali državo, temveč svet v celoti. Če bi sprožili in uporabili vse nakopičeno orožje, ki je danes vskladiščeno, bi življenje na zemlji povsem izginilo; tako pravijo strokovnjaki. Sodni dan je torej možen in pred vrati, kakor meni pesnik in mislec Matej Bor. Toda orožja so le ena nevarnost. Poglejmo še druge, na videz manj hude.

Današnja tehnična civilizacija pušča v nemar biološko ravnotežje v naravi in ga ruši. Pred našimi očmi izginjajo obširni tropski gozdovi in hkrati tudi druga rastlinska odeja z živalstvom vred. Izračunali so, da kar 50 hektarov na minuto. S tem se močno zmanjšujejo naravni pogoji za življenje. Hkrati se na vseh koncih sveta, najbolj v industrijskih deželah, onesnažujejo vode – potoke i reke, jezera in morja. Tudi to povzroča izredno škodo vsemu živemu. Ob vsem tem onesnažujemo zrak – po mestih, ne samo velikih, tudi v majhnih, je zrak že tako onesnažen, da bolni ljudje sploh ne smejo več na cesto, na zrak. Kaj to pomeni, si lahko mislimo.

Še posebno skrb zbujata nenehna, množična pozidava obdelovalnih površin. Po najlepših njivah in travnikih rastejo hiše, tovarne, skladišča. Ob tem lahko pogledamo v oči današnjemu »vsemogočnemu« človeku, ki z vso svojo tehniko in

znanjem ne more zidati in postavljati tovarne na divjem terenu, ampak tam, na njivi, kjer je vse pripravljeno in ravno. Naši prejšnji rodovi pa so morali z golimi rokami krčiti gozdove in divjo krajino, da so ustvarili polja in travnike. Ob tem se lahko vprašamo, kakšna je naša vest in kakšna je naša odgovornost. Le kje bodo bodoči rodovi pridelovali hrano? Priznati moramo, da smo izgubili vsako mero, da gledamo samo nase, samo za danes. Naša duhovna, bi rekli, človeška drža, ni naredila zrelostnega izpita. Smo v duhovni krizi. Ni nam mar za žulje naših prednikov in ne mislimo, kako bodo živeli bodoči rodovi. Vse naše ravnanje je naravnano na tisto, kar se da meriti in tehtati, kakor da živi človek samo od kruha in samo v tem času. Za nas, ki smo majhen narod in imamo omejen življenjski prostor, so vse te reči še posebej boleče.

Že teh nekaj primerov, ki smo jih navedli, priča, kako je življenje na zemlji, kljub izrednemu tehničnemu napredku, na trhljih nogah. Ne samo kuga, lakota in vojska, ogroža nas še tisočero stvari. Najbolj pa nas ogroža človek sam, ki

razpolaga s silnimi možnostmi, a zna meriti le na vatlje in kilograme, nima pa globlje kulture in duhovnosti. S tem tudi ne spoštovanja do preteklosti in čuta odgovornosti za prihodnost.

Z gotovostjo lahko torej rečemo, da je življenje na zemlji ogroženo, in to mnogo bolj kakor v prejšnjih časih. Smo torej v hudi ekološki krizi. To je pravzaprav osrednji problem današnjega časa. Če hočemo, da nas ne bo doletelo najhujše, bomo morali še veliko storiti. Najprej vsak pri sebi, potem narod in človeštvo kot celota. Naš mohorjanski prispevek v tej smeri bo tudi knjiga, ki jo Mohorjeva pripravlja in bo imela naslov: Bomo preživeli? Z njo bo vrsta uglednih avtorjev, spregovorila o teh žgočih problemih.

Ne smemo sicer sami sebe zastraševati, moramo pa stvarjem pogledati v oči, tičejo se nas vseh. Če jih bomo poznali, se bomo lažje odločali za tisto, kar je dobro in v tem zgodovinskem času primerno. Primerno ter vzpodbudno za nas, hkrati pa sprejemljivo za prihodnje rodove.

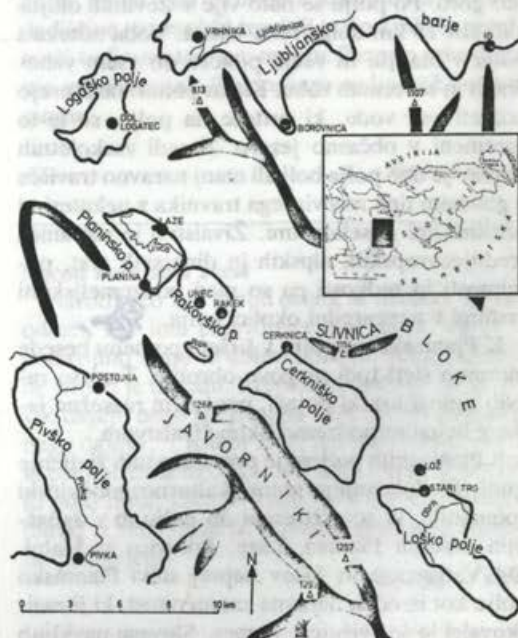
Jože Strgar

Planinsko polje – del najpomembnejše dediščine Slovenije

Del narave so tudi materialne dobrine, potrebne za obstoj, razvoj in kulturno življenje človeka. Večino dobrin človek gospodarsko izkorišča (npr. vodo, zrak, rudnine ipd.), spreminja, nekatere pa varuje in ohranja kot priče naravnih dogajanj, človekovega in družbenega razvoja, ter na ta način gospodari z njimi. Ta del narave (del človekovega okolja) niso samo dobrine v ožjem pomenu, temveč tudi vrednote v materialnem okolju, do katerih pa imamo še poseben, več kot porabniški odnos in smo jih prevzeli od prednikov. Te podedovane vrednote, vez med preteklostjo in prihodnostjo, imenujemo naravna in kulturna dediščina. Dediščina nekega naroda so torej tiste vrednote, ki so značilne, posebne ali izjemne za njegov življenjski prostor in za njegovo zgodovino ali celo sodijo med temelje pojma narod. Naravna in kulturna dediščina je kot nepogrešljiv del človekovega okolja pomembna za kulturno in ustvarjalno življenje ter del sedanjega in prihodnjih rodov.

Med najpomembnejšo naravno dediščino šte-

jemo tudi Planinsko polje, najbolj značilno kraško polje v Sloveniji. Površina njegovega dna meri okrog 11 km², leži pa v nadmorski višini 446 metrov. Daljša, 5 km dolga os polja teče v dinar-





Na severnem robu Planinskega polja, v Škofjem lomu in Pod stenami so skupine požiralnikov, kjer izginja voda v zakraseli apnenec proti izvirom Ljubljane.

ski smeri. Rob polja je povsod zelo strm in razmeroma visok. Večino obrobja in dna polja sestavljajo nepropustni dolomiti, ki prisilijo podzemeljske vode, da pritečejo na južnem robu iz krednih apnencev na površje, prečkajo polje in na severni strani poniknejo v kredne ter jurske apnenice. Voda stalno priteka na polje iz Planinske jame in iz izvirov v Malnih, občasno pa še iz jame Škratovke in iz manjših izvirov pod Planinsko goro. Po polju se nato vije v številnih okljukah kot 18 km dolga reka Unica. Voda odteka s polja v manjše in večje ponore ob vsem vzhodnem in severnem robu. Kadar ponori ne morejo požreti vse vode, ki priteče na polje, se le-to spremeni v občasno jezero. Zaradi vsakoletnih poplav je dno polja bolj ali manj naravno travišče v glavnem tipa močvirnega travnika z nekaterimi rastlinskimi posebnostmi. Živalstvo je mešanica srednjeevropskih, alpskih in dinarskih vrst, posebnosti in redkosti pa so med podzemeljskimi vrstami v neposredni okolici polja.

K Planinskemu polju v širšem pomenu besede moramo šteti tudi njegovo obrobje. Tam so razviti mnogi kraški pojavi, predvsem razsežne jame z bogatim podzemeljskim živalstvom.

S Planinskim poljem je povezano tudi življenje ljudi. To dokazujejo mnogi kulturnozgodovinski spomeniki, ki so raztreseni ob polju in v današnjih naseljih Planina, Laze, Jakovica in Malni. Od Valvasorjevih časov naprej slovi Planinsko polje kot izredna naravna znamenitost, ki ji raziskovalci le še zvišujejo pomen. Slovesu navkljub

pa jo ljudje tudi ogrožamo. Vode s Pivškega in Cerkniškega polja, ki se na Planinskem polju stekajo v Unico, so vse bolj onesnažene, načrtuje pa se tudi preureditev polja v vodni zadrževalnik.

Da bi ohranili Planinsko polje z vsemi njegovimi posebnostmi tudi zanamcem, moramo najprej spoznati in se zavedati njegove vrednosti. V našo zavest mora prodreti spoznanje, da je pomembnejše ohraniti našo naravno dediščino, kot pa načrtovati drage in dvomljive gradnje za ceno značilnosti ter izjemnosti naše zemlje.

Razčlenimo sedaj vrednosti Planinskega polja z bližnjo okolico.

Znanstvena vrednost. na Planinskem polju in v kraških jamah na obrobju polja potekajo znanstvene raziskave nastajanja in oblikovanja kraških polj, geološke in geomorfološke raziskave večjih podzemeljskih jam, raziskave kraškega pretakanja voda in iskanje primernih količin pitne vode, raziskave naravne traviščne vegetacije, spremljajo se drsitvene navade različnih vrst rib, raziskuje se onesnaževanje in samoočiščevalne zmožnosti podzemeljskih voda, raziskuje se podzemeljsko živalstvo (še posebno močeril *Proteus anguinus*), in druge občasne ali manjše raziskave. Planinsko polje je primerno velik ekosistem, ki naj bi kot vzorec ostal prihodnjim rodovom. Že danes je študijski objekt mednarodnega pomena.

Izjemnost ali redkost. Planinsko polje je najznačilnejše kraško polje v Sloveniji. Poleg delov Cerkniškega polja je najbrž edino naravno travišče in edino rastišče travniške morske čebulice (*Scilla pratensis*) v Sloveniji ter skrajno severozahodno nahajališče v arealu vrste. Reka Unica je izjemno kvalitetna kraška ribogojna voda. Na obrobju polja so jame (Planinska jama, Mačkovića, Logarček, Najdena jama, Vranja jama, Skednena jama), ki so po svoji dolžini, prostornini in izoblikovanosti podzemeljskih rovov izjemne v Sloveniji. Podzemeljske vrste živali, ki prebivajo v teh in v sosednjih jamah, so izjemnost v svetovnem merilu. Mnogo vrst živi le v podzemlju ob Planinskem polju in nikjer drugje v svetu. V tem pogledu je na prvem mestu Planinska jama, kjer živi najmočnejša populacija močerilov (*Proteus anguinus*), močne in z evolucijskega vidika izjemne populacije jamskih rakov, jamski trdoživnjak *Velkovrhia aenigmatica* (do sedaj znan le iz Rakovega rokava Planinske jame) in mnoge druge podzemeljske kopne ter vodne živali.

Kulturno vzgojna vrednost: Planinsko polje je primerno za obiske šolskih ekskurzij, izletnikov in turistov, za spoznavanje kraških pojavov in



Planinsko jamo odlikujejo veliki podzemeljski prostori in pestro živalstvo s številnimi endemiti.

dogajanj (npr. tip kraškega polja, rečni meandri, poplavljanje in presihanje, zakrasovanje itd.). Za obiske je urejena tudi Planinska jama.

Ekološka vrednost: polje je ekosistem, ki popestruje raznolikost vrst v tem delu Slovenije in prispeva k ekološkemu ravnotežju v krajini. Je zatočišče redkih in ogroženih rastlinskih ter živalskih vrst (žuželke, vezane na vlažne travnike, vodni ptiči).

Krajinsko oblikovna vrednost: polje je kontrastna planjava sredi kraških gozdov in je skupaj

Po Planinskem polju se vije v številnih okljukah 18 km dolga reka Unica. Na polje priteka iz Planinske jame, odteka pa v ponore ob vzhodnem in severnem robu polja.



z okolico, s kulturno zgodovinskimi spomeniki in naselji poseben tip kulturne krajine.

Rekreacijska vrednost: Planinsko polje je znano in priljubljeno izletišče, izredno primerno za rekreacijo v naravi (tudi za t.i. naravoslovno rekreacijo). Danes sta v ospredju ribolov in čolnarjenje.

Da bi bolje dojeli vrednosti Planinskega polja, si jih na kratko oglejmo še z vidika ogroženosti.

Ogroženost: zaradi vse večje onesnaženosti voda, ki pritekajo na Planinsko polje, se manjša samoočiščevalna zmožnost podzemlja, v kraške jame pa prodira vse več površinskih vrst, ki izpodrivajo podzemeljske. S tem se siromaši enkratno podzemeljsko živalstvo. Planinskemu polju grozi tudi ojezeritev. Z ojezeritvijo bi izgubili naše najlepše kraško polje, naravno travniško vegetacijo in s tem edino nahajališče *Scilla pretensis*, ribogojno vodo, posredno pa bi bile prizadete prej omenjene jame, ki jih uvrščamo med narodno pomembne naravne znamenitosti. S spremembo vodnega režima bi bilo uničujoče prizadeto podzemeljsko živalstvo, vpliv sprememb pa bi se verjetno čutil tudi v Postojnski jami, v Rakovem Škocjanu in na Cerkniškem polju, torej na območjih, ki so prav tako narodno pomembna kot Planinsko polje. Že na današnji stopnji raziskanosti Planinskega polja in njegove okolice lahko trdimo, da ima to območje mednarodni pomen. Z uničenjem ali s spreminjanjem polja ne bi bila prizadeta samo naša narodna dediščina, temveč bi izgubili vrsto kraških posebnosti tudi v svetovnem merilu. Zato so prizadevanja za ohranitev Planinskega polja več kot primerna.

Rado Smerdu

Narod bodi sebi zvest

Narod, ako želi narod ostati, se nikakor ne sme odreči, kar ima prasojeja. Saj se ve, da je to prasojeino najprvo dobro poznati. Torej dajati in ne jemati je narodu. Krepkejši, darovitejši narodi več dajejo nego prejemaajo, šibkejši več prejmeajo nego dajejo. ... Kakor torej narodovo delo v omiki prejme nekoliko lica od vsega, kar se je dovršilo pred njim, tako je treba, da temu licu delajoči narod iz sebe doda še to, kar ima on sam značajno posebnega.

Levstik – 1871

Izguba partnerja

Sedela sem v kleti in z užitkom brala stare časopise. Tu in tam sem dvignila glavo in prisluhnila, ali v dnevni sobi nad menoj še klepetajo in se smejejo. Imela sem deset let. Bil je moj deseti rojstni dan in starši so mi dovolili, da ga proslavim s prijatelji. Toda čez nekaj časa so mi šli prijazni in ne tako prijazni otroci, ki sem jih povabila, na živce. Hotela sem biti sama. Zato sem torej sedela v kleti in zatopljeno brala neko zgodbo, ko je prišel oče. Zardel je od jeze, ker se ne spodobí, da pustiš goste na cedilu. »Ne tepi me,« sem dejala v strahu, »saj že grem gor; hotela sem biti le malo sama, saj je navsezadnje moj rojstni dan, mar ne? Nimam pravice?« Obraz očeta je postal lila rdeč; sunkoma sem se dvignila in zdrsula pod njegovimi dvignjenimi rokami ter zdvijala pred kaznujočo silo po stopnicah k živahni slavnostni družbi. Ko so proti sedmi uri gostje odšli domov, me je oče tako glasno zmerjal, da so lahko vsi sosedje slišali. Pomivala sem cele gore posode in jokala, ker sem se bala očeta in mu nisem mogla pojasniti svojega duševnega stanja.

Odrasli nikoli ne poslušajo; to ve vsak prebujen otrok. Kot prebujen otrok sem bila prava bralna podgana; imela sem na voljo besedni zaklad, ki ga nisem v celoti razumela in sem se zato včasih osmešila. Nisem bila otrok, s katerim bi se mogli ponašati – na nesrečo mojih staršev, ki so se jim zdeli moji poskusi, da bi izrazila svojo bolečino nad svetom, svojo notranjo osamljenost, sumljivi. Hoteli so mi izgnati duhovno domišljavost, med drugim tudi s tem, da sem morala opravljati dobro mero navadnih in nižjih hišnih del. Pomivati in brisati na kupe posode ni spadalo le k temu rojstnemu dnevu. Tako sem jokala v vodo za pomivanje in v trenutku dojela, da sem zelo osamljen človek. Poleg tega sem se jokala na drug način, ne tako jezno-uporno; vsekakor se je oče ustrašil te spremembe in določil, da spada otrok v posteljo, saj nisem le predzrna, marveč imam tudi slabe živce.

Ko sem ostala sama v spalnici, sem resno razmišljala o osamljenosti in sklenila, da je to pač moja usoda. Razmišljala sem tudi, zakaj potrebujem samoto. Rezultat razmišljanja je bila dobra mera samopomilovanja, in sicer tiste vrste, ki ga ne čutijo le otroci, tisto »nihče-me-ne-razume«. Da bi se potolažila, sem mislila na dečka Karla. Z njim sem se nameravala poročiti – on še tega ni vedel – toda čudno, ni mi uspelo, da bi se potola-

žila na ta način. Postalo mi je hladno, prižgala sem luč, zgrabila skriti dnevnik in napisala tale pomemben stavek: »Tudi v zakonu si vedno sam.« Ker sem imela lep opis komaj zadostno, sem ga napisala z velikimi črkami, da bi ga ja nikdar ne pozabila.

Droben, smešen spomin. Pozabila ga nisem zato, ker sem kasneje v življenju razumela, da sem z otroško spoznavno zmožnostjo segla v bližino nekaterih spoznanj. In – ali se ne začne vse v otroštvu? (Ne spominjajo nekatere slučajno nastale otroške risbe na dela velikih mojstrov?)

Ni tako hudo biti sam, če to potrebuješ. Odrasel človek seveda ne bo bežal od gostov zaradi spontane želje, da bi bil sam. Taki so le otroci. Osamljenost je nekaj drugega. Oče, kasneje prijatelj, mož, žena te ne poslušajo, ko bi jim rad nekaj povedal, kar ti je več kot pomembno. Ne poslušajo te, ne sprejmejo te in tako si vržen nazaj k sebi. Pa vendar bi rad, da bi te ljubili, bodisi da imaš deset, dvajset, štirideset ali osem-deset let! Vse se začne v otroštvu: oče in mati ti ne dasta besede, ker se jezita na hčerko, ki se jima zdi »prepametna« za svoja leta. Da se vse začne v otroštvu, ne mislim psihološko, s tem tudi ne očitam svojim staršem, da so me poškodovali. V otroštvu se začne težava, kako naj najdem pravičen odnos do drugih, začne se boj za jaz in za ti; pri vsakem človeku je to seveda za pomembne odtenke drugače.

Nazaj k doživljemu življenju. Poročila se seveda nisem s Karlom, marveč s človekom, ki sem mu obesila pridevek »očetovski«, ker je bil deset let starejši od mene. In glej, zdelo se je, da se je stavek iz otroškega dnevnika prav kmalu izkazal za žalostno resnico. Bila sem osamljena, ker moj mož ni bil vedno očetovski, ker ni imel vedno časa, da bi prisluhnil mojim občutkom in razmišljanjem. Drugače povedano: bila sem osamljena, ker sem si od življenja v dvoje obljubljala nemo-goče. Hkrati sem – ne neupravičeno – sumila, da delam nekaj narobe, da nekaj napačno ocenjujem. Tako sem zašla v pravo duševno zmedo. Tako nekako: drugi so odpovedali, zlasti moj mož; tudi jaz sem odpovedala. Sklep: Ljudje so grozni, ker se ne razumejo.

Ker nisem bila nič drugega kot pobožen otrok, poln fantazij, sem se obrnila k edino zanesljivi instanci, k Bogu, ali kar sem takrat pod tem razumela. Njemu sem razodela svoje globoko, notranje trpljenje; včasih brez solz, včasih vsa v solzah – ter mu junaško zagotovila, da sem ga pripravljena odslej tiho nositi do smrti. Imela



sem približno petindvajset let. Za moža je moralo biti grozno, da ima poleg sebe človeka, ki je tako vneto prepričan o svoji navidezni svetosti. Na srečo mu je bilo kmalu preveč in me je nadrl: »Prekleto, kaj pa letaš okoli s tem mučeniškim obrazom, zakaj se obnašaš kot kaka zgodnja kristjanka, ki je zaprta s krvoločnim levom? Nisem noben lev, in zahtevam, da se z menoj pogovarjaš ali prepiraš.«

Ker moj mož ni nagibal k levjemu tuljenju, sem se zelo ustrašila in začela razumevati, da sem nekaj odločilnega narobe storila. Ustvarila sem si neko podobo o njem ter jo lepo okrasila, toda on ni bil nobena podoba, marveč človek. V oholi usmerjenosti vase sem pričakovala, da bom deležna popolnega razumevanja – toda da bi njega vedno bolje razumela, za to se nisem zares potrudila.

Danes vem, kako smešen problem je bil to. Žal pa vem tudi, kakšno srečo sem imela s tem svojim partnerjem, kajti okrog sebe vidim vse prepogosto počasno umiranje ljubezni. Premnogi zakonci, ki so se odtujili, kot pravimo, ostajajo skupaj predvsem zato, ker imajo zakon za krščansko ali meščansko znamenje prestiža. Ne vem, če naj imam to »skupno stražo ob trupu ljubezni« za bolj moralno kot danes bolj razširjeno navado tistih, ki se kmalu ločijo.

Tega zares ne vem. Toda o nečem sem imela, žal, dovolj priložnosti, da razmislim: zares imaš

srečo, če ne ostaneš sam, kar seveda tudi pomeni, da si sam vedno znova prizadevaš in ne pustiš partnerja samega. Če dva človeka razumeta, da se skrajne osamljenosti – da bosta morala namreč sama umreti – že v življenju ne bosta čisto rešila, če se dva človeka, prijatelja ali zakonca, lahko o tem tudi pogovarjata in se razumeta, potem je pravzaprav vse dobro. Skrajna osamljenost je človeško znamenje. Toda če izgubiš partnerja, ker si nimata drug drugemu več kaj povedati, to žene oba v duševno puščobo, v usoden dolgčas, vpricho katerega tudi kristjani ne moremo kar tako ponuditi Boga, da bi s svojo navzočnostjo izpolnil nastalo praznino. Lahko zveni trdo, toda tudi drugi partnerji, neobveznost v spolnih odnosih, alkohol, mamila in ne vem kaj še vse, ne morejo biti usodno nadomestilo za napor, ki ga ljubezen zahteva od nas; tudi pobožnost, ki jo je partner iz navidezno razumljivih razlogov opustil, je lahko nadomestilo za ljubezen – tista ozkosrčna pobožnost, v bližini katere te začne dušiti. Ta osamljenost, ki smo si jo sami spletli! Nerodovitna je, ker boža in obžaluje le lastna razočaranja, ni pa sposobna, da bi opazila osamljenost in izgubljenost drugih ter bi se jih usmili.

Izgube lahko pokažemo ne nazadnje tako, da o njih vneto govorimo. Vsak dan slišimo o potrebnosti medsebojnega občevanja, o solidarnosti in procesih socializacije, govorimo o starih, bolnih in otrocih, ki so ostali na cedu; zdi se pa, da

postaja vedno težje premagovati odtujitve v našem lastnem majhnem ali velikem krogu. Govorimo o kvaliteti življenja, o ustvarjalnosti, govorimo in govorimo, kakor da bi zaklinjali neko substanco, ki nam bo pomagala: ljubezen, ki je več ne imenujemo, čeprav njena izguba vpije iz nas. Kako nenavadna bitja smo! Dobro, taki so bili ljudje vedno, mar ne? Zakaj tako številni ljudje nočejo postati bolj zreli, marveč iščejo za vsako izgubo, ki so jo doživeli, majhne ali velike grešne kozle, ki pa nimajo z njimi nič skupnega?

Ta naš čas je težaven, je krut in povzroča strah. Toda zakaj se ne vprašamo, kako bi mogli, morda zelo skromno, pomagati času, da bi postal bolj človeški, namesto da dan za dnem naštevamo grešne kozle, ki so ali jih ni, da bi se tako za kratek čas razbremenili?

Zašla sem v stran, kajti pripovedovala naj bi neko zgodbo, del življenja, in to v upanju, da bo imela moja zgodba stične točke z življenjem drugih ljudi. In nočem se izmikati pred tem, da vam povem o dogodkih, ki še vedno zabolijo. Ni vsak spomin lep, vsak kos našega minulega življenja ne prejme sčasoma svetniškega sija.

Ko sem se kolikor toliko dobro naučila, da v zakonu ne gre za to, kako sijajno te partner razume, ko sem bila z možem dovolj srečna, je umrl. Nenadoma, v neki ne prehudi prometni nesreči. Smrt od živčnega pretresa. V rešilnem avtu sem obupano poskušala, menjaje s prijaznim bolničarjem, da bi blede mož znova zadihal. Saj vendar ne more biti res, da je umrl! Ko smo prišli v bolnico, se je nekaj zdravnikov trudilo z napol mrtvim. Sedela sem zraven in goreče molila. Tedaj je prišel primarij in mi sporočil: »Vaš mož je mrtev.« Dejala sem: »Ubogi mož,« na kar mi je odvrnil z nekim kliničnim začudenjem: »On ni ubog; to ste vi. Slišal sem, da imate še zelo majhne otroke.« V tem trenutku sem se hotela prvič, od kar je bil mož mrtev, v obupani žalosti spraviti nad nekoga. Zdelo se mi je strašno, da pravkar umrli nič več ne šteje. Da je opravil. Smrtni primer. Da nima nič več skupnega s človekom, ki se je še pred eno uro smejal šali svojega sinka. Kljub vsej zbežanosti sem sklenila, da bom svojim otrokom, ki so jih zadržali na kraju nesreče, močna in tolažeča mati. Izborna mati iz slikanice. Ko so otroci prišli v stransko sobico bolnice, ni preostalo ničesar od mojega sklepa. Otroci so tolažili mene. Hčerka mi je podala svojo punčko, da bi vsaj malo nadomestila strašno izgubo. Imela je deset let. Jokala sem in se smejala; obnašala sem se histerično. Naslednje dni me je držalo v

tem stanju. Šele ob grobu sem prišla nekoliko k sebi. Bila sem se sposobna jeziti nad nekaterimi govori, ki so hoteli iz mojega moža narediti bitje same plemenitosti. Le župnikove besede so segle globlje. »Če pšenično zrno ne pade v zemljo in ne umrje, ne obrodi sadu.« Kmečke, biblične besede; sl tila sem, da so zadele.

Prve tedne nisem trpela zaradi osamljenosti; toliko je bilo treba postoriti, in obup mojih otrok je poganjal nenavadne cvetove. Morala sem skrbeti brigati za svojo hčerko, ki je od jutra do večera pela grozne maščevalne in bojne pesmi; za enega sina, ki ni hotel jesti in piti in zvečer ni mogel zaspiti. Tretji otrok je tako presunljivo igral svojega očka, da bi nam pomagal, da sem mu potrpežljivo, čeprav strahoma, pustila. Prav ko sem si hotela čestitati za svojo čudovito držo, sem se zrušila. Neprestano sem drhtela in zašla sem v stanja grozne zmedenosti – osamljenost se je dramatično napovedovala. Ni pomagalo, da sem dobila čudovit šopek lilij v hišo, z dobronamernimi besedami na cvetovih. Sploh ni pomagalo, ko me je obiskala odlična gospa, da bi mi povedala, kako srečna sem lahko, ker sem preživela šestnajst let ob strani nad vse plemenitega moža. Zakaj naj bom srečna, saj sem hotela še bogve kako dolgo živeti s tem možem, ki ga na srečo ni bila iz sama imenitnost. Bil je človek, imel je napake, preveč je kadil, pogosto je bil nerazpoložen: ljubila sem človeka. Še vedno sem ga ljubila. Ja, tudi onstran smrti lahko ljubiš. Nikoli nisem dopustila, da bi dobro hoteli ljudje napravili iz mojega moža spomenik, iz zadrege, ali pa ker niso razumeli moje žalosti, moje trme. Tudi v družini nisem trpela nobenega idola – moji otroci tega ne bi dopustili. Mnogo kasneje mi je postalo jasno, da smo izbrali težjo pot – nobene potlačitve, marveč polno žalost.

Počasi sem se opomogla od bolezn, čeprav se mi je še nekajkrat ponovila. Toliko da sem opravljala svoj poklic, svoje otroke sem skušala ljubiti za dva, počasi sem se učila, kako se znajdeš v denarnih zadevah – in bila sem popolnoma sama. Ne tako kot prej, ko sem imela kdaj nekaj ur zase in sem vedela, da se bo vrnil kmalu ali jutri. Takrat je bila sreča, če sem okusila nekaj samote, da sem mu potem lahko pripovedovala in mu pustila pripovedovati. Nisem hotela verjeti, koliko se je spremenilo, čeprav sem si prizadevala, da se spremenim.

Nekega dne sem opazila, da so izostala majhna ljubka povabila, ki so bila prej pogosto med pošto. Ugotovila sem, da je nekaj mikavnih znan-

cev – in celo nekaj prijateljev – odločno nagibalo k temu, da se me izogibajo. Imela sem tudi priložnost opaziti, kako sorazmerno še mlada vdova vznemirljivo deluje na nekatere žene – kakor da bi s poželjivimi očmi škilila za vsako, kolikor toliko ugledno moško pojavo. No, to se mi je zdelo smešno, a kljub temu me je ranilo. Čudno je bilo, da so se prijatelji, ki so nam bili že dolgo zares blizu, izogibali hiše. Kakor da bi bila smrt nalezljiva bolezen in žena mrtvega nekaj takega kot prenašalka njenih bacilov. Dobro, poskušala sem razumeti, razmišljala sem o obredu sežiganja vdov – gotovo je imelo nekaj opraviči v nepriznanem strahom pred smrtjo in svojci umrlega. Brala sem knjige o smrti, o umiranju. Od jutra do večera sem poskušala razumeti ta novi svet, v katerega sem zašla. A razumela sem malo. Zvečer sem težko zaspala ob pametnem času. Trpela sem za tisto popolno nespečnostjo, ki lahko človeka pritira v balznost. Jemala sem zdravila, preveč, da bi premagala bolečino in notranji mraz. Na pokopališču nisem zahajala, rajši sem se s svojimi otroki pogovarjala o očetu tako, kakor da bi za daljši čas odpotoval. Če sem mogla zaspati, sem sanjala, da je še živ, a na neki odsoten in sovražen način. Jokala sem in jokala. Kaj je bilo z mano? Domišljala sem si, da že od otroštva razumem več ko drugi o človeški duši, in tako grozno težko sem razumela, da sem zašla v osamljenost, ki je težila za tem, da me požre. Začela sem se bati ljudi, nikogar si nisem pustila blizu, počasi sem oslepela za odkritosrčne poskuse prijateljskega približevanja. Na napačni poti si, se je tu in tam javila neka slutnja, a pregnala sem jo proč. Otroci so priložnostno od strani kukali v svojo mater, kakor da bi hoteli preveriti njeno sposobnost za življenje. Imeli so prav. Osamljenost v meni je bila kakor huda žival, vrgla me je le nazaj k sebi, živila sem v tisti kočljivi usmerjenosti vase, ki je znamenje začete depresije. »Razumite izgubo kot neko priložnost«, mi je dejal nekoč premoder župnik. Toda posmehovala sem se vsaki tolažbi in vsaki možnosti izhoda. Žalost in divja, pusta osamljenost sta me napravili debelo krastačo, ki ne tvega več nobenega skoka, nobene kretnje.

Dokler nekega dne sploh nisem več opazila, da neprestano jočem. Majhna hčerka mi je to povedala. »Sploh ne jočem,« sem nadrla otroka. »To pač počneš,« je zavpila nazaj in začela prav tako jokati od nemoči in strahu. Tedaj sem se ustrašila, vzela otroka v naročje in poskušala moliti. Molila sem vedno le: »Gospod, iz globočine kli-

čem k tebi.« Toda božji odgovor ni zvenel v to globino. Sem bila sama pšenično zrno, ki je padlo v temno zemljo, da umre? Komaj sem imela še kaj moči; bala sem se za svoj poklic, in solze se niso ustavile. A še sem občutila naraščajočo grozo svojih otrok, zato sem šla nevoljno in brez upa k staremu, modrejšemu zdravniku. Ni mi dejal: »Morate biti močni, vaši otroci vas potrebujejo.« Zlasti mi ni dejal: »Življenje kristjana je v tem, da veselo prenaša svoje križe.« Ni izustil vseh teh običajnih rekov, tudi ničesar drugega, kar bi zvenelo pomembno in globokoumno. Stvarno mi je pojasnil, kaj pomeni umreti zaradi živčnega pretresa. Slišala sem torej posameznosti, ki so zadevale zadnje trenutke življenja mojega moža. Slišala sem, kako je to, če pade človeško pšenično zrno v zemljo in umre. Ta zdravnik – ne upam reči, Bog mi ga je poslal, toda možno bi bilo – je usmeril mojo pozornost od mene k skrivnostni spremembi, ki se je zgodila v mojem možu. Imela sem torej srečo. Nekdo mi je pomagal. Nekdo, ki mi je zelo strogo dejal: »Ne joči več, nehaj jokati. Odslej ne joči več.«

Danes vem, da obstaja nevarna osamljenost, ki ima nekaj skupnega z grehom, ki ga je težko pojasniti, z grehom proti Duhu. Greh, ko se zapreš pred vsako pomočjo, ko se zabubiš v svoji brezup in nočeš ničesar več slišati in videti. Dobi la sem odgovor na žalostno blebetanje verza nekega psalma, sicer ne osebno od Boga, marveč osebno od človeka, kar pa za čas tega življenja ne pomeni takšne razlike.

Imela sem srečo. Mnogi ljudje morajo čisto sami opraviti s svojo osamljenostjo. To vem, vem pa tudi, da moraš iti naproti tolažbi in pomoči. Celo brez upanja in brez volje.

Tako sem lahko začela boj s svojo pretirano osamljenostjo. »Napravi iz te zverine domačo žival, ki ti je lahko celo koristna,« sem si ukazala. Bolj pozorno sem poslušala, če so mi imeli otroci kaj pripovedovati. Priložnostno sem šla k prijateljem ali pa sem jih povabila. Ne, ni šlo tako lahko. Vsak dan znova sem poskušala, včasih sploh nisem nič poskušala. Nekega dne sem začela nenadoma jokati, ker je grm španskega bezga tako lepo cvetel in tako dišal, ker so otroci med tem sprehodom previdno tvegali stare šale, ker je bila narava tako nedolžno prekrasna. Še vedno. Zame je spet postala nazorna. Zveni to kičasto? Mogoče. Solze radosti, čeprav redke niso slabše kot brezupen jok.

Od tedaj so me polagoma imeli za bolj junaško osebo. Čeprav sem to rada slišala iz nečimrnosti,

nisem verjela. Še danes ne zaupam hitremu, spoštovanje vzbujajočemu obvladovanju nekega gorja. Na sebi sem doživela, da so prepogumni ljudje, ki nikoli ne sedejo in jočejo nad hudo izgubo, blizu zloma.

Navsezadnje ni zgodba, ki sem jo pripovedovala nič posebnega. In nobena nenavadna usoda. Osamljenost, ki lahko zdrsnje v bolezen depresije, je danes tako razširjena, da mi je skoraj malce nerodno, ker sem jo tako izčrpno orisala.

Poleg tega sem imela srečo. Prejela sem pomoč, ki je ustrezala prav meni in zato sem se veliko naučila. Ne neham se učiti dalje. Vendar pa spoznanja ne izžarevajo več tako pompozno. Navsezadnje nisem več otrok in si sama postavljam kritična vprašanja. Na primer: Kdaj bo vendar končano moje lastno učlovečenje? Enega odgovora sem se naučila. Prenehati moram s Kasandrinimi* klici o brezupnem stanju naše in tujih družb; na ta način se lahko malo otreseš notranjega pritiska, strahu. Toda če te je strah, če se čutiš nemočnega, zapuščena, obsojenega na nedelavnost, se ti lahko posveti, da so ljudje, ki jih je še bolj strah, ki so še bolj osamljeni in nemočni. Mogel bi jim pomagati korak naprej, krotko ali strogo, samo ne kot človek, ki vse bolje ve. To bi zares zmogel. Možno je posušiti solze znanega človeka, vsaj za nekaj časa utišati grozo nekoga, ki smo ga slučajno srečali. Če se izgovarjamo, da imamo dovolj opraviti z lastnimi skrbmi, puščamo bližnjega, ne da bi vedeli, usodno na cedilu.

Valtraut Schmitz-Bunse
Prevedel Janko Bohak

* Cassandra je bila hčerka trojanskega kralja Priama, ki je napovedala uničenje očetovega mesta, a je ni nihče poslušal. Kasandrina klici: svarila pred usodno nevarnostjo (Op. prev.)

Geričkine buče

Z našega vreja do šole ni bilo daleč. Zaradi tega pa moja pot do šole ni bila nič manj zanimiva od drugih, in nisem dopustil, da bi bil zaradi nje v čemer si bodi prikrajšan. Bil sem šolarček, in znano je, da šolarji ne marajo nezanimivih poti. Če teh ravno ni v izobilju, jih pač sami poiščejo.

Z našega vreja do šole smo jih izhodili ničkoliko, jaz in ostali. Na vreju nas je bilo za en razred. Vsaka pot je imela svoje vrednote in skrivnosti. Res nam domači vseh poti niso dovoljevali uporabljati in prepovedali so početi skoraj vse, kar nam je bilo všeč in kar je pot delalo zanimivo. Prav tako je res, da se za nasvete in prepovedi nismo kaj prida zmenili, le da nas domači niso videli in slišali. Pot, po kateri sem jo zjutraj mahnil proti šoli, sem izbral po nekem zavozlanem, še zdaj nejasnem ključu, skoraj bi lahko rekel, tisto, ki je bila ta hip najbolj pri roki.

Pogosto sem uporabljal tisto, ki vodi mimo Geričkinih. Ta je najkrajša in po njej sem stekel, ko se mi je že hudo mudilo, ker se je jutranja paša preveč zamudila. Jutranja paša je zmeraj pripadala meni. Stekel sem, kolikor je bilo mogoče hitro med vratnicami in po bližnjicah mimo Geričkinih do potoka. Na drugi strani potoka se pot takoj strmo dvigne in vodi naravnost pred šolo. Strmina zahteva čvrste noge in odločne korake. Meni je bila ta strmina všeč in z veseljem sem jo pretekel, saj razen za dirjanje, kot je trdila babica, nisem bil za nič sposoben. Nisem še doumel, zakaj mi je babica bila prav zaradi dirjanja po poti tako hudo nevoščljiva, ko pa je bil prav to moj svet. Tudi to pot so mi prepovedali.

Leta in neizprosno življenja izbrišeta iz spomina del otroške mladosti, spomin na razred zbledi, le spomini na poti do razreda, do šole ostanejo sveži in mladostni.

S te poti sem običajno skrenil le toliko, da sem skočil do Toneka. Tudi on je, tako kot jaz, praviloma zmeraj zamujal. Počakati sem moral, da se je pripravil in vzel s seboj vse, kar sem mu povedal, da bomo v razredu potrebovali, in sva potem skupaj nadaljevala pot proti šoli. Bila sva dva in ni se več mudilo. Hodila sva počasi in iskala mikavnosti. Vsako ped poti sva poznala, vse mikavnosti odkrila in vendar sva želela še kaj najti in tisto še doživeti, spoznati. Ko sva hodila mimo ogradov, sva najprej poskrbela za jabolka in si napolnila torbi, da v odmoru ne bi bila brez vsega. Z ogradov sva spet zavila na shojeno pot,

se splazila mimo Geričkine hiše in takoj nato preskočila blaten potok.

Tam, kjer pot zavije naravnost po strmini navzgor, je pred leti stari Geričko otrebil pobožje in napravil njivo. Strmina ni ravno na lahkem delu, je pa pri roki in še rodovitna je. Imela sva srečo. Geričkini so ravno prejšnjega dne posekali koruzno bilje in pričeli njivo pripravljati za oranje. Ostale so samo še buče. Zdaj, ko na njivi ni bilo več koruzinja, jih je bilo videti v jutranjem soncu, kot bi posrkale njegovo barvo, sonca, ko je malo prej pokukalo preko slemenja vreja, poraščenega z borovjem. Bila jih je polna njiva. Nočna rosa jih je očedila, in svetlikale so se kot radovedne otroške oči, ki so se na stežaj odprle.

Prišla sva do konca strmine in se na glavičih njive ustavila. Pod nama je bila cela Ajdičeva graba, obsijana s soncem, in nad njo je izginjala nočna meglica, vsa utrujena in spokojna, da se je stežka vlekla iz doline. Grabarji so se že odpravljali na polje pospravljat pridelke. Čutila sva utrip jutranje nuje. Mudilo se jim je in niso imeli časa kot midva, da bi ogledovali jutranje sonce ali gledali za nama. Stala sva na glavičih in gledala v dolino, tja proti Geričkinim. Nikogar ni bilo na dvorišču, le dim iz dimnika se je navpik dvigal pod nebo, kot bi se mu hudo mudilo zapustiti hladno dolino in se želi povzpneti visoko pod nebo, v sinjine k soncu. Stala sva in strmela na obsijano stran doline. Nikamor se nama ni mudilo. Na šolo sva pozabila. V tem se je Tonek nečesa spomnil.

»Spustiva nekaj teh tikvi v potok! To bo hec,« je predlagal in z roko pokazal na buče pred nama.

Visele so na napeti bilki, sedaj že povsem osušeni in slabotni. V obdobju rasti si je buča sama napravila v mehki prsti lično ležišče, da sedaj, ko je bilka odpovedala, ni preveč nategovala vezi. Pretresel sem onemoglo bilko na zgornjem koncu, da se je pretrgala in je vez popustila. Buča sončne barve se je premaknila in se prevahala preko roba ležišča ter se, sprva boječe, potem pa vse bolj in bolj drveč kotalila navzdol, premagala prvo brazdo, potem pa, kot bi izginil strah pred strmino in globeljo, pospešila obračanje in hitrost. Po nekaj uspešno premaganih ogonih je junaško naskočila previs nad globeljo, se odrinila od roba in v velikem in elegantnem poletu prek robidovja zletela v potok, kjer se je z bolečim stokom raztreščila, da je drobovje zletelo visoko v zrak. Opazovala sva potresanje in prvo premikanje buče, sledila zaletu in se veselila čudovitega skoka v potok. Odkrila sva zanimivo igro. Posku-

sila sva še vdruživ in zatem še in še. Zdelo se mi je, da je pot vsake naslednje hitrejša, skok elegantnejši, da se glasneje raztrešči in vsebina poretiti višje. Igra je stekla in najino veselje je bilo popolno. Spraznila sva zgornji konec njive. Nisva pomislila na Gerička, pozabila sva na šolo, pred nama je bila le strmina in buče na njej.

Nepričakovano se je na dvorišču prikazal stari Geričko. Spustila sva še eno, da je poletela v dolino, Geričku pod noge, in brž stekla do bližnjega gozda, da bi se v njem skrila. Nisva sledila buči in ne videla, kam je poletela. Bila sva prepočasna. Geričko je ugotovil, kdo sta nepridiprava. Dobro naju je poznal in vedel, da sva le midva sposobna narediti kaj takega. Vse do šole sva slišala, kako se je drl za nama in nama grozil, da bo povedal staršem in naju v šoli zatožil. Bila sva dovolj daleč, da naju ne bi mogel ujeti, lahko pa naju je zatožil in tako uresničil grožnjo. Tega sva se bala. Tekla sva, kolikor sva mogla. Privihrala sva v razred in zamudila začetek pouka, zamudo pa opravičila z jutranjo pašo. V razredu nisva več utegnila misliti na breg in Geričkine buče. Bila sva v razredu in morala sva poslušati učiteljico ter slediti pouku.

A to ni dolgo trajalo. Medtem ko sem se mučil z branjem na glas iz šolske čitanke, je vdrla v razred Brigita. Bila je vsa rdeča v obraz in močno zadihana. Ni še hodila v šolo, zato ji ni bilo treba počakati pred vrati kot nam, ampak se je pogumno postavila pred učiteljico. Učiteljica Mira je namreč pri njih stanovala in sta si bili dobri prijateljici. Ni se bala njene bližine in ni trepetala pred njo. Odrinila je učiteljico s poti in stekla naravnost proti nama, vendar jo je učiteljica zgrabila za roko in zadržala, preden je prihitela do naju. Obrnila je deklico k sebi, počepnila pred njo in povprašala po kaj je prišla v razred.

»Naše tikvi sta kobacala v potok, naše tikvi sta razbijala« je žlobudrala Brigita in silila mimo učiteljice proti nama.

Učiteljica seveda o bučah in potoku ni nič vedela. Ni je razumela, zato jo je po učiteljsko, razločno in počasi vprašala: »Kdo sta delala? Kaj sta delala?«

»Pa vam pravim! Naše tikvi na njivi. V potok sta jih metala, da so se vse razpočile,« je deklica skušala učiteljici razložiti in se zraven jezila, kako to, da učiteljica tega ne more razumeti.

»Kdo je kaj delal in zakaj je delal?«

Neučakana in nerazpoložena, še zmeraj taka, kot je prihitela v razred, je Brigita, ki ji je bil šolski red španska vas in je seveda učiteljico

poznala le s tiste druge strani, od doma, ježno in odločno iztrgala roko iz učiteljičinega prijema in urno stekla naprej po razredu, kot bi se z učiteljico ob potoku lovili, in že od daleč s prstom kazala proti Toneku.

»Ta bak je bil!« je zavreščala.

Nato je vihravo obšla vrsto klopi in pokazala še name: »Tudi ta bak je bil!«

To je napravila tako preprosto po otročje, po svoje, kot bi jo učiteljica med igro tam ob potoku razjezila in se zato z njo ne bi hotela več igrati. Tu v razredu pred strogo učiteljico in pred razposajenimi učenci, pa se je tako smešno vrtela, kot bi doma navili lutko in jo spustili v razred, da razbije utrudljivo dolgočasje. Dregnila je v gnezdo smeha, in zarežali smo se, da bi skoro razneslo razred, ter zijali vanjo, ona pa, navita, kot je bila, je še kar naprej s prstom kazala po vrsti na vse v razredu in še glasneje in odločneje vreščala: »Tudi ta bak je bil! Tudi ta bak je bil! Tudi ta bak je kobacal naše tikve v potok!«

Strogi učiteljici, ki ni nikoli prenašala živčava ali nereda v razredu, je bilo Brigitinega početja dovolj. Poklicala jo je k sebi pred tablo, jo čvrsto zgrabila za obe roki ter postavila pred sebe. Strogo, da je še nas v klopih postalo strah, jo je

pogledala in zatem vprašala: »Ja, Brigita, kaj so pa to tikvi? Kaj je to bak? Kaj to govoriš?«

Deklica se je sicer za trenutek zmedla, nato pa še bolj odločno kot prej zasukala roki in posrečilo se ji je, da se je rešila sitne učiteljice. Odcepeta je pred vrata, se tam ustavila, obrnila nazaj k razredu ter z vso močjo zavpila: »Vsi vi ste sami baki!« Nato se je obrnila še k učiteljici in še enkrat ponovila: »Tudi vi ste en velik bak!« in stekla iz razreda tako hitro, da je pozabila za seboj zapreti vrata.

Nismo mogli več vzdržati. Razneslo je bombo in smejali smo se tako močno, da se še sami nismo slišali. Tudi učiteljici, ki tega o tikvih in bakih ni nič razumela in torej ni vedela o Geričkinih bučah in kozlih v razredu, je ušel prijazen nasmeh, ko je deklita pokazala nanjo in pobegnila iz razreda. Hitro se je zresnila in zavreščala, da smo utihnili, kot bi odrezal. Nadaljevali smo z delom in ker je ravno mene zmotila, sem moral brati dalje.

O tikvih in bakih ni več spraševala, le midva s Tonekom sva naslednjega dne, preden smo začeli s poukom, dobila z ravnilom na vsako roko po tri krepke udarce. Vroče hruške smo temu pravili.

F. M. Šaško



Bolna hrbtenica

Najprej nekaj besed v pojasnilo in opravičilo! Naj mi kdo ne zameri, da kot dermatovenerolog govorim o področju, ki na prvi pogled nima nobene zveze z mojo specialno stroko. K besedi o vprašanih bolne hrbtenice sem se oglasil kot zdravnik, ki je več let prebil na raznih kirurških oddelkih, in kot zdravnik splošne medicine, naposled pa sem imel mnogo let kot dermatolog opravljal obtočnice motnjami v spodnjih udih, tako da sem ob svojem delu dan za dnem spoznaval tudi nič kaj prijetna vprašanja, ki so v zvezi z obolelo hrbtenico. Menim, da smem potemtakem (povrh pa še kot bolnik s spondilartrozo) spregovoriti tudi o najpogostejših boleznih (bolezenskih stanjih) hrbtenice.

Pogosto, če že ne dan za dnem, čujemo, kako kdo vzdihne ali celo zaskrbljeno potoži: Vrat (vratna hrbtenica) me boli, imam izrastke na vratnih vretenčih; imam artrozo, v sklepih škripalje in rožlja, ker se baje v njih kotrljajo prosta telesca; v toplice bi moral; otrok ima kriv hrbet, hrbtenico ima ukrivljeno na stran, ima skoliozo; vsekalo me je, ne morem se prav pripogniti; hudo me je ukrivilo, da sem že močno sključen; kila (hernia disci); osteoporoza me daje; v križu čutim hude bolečine; trtica me tako boli, da ne morem ne sedeti, ne ležati; grozi mi invalidska upokojevitve – in tako naprej.

Če si ogledamo hrbtenico samo bežno, vidimo, da je vratna hrbtenica povezana z lobanjo (glavo), da povezuje prsno hrbtenico ramenski obroč z zgornjima udoma in prek reber s prsnico, medtem ko je križna hrbtenica (križnica) povezana prek medenice s spodnjima udoma in da ledvena hrbtenica in trtica nista neposredno povezani z drugimi deli okostja naših gibal. Naj še omenim, da gibala (lokomotorni aparat) sestojijo iz 1100 mišic, 232 sklepov, 198 kosti, 561 vezi, 129 vezivnih mren, pregrad in ploščic, 80 kitnih ovojnica in sluznikov ob njih. Če vse te dele seštejemo, ugotovimo, da sestavlja naša gibala 2300 delov, h katerim pa moramo še prišteti krvna obtočila (odvodnice, dovodnice), mezgovna obtočila (mezgovnice, bezgavke), živčevje in kožo z vsemi njenimi sestavnimi deli (žleze, nohti, dlake). Od vseh teh naštetih delov pa lahko zboli vsak sam ali jih zboli več hkrati, in to v najrazličnejši medsebojni povezanosti.

Na kratko naj spregovorim o najvažnejših boleznih hrbtenice. Nekateri bolniki trpijo zaradi

artroze, še zlasti pa zaradi svoje spondilartroze (spóndilus = vretence, artron = sklep, obrabnostna bolezen hrbteničnih vretenc; sklepi se namreč zaradi bolezenskega stanja zares obrabijo; obrabljeni, izrabljeni sklepi).

Artroza se lahko razvije v vsakem sklepu in ne morda samo v sklepih zgornjih in spodnjih udov, torej tudi v vretenčnih sklepih hrbtenice, če nimajo pravih (normalnih) pogojev za svoje delovanje (gibanje).

Sklep sestavlja najmanj dva sklepna konca kosti. Oba sta pokrita z gladkim hrustancem, sklepna ovojnica pa jih zapira v sklepni prostor (sklepno špranjo) in izloča vanj sklepno maz, mažo ali sinovijo. Če postanejo sklepne površine neravne, če so neenakomerno obremenjene, če sklepna ovojnica ni enakomerno napeta in pričinja zmanjševati sklepne maže, se sklep obrablja; najprej se obrusi hrustanec, včasih do kosti. Ker je kost živo tkivo, poskuša na mestu, kjer se drgne ob hrustanec ali celo že ob drugo kost, postati trša in se na takih mestih zgoščuje ter poganja celo izrastke, ki se lahko odlomijo in padejo kot prosta telesca v sklepni prostor; to pa obrabo sklepa samo še pospešuje. Zaradi obrabe sklepne površine izgubijo sklepi sčasoma svojo pravilno obliko in se prično gibati drugače kakor normalno. Posledica nepravilnega sklepnega gibanja je ta, da se sklepna ovojnica zdebela in ne izloča več pravilno sestavljene sklepne maže, s čimer se stanje samo še poslabša; bolezensko spremenjena sklepna ovojnica lahko hudo boli, posebno pri gibanju. Zaradi tega se mišice okrog sklepa, ki so nekak njihov motor, skrčijo in pritiskajo sklepni površini drugo na drugo.

Opisano bolezensko dogajanje v sklepu imenujemo obrabnostna sklepna bolezen ali kratko artroza. Razvoj artroze je odvisen tudi od obremenitve sklepa. Kolk, koleno, gleženj, hrbtenični sklepi, posebno ledveni (lumbalni) nosijo več telesne teže kakor drugi in je zavoljo tega artroza v njih pogostejša.

Pogostoma se artroza razvije v sklepu, ki je bil kdaj bolan (prebolel kako vnetje, npr. revmatizem) ali poškodovan oziroma je bila kdaj v njem »voda« (izliv, izcedek) ali kri, ali pa so bile sklepne površine prelomljene in ne dovolj natančno uravnane; na take in podobne pripetljaje bolniki kaj radi pozabljajo. Sčasoma pa spomni prizadete na vse to nelagodnost v sklepu, ki jo čutijo najbolj zjutraj, ali če so se kdaj kje zasedeli, zastali ali zaležali. Ne gre ravno za kdove kako bolečino, vendar se prizadeti ne morejo več tako

gibati (premikati) kot poprej, ko so bili še zdravi. Iz izkušnje pa tudi vedo, da je »vse zopet v redu«, ko tak sklep en- do dvakrat pošteno »pretegnejo«. Žal se te nelagodnosti ponavljajo kar pogosteje, ne samo zjutraj, ko sklep še miruje, marveč tudi takrat, ko je bolnik sklep preveč razgibal, npr. po dolgih hojah ali delih, ki jih ni tako vajen. Prejšnja nelagodnost se pričinja stopnjevati do bolečine, vendar popusti, brž ko se sklep dovolj odpočije.

Zanimivo je, da v tem obdobju artroze rentgenska slika še ne kaže nobenih bolezenskih sprememb. Z meseci in leti pa se vse to spremeni, potrdi nam pa to tudi rentgenska slika: hrustanec se tanjša, kost se zgoščuje in iz nje prično poganjati izrastki, v njej sami nastajajo votline. Sklepno gibanje je omejeno, zadržujejo ga pa tudi mišice ob njem, sama sklepna ovojnica je zadebeljena, v sklepu se tu pa tam nabere izcedek.

Vse to velja tudi, kadar nastane artroza v vretenčnih sklepih hrbtenice. Takó obolele sklepe moramo razbremeniti z ležanjem ali hojo z berglami, da pa se hrbtenica z artroznimi spremembami ne bi na mehkem ležišču ukrivila, ko se pogrezne zadnjica, najtežji del človeškega telesa, v premehek posteljo, naj ima bolnikova postelja pod razmeroma tanko žimnico trdo leseno ploščo. Dandanes že imamo na voljo žimnice, ki niso pretrde, se pa pod bolnikovo težo le ne udajajo.

Hrbtenica lahko utрпи razne, za prizadetega nemalokdaj tudi zelo neugodne nepravilnosti (posebno kolikor zadeva opravila ali funkcijo hrbtenice) zaradi najrazličnejših drugih bolezni.

Nekoč je bil zelo pogosten *rahitis* (angleška bolezen) z dobro znanimi posledicami, kakor z udrtimi prsmi, kolki, koleni in nogami na X ali na O, neenako dolgimi spodnjimi udi, ne dovolj gibnimi sklepi v nepravilnih položajih, pa tudi z razobličnostjo (deformiranostjo) hrbtenice v obliki grbe ali ukrivljenosti na levo ali na desno (skratka »vstran«), s tako imenovano *skoliozo*. Skoliozo ugotavljamo najpogosteje pri otrocih in nastaja poleg rahitisa še iz drugih vzrokov, ki jih kaže čimprej odkriti, da bi mogli takoj začeti z ustreznim zdravljenjem.

Skolioza nekako do starosti 30–40 let ne povzroča posebnih bolečin, ko pa se v sklepih med hrbteničnimi vretenci – in teh je 24 nepravih in 48 pravih – začne razvijati artroza, prične skolioza povzročati bolečine.

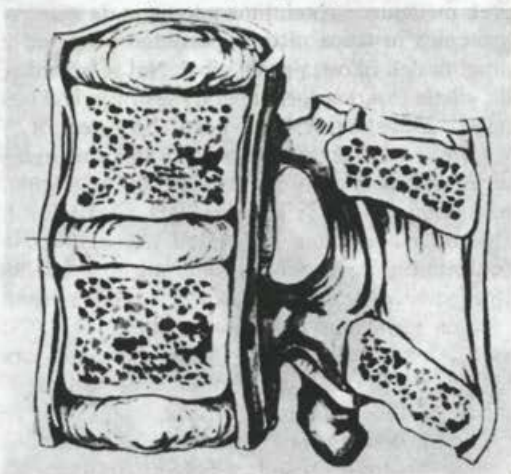
Zaradi živčnih bolezni nastanejo razne oblike razobličnosti hrbtenice, ker ohromijo mišice, ki držijo hrbtenico pokonci. Če potemtakem ohro-

me npr. mišice na levi, na desni pa ne, so neohromljene čedalje bolj napete in se sčasoma skrajšajo, s tem pa upognejo hrbtenico za stalno na desno stran, nastane skolioza. Kaj takega se lahko pripeti tudi po otroški paralizi (poliomyelitis). Sploh lahko primerjamo okvare po otroški paralizi z onimi pri odraslih, ki so postali invalidi po poškodbah hrbtenice, če so zaradi poškodbe nastale tudi okvare *hrbtenjače* (hrbteničnega mozga). Posledice so torej v obeh primerih zelo podobne, vendar je vzrok za otroško paralizo neki virus (klica), v drugem primeru pa poškodba (travma) hrbtenice oziroma hrbtenjače.

V vratu ali križu (križnici) večkrat kdo nenadoma občuti silne bolečine in postane, kakor sam pravi, popolnoma trd. Že najmanjši premik bolečino še samo poveča. Nekateri menijo, da tak »vsek« povzročajo prehlad, premočenost, nenaden nepravilen (»neroden«) gib itp. Če gre za opisano bolečino v ledvenokrižnem predelu hrbtenice, govorimo, da ima prizadeti *ledveni vsek* (lumbago).

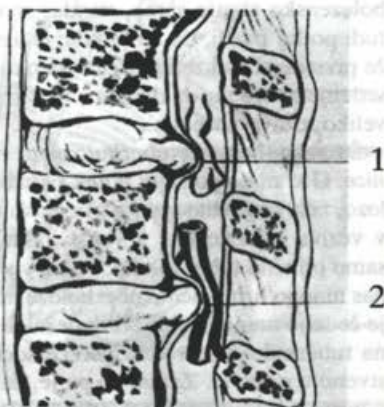
Tu moramo omeniti tudi *revmatizem hrbtenice*, ki utegne hrbtenico izredno razobličiti, dokler nazadnje ne otrdi v nenavadnih položajih, npr. v globokem predklonu, ali pa jo zviže na kaj čudne načine. Včasih se vnetje hrbtenice razširi še na hrbtenici najbližje sklepe (na kolke in ramena), nastane tako imenovani *spondylarthritis ankylopoetica* (vnetje hrbtenice, ob katerem se sčasoma razvijejo med obolelimi vretenčnimi sklepi oziroma hrbteničnimi vretenci sponkam podobne koščene vezi). Tak bolnik postane sčasoma čisto sključen.

Medvretenčna ploščica (J. Popovič)



Med vretenci hrbtenice so *medvretenčne ploščice* (diski) iz posebnega veziva, ki z malimi sklepi med vretenci obenem omogočajo gibanje hrbtenice; najbolj gibna je vratna hrbtenica in hrbtenica na meji med ledveno hrbtenico in križnico (»križem«).

Kakor se obrabi zaradi artroze hrustanec, tako se sčasoma obrablja tudi medvretenčne ploščice. Deli obrabljenih medvretenčnih ploščic lahko pritisnejo na živčevje, ki poteka tik ob njih, in ta pritisk na živčevje lahko povzroča tudi zelo hude bolečine, da bolnik nima obstanke, kakor tudi lahko za nekaj časa ponehajo in se potlej navadno že kmalu ponovijo. Zakaj? Delček medvretenčne ploščice, ki je pritiskal na živce, se je premaknil toliko, da je pritisk prenehal, kmalu zatem pa se je že zopet premaknil tako, da je živec znova stisnil – in to se lahko ponavlja kar naprej. V takih primerih govorimo o *hrbtencični kili*.



Hrbtencična kila (Hernia disci)

1 – pritisk na živce, 2 – pritisk na odvodnico (J. Popovič)

Poznamo tudi poškodbe medvretenčnih ploščic, npr. v vratni hrbtenici. Taka poškodba nastane npr. v vratni hrbtenici med avtomobilsko vožnjo, ko vrže komu zaradi naglega zaviranja ali trčenja ob veliki brzini avta glavo naprej, v naslednjem hipu pa že nazaj. Prizadeti čuti navadno šele čez kak mesec bolečine v vratni hrbtenici, rentgen pa potrdi poškodbo ene od vratnih medvretenčnih ploščic.

Vsekakor naj omenim še zlo, s katerim se dandanes čedalje pogosteje srečujemo, namreč tako imenovano *osteoporozo*, še posebej pa *osteoporozo hrbtenice*. Izraz osteoporozo sestavlja dve grški besedi, in sicer *ostéon* = kost in

póros = luknja, votlinica, prostor. Po domače bi temu rekli *luknjičava* (= razredčena) kost. Taka postane kost v primeru, kadar iz karkšnegakoli vzroka kostna snov (substancija, kostna matica) izginja in se v kosti sami začno delati večji prostori, »luknje«, da je pravega kostnega tkiva čedalje manj.

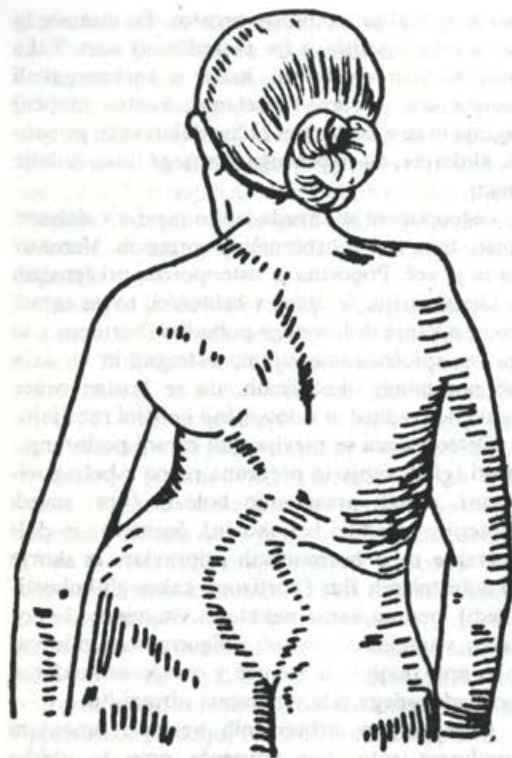
Osteoporozo se seveda lahko razvije v sleherni kosti, tako tudi v hrbtencičnih vretencih. Vzrokov za to je več. Pogostna je osteoporozo pri ženskah v klimakteriju, še zlasti v hrbtenici, to pa zaradi pomanjkanja določenega pobudila (hormona), ki ga (na splošno) imenujemo *estrogen* in ki skrbi ob normalnih okoliščinah, da se kostne celice pravilno (redno) in v dovoljšnji količini razvijajo.

Osteoporozo se razvije tudi zaradi podhranjenosti (gladovanje in prehrana revna z beljakovinami), raznih presnovnih bolezni (npr. zaradi motenj v presnovi beljakovin), čezmerne in dolgotrajne rabe hormonskih pripravkov iz skorje nadobistničnih žlez (kortizoni, kakor glukokortikoidi), pomanjkanja nekaterih vitaminov, še posebej vitamina C, zaradi dolgotrajnega mirovanja, npr. obbolele hrbtenice v mavčevem oklepu, poškodovanega uda v mavčevi obvezi itn.

Osteoporozo hrbtencičnih vretenc omenjam predvsem zato, ker povzroča prav ta oblika osteoporozo nemalokdaj hude bolečine in druge nevšečnosti, niti niso izključeni prelomi hrbtencičnih vretenc, ki jim kdaj pa kdaj sledi tudi hromost spodnjih udov. Marsikdaj izžarevajo bolečine zaradi osteoporozne hrbtenice, npr. v kolku, koleno ali celo v gleženju, čeprav je izvor za bolečine zavoljo bolezenskega dogajanja nekje v hrbtenici.

V poznejšem obdobju hrbtencične osteoporozo se utegne sicer normalna izbočenost (kifoza) hrbtenice še povečati, v primeru pa, da se še povrh hrbtenica ukrivi vstran, ugotovijo prizadeti, da se je njihova telesna višina znižala. (Ženske ob tem opažajo, da so jim postala krila predolga.)

Bistvo bolezenskega dogajanja je pri osteoporozni v tem, da se sproti ne ustvarja (kakor sicer v normalnih pogojih) dovolj kostnega tkiva, medtem ko se že obstoječe razgrajuje (kakor tudi sicer). Hkrati nastaja motnja v presovi kalcija (apnenca), ki bi naj skrbel za trdnost kosti, vendar se v takó nepopolnem kostnem tkivu, kakršno je prav pri osteoporozni, nima kje nabirati in služiti svojemu namenu. Zato se precejšnja količina kalcija izloča z urinom in nastane pri tem občuten primanjkljaj kalcija v kostnem tkivu, ki postane krhko in lomljivo. Nekaj primerov



Kifoskolioza (A. Košir)

osteoporoze gre tudi na račun tako imenovanega lepotnega stradanja.

Težava z osteoporozo je predvsem v tem, da proti njej kakega učinkovitega zdravila s trajnim uspehom vse doslej še nimamo in so taki bolniki za vedno navezani na pomoč ortopeda. Bolniki(-ce) s hrbtenično osteoporozo morajo nositi steznik, ležati na trdi (ortopedski) postelji in še posebej skrbeti, da hrbtenice ne preobremenjujejo, da nasploh svoje gibanje skrajno racionirajo in da ne prenašajo težjih bremen.

Največ bolnikov prihaja k zdravniku splošne medicine, ter v ortopedske in revmatološke ambulate prav zaradi bolečin v križu. O *ledvenem vseku* sem že govoril malo prej. So nekateri poklici, pri katerih se delo opravlja sede ali v prisilnem položaju, ko je obremenjena predvsem ledvena hrbtenica in tako imenovani križ. Taki bolniki so npr. šoferji na dolgih progah, traktoristi, transportni delavci in drugi. Ni pa nujno, da bi bolečine v križu nastajale samo zaradi neke bolezni v sami hrbtenici. Zato moramo poprej izključiti razne druge bolezni in bolezenska stanja, ki prav tako povzročajo bolečine v križu, kakor

bolezni ledvic (ledvični kamni), prebavil, posebno pa ženske (ginekološke) bolezni (razne bule ali tumorji na plodilih in rodilih, med njimi utegnejo biti tudi pogubne bule), nasploh pa bolezni v trebušni votlini, npr. obolenost trebušne slinavke (pankreeasa) in druge. Najpogostejše povzročajo bolečine v križu že omenjena obrabljenost oziroma poškodba medvretenčnih ploščic v ledvenem predelu hrbtenice, zlasti pa, če gre za poškodbo medvretenčne ploščice med zadnjim ledvenim in prvim križnim vretencem.

Pogostne so tudi *bolečine v trtici*, ki se pojavljajo bodisi same od sebe, ali pa po padcu na njo. Te bolečine so nemalo kdaj tako hude, da prizadeti ne more sedeti in ne ležati vznag, boli ga pri iztrebljanju (ko opravlja veliko potrebo), od bolečin pa ga oblije pot, kakor bi hotel kaj težjega dvigniti. Zdravniška preiskava (rentgenska slika!) marsikdaj na trtici ne ugotovi ničesar, tako da moramo počakati 2–3 mesece, da mine tako bolezensko stanje samo, vendar mora prizadeti tudi potlej paziti, da ne bi kdaj trtice s čimerkoli že prizadejal, saj zadošča že malenkosten udarec, sedenje na trdem, da dvigne kaj težjega ali da se z veliko težavo iztreblja.

Še nekaj besed o *tuberkuloznem vnetju hrbtenice*. Gre za dolgotrajni potek okužbe s tuberkulozo, zelo pogosto v zvezi s tuberkulozo bezgavk v vezivu pljučne line (pljučni hilus), pa tudi s samo pljučno tuberkulozo. Po tej vojni je bilo pri nas mnogo hrbtenične tuberkuloze, zadnja leta je je čedalje manj. V nerazvitih deželah je hrbtenična tuberkuloza še vedno pereče socialno zdravstveno vprašanje. Zanimivo pa je, da število hrbtenične tuberkuloze v razvitih deželah znova narašča. Zato bolečina v hrbtenici in križu lahko pomeni bolezensko znamenje tuberkuloznega vnetja v hrbtenici.

Znana je (tuberkulozna) grba, ki se sčasoma razvije, ko je tuberkulozno vnetje uničilo prizadeto hrbtenično vretence. Pri tem se uveljavlja tudi teg mišičevja ob hrbtenici, ki jo ukrivi v stran, tako da nastane hkrati z grbo tudi ukrivljenost hrbtenice v stran (skolioza) in govorimo v takem primeru o *kifoskoliozi* (küfosis = krivina).

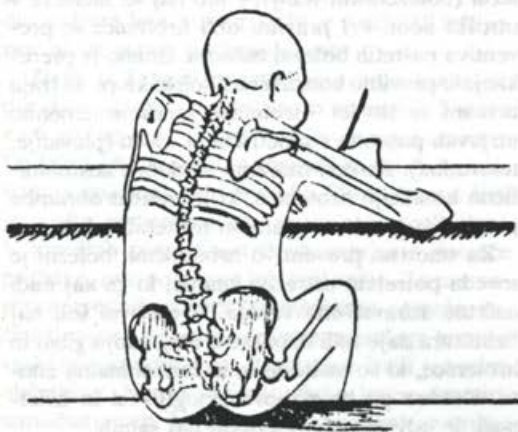
V hrbtenici so možna tudi *akutna gnojna vnetja*, npr. kadar zaidejo klice gnojenja (navadno tako imenovani stafilokoki) iz žarišč kjerkoli v telesu, npr. pri mlajših bolnikih iz pljuč, pri starejših iz žarišč v ledvicah, notranjih spolovilih in sečnem mehurju.

Nenehna bolečina v določenem predelu hrbtenice je navadno prvo bolezensko znamenje razvi-

jajoče se novotvorbe v hrbtenici. Pri tem lahko gre za navadno (benigno) novotvorbo (bulo), marsikdaj pa tudi za pogubno (maligno). Že kmalu se bolečini pridružijo tudi bolezenska znamenja, ki govorijo za prizadetost hrbteničnih živcev oziroma hrbtenjače, brž ko prične nanje pritiskati razvijajoča se novotvorba.

Našel sem nekaj zelo značilnih bolezni (bolezenskih stanj) hrbtenice, vendar sem o njih spregovoril samo v glavnih obrisih.

Bolniki z naštetimi boleznimi so čisto svojevrstni. Bolečina v hrbtenici (in v gibalih) in v nekaterih primerih slutnja, da se utegne bolezen končati z delno ali popolno invalidnostjo, vplivata na nje lahko tako zelo, da imamo pri njih opraviti pogostoma z duševno iztirjenostjo, vse do hujših depresij.



Slaba drža (B. Hudaes)

Marsikatera od naštetih hrbteničnih bolezni je posledica nepravilnega načina življenja (tudi slabe drže) in delovne obremenitve v obratih, kjer ni prave skrbi, da bi odpravili nepravilnosti, ki povzročajo čezmerno obremenitev hrbtenice pri zaposlenih delavcih. O vsem tem pa bi moral biti poučen tudi delavec sam! Izogibati bi se moral dolgotrajnemu prisilnemu položaju in še trenjenju povrh npr. kot voznik za volanom, ko prebije ure in ure na morda nepravilno konstruiranem sedelu, ne da bi si občasno vmes vsaj nekaj minut odpočil in razgibal hrbtenico. Takih prisilnih položajev je na raznih deloviščih (tako tudi v gospodinjstvu – likanje, pomivanje ob prenizkem pomivalnem koritu itp.) vse polno; celo predolgo sedenje za pisalno mizo še posebej slabo vpliva

na (pršno) hrbtenico. Zato moramo pri zdravljenju naštetih bolezni upoštevati vse možnosti, kako bi mogli bolnika znova bodisi popolnoma ali vsaj delno usposobiti za njegov prvobitni poklic, ali pa ga ustrezno prequalificirati za kako drugo zaposlitev, da ga obvarujemo pred predčasno invalidsko upokojitvijo posebno v primeru, kadar gre še za razmeroma mladega invalida. Mnogo moramo tudi storiti, da preprečimo stanja, ki se razvijajo ob sami bolezni. V tem pogledu mora še posebej bolnik sam sodelovati pri zdravljenju, kajti sprijazniti se mora z mislijo, da je uspeh zdravljenja v največji meri odvisen od njegove trdne volje.

Večina naštetih hrbteničnih bolezni potrebuje specialistično zdravljenje v posebnih zavodih (ortopedski, travmatološki itd. oddelki) in zdraviliščih, ki imajo na voljo strokovno osebje in opremo, kakor ga premore današnja medicinska znanost, zlasti pa ortopedija (ortós = raven, pravilen; pajdéja = vzgoja, ureditev), posebna zdravstvena panoga, ki se bavi s tovrstnimi boleznimi. Zelo važno je, da svoje telo pravilno utrjujemo (tisti, ki imajo hkrati tudi krotice – razširjene dovodnice – na spodnjih udih, naj svoje spodnje ude dnevno smotrno razgibljejo!), nadalje da se ne zasedimo, da se ne zredimo preveč (trpi ledvena hrbtenica!), da hodimo dnevno na sprehod ali gojimo primeren šport, saj je človeško telo ustvarjeno tako, da potrebuje veliko gibanja. Skrbimo tudi za ustrezno obleko (kavbojke so pretesne!) in obutev (z nizkimi petami!)

Obleka naj ne bo pretesna (preozke hlače, preozka krila), ker omejuje gibnost v kolkah in ovira pri hoji. Visoke pete pri (ženskih) čevljih kvarno vplivajo na ledveno hrbtenico, ki se sčasoma preveč vboči (normalna vbočenost = lordoza ledvene hrbtenice se poveča), podobno je tudi pri obilnem, visečem trebuhu; zaradi preveč vbočene ledvene hrbtenice (nepravilna drža!) se v njej sčasoma razvije artroza (spondilartroza).

Kako pa se naj zdravijo bolniki z zgoraj navedenimi boleznimi (bolezenskimi stanji) v hrbtenici? Na voljo je mnogo načinov zdravljenja, kakor fizikalno zdravljenje, zdravilna gimnastika, zdravljenje s toploto ali mrazom, zdravljenje z vodo (hidroterapija), zdravljenje z ultrazvokom, zdravljenje z elektriko, obsevanje s sončnimi, infrardečimi in ultravijoličnimi žarki, klimatoterapija in balneoterapija; (razume se, da prihajajo tudi pri teh boleznih v poštev razna notranja zdravila [že proti bolečinam!] in zdravila, ki jih dajemo z injekcijami itn.). Zdravljenje (ne bodi

prezapljudljiv do ljudskega zdravilarstva in ljudskih vračev!) določajo predvsem zdravnik specialist, ortoped in zdravniki specialisti v posebnih zavodih in zdraviliščih za bolezni gibal in hrbtenice. Pri zdravljenju mora bolnik sam prizadevno sodelovati, kajti zgolj pasivno izvajanje kakršnega koli zdravljenja mu ne bi mnogo pomagalo.

O načelih zdravljenja bolnikov z artrozo, osteoporozo, bolečinami v križu in trtici ter s posledicami rahitisa sem že govoril.

V nadaljnjem naj samo naznačim načine zdravljenja pri posameznih boleznih (bolezenskih stanjih) hrbtenice, vse drugo je stvar zdravnika specialista in specialnih zdravstvenih ustanov.

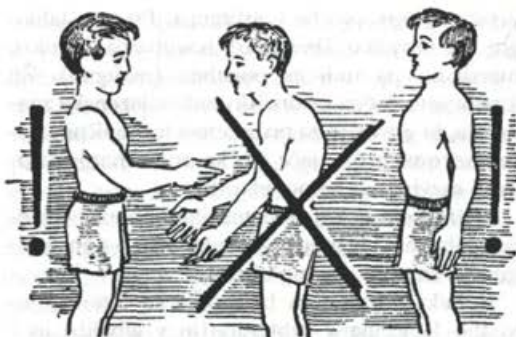
Pri akutnem ledvenem vseku gre za nenadno motnjo v medvretenčnem prostoru, kot je npr. pri hrbtenični kili. Tu pa tam se kak bolnik kljub bolečinam giblje naprej in s tem sprosti hrbtenico, da postane ohlapna, bolečine pa včasih prenehajo in ni nobeno drugo zdravljenje potrebno. V vseh drugih primerih pa le ni tako in je najbolje, da se bolnik čimprej posvetuje z zdravnikom.

Pri bolnikih s hrbteničnim revmatizmom (spondylarthritis ankylopoetica) je zdravljenje težavno, pomagajo jim lahko fizikalni ukrepi in antirevmatična zdravila. Ponekod (tako tudi na Ortopedski kliniki v Ljubljani) zdravijo to bolezen s posebnim izotopom, s posebno kemično prvino (thorium X), ki daje še najboljše uspehe.

Najbolj učinkovita pomoč pri težavah zaradi obrabljenih medvretenčnih ploščic je marsikdaj samo operacija, še zlasti pri primerih, pri katerih kakršnokoli drugo zdravljenje ni uspelo.

Za zdravljenje tuberkuloznih bolnikov imamo dandanes na voljo zelo učinkovita zdravila (antibiotike, tuberkulostatike), vendar je kdaj pa kdaj potrebno pri hrbtenični tuberkulozi tudi operativno zdravljenje; na voljo so nam tudi specialna zdravilišča za kostno in sklepno tuberkulozo (posebno v Novi Gorici, Izoli in Valdobri).

Zdravljenje hrbtenice, ki je obbolela za novo tvorbo je zelo zahtevno, ne glede na to, ali gre za navadno ali pogubno bulo (tumor). Pri pogubni (maligni) buli odloča tudi okoliščina, ali gre za prvobitno pogubno novotvorbo hrbtenice ali razsevek (metastazo) v njej od drugod, npr. iz dojke, pljuče, žleze podmešnice (prostate) itn. V poštev prihajajo razne operacije, radiološka obsevanja (v onkološkem zavodu) in tako imenovani citostatiki (pripravki, ki zavirajo rast in razmnoževanje celic, tako tudi rakavih).



Pravilna drža (B. Hudaes)

Naj še ob sklepu znova poudarim, da lahko zelo mnogo opravi pravočasna in smotrna preventiva (preprečevanje) naštetih hrbteničnih bolezni (bolezenskih stanj); z njo naj se začne že v otroški dobi. Pri pravilni držbi hrbtenice se preventiva naštetih bolezni začne. Znano je prerekanje o pravilno konstruirani šolski klopi, ki traja nemara že sto let. Hrbtenico moramo nenehno utrjevati posebno s simetričnimi športi (plavanje, telovadba). Skrbeti moramo za dobro kostnomišično kondicijo hrbtenice, ki je izdatna obramba posebej še pred nastajanjem hrbtenične kile.

Za smotrno preventivo hrbteničnih bolezni je seveda potrebno ustrezno znanje, ki ga naj nudi načrtna zdravstvena vzgoja. V osnovni šoli naj fizikultura daje tudi napotke o utrjevanju gibal in hrbtenice, ki so anatomska in funkcionalna enota. Kakšna pa bo njihova zmogljivost in izdatnost, je odvisno predvsem od nas samih.

Po F. Dergancu, J. Popoviču
in drugih virih priredil
E. Pertl

Izročilo mladini

Mladina draga, pomni si to: slovenski jezik ni za to na svetu, da bi ga ti za uho bila. Vemo, da se stoprav učiš in da zatoj dovršenega dela še ne moremo iskati pri tebi. A tudi to vemo, da bi se bilo učiti in truditi vse drugače, nego li se tebi hoče. Najhuje človeku de to, ker ni videti nikjer resnobe, vse je sama igrača. Zatoj te prosimo, da se resneje uči, dokler si še mladina. A kadar sebe naučiš, izkušaj druge učiti, kajti ako slepec slepca vodi, oba v jamo padeta. In kdor se v mladosti ne lika ter ne gladi, robot ostane do starosti.

Levstik - 1879

Shranjevanje živil v gospodinjstvu

Za zdrav razvoj, življenje in delo potrebuje človek razne dobrine, med katerimi je zelo važna ustrežna hrana.

Svetovne razmere glede zalog hrane so slabe. Vprašanje preskrbe s hrano je največji problem nerazvitega sveta. Iz časopisnih poročil o 7. zasedanju Svetovnega sveta za hrano, ki je bilo v Novem Sadu od 25. do 30. maja 1981, smo lahko razbrali: da petino človeštva pesti lakota; več kot pol milijarde ljudi je podhranjenih; celo v mednarodnem letu otroka 1979 je umrlo 17 milijonov otrok zaradi podhranjenosti.

Živila iz katerih pripravljamo našo hrano, so dar žive narave: rastlinstva in živalstva. Narava nam jih ne daje brez truda in ne enakomerno. Pridelati jih moramo in shraniti za čas, ko proizvodnja upade ali celo preneha. Shranjevanje živil je enako pomembno za vse vrste gospodinjstev. V kmečkih gospodinjstvih shranjujemo domače pridelke, zato so zaloge teh živil večje. Za premostitev izrednih razmer (elementarne nesreče, začetek vojne), so potrebne ustrezne zaloge hrane v vsakem gospodinjstvu. Preskrba z živili je vedno občutljiva. Nanjo vplivajo slabe letine, nemiri, naraščanje cen. V neugodnih razmerah se vedno najprej znajdejo v kritičnem položaju družine z nizkimi dohodki. Ustrežna zaloge hrane je neke vrste zavarovanje – daje občutek varnosti, zahteva pa nenehno nadzorstvo, smotno porabo in nadomeščanje živil.

Živila so organske snovi, ki vdihavajo zrak in izdihavajo pline (paro, ogljikov dvokis in vonjave) v svoje okolje. Neprimerno uskladiščena živila se navzemajo tujih vonjev in vlage iz okolja. Skupaj z živili ne smemo v nobenem primeru hraniti smrdljivih snovi (barv, petroleja, bencina, kurilnega olja), posušenih živil pa ne v vlažni shrambi.

Shranjena živila napadajo mikroorganizmi (plesni, kvasovke, gnilobne bakterije) in živalski škodljivci. Med shranjevanjem se živila spreminjajo: zoriijo, se starajo in kvarijo.

Zorenje je zaželen pojav. Med njim pridobijo živila lepo barvo, prijeten vonj in okus ter postanejo lažje prebavljiva (zimsko sadje, prekajene mesnine, alkoholne pijače, siri).

Staranje živil (mleka, kruha, jajc, moke) je negativen pojav, ker prehaja v kvar. Med staranjem razpadajo hranilne snovi v živilu (maščobe, beljakovine, ogljikovi hidrati). **Vsa živila se postarajo v enem letu.** Dalj časa so uporabne le trajne konzerve. Stara živila so manj vredna ali celo neužitna. V stalni zalogi moramo živila obnavljati, da ne ostarijo.

Notranji ali primarni vzrok kvarjenja živil je navzočnost vode. Posledice so: sprememba videza, okusa in vonja. Hitro se pokvariijo živila, ki vsebujejo veliko vode, medtem ko so suha živila obstojnejša. Spremembe nastajajo tudi pod vplivom fermentov. Te so lahko ugodne (fermentacija sirov) ali pa škodljive (delovanje ascorbinske oksidaze, ki uničuje C vitamin). Fižol, grah, korenček in drugo zelenjavo pred zamrzovanjem obarimo (blanširamo), da zavremo škodljivo delovanje fermenta.

Zunanji ali sekundarni vzroki kvara so: škodljivi mikroorganizmi (plesni, kvasovke, gnilobne bakterije), neustrezna embalaža in slabe shrambe. Bistvo shranjevanja živil je, da poznamo vzroke kvara in ga preprečujemo. Preprečiti moramo razvoj škodljive mikroflore, razvoj koristne pa pospeševati. Izbirati moramo ustrezno embalažo, skrbeti za snago shramb in ugodno ozračje v njih. Na teh dejstvih temeljijo vse oblike shranjevanja svežih živil in vse metode konzerviranja. V eni shrambi ni mogoče uspešno shranjevati vseh vrst živil.

Embalaža mora zaščititi živilo, zato ne sme biti poškodovana. Ustrezati mora vrsti živil in ne sme vsebovati strupenih snovi. Meso damo npr. v polietilensko vrečko, maslo v alu-folijo, moko v zračno vrečo itd.

Shramba za shranjevanje suhih in posušenih živil mora biti predvsem suha, zračna, hladna in temna. Suha živila so higroskopična, nasrkajo se vlage in pogoj za kvarjenje je tu. Sadje in zelenjava zahtevata bolj vlažno klet, da se preveč ne izsušita. Shramba je slaba, če so v njej za neko skupino živil neugodne razmere ali če je nesnažna in se redijo v njej razni škodljivci (molji, miši, podgane). Preden spravljamo nove zaloge v shrambe, te temeljito očistimo, prebelimo, razkužimo in dobro prezračimo. Med shranjevanjem shrambe redno zračimo. S tem dovajamo svež zrak, uravnavamo vlago in temperaturo. Dokler je zunaj toplo, zračimo ponoči. Presuho klet odpiramo v meglenih in deževnih dneh. Vanjo postavimo posodo z vodo in jo menjavamo, cementna tla večkrat poskropimo. V prevlažno klet po-

stavimo posodo z živim apnom, ki ga, ko se vsled vsrkanke vlage ugasi, zamenjamo. Temperaturo in vlago preverjamo s toplomerom in vlagomerom.

V topli, zatohli in vlažni shrambi živila plesnijo, postanejo žarka ali gnijejo. **Gnila živila** so manj nevarna od žarkih in plesnivih, ker so odvrtna in jih brez zadržke zavržemo. **Plesniva živila** smo še pred nekaj leti odklanjali le zaradi neprijetnega vonja in videza. Sedaj pa vemo, da izločajo nekatere plesni, ki se razvijajo na živilih in krmi, hude strupe. Ti so v močni koncentraciji smrtno nevarni za ljudi in živali. Če uživamo te strupe v nizki koncentraciji daljši čas, povzročajo rakasta obolenja. Škodljivi so: plesniva pšenica, koruza, vskladiščeno grozdje, jabolka, arašidi, sokovi iz gnilega sadja, plesniva marmelada pa tudi meso, mleko in jajca živali, ki jih krmimo s plesnivo krmo (Hrana i ishrana št. 1–2 1974).

Maščobna živila postanejo v topli, zatohli, vlažni in svetli shrambi **žarka**. Žaltavost, ki je oksidativen razvoj maščob, pospeši stik maščob z železom in bakrom. Žarka živila so zdravju škodljiva. Mast hranimo v pokriti neokrušeni emajlirani posodi ali v posodi iz bele pločevine. Dobra je tudi steklena posoda, neprimerna pa okrušena emajlirana, bakrena, propustna lesena in lončena. Slednja je lahko celo strupena, če vsebuje svinec. Iz deže jemljemo mast v vodoravni plasti, da je stik z zrakom čim manjši. Steklenico z oljem po vsaki rabi zamašimo in postavimo na temno mesto.

Sadna klet naj bo zmerno vlažna (75%–85%), zatemnjena, zračna, snažna in hladna. Sadju ustreza temperatura od 0° C–5° C. V sadno klet ne postavljamo smrdljivih snovi, da ne dobi sadje odvrtnega vonja in okusa. Zaboje s sadjem naj od vseh strani obkroža zrak. Pogosto ga preberemo in pazimo, da ga ne obtolčemo.

Krompir in korenasto zelenjavo hranimo v bolj vlažni kleti (90%), ki je hladna (5° C–6° C), zračna in temna. Temperatura ne sme zdrkniti pod 5° C, da zaradi prepočasnega izdihavanja krompir ne postane osladen. Okus se popravi v 2 do 4 tednih, če postavimo krompir v 10° C–20° C toplem zračen prostor. V presvetli kleti pozelenijo gomolji. Zeleni deli vsebujejo strup solanin ter so neprimerni za hrano in krmo. Krompir za prehrano ločimo do semenskega. Da ne bo gnil in odganjal, ga pred skladiščenjem potresemo po plasteh z živim apnom ali »krosanom« in s »tuberitom«. **Navedene snovi niso strupene in ne vplivajo na okus.** Tako vskladiščen krompir se ohrani 6–8 mesecev in izgubi le 10% hranilne vrednosti.

Pazimo pa, da »tuberit« ne pride v stik s semenskim krompirjem, ker ne bi kalil.

Zimsko listno zelenjavo dobro ozimimo v izpraznjeni topli gredi ali pogobljeni vrtni gredi. Pred mrazom in padavinami jo zavarujemo z okni ali polivinilom, slamovkami ali smrečjem in z deskami. Ob ugodnem vremenu pridno zračimo in nagnite dele odstranimo.

V kuhinjski shrambi ali omari z ventilacijo shranjujemo živila za tekočo porabo, kruh, pecivo idr. V prostorni shrambi, ki mora biti suha, zračna, hladna in zatemnjena, shranjujemo na zgornji polici konzerve, na srednjih policah špecerijo, suhe mesnine, sir, jajca, mlečne izdelke, kruh in pecivo, spodaj pa pijače, sadje in zelenjavo. Pazimo, da v shrambi ni mrčesa (muh, mravelj, miši) in snovi, ki bi kvarile zrak. Redno jo zračimo in čistimo. Okno naj bo gosto zamreženo in čez dan zatemnjeno. Zaloge pogosto pregledamo, da preprečimo kvar.

Hladilnik imejmo v kuhinji, shrambo bi preveč ogreval. V njem shranjujemo hitro pripravljiva živila in ostanke jedi. Banane, limone, pomaranče in zaprte konzerve postavimo raje v kuhinjsko shrambo. V hladilniku v nobenem primeru ne zamrzujemo živil. V ta namen uporabljamo **samo zamrzovalnik** (omare, skrinje), ki doseže temperaturo od – 24° C do –30° C in **živila hitro zamrzne**. Kakovost zamrznjenih konzerv je, med drugim, zelo odvisna od nizke temperature in časa zamrznitve. Vse, kar postavimo v hladilnik, mora biti embalarano in hladno, le jajca bi v nepropustni embalaži splesnila. Živila razmestimo tako, da sta sadje in zelenjava na dnu, mleko, mlečni izdelki in jedi v sredini, meso pa pod izparilnikom ali ob njem. Na vratih, ki so že tako izdelana, hranimo jajca, maslo, pijače. V izparilniku zamrzujemo ledene kocke. Vanj postavimo npr. kupljeni sladoled in zamrznjena živila do porabe. Čas shranjevanja živil v hladilniku je omejen, ker so na delu fermenti in mikroorganizmi, ki živila spreminjajo. Kako dolgo ostanejo živila v hladilniku pri temp. od +2° C do +8° C sveža, nam prikazuje tabela. Hladilnik mora biti snažen, ne sme zaudarjati in biti zaledenel. Odtajamo ga na 2–4 tedne in umijemo z detergentom brez vonja. Prah odstranimo z zadnje strani s čopičem ali sesalnikom.

S skrbnim shranjevanjem, preudarno in pravočasno porabo živil, bomo dosegli, da bo naša hrana zdrava, pestra in cenena, kar pri današnjih cenah ni brez pomena.

MAŠ

Čas shranjevanja živil v hladilniku

maslo	+	+	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
jajca	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	=	=	=	=
surovo meso	+	+	+	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
sesekljano meso	+	=												
prekajene salame	+	+	+	+	=	=	=							
sveže ribe	+	=	=											
kuhane ribe	+	+	=	=										
marinade	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	=	=	=	=
korenjče	+	+	+	+	+	+	+	+	=	=	=	=	=	=
sir	+	+	+	+	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
sladice	+	+	=	=	=	=								
mleko, smetana	+	+	=	=	=	=								
sadje	+	+	=	=	=	=	=	=	=	=				
prekajena živila	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	=	=	=	=
gotove jedi	+	+	=	=										
dni	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

priporočljiv čas shranjevanja +++

možen čas shranjevanja ===

Smeh pred sto leti

Na pošti

Poštar: »To pismo je pretežko, morate še eno marko dodati.«

Hlapec: »No potle bo pa – še teže!«

Gerbasti in enooki

Nek gerbček srečal je zjutraj zgodaj znanega človeka, ki je imel le eno oko.

»Dobro jutro!« – pozdravi ga zabavljivo enooki – »danes si uže zgodaj svojo butaro naložil?«

»Res je zgodaj – odgovori gerbček – ker vidim, da imaš ti še komaj eno okno odperto.«

V pivarni

Gost: »Koliko, piva potočite na teden?«

Kerčmar: »Dvajset veder!«

Gost: »Jaz vem, kako bi ga lahko 25 potočili!«

Kerčmar: »Kako, če smem prašati?«

Gost: »Natakajte vselej – polne verčke.«

Zamuda časa

Nek delavec, ki je najraje po kerčmah posedal, reče svojemu tovarišu: »Veš kaj, delo je res lepa reč, ali preveč časa se ž njim zamudi.«

Skerbni hlapec

Nek gospod se je na pot pripravil. Vsled tega naroči svojemu služabniku, naj ga ob dveh popolunoci pokliče. Služabnik pa pride uže o polnoci k gospodu ter ga na vso moč strese, da ga predrami. Gospod, še hudo zaspan, nejevoljno popraša: »Nu, kaj je že dve popolnoci?« »Ne!« odgovori hlapec, »zdaj je še le polnoci; jaz Vam sem le povedati hotel, da lahko še dve uri spite.«

Dober prodaj

Nek kmetič prišedši na Dunaj stopi v prodajalnico nekega menjača in trgovca z denarjem, v katerej najde gospodarja in njegovega blagajnika. Radoveden popraša prvega, kaj se tukaj prodaja? – »Oslovske glave!« dobi za odgovor. »Tako!« reče šegavi kmetič, »po tem takem morate dober prodaj imeti, ker vidim le še dve v štacuni.«

Počasni telegraf

Pervi dijak: »Saj je vendar veselje, da telegraf vse tak hitro opravi.«

Drugi dijak: »Kaj hitro! Le molči mi: Uže šest tednov je, kar sem mojega očeta po telegrafu za 100 gld. prosil, še danes nisem ni krajcarja prejel!

Huda žena

Neka silna huda in močna žena je bila svojega ubogega moža dobro naklestila in pod mizo stlačila. Na to stopi sosed v hišo in ko to zagleda, reče smeja se: »Kako šmenta! da si se pod mizo spravil?« Ta mu pa izpod mize jezen odgovori: »Kaj tebi mar! jaz sem gospod v svoji hiši, ter sedim, kjer hočem.«

Vzajemno

Male šolarice pridejo o novem letu gospodu učitelju srečo voščiti. Učitelj jih prijazno sprejme in reče: »Želim da bi v novem letu zmerom boljše in pobožniše prihajale.« Otroci pa rečejo: »To tudi mi njim voščimo, gospod učitelj!«

Ogerski Salomon

Roža in Julčka pritečeti pred sodnika z neko gosko, od katere vsaka terdi, da je njena.

Sodnik: »Roža, je li goska Julčina?«

Roža: »Nem batta, ni, rečem jaz!«

Sodnik: »Julča, je li goska Rože?«

Julča: »Nem batta, ni, nikoli ne!«

Sodnik: »Ni goska Rože, ni goska Julče, je goska moja. Janoš, nesi jo v kuhinjo!«

(Koledar Družbe Sv. Mohora za navadno leto 1882)

O delovanju družbe sv. Mohora l. 1882

Kar pa knjige same, njih obseg ali zapopadek zadeva, bilo je odboru mar, da bi tudi letos z različnim in mnogoverstnim gradivom izpolnil opravičene želje udov – kolikor se sploh uresničiti in izpolniti dajo. Morebiti, da vse bukvice ne bodo vsem družbenikom prav po volji, pa kdo se bo temu čudil? Družba ima po vseh pokrajinah slovenske zemlje svoje ude, v njej so zastopani vsi stanovi človeške družbe, od priprostega kmeta do slovečega učenjaka, od mladega šolarja do sivega starčka – kdo bi mogel vsem tem popolnoma vstreči.

(Koledar družbe sv. Mohora za navadno leto 1883)

NAVADNO LETO 1982

ima 365 dni, začne se s petkom in konča s petkom.

Premakljivi prazniki:

1. predpostna nedelja
Pepelnica
Velika noč
Vnebohod
Binkošti
Telovo
1. adventna nedelja

7. februarja
24. februarja
11. aprila
20. maja
30. maja
10. junija
28. novembra

Zlato število
Sončni krog
Epakta
Nedeljska črka
Rimsko število
Letni vladar

VII
3
5
C
5
Sonce

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi:

Dne 20. marca ob 23. uri 56 minut; Sonce stopi v znamenje Ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja:

Dne 21. junija ob 18. uri 23 minut; sonce na Rakovem obratniku.

Začetek jeseni:

Dne 23. septembra ob 9. uri 46 minut; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime:

Dne 22. decembra ob 5 uri 38 minut; sonce na Kozorogovem obratniku.

Sončevi in Lunini mrki

V letu 1982 je sedem mrkov: štirje Sončevi in trije Lunini.

1. Dne 9. januarja je popolni Lunin mrk. Mrk je viden iz Avstralije, na zahodnem delu Tihega oceana, na Indijskem oceanu, iz Azije, Afrike, Evrope, na Atlantskem oceanu in iz skrajnega vzhodnega dela Severne in Južne Amerike. Pri nas je mrk viden. Začetek delnega mrka je ob 19^h13,5^m, začetek popolnega mrka ob 20^h16,5^m, konec popolnega ob 21^h35,0^m in konec delnega mrka ob 22^h38,1^m.

2. Dne 25. januarja je delni Sončev mrk. Mrk je viden le iz Antarktike.

3. Dne 21. junija je delni Sončev mrk. Mrk je viden na Indijskem in Atlantskem oceanu ter iz južnega dela Afrike. Pri nas ni viden.

4. Dne 6. julija je popolni Lunin mrk. Mrk je viden iz zahodnega dela Afrike, na Atlantskem oceanu, iz Severne in Južne Amerike, na Tihem oceanu in iz Avstralije. Pri nas mrk ni viden.

5. Dne 20. julija je delni Sončni mrk. Mrk je viden iz zahodnega dela Azije, iz Evrope. Pri nas mrk ni viden.

6. Dne 15. decembra je delni Sončni mrk. Mrk je viden iz zahodnega dela Azije, iz Evrope in severne Afrike. Pri nas je mrk viden. V Ljubljani je začetek ob 08^h22,8^m, sredina ob 09^h34,7^m, konec pa ob 10^h53,8^m. Za kraje v Sloveniji bo ob največji stopnji mrka Luna zakrila 0,42 Sončevega premera.

7. Dne 30. decembra je popolni Lunin mrk. Mrk je viden iz Grenlandije, na severozahodnem delu Atlantskega oceana, iz Severne Amerike, iz zahodnega dela Južne Amerike, na Tihem oceanu, iz Avstralije, iz Azije in vzhodnega dela Indijskega oceana. Pri nas mrk ni viden.

Vidnost premičnic – planetov 1982

MERKUR je na nebu zmeraj blizu Sonca in se od njega lahko oddalji največ le za 10 do 28 stopinj. Pot Merkurja okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in največja navidezna oddaljenost od Sonca je odvisna od trenutne Merkurjeve lege na tiru in od istočasne lege Zemlje. Merkurja lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim obzorjem po Sončevem zahodu ali jutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom. Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 16. I., 9. V., 6. IX. in 30. XII., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 26. II., 26. VI. in 17. X.

Merkur sreča Luno: 24. II., 24. III., 24. V., 20. VI., 20. VIII., 18. IX., 15. X. in 16. XII. Venero sreča 9. I., Saturna 1. XI. in Neptuna 8. XII.

VENERA v začetku leta ni vidna, ker je 21. I. v zdolnji konjunkciji s Soncem. Februarja jo lahko zasledimo kot Danico na jutranjem nebu; sredi meseca vzhaja okoli 5. ure. Dne 25. II. doseže največji sij. Navidezno se oddaljuje od Sonca in je vedno primernejša za opazovanje. Dne 1. IV. pride v največjo navidezno razdaljo 46 stopinj zahodno od Sonca. Sredi aprila vzide ob $3^{\text{h}}45^{\text{m}}$, sredi junija ob $2^{\text{h}}25^{\text{m}}$. Spet se navidezno približuje Soncu, tako vzide sredi septembra ob $4^{\text{h}}25^{\text{m}}$, sredi oktobra ob $5^{\text{h}}50^{\text{m}}$. Dne 4. XI. pride v zgornjo konjunkcijo s Soncem in ni vidna. Ob koncu leta se pojavi Venera na večernem nebu kot Večernica.

Venera sreča Luno: 20. I., 21. III., 20. IV., 20. V., 19. VI., 18. VII., 17. VIII. in 16. IX. Merkurja sreča 9. I.

MARS je v začetku leta viden vso drugo polovico noči. Giblje se v ozvezdju Device in to napredno do 21. II., ko spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Dne 31. III. je v opoziciji s Soncem in je viden v marcu in aprilu vso noč. Po zastoju 13. V. se giblje spet napredno. Sredi maja zaide ob $2^{\text{h}}40^{\text{m}}$, sredi junija ob $0^{\text{h}}45^{\text{m}}$, v juliju pa že pred polnočjo. V avgustu preide v ozvezdje Tehtnice. Od oktobra dalje zahaja Mars že v večernih urah: sredi oktobra ob $19^{\text{h}}45^{\text{m}}$, sredi decembra ob $19^{\text{h}}25^{\text{m}}$.

Mars sreča Luno: 15. I., 12. II., 11. III., 7. IV., 4. V., 31. V., 28. VI. 26. VII., 24. VIII. 22. IX., 21. X., 19. XI. in 19. XII. Jupitra sreča 10. VIII., Saturna 10. VII., Urana 22. IX. in Neptuna 25. X.

JUPITER vzide sredi januarja ob $1^{\text{h}}40^{\text{m}}$. Najdemo ga v ozvezdju Tehtnice, kjer se zadržuje do druge polovice aprila, ko preide v ozvezdje Device. Giblje se napredno do zastoja 24. II., potem pa spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Tedaj je viden vso drugo polovico noči. Sredi marca vzhaja okoli 22. ure. Dne 26. IV. je v opoziciji s Soncem in je v aprilu in

maju viden praktično vso noč. Od 28. VI. se giblje spet napredno. Sredi junija zaide ob $1^{\text{h}}40^{\text{m}}$, potem pa vedno prej: sredi julija je viden vso drugo polovico noči, sredi avgusta zaide ob $21^{\text{h}}50^{\text{m}}$, septembra že v večernih urah. V novembru ni viden, ker je 13. XI. v konjunkciji s Soncem. Izsledimo ga spet v decembru na jutranjem nebu v ozvezdju Tehtnice. Ob koncu leta vzide ob $4^{\text{h}}45^{\text{m}}$.

Jupiter sreča Luno: 17. I., 14. II., 13. III., 9. IV., 6. V., 2. VI., 30. VI., 27. VII., 24. VIII., 20. IX., 18. X. in 13. XII. Marsa sreča 10. VIII.

SATURNA najdemo v začetku leta kmalu po 1^{h} nad vzhodnim delom obzorja. Giblje se vse leto v ozvezdju Device. Od 1. II. je smer njegovega navideznega gibanja obratna. Približuje se opoziciji s Soncem, ki nastopi 9. IV. Zato je v aprilu viden vso noč. Po zastoju 19. VI. se giblje spet napredno. Sredi junija zaide ob $1^{\text{h}}15^{\text{m}}$, sredi julija ob $23^{\text{h}}20^{\text{m}}$, ob koncu avgusta v večernih urah. V oktobru ni viden, ker je 18. X. v konjunkciji s Soncem. Novembra ga lahko opazujemo na jutranjem nebu, saj vzhaja sredi meseca okoli $4^{\text{h}}45^{\text{m}}$. Ob koncu leta je viden že po 2. uri.

Saturn sreča Luno: 16. I., 12. II., 12. III., 8. IV., 5. V., 1. VI., 28. VI., 26. VII., 22. VIII., 19. IX., 13. XI. in 11. XII. Merkurja sreča 1. XI. in Marsa 10. VII.

URAN je na meji vidnosti s prostim očesom. Vse leto se giblje v ozvezdju Škorpiona. Dne 9. III. je v zastoju in je viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 24. V., zato je v maju vso noč nad obzorjem. Dne 9. VIII. je spet v zastoju in je tako viden v prvi polovici noči. V konjunkciji s Soncem je 27. XI., zato je od oktobra do konca leta praktično neviden.

Uran sreča Luno: 20. I., 16. II., 15. III., 12. IV., 9. V., 5. VI., 2. VII., 29. VII., 26. VIII., 22. IX., 20. XI. in 13. XII. Marsa sreča 22. IX.

NEPTUNA je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 29. III. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 17. VI. in je vso noč nad obzorjem. Dne 5. IX. je spet v zastoju in je viden v prvi polovici noči. V konjunkciji s Soncem je 19. XII. Giblje se vse leto v mejnem področju ozvezdij Strelca in Škorpiona.

Neptun sreča Luno: 22. I., 18. II., 17. III., 14. IV., 11. V., 7. VI., 4. VII., 31. VII., 28. VIII., 24. IX., 21. X. in 18. XI. Merkurja sreča 8. XII. in Marsa 25. X.

PLUTON, deveti, najbolj oddaljeni planet, je v opoziciji s Soncem sredi aprila. V konjunkciji je sredi oktobra. Giblje se vse leto v ozvezdju Device.

PREGLED

Venera je od februarja do oktobra Danica.

Mars je v začetku leta viden vso drugo polovico noči, marca in aprila vso noč, v juniju vso prvo polovico noči, od oktobra dalje zahaja v večernih urah.

Jupiter je v februarju viden vso drugo polovico noči, v aprilu vso noč, v juniju vso prvo polovico noči. V novembru ni viden.

Saturn je v februarju viden vso drugo polovico noči, v aprilu vso noč, v juniju vso prvo polovico noči. V oktobru ni viden.

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORSKE REDNE ZBIRKE PO ŠKOFIJAH IN DEKANIJAH 1981-1982

(Leva kolona prikazuje lansko, desna pa letošnje število udov MD. Črtica v desni koloni pomeni, da do priprave koledarja še nismo prejeli podatka.)

LJUBLJANSKA ŠKOFIJA

Dekanija I. Cerknica

Begunje pri Cerknici	26	27
Bloke	40	41
Cerknica	100	100
Grahovo	37	-
Nova vas pri Rakeku		
Sv. Trojica	16	14
Planina pri Rakeku	65	63
Rakek	40	38
Stari trg pri Ložu	145	140
Sv. Vid Žilce	57	43
Unec	37	35

Skupaj Cerknica 563 501

Dekanija II. Črnomelj

Adlešiči	23	22
Črnomelj	140	140
Dragatuš	30	30
Metlika	60	60
Podzemelj	50	-
Preloka	24	22
Semič	60	70
Stari trg ob Kolpi	25	25
Vinica	50	50

Skupaj Črnomelj 462 419

Dekanija III. Domžale-Moravče

Blagovica	24	22
Brdo in Lukovica	95	90
Češnjice	14	15
Dob	280	290
Domžale	235	200
Ihan	85	85
Jarše	70	65
Krašnja	33	35
Mengeš	250	260
Moravče	90	80
Peče	23	23
Radomlje	60	50
Rova	20	17
Šentožbalt	10	10
Trzin	55	55
Vrhopolje	12	15
Zlatopolje	10	8

Skupaj Domžale-Moravče 1366 1320

Dekanija IV. Grosuplje

Grosuplje	50	50
Kopanj	63	54

Lipoglav	10	10
Muljava	25	25
Polica	45	44
Stična	100	100
Šentvid pri Stični	130	130
Škofljica	60	50
Šmarje	60	50
Šentjurij-Podtabor	25	25
Žalna	71	70

Skupaj Grosuplje 639 608

Dekanija V. Kamnik

Gozd	18	15
Homec	90	70
Kamnik	170	145
Franciškski samostan		
Kamnik	40	40
Komenda	266	266
Mekinje	61	62
Motnik	20	20
Nevlje	50	50
Sela pri Kamniku	35	-
Stranje	105	80
Šmartno v Tuhinju	60	56
Špitalič	11	11
Tunjice	60	50
Vranja peč	31	28
Zgornji Tuhinj	44	44

Skupaj Kamnik 1061 937

Dekanija VI. Kočevje

Banja Loka	20	20
Fara pri Kočevju	20	20
Kočevje	70	65
Osilnica	20	15
Stara cerkev	30	28

Skupaj Kočevje 160 148

Dekanija VII. Kranj

Besnica	110	100
Breg ob Savi	46	40
Cerklje na Gor.	170	170
Duplje	70	65
Goriče	60	65
Hrastje	33	25
Jezersko	48	42
Kokra	24	23
Kokrica	60	50
Kovor	60	55
Kranj, Tavčarjeva	350	300
Kranj, Primskovo	100	80
Kranj, Šmartin	215	207
Križe	130	130

Lom	30	30
Mavčiče	83	80
Naklo	148	140
Olševke	38	35
Podbrezje	55	51
Preddvor	160	150
Predoslje	75	70
Smlednik	230	190
Šenčur pri Kranju	118	113
Šenturška gora	10	10
Trboje	39	40
Trstenik	55	55
Tržič	195	185
Tržič-Bistrica	58	56
Veselsovo	75	70
Voglje	46	46
Zapoge		8

Skupaj Kranj 2891 2681

Dekanija VIII. Leskovec

Bučka	30	20
Cerklje ob Krki	50	40
Catež ob Savi	50	43
Kostanjevica na Krki	101	81
Krško	50	40
Leskovec	200	200
Raka	50	30
Studenec	20	15
Sv. Duh-Veliki Trn-		
Krško	30	26
Sv. Križ-Podbočje	60	50
Škocjan pri N. mestu	65	48
Šentjernej	50	40
Velika Dolina	35	35
Kartuzija Pleterje	10	10

Skupaj Leskovec 801 678

Dekanija IX. Litija

Dole pri Litiji	25	25
Hotič	35	35
Janče	18	13
Javorje		6
Kresnice	26	24
Litija	78	79
Polšnik	16	16
Prežganje	15	17
Primskovo na Dol.	10	10
Sava	15	18
Šmartno pri Litiji	60	47
Štanga	19	17
Vače	55	55

Skupaj Litija 372 362

Dekanija X. Ljubljana-mesto

Sv. Nikolaj	200	200
Sv. Jakob	15	11
Sv. Peter	156	144
Marijino oznan.	250	250
Sv. Trojica	80	80
Bežigrad-Sv. Ciril	245	230
Črnuče	125	125
Dravljje	157	157
Ježica	110	110
Kodeljevo	100	100
Koseze	116	115
Moste	136	121
Polje	200	155
Rakovnik	100	100
Rudnik	50	50
Sv. Križ	151	134
Stožice	74	78
Šentvid	320	310
Šiška	130	155
Štepanja vas	82	73
Trnovo	88	90
Vič	220	240
Sv. Martin	20	20
Valant Milan	12	11
Črna vas	20	25
Zalog-Kašelj	100	90
Zadobrova		50

Skupaj Ljubljana-mesto 3257 3224

Dekanija XI. Ljubljana okolica

Brezovica	130	130
Dobrova	100	100
Dol pri Ljubljani	60	60
Ig	90	80
Javor	15	16
Polhov Gradec	60	50
Preska	130	115
Sora	165	152
Sostro	120	120
Sv. Helena-Dolsko	80	72
Sv. Jakob ob Savi	100	105
Sv. Katarina-Topol	20	20
Šmartno pod Šmarno goro	145	130
Tomišelj	20	—
Vodice	157	150
Želimlje	35	35
Notranje gorice	43	40

Skupaj Ljubljana okolica 1470 1375

Dekanija XII. Novo mesto

Bela cerkev	20	25
Brusnice	22	21
Dolenjske Toplice	40	—
Mirna peč	46	38

Novo mesto-Kapitelj	140	140
Novo mesto-Sv. Lenart	160	160
Novo mesto-Šmihel	102	95
Podgrad	15	15
Prečna	101	102
Soteska	25	25
Stopiče	42	37
Šmarjeta	31	30
Št. Peter-Otočec	80	75
Vavta vas	95	125

Skupaj Novo mesto 919 888

Dekanija XIII. Radovljica

Begunje	100	100
Bled	200	180
Bohinjska Bela	61	50
Bohinjska Bistrica	160	160
Breznica	170	160
Dovje	40	36
Gorje	170	138
Jesenice	154	154
Koroška Bela	80	80
Kamna Gorica	58	53
Koprivnik	18	18
Kranjska gora	37	35
Kropa	71	71
Lesce	35	35
Leše	19	16
Ljubno	40	40
Mošnje	45	45
Ovsiše	43	38
Radovljica	140	120
Rateče-Planica	47	46
Ribno	55	50
Srednja vas v Bohinju	142	127
Sv. Križ nad Jesenicami	5	5
Zasip	70	62
Dobrava pri Kropi	35	35
Franciškiški samostan		
Brezje	150	150

Skupaj Radovljica 2145 2004

Dekanija XIV. Ribnica

Dobropolje-Videm	70	70
Dolenja vas	45	—
Gora pri Sodražici	15	6
Loški potok	90	90
Ribnica	180	174
Rob	21	17
Sodražica	55	45
Nova Štifta-Sodražica	45	45
Struge	26	20
Sv. Gregor-Ortnek	35	30
Škocjan pri Turjaku	17	13
Velike Lašče	100	84
Velike Poljane	13	13

Skupaj Ribnica 712 607

Dekanija XV. Škofja Loka

Bukovščica	29	25
Črni vrh	28	28
Davča	36	30
Dražgoše	33	35
Javorje	45	40
Leskovica	15	15
Lučine	35	35
Nova Oselica	56	51
Poljane	80	75
Reteče	94	80
Selca	150	152
Sorica	34	28
Stara Loka	230	180
Sv. Lenart-Selca nad		
Škofjo Loko	35	32
Škofja Loka	310	281
Škofja Loka-Suha	83	80
Trata-Gor. vas	110	82
Zali log	34	34
Žabnica	50	70
Železniki	95	90
Ziri	180	150

Skupaj Škofja Loka 1762 1593

Dekanija XVI. Trebnje

Boštanj	40	35
Čatež-Zaplaz	30	30
Mirna	20	15
Mokronog	30	35
Sv. Križ-Gabrovka	16	10
Šentjanž	61	60
Šentlovrenc	15	11
Šentrupert	100	100
Trebelno	25	20
Trebnje	170	120
Tržišče	45	30
Veliki Gaber	12	10

Skupaj Trebnje 564 476

Dekanija XVII. Vrhnika

Bevke	55	50
Borovnica	136	121
Dolenji Logatec	85	90
Gorenji Logatec	80	75
Horjul	101	101
Hotedršica	27	22
Podlipa	15	25
Preserje	129	114
Rakitna	19	17
Rovte	50	51
Šentjošt-Horjul	35	32
Sv. Trije kralji-Rovte	16	17
Vrhnika	255	250
Zaplana	26	24

Skupaj Vrhnika 1029 989

Dekanija XVIII. Zagorje ob Savi

Čemšenik	82	82
Dobovec	21	17
Izlake	60	60
Kisovec	14	11
Kolovrat	40	40
Radeče	70	60
Svibno	40	37
Šentgotard	46	37
Šentjurij-Podkum	23	23
Zagorje ob Savi	200	190

Skupaj Zagorje ob Savi 596 557

Dekanija XIX. Žužemberk

Ajdovec	44	40
Ambrus	50	50
Dobrnjč	67	59
Krka	35	43
Sela pri Šumberku	20	22
Šmihel pri Žužemberku	15	-
Zagradec	54	54
Žužemberk	50	50

Skupaj Žužemberk 335 319

VSEGA
LJUBLJANSKA
ŠKOFLJA 21.104 19.685

MARIBORSKA ŠKOFLJA

Dekanija I. Braslovce

Sv. Andraž	45	30
Braslovce	130	130
Gomilsko	55	50
Sv. Jurij-Tabor	54	52
Sv. Pavel-Prebold	80	65
Šmartno ob Paki	132	130
Vransko	150	120

Skupaj Braslovce 646 577

Dekanija II. Celje

Celje, Sv. Daniel	300	300
Celje, Sv. Jožef	35	30
Celje, Sv. Cecilija	72	15
Teharje	70	60

Skupaj Celje 477 405

Dekanija III. Dravograd

Črneče	21	30
Dravograd	50	45
Libelice	80	81

Skupaj Dravograd 151 156

Dekanija IV. Dravsko polje

Cirkovce	105	90
Fram	70	60
Hoče	125	110
Št. Janž na Drav. polju		
Starše	140	140
Sv. Lovrenc		
na Drav. polju	64	51
Sv. Miklavž ob Dravi	15	15
Ptujska gora	48	47
Rače	110	100
Slivnica	130	130

Skupaj Dravsko polje 807 743

Dekanija V. Gornji grad

Bočna	19	17
Gornji grad	35	45
Ljubno ob Savinji	90	85
Luče ob Savinji	105	95
Sv. Mihael nad		
Mozirjem	34	34
Mozirje	130	130
Nazarje	53	60
Nova Štifta	28	29
Radmirje	80	80
Rečica ob Savinji	140	140
Solčava	60	50
Šmartno ob Dreti	20	22

Skupaj Gornji grad 794 787

Dekanija VI. Jarenina

Šentilj v Slov. goricah	168	147
Sv. Jakob v Slov. goricah	95	80
Jarenina	70	65
Sv. Jurij ob Pesnici	15	15
Spodnja Sv. Kungota	70	60
Svečina	40	40

Skupaj Jarenina 458 407

Dekanija VII. Kozje

Dobje	50	50
Kozje in Buče	70	70
Olimlje	16	15
Sv. Peter pod Sv. g.	45	38
Pilštajn	75	75
Planina pri Sevnici	23	20
Podčetrtek	25	23
Podsreda	50	50
Polje ob Sotli	16	20
Prevorje	20	20
Sv. Vid na Planini,		
Sevnica	100	100
Zagorje-Lesično	30	20

Skupaj Kozje 520 501

Dekanija VIII. Laško

Dol pri Hrastniku	60	60
Hrastnik	65	55
Sv. Jedert-Sedraž	45	40
Sv. Jedert-Rečica	30	30
Jurklošter	7	8
Laško	125	125
Sv. Lenart	31	27
Marija Širje	40	40
Loka pri Zid. mostu	60	32
Sv. Marjeta-Rim.		
Toplice	32	28
Sv. Miklavž nad Laškim	15	12
Sv. Rupert	15	7
Trbovlje	150	120

Skupaj Laško 675 584

Dekanija IX. Sv. Lenart v Slov. goricah

Sv. Ana-Zg. Ščavnica	100	100
Sv. Anton-Cerkvenjak	60	60
Sv. Benedikt	65	58
Sv. Bolfenk-Trnovska		
vas	60	60
Sv. Jurij-Jurovski dol	130	110
Lenart v Slov. goricah	140	140
Marija Snežna	90	90
Negova	80	70
Sv. Rupert-Volična	40	45
Sv. Trojica-Gradišče	61	42

Skupaj Sv. Lenart v Slov. goricah 826 775

Dekanija X. Lendava

Beltinci	250	210
Bogojina	53	50
Črenšovci: od tega		
Čurič Ivan	20	36
Vučko Štefan	30	35
Glavač Ignac	25	25
Žerdin Štefan	25	20
Horvat Mirko	50	41
Dobrovnik	30	30
Dokležovje	45	40
Hotiza	37	32
Kobilje	15	16
Lendava	51	41
Odranci	135	110
Turnišče	80	110
Velika Polana	20	20

Skupaj Lendava 866 816

Dekanija XI. Ljutomer

Apače	50	50
Cezanjevci	40	41
Gor. Radgona	135	120
Kapela	50	50
Križevci	170	137
Ljutomer	216	212

Mala Nedelja	40	30
Radenci	25	25
Razkrižje–Žabot Ivan	100	100
Veržej	35	35
Videm ob Ščavnici	125	130

Skupaj Ljutomer 986 930

Dekanija XII. Maribor

Sv. Barbara–Zg.		
Korena	40	40
Gornja Sv. Kungota	20	20
Kamnica	95	94
Sv. Križ, Maribor	50	50
Sv. Križ nad		
Mariborom	20	13
Limbuš	36	30
Sv. Lovrenc na Pohorju	112	113
Sv. Marija v Puščavi	80	80
Sv. Janez Krstnik,		
Maribor	241	211
Sv. Marija, Maribor	140	145
Sv. Magdalena,		
Maribor	80	60
Sv. Jožef–Maribor	70	70
Sv. Rešnj telo,		
Maribor	130	100
Radvanje	60	60
D. M. v Brezju	60	70
Sv. Ciril in Metod	70	70
Sv. Marjeta ob Pesnici	40	40
Pobrežje	50	50
Sv. Martin pri		
Vurberku	75	75
Sv. Peter pri Mariboru	105	80
Ruše	116	115
Selnica ob Dravi	100	100

Skupaj Maribor 1790 1686

Dekanija XIII. Mežiška dolina

Črna	110	110
Sv. Daniel–Prevalje	60	53
Koprivna	20	15
Kotlje	33	33
Mežica	170	170
Prevalje	190	165
Ravne	200	121

Skupaj Mežiška dolina 783 667

Dekanija XIV. Murska Sobota

Cankova	43	43
Dolenci	13	18
Grad	50	50
Gor. Petrovci	14	10
Sv. Jurij–Rogaševci	63	63
Kančevci	20	10
Kuzma	25	25
Markovci–Šalovci	15	16
Martjanci	44	37

Murska Sobota	200	180
Pečarovi	22	20
Pertoča	30	30
Tišina	125	102

Skupaj Murska Sobota 664 604

Dekanija XV. Nova cerkev

Črešnjice	75	60
Dobrna	40	31
Frankolovo	60	60
Ljubečna	55	50
Sv. Jošt na Kozjaku	15	15
Nova cerkev–Štrmec	90	60
Šmartno v Rožni dolini	80	71
Vitanje	55	50
Vojnik	50	50

Skupaj Nova cerkev 520 447

Dekanija XVI. Ptuj

Sv. Andraž–Vitomarci	35	30
Sv. Doroteja–Dornava	27	25
Hajdina	75	60
Sv. Lovrenc–Juršinci	102	90
Sv. Marjeta–Gorišnica	71	76
Sv. Marko–Markovci	81	70
Polenšak	50	40
Ptuj, Sv. Jurij	100	100
Ptuj, Sv. Peter in Pavel	65	50
Ptuj, Sv. Ožbalt	80	80
Sv. Urban–Desternik	35	30
Vurberk	16	12

Skupaj Ptuj 737 663

Dekanija XVII. Radlje ob Dravi

Brezno ob Dravi	11	10
Kapla	20	10
Muta ob Dravi	45	35
Sv. Ožbolt	20	20
Radlje	60	52
Remšnik	35	33

Skupaj Radlje ob Dravi 191 160

Dekanija XVIII. Rogatec

Sv. Ema–Pristava	15	15
Sv. Florijan ob Boču	15	15
Kostrivnica	42	40
Rog. Slatina	110	103
Sv. Peter		
na Medvedjem selu	25	–
Rogatec	100	105
Sv. Rok ob		
Sotli–Rogatec	10	10
Stoperce	20	18
Žetale	18	10

Skupaj Rogatec 355 316

Dekanija XIX. Slovenska Bistrica

Črešnjavec	44	44
Laporje	30	25
Majšperk	47	41
Makole	90	100
Sv. Martin na Pohorju	70	70
Poljčane	85	70
Slov. Bistrica	133	122
Spodnja Polskava	55	55
Studenice	55	50
Tinje	26	20
Sv. Venčeslav, Zg.		
Ložnica	40	30
Zgor. Polskava	34	33

Skupaj Slov. Bistrica 709 660

Dekanija XX. Slovenske Konjice

Čadram	80	80
Sv. Jernej pri Ločah	70	80
Kebej	90	90
Sv. Kunigunda	30	25
Loče	105	100
Prihova	50	36
Skomarje, Zreče	10	10
Slov. Konjice	272	272
Stranice	25	27
Špitalič	24	23
Zreče	150	120
Žiče	70	60

Skupaj Slovenske Konjice 976 923

Dekanija XXI. Stari trg

Dolič	62	50
Št. Ilj pod Turjakom	105	100
Št. Janž–Dravograd	30	20
Pameče	30	30
Podgorje pri Slov.		
Gradcu	50	50
Razbor pri Slov.		
Gradcu	21	18
Sele	14	14
Slovenj Gradec	110	105
Stari trg	45	40
Šmartno pri Slov.		
Gradcu	40	35

Skupaj Stari trg 507 462

Dekanija XXII. Šaleška dolina

Bele vode	25	25
Gor. Ponikva	24	26
Št. Ilj pri Velenju	43	38
Št. Janž	50	40
Šmartno–Velenje	150	140
Sv. Marija–Velenje	60	60
Šoštanj	280	250

Zavodnje 24 24

Skupaj Šaleška dolina 656 603

Dekanija XXIII.

Šmarje pri Jelšah

Dramlje 75 90

Šentjur 270 250

Kalobje 24 25

Ponikva 63 45

Sladka gora 55 45

Slivnica 10 10

Šmarje pri Jelšah 100 100

Sv. Vid pri Grobelnem 110 80

Zibika 20 20

Žusem 30 20

Skupaj Šmarje pri

Jelšah 757 685

Dekanija XXIV. **Velika**

Nedelja

Sv. Bolfenk na Kogu 35 40

Sv. Lenart-Podgorci 65 70

Sv. Miklavž pri Ormožu 77 43

Ormož 100 100

Središče ob Dravi 50 50

Svetinje-Ivanjkovci 30 20

Sv. Tomaž pri Ormožu 65 65

Velika Nedelja 60 60

Skupaj Velika Nedelja 482 448

Dekanija XXV. **Videm**

ob Savi

Artiče 45 45

Bizeljsko 108 108

Brestanica 97 70

Brežice 110 105

Dobova 82 92

Kapele 20 20

Koprivnica 40 30

Pišce 40 38

Senovo 70 40

Sevnica 120 120

Sromlje 25 20

Videm ob Savi 122 130

Zabukovje 15 15

Zdole 30 23

Razbor nad Loko 35 34

Skupaj Videm ob Savi 959 890

Dekanija XXVI.

Vuzenica

Sv. Anton na Pohorju 20 20

Sv. Primož na Pohorju 10 10

Ribnica na Pohorju 80 40

Trbonje 25 22

Vuhred 50 50

Vuzenica 72 60

Skupaj Vuzenica 257 202

Dekanija XXVII.

Zavrč

Sv. Andraž-Leskovec 25 -

Sv. Barbara-Cirkulane 40 40

Sv. Trojica-Podlehnik 25 16

Sv. Vid pri Ptuju 58 50

Zavrč 40 32

Skupaj Zavrč 188 138

Dekanija XXVIII.

Žalec

Galicija 65 70

Gotovlje 60 60

Grize 100 100

Sv. Peter v Sav. dol. 100 95

Petrovče 72 55

Polzela 100 80

Žalec 80 80

Skupaj Žalec 577 540

SKUPAJ

ŠKOFIJA

MARIBOR 18.314 16.775

KOPRSKA ŠKOFIJA

Dekanija I. **Biljana**

Biljana 30 30

Gradno 20 19

Kojsko 28 26

Kozana 20 20

Kožbana 8 7

Medana 40 40

Šlovenec v Brdih 10 10

Šmartno v Brdih 7 6

Vipolže 10 10

Skupaj Biljana 173 168

Dekanija II. **Cerkno**

Bukovo 33 30

Cerkno 40 60

Jagršče-Lapajne Marija 14 13

Novaki 30 25

Otalež 19 19

Šebrelje 22 20

Skupaj Cerkno 158 167

Dekanija III. **Črniče**

Ajdovščina 71 81

Batuje 25 25

Črniče 35 30

Kamnje 50 45

Lokavec 50 50

Osek 22 20

Otlica 25 30

Šempas 35 40

Štomaj 16 10

Vel. Žablje 25 20

Vipavski Križ-

Dobravljje 100 120

Skupaj Črniče 454 471

Dekanija IV. **Dekani**

Ankaran 25 30

Dekani 10 10

Klanec 50 45

Osp 5 5

Predloka 10 10

Škofije 30 25

Skupaj Dekani 130 125

Dekanija V. **Dornberk**

Branik 71 64

Dornberk 83 80

Prvačina 27 18

Renče 62 52

Šmarje 21 15

Skupaj Dornberk 264 229

Dekanija VI. **Idrija**

Črni vrh 80 70

Godovič 45 40

Gore nad Idrijo 30 25

Idrija 140 110

Ledine 50 41

Sp. Idrija 42 41

Vojsko 40 39

Zavrtec 40 40

Skupaj Idrija 467 406

Dekanija VII. **Ilirska**

Bistrica

Hrušica 24 21

Ilirska Bistrica, Sv. Jurij 40 40

Ilirska Bistrica, Sv.

Peter 75 60

Jelšane 27 30

Knežak 40 40

Podgrad 15 16

Podgraje 30 30

Pregarje 5 10

Prem 30 15

Slivje 45 45

Zagorje 29 25

Skupaj Ilirska Bistrica 360 332

Dekanija VIII. **Kanal**

Avče 20 17

Deskle 44 46

Gorenje polje 63 63

Kal 13 12

Kanal	100	100	Šempeter	60	60	Dekanija XV. Tomaj		
Levpa	20	17	Trnovo	30	40	Avber	4	5
Lig-Marijino Celje	30	29	Vrtojba	60	60	Dutovlje	50	50
Plave	22	21	Franč. samost. N. Gor.	90	90	Kopriva	20	10
Ročinj	50	50				Lokev	30	25
Skupaj Kanal	362	355	Skupaj Nova Gorica	677	611	Povir	40	35
Dekanija IX. Kobarid			Dekanija XIII. Postojna			Rodik	25	25
Bovec	45	50	Hrenovice	155	100	Senožeče	50	40
Breginj	40	40	Košana	62	35	Sežana	80	80
Drežnica	63	45	Matenja vas	26	22	Skopo	20	15
Kobarid	90	90	Pivka	60	50	Tomaj	30	30
Kred	24	25	Postojna	60	50	Vreme	51	40
Libušnje	50	50	Slavina	75	70	Skupaj Tomaj	400	355
Livek	30	30	Stuđeno	60	55			
Log pod Mangartom	22	21	Suhorje	13	13	Dekanija XVI. Vipava		
Soča	20	20	Šmihel-Dolane	30	27	Budanje	42	40
Srpenica	23	25	Trnje	20	25	Col	25	27
Skupaj Kobarid	407	396	Ubelsko	7	2	Goče	55	54
Dekanija X. Komen			Skupaj Postojna	568	449	Planina	24	18
Gabrovica	20	10	Dekanija XIV. Tolmin			Podkraj	30	30
Gorjansko	20	20	Dol. Trebuša	42	31	Podraga	53	51
Kobjeglava	32	36	Grahovo	25	25	Podnanos	70	60
Komen	70	70	Kamno	23	20	Slap	53	53
Opatje selo	33	27	Most na Soči	74	65	Šturje	100	120
Pliskovica	17	13	Podbrdo	26	15	Štjak	15	22
Temnica	45	45	Podmelec	40	36	Ustje	11	10
Veliki dol	20	20	Roče	10	10	Vipava	95	—
Skupaj Komen	257	241	Rut	11	11	Skupaj Vipava	573	485
Dekanija XI. Koper			Stržišče	13	—			
Bertoki	20	20	Šentviška gora	45	31	SKUPAJ ŠKOFIJA		
Dvori	12	15	Tolmin	183	206	KOPER	6068	5.545
Izola	30	30	Volče	49	41			
Koper	100	90	Skupaj Tolmin	541	491			
Krkavče	22	18	RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA					
Piran	35	30	KC BITOLA					2
Minoritski samostan			Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda Beograd					13
Piran	5	3	Župnijski urad Krista Kralja Beograd					40
Portorož-Lucija	25	25	Marinič Alojzija, Zagreb					13
Sečovelje	10	10	Pilc Ana, Karlovac					6
Strunjan	3	3	Ribnikar Štefka, Reka					30
Šmarje	15	20	Žagar Anica, Kamniška Bistrica					10
Skupaj Koper	277	264	Kotor Marija, Konjšica					6
Dekanija XII. Nova Gorica			SKUPAJ RAZNA POVERJENIŠTVA					120
Banjšice	14	13	VSEGA NAROČNIKOV ZA LETO 1981/82					42.125
Bilje	25	25	(1980/1981)					45.486
Bukovica	25	—						
Čepovan in Lokovec	36	32						
Grgar	55	55						
Kromberk	41	30						
Miren	105	100						
N. Gorica	80	51						
Ravnica	16	15						
Solkan	40	40						

Celje, 15. 6. 1981

Pregled naročnikov sestavil:
inž. Tone ŠTRAKL

Kazalo

Bogoslužni koledar za leto 1982 s pregledom Luninih men, s podatki o vzhodu in zahodu Sonca in dolžinami dneva	4	Jože Stabej (Stanislav Suhadolnik)	94
Kratek koledar 1983	28	Marie Prisland (Jože Bajec)	97
Mohorska žetev 1972–1981 (Miloš Rybař)	29	Dr. Frank J. Kern (Jože Bajec)	98
Ob 40. letnici Osvobodilne fronte Slovenije (Stane Kovač)	30	Lojze Perko (P.R.T.)	99
Franc Kramberger mariborski škof (J. R.)	34	Maksim Gaspari (P.R.T.)	101
Naše delo, naše življenje (Vekoslav Grmič)	35	Dr. Jakobu Aleksiču v spomin (J. Dolenc)	103
75. obletnica prve slovenske gimnazije (Stane Gabrovec)	36	Božje obličje (Alojz Gradnik)	104
Tretje desetletje razvoja in svet (Božidar Pahor)	42	Milosrčnost do živali (Mirko Mahnič)	105
Naravna dediščina včeraj in danes (Stane Peterlin)	46	Začaja pravljica (Cvetko Zagorski)	106
Oblaki (Janko Pučnik)	51	Iz dnevnika po Baragovi deželi (Alojz Rebula)	106
Prazniki v bogoslužnem koledarju (Marijan Smolik)	55	Siriusslovo slovo (Cvetko Zagorski)	109
Vzhodni obredi (Stanko Janežič)	57	Osamljenost v dvojce (priredil Janko Bohak)	112
Papežovo potovanje skozi naše kraje pred 200 leti (Miloš Rybař)	58	Samotni razgovor (Jože Lodrant)	116
Ne prekinjaj me, Gospod, molim! (C. L. Herring, prevedel J. B.)	63	Najlepši božič (Janez Gradišnik)	118
Adergas (Branko Čušin)	64	Začetek dolge poti (Alojz Kocjančič)	122
Dvajset let po koncilu (Jože Rajhman)	68	Listi zanemarjene kronike (zapisnikar Peter Logar)	125
Totalitarizem, nevarnost našega časa (Vekoslav Grmič)	71	Cankarjev dom (-d.)	128
Pesnik Alojz Gradnik (Franc Vodnik)	72	Vesolje nam postaja bližje (-nc.)	129
Zima (Alojz Gradnik)	74	O Andreju iz Kroke, o Zlati gorci in o godcu v nebesih (Zmaga Kumer)	130
Gruden (Alojz Gradnik)	74	Srečanja s pisatelji (Vilko Novak)	135
Božična noč (Alojz Gradnik)	74	Kmet govori Bogu (Alojz Gradnik)	138
Fran Milčinski (Breda Slodnjakova)	75	Pisatelj poklic in dolžnost (Fran Levstik)	138
Pravda po starem (Fran Milčinski)	77	Župnikov pogreb (Lojze Kozar)	139
Ignacij Hladnik (Edo Škulj)	79	Taborsko gibanje na Slovenskem (Vinko Rajšp)	144
France Terseglav (Dolores T. Štrucelj)	80	Trubarjev Ta celi novi testament – 1582/1982 (Jože Rajhman)	147
Ob stoletnici rojstva dr. Franca Kotnika (Matej Močilnik)	82	Ekološka kriza danes (Jože Strgar)	148
Simon Gregorčič (Viktor Smolej)	83	Planinsko polje – del najpomembnejše dediščine Slovenije (Rado Smerdu)	149
Leto 1981 v znamenju Frana Levstika (J. Dolenc)	84	Narod bodi sebi zvest (Fran Levstik)	151
Jože Gorjup (A. Smrekar)	85	Izguba partnerja (W. S. Bunse / priredil Janko Bohak)	153
Spominčice (Jože Lodrant)	88	Geričkine buče (F. M. Šaško)	156
Dr. Niko Kuret – 75 letnik (Zmaga Kumer)	90	Bolna hrbtenica (priredil E. Pertl)	159
Igralec Jože Zupan (Mirko Mahnič)	91	Shranjevanje živil v gospodinjstvu (M.A.Š.)	165
Akademiku Antonu Kuhlju v spomin (J. Dolenc)	92	Smeš pred sto leti	167
Jožica Kovač – Aleksandra (Vitko Musek)	93	Navadno leto 1982	168
		Sončevi in Lunini mrki	168
		Vidnost premičnic in planetov 1982	169
		Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah 1981–1982 (ing. Tone Štrakl)	170
		(Barvne fotografije so delo Marjana Paternostra, ostale pa so prispevali avtorji člankov in drugi.)	

MOHORJEV KOLEDAR za leto 1982 – Uredil z uredniškim odborom Matija Remše – Opremil Marjan Paternoster – Izdala in založila Mohorjeva družba, Celje, v redni knjižni zbirki za leto 1981. – Lektoriral Rafko Vodeb – Za založbo dr. Vekoslav Grmič – Tiskala tiskarna Delo v Ljubljani – Natisnjeno septembra 1981

